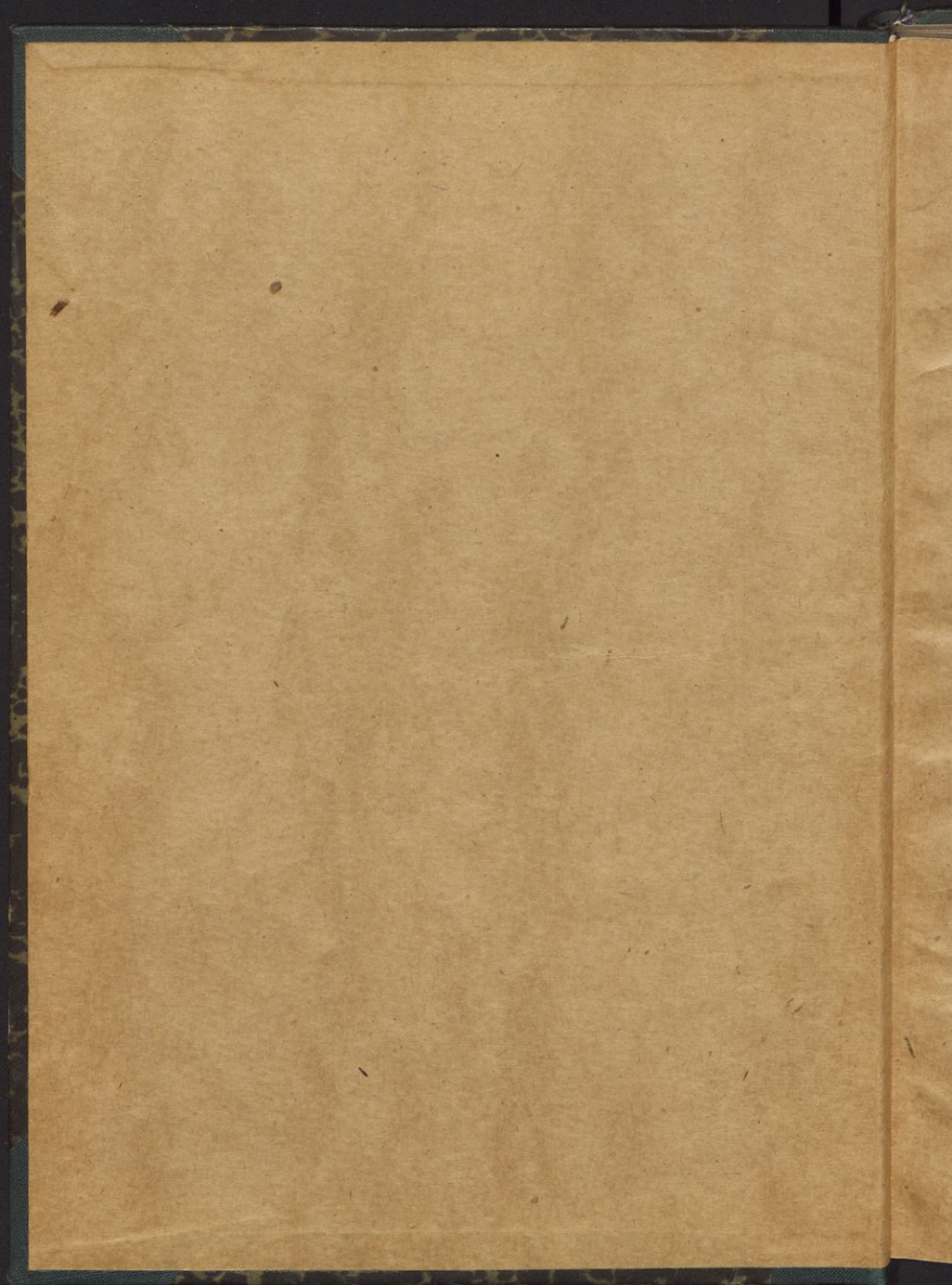

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani
NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIANICA

č 131 917

12

COBISS

UNIVERZITETNA ŠTUDIJSKA KOMISIJA

MORFOLOGIJA SLOVENSKEGA JEZIKA

*Skripta, prirejena po predavanjih prof. dr. Fr. Ramovša
v l. 1947/48, 48/49*

L J U B L J A N A

DZS založila za Univerzitetno študijsko komisijo

UNIVERZITETNA ŠTUDIJSKA KOMISIJA

MORFOLOGIJA SLOVENSKEGA JEZIKA

710181

*Skripta, prirejena po predavanjih prof. dr. Fr. Ramovša
v l. 1947/48, 48/49*

L J U B L J A N A

DZS založila za Univerzitetno študijsko komisijo

11 131917

N 44/1958

PREDGOVOR

Dočim imajo moji slušatelji za vokalizem in konzonantizem slovenskega jezika primerne publikacije, namreč **Kratko zgodovino slovenskega jezika**, razpravo **Die moderne Vokalreduktion** v JA 37 in razne druge članke, ki pojasnjujejo razvoj vokalov v Slavii, Južnoslovanskem filologu, v Časopisu za slovenski jezik, književnost in zgodovino in podobno, jim je manjkal sistematičen pregled slovenske historične morfologije. Zato so se domenili in pripravili skripta po mojih predavanjih v l. 1947/48, 1948/49. Ta skripta sem sam pregledal in morem ugotoviti, da je gradivo v njih točno zabeleženo, kakor sem ga napisal na tablo. Spremna oblika in razlaga pa je bila precej površna in je potrebovala dokajšnjih korektur, ki sem jih sam opravil, čeprav so me meje teksta pri tem močno ovirale in zato je ta del skript zelo zgoščen, vendar še vedno pregleden.

Skripta so pripravili predvsem stud. phil. **Breda Pogorelec**, **Pavel Merku** in **Mitja Sovre**. Njim se imam zahvaliti, da so me tako prignali do izdaje teh skript, do katerih zaradi moje prezaposlenosti drugače ne bi moglo priti.

V Ljubljani, dne 1. junija 1952.

Prof. Fran Ramovš

UVOD

Razvoj glasoslovja je diametralno drugačen od razvoja morfologije.

V govoru si besede slede. V vsaki sintagmi dobi beseda svojo vrednost, če je zvezana z besedo, ki je pred njo, in z besedo, ki ji sledi.

Poleg sintagmatičnega reda, ki je podan v liniji od besede do besede, se besede še asociirajo v našem spominu: n. pr.: *nakov/alo* : *obuv/alo*, *stop/alo* (skupni element — *alo*); ali: *k o v a t i*, *k o v a č*, *p o d k o v a t i*, *p o d k e v* itd. Poleg sintagmatične linije se besede vrste v spominski liniji. Medtem ko je v sintagmatičnem redu odločilen element čas, je pri asociativnem bližanju besed odločilen samo spomin, ne govorni red, ne čas. Obe vrsti stalno druga drugo prepletata.

Na prim. *življenje in trpljenje*

V asociativni sferi se besede združujejo v besedne skupine. Te grupacije so potrebne za analizo govornih delov. Pri glasoslovju smo se ukvarjali samo z materijo, z glasom. Vseeno nam je bilo, kaj je beseda pomenila. Pri morfologiji pa moramo stalno upoštevati pomen in uporabo v govoru. Gledanje jezikoslovca na glasoslovje je drugačno od pogleda na morfologijo. Na jezik, govorjen v nekem določenem času, gledamo sinhronično: upoštevamo vse elemente — glasove, oblike, zveze, pomen v istem času. Pri jezikih, za katere imamo starejše spomenike, moremo ugotoviti, da so člani današnjih sintagm večkrat različni od prejšnjih. Današnji člani so torej izpodrinili stare. Tako dobimo distanco med dvema stadijema. Z ozirom na to je naše gledanje diahronično — raznočasno. Predmet diahroničnega gledanja je predvsem glasoslovje; izpremembra glasu izključuje pojem jezikovnega stanja. Na drugi strani gledamo na morfologijo, sintakso in leksikon pretežno sinhronično. — Dostikrat so povzročitelji teh sprememb tudi v glasoslovju psihične narave. Povzročitelji sprememb v morfologiji pa so poleg psihične lahko tudi glasovne narave. Dihronični značaj glasoslovja je najbolj izražen že s tem, da pri proučevanju glasov zasledujemo le skupine glasov, ne pa celih besed, skupine, ki so brezpomembne

in jih zato tudi podajamo v shematičnih formulah, kakor: $\text{əu} > \text{ou} \dots$
 $\text{t̃t̃t̃} > \text{tāt}$, $\text{t̃b̃t̃a} > \text{tāta}$, $\text{t̃t̃t̃} > \text{t̃t̃t̃}$, itd.

Pri glasovnih izpremembah faktorjev ne moremo tako enostavno določiti. V poštrev pridejo:

1. somatične lastnosti;
2. pokrajinske in klimatične razmere;
3. ekonomija govora (olajševanje: eksplozive $>$ spirante; medie $>$ tenues itd.), kar pa se ne vrši vedno; prim. monoftonge, ki prehajajo v diftonge.

4. politične in socialne izpremembe vplivajo tako na glasovne kakor na morfološke izpremembe. Latinščina se je razširila krajevno, socialno in je s tem rodila veliko število romanskih jezikov. Podobno se je tudi psła. razcepila v slovanske jezike. Vse to je v zvezi s politično-družbenim položajem. Dokler je življenje družbe mirno in urejeno, je vse polno ustanov, ki jezik vežejo: šole, cerkev, gledališče, zlasti pa knjiga; vse te ustanove gojijo določene norme in jih predajajo družbi. Če se gospodarske ali socialne in politične razmere omajejo, postanejo neurejene tudi družbene institucije, jezik dobi bolj sproščeno razvojno pot.

5. a) prenos jezika od ustanove do množic, od roda do roda, priučitev jezika po otroku. Otrok se glasov priuči na akustični osnovi, na fiziološki morebiti, če mu poleg sluha pomaga tudi vid (labiale, morebiti nazale). Včasih se otroku le zdi, da je glas pravilno posnel, v resnici pa se je od glasu odmaknil in ga samo približno podal. Tako je nastala glasovna izprememba — substitucija. — Kar se dogaja od roda do roda, to se dogaja tudi v velikih množicah od jezika do jezika;

b) prenos od jezika do jezika. V mešanih jezikovnih conah si jezik manjšine prične prilagajati tuj govor, pri čemer se porajajo substitucije.

6. Faktor izpreminjevanja glasov je tudi moda (moda = navada = posnemanje nekega vzorca). Moda je važen psihološki faktor.

Glavni izpreminjevalni faktor glasoslovja je torej posnemanje v različnih družbah, jezikovnih okoliščinah, generacijah, kjer so se rodili približni posnetki in se udomačili. S tem so v glavnem podane glasovne spremembe.

Izpreminjajo pa se ne samo glasovi, ampak tudi besede in celo cele gramatične kategorije. Včasih postane beseda, ki je asociativno povezana s sorodnicami, nerazumljiva in pretrga zvezo in obratno.

$e/na/jst$: dva/jst , $dva/na/jst$, $tri/na/jst$. Zveza med dva/jst in $dva/na/jst$ je izgubljena. Po medsebojnem razmerju na pravi pomen ne bi mogli sklepati ($na/jst < na desęte$).

$dobiti (< do-byti)$, $roditi$. Na videz sta oba glagola enaka. Izgubili smo občutek, da je $roditi$ simpleks in $dobiti$ kompozitum.

ka-j : *ka-r*, *-j* in *-r* se zdita sufiksa, kar tudi sta, osnovna beseda *ka*-*pa* je izginila iz naše predstavnosti.

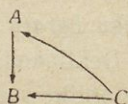
Besede se izpreminjajo oblikovno prav tako in rodijo vedno nove zveze. Izpreminjajo se tudi kategorije besedi. Ide. prajezik je imel dual, ki je danes le redko ohranjen. Poznajo ga stind., stgr., stlat., lit., psla., stesl., sle., luž.-srb. Toda slovenski dual ni več stari dual, ker je vedno vezan na numerus dva. Ohranjena je le dualna verbalna konstrukcija, ki si pa tudi pomaga s številom.

Prav tako so različni kriteriji razumljivi iz sintagmatičnih zvez. Spol je razumljiv le iz zveze: *miza* ne kaže nujno na femininum, ravno tako ne kaže *sluga* in *vodja* na maskulinum. *Bog* ne kaže nujno na maskulinum in *kost* ne na femininum. Iz zveze, iz odnosov je razvidno, da je spol eksistenten in v oblikah podan.

Prav tako nima glagolska akcija (perf., iter., itd.) nič sintaktičnega ali izrecno gramatikalnega, ampak pridemo do tega po vezavi točno določenih pojmov, oz. po vezavi besedi samih.

Prva posledica, ki so jo rodile glasovne izpremembe, je, da se je v jezikovih odnosih nekaj izpremenilo. Kar je bilo prej »pravilnega«, se je zamešalo ali porušilo. Če bi samo ta faktor v jeziku izpreminjal, bi prišlo do zmešnjave, toda zoper te izpreminjevalne, glasovne faktorje nastopa stalno neki korektiv. To je analogija. Vse jezikove izpremembe zunanje narave so nastale po analogiji. Kakor so prej omenjeni faktorji pretežno odločilni za glasoslovje, je glavni izpreminjevalni faktor v morfologiji, sintaksi in leksikonu analogija. Včasih so mislili, da je analogija jezikovna napaka in da so starejši stadiji jezika več vredni in pravilnejši. To naziranje je seveda napačno, kajti v vsaki analogiji je pravilnost, ki je povzeta iz odnosov v jeziku samem. Analogija ni prava izprememba, marveč je analogična oblika, narejena (izprememba po zunanosti, ne po bistvu) po nekem določenem vzorcu, ki v jeziku eksistira. Analogija je tipično gramatični in sinhronični pojav. V naši zavesti se okrepi odnos v jeziku in zaradi tega ojačenja nastanejo analogične oblike. Pri vsaki analogiji je treba računati s tremi členi:

1. Podedovana ali legitimna oblika (A) ima določen odnos do druge oblike.
2. B, ki je od nje različna
3. C je tretja oblika, ki je v določenem odnosu do B.

Ker ima oblika A določen odnos do B in prav tako C tudi do B, je B skupna, kolektivna oblika. Ker veže B odnose od A in C, prihaja C v

poštev kot konkurent; A in C konkurirata. Običajno zmaga najmlajša oblika (C).

Na prim. psla. N. *kry* — *kostъ*

A. *krъвъ* — *kostъ*

I. *krъвъjo* — *kostъjo*

Po strukturi sta bili obliki I. *û*-jevske in *i*-jevske fleksije enakšni, tudi akuzativa sta si bila podobna: *krv*, *kost*. Razlika je bila samo v N. Ker je bilo enakšno razmerje med I. *kostjo* in A. *kost*, ter med I. *krvjo* in A. *krv* in ker je bilo razmerje med A. in N. *kost* prav tako identično, je jezik zahteval, da se izravnata tudi N. in A. pri besedi *kri*. V N. je tako nastopil prvotni A. *krv*. Arhaizem *kri* se je obdržal v sle. in st. polj., drugod je nastopila analogija. V stesl. je že N. *krъвъ*, prav tako v nekaterih naših narečjih. Seveda je možna tudi obratna analogija: N. *kri* > A. *kri* (knjižna sle.).

Analogija pa je šla dalje: Ker se je oblika N.-A. *kri* obdržala, je izkazovala v sebi vokal *-i-*, ki ga sicer v sklanjatvi ni bilo. V drugih sklanjativah pa so bili vokali v fleksiji isti, zato je prešel *-i* iz N. v cas. obl.: *krvi* > *krivî*, *krvjo* > *krivjó*. Te oblike so živele že v 16. stol. Zdaj je jezik občutil za osnovo *kriv-*, od tod na osrednjem Štajerskem novi N. *kriv*. S tem *i*-jem, tipičnim za *i*-jevsko fleksijo, se je oblika *kri* istovetila z N. *kost*, zato je nastal G.: *kri-i* > *kriji* : *kost-i*, I. *krijo* : *kost-jo*.

Analogija je v glavnem le pojav našega tolmačenja, je narejena oblika, kjer je glavni činitelj psihični moment.

Kakor je predmet diahroničnega jezikoslovja predvsem glasoslovje, tako so predmet sinhroničnega jezikoslovja vsi ostali oddelki gramatike (morfologija, sintaksa, leksikon). Obseg glasoslovja je trdno začrtan, medtem ko so vsi ostali gramatični oddelki ena sama enota: delitev v morfologijo, sintakso, leksikologijo je praktična in pregledna, v jeziku samem pa ni utemeljena. Pojemovno sistemiziranje te enote da sledeče grupe: 1. nauk o besedi in sicer a) o obliki besede in o vrsti besed; b) o pomenu besede in o pomenu besedne vrste; 2. nauk o besednem sklopu: a) o obliki besednega sklopa, b) o pomenu besednega sklopa. Pri tem obravnavamo funkcije jezikovnih enot in tako oddelimo morfologiji le obliko.

Vzemimo: *berač*; *-a*, *-u*. Deklinacijskega obrazca v vrstnem redu si ni nekdo izmislil, ampak je nastal po primerjavi funkcij, vezanih na različne oblike; oblike in funkcije so odvisne druga od druge in jih ni mogoče ločiti. Ne moremo vedeti, zakaj je oblika *berača* G., če se ne zavedamo določene funkcije te spremenjene oblike. Deklinacijska lista ne bi nastala, če ne bi upoštevali funkcije, t. j. uporabe oblike v stavčni zvezi. Morfološka in sintaktična plat sta med seboj stalno povezani, kar velja tudi za leksikon, ker bi sicer morfološka plat ne bila razumljiva. Leksikalni faktor (beseda) nam

pove take funkcije, ki jih običajno izražamo s stavki (na sintaktični način) n. pr. perf. : imperf. Razmerje lahko določimo z gramatikalnimi ali z leksikalnimi sredstvi: *kupiti* : *kup(o v a)ti*. Tu uporabimo gramatikalno sredstvo, enako pri: *prošiti* : *prašati* : *praševati* itd. Nasprotno pa izraža leksikalni faktor pri *reči* : *govorili* isto razmerje do druge besede, kot je gori izraženo z gramatikalnimi sredstvi. Dalje: sle. *drva* — nem. *Brennholz* — franc. *bois de chauffage*. Nemec ne uporablja več enostavne besede, temveč zloženko (les za kurjavo). V nemški zloženki je uporabljeno neko gramatikalno sredstvo za determiniranje (determinirani kompozitum). Francoz pa s prepozicionalnim izrazom izrazi sintaktično zvezo. Sintaktični ali gramatikalni odnosi so istovetni z leksikalnimi. Med leksikonom, morfološko tvorbo ali prepozicionalnim izrazom ni bistvene razlike. Oblika je lahko povsod različna, toda funkcija in pomen sta povsod ista. Pomen ni odvisen od besede same, ampak tudi od zveze, v kateri se beseda uporablja. Ista beseda se veže z različnimi besedami in v različnih zvezah se pomen izpreminja, modificira. Leksikolog poda v slovarjih besedo z različnimi izrazi, pomen je malenkostno različen, naposled pa je razlika tako velika, da dobimo besede z različnimi pomeni (s tem se ukvarja semaziologija, pomenoslovje). Za nas pa je glavno, da se zavedamo, da je med obliko in uporabo stalna zveza.

Kljub temu obravnavamo oblikoslovje v posebnem poglavju. Morfologija upošteva tvorbo besede in izpreminjevanje oblik, ne zanima pa se za pomen in uporabo besedi. To prepušča sintaksi.

Predmet morfologije je flektirana beseda nomina (samostalniki, pridevniki, zaimki, števnik) in glagol. Besede, ki se na zunaj ne izpreminjajo (indeklinabilne), imajo stalno obliko in spadajo v sintakso, ker nam preostaja za študij samo njihova funkcija. Vsaka flektirana beseda ima dva dela: osnovo (deblo) in končnico. Nominalne oblike imajo svoje kazusne (padežne) končnice. Sintaksa uči, kakšni odnosi so s skloni izraženi. Verbalne končnice so osebne (personalne). Deblo samo more biti zopet iz različnih sestavin. V njem je osnovni element — koren — glasovna skupina, običajno neizpremenljiva v flektirani besedi. Enozložni koren se je lahko že v prajeziku razširil z obrazili in afiksi (formanti), ki so se z njim tako stopili, da je postal koren dvo-zložen; dvo-zložni koren imenujemo baza. N. pr.: **es-ti* — koren: *es*, končnica: *-ti*; *védē-ti* — osnova: *védē*, končnica *-ti*; *véd-é* — koren: *véd*, formant *-é*. Ti prvotni elementi, za katere s primerjavo različnih besed sicer lahko ugotovimo, da so prišli pozneje, so se že v prajeziku tako stopili, da ne moremo več določiti njih determinativne funkcije, marveč jo komaj slutimo, kakor pri lat. *tremo* proti sle. *tresem* < *trem-sq*. V sla. je dobila beseda determinativ s. Domnevamo, da je ta *-s* isti kot v sigmatičnem

aoristu in da označuje samo trenutnost (začetek dejanja): *tremo* = durativ, *tremso* = trenutno dejanje.

Koren in obrazila so bili že v prajeziku izpostavljeni vokaličnim izpremembam — p r e v o j u. Poznamo tri glavne prevojne stopnje: 1. normalna stopnja: *e/o*, 2. podaljšana stopnja: *ē/ō*, 3. reducirana stopnja: *ə/0*. Te variacije ide. vokalizma opazamo v korenu in obrazilih, ki korenu pripadajo. Gr.: *πατήρ* — obrazilo *-tēr-* v dolgi prevojni stopnji; G. *πατρός* — isto obrazilo v redukcijski stopnji, A. *πατέρα* — normalna *e*-stopnja. Kar velja za obrazilo, velja tudi za koren. V morfologiji, kjer obravnavamo obliko, nas koren ne zanima. Vokalične izpremembe v korenu so združene z niansiranjem pomena. Primer: koren **uer*: sle. *vr-ba* — redukcijska stopnja, *vr̥v* — redukcijska stopnja, *ve(r)verica* — normalna stopnja z reduplikacijo, *ob(v)ora* — normalna *o*-stopnja, *vrteti* — determinant *t*, *vrata* — normalna *o*-stopnja, *vržem*, *vreči* — determinant *g*, *povreslo* — determinant *-ghs-*. Ker so to samostojne besede, nas te izpremembe v morfologiji ne zanimajo. Kako je prišlo v prajeziku do flektiranja besedi, nam ni jasno. Dosti predaleč nazaj sega, da bi mogli na osnovi realnega jezikovnega gradiva ugotavljati, kako se je koren strnil v besedo. Razvoj lahko le domnevamo po primerih, ki jih poznamo iz zgodovine jezika: francoski futur: *ferai* je nastal iz *facere habeo*, *encore* iz *hanc horam*; lat. *possum* je nastalo iz *potis sum* = gospodar sem, zmožen sem, nem.: *jedermann* iz *jeder Mann*, poljsko: *pisalem* iz *pisal jesm*. Besede so nastale tako iz različnih besednih sklopov. Pojav imenujemo aglutinacijo — zlitje. Tudi v prajeziku so tako nastale flektirane besede. Koren sam na sebi ni nikdar eksistiral, ampak vedno v zvezi z besedo pred njim in za njim. Vse te besede so se končno združile in iz njih so nastale flektirane besede. Na korenih je pomen, na obrazilih, končnicah in afiksih (prefiks, infiks, sufiks) pa so sloneli faktorji, ki so usmerjali pomen v razmerju do drugih besed. N. sg. *a*-jevskih *debel* (*roka*, *žena*) ima prvotno isto končnico kot *-a* v N. pl. nevtr. Ta nomina so bila sprva kolektiva. Determinant *-s-* v glagolu *trem-s-o* je prvotno isti kot determinant sigmatičnega aorista *s* s svojim specifičnim pomenom.

I. TEMATOLOGIJA

Sufiksacija

Princip ide. deblotvorja in besedotvorja je bila sufiksacija. Vsaka beseda je sestavljena iz korena + obrazila. Ta princip je ohranjen v sla. in je še danes produktiven. Na ta način ustvarjamo nove besede. Tudi tuje besede, ki smo jih prevzeli kot indeklinabilne, smo začeli flektirati, n. pr. *žleht* : *žlehten*.

Sufiksi so v neki dobi produktivni; kadar pa se zlijejo z besedo tako, da jih jezik ne občuti več kot tvoren element, postanejo neproduktivni. Ide. je iz korena neposredno tvorila flektirano obliko; tega principa sla. nima več. Iz stare dobe je sla. sicer podedovala taka korenska atematična imena, pa jih je uvrstila v druge svoje kategorije.

Primer: **gʷōu* — (prvotni koren); N. **gʷōu*+*s*, sti. *gāuḥ*, gr., dorsko: βῶς, at. βῶς, stvn.: *chuo* (Kuh); A.: **gʷōu*+*m*, sti.: *gām*, gr.: βῶν; L. **gʷou*+*i*, sti.: *gāvi*, gr.: βόφι V sla. beseda ne nastopa več kot korenski nomen: koren pa je ohranjen v besedi *gov-ēdo*, toda beseda je prešla v drugo kategorijo. -*ē*- pove približno, kako je beseda prešla v drugo kategorijo. -*ē* je sufiks za živalske mladiče, torej je morala biti prvotna beseda: **govē*. Nato pa je prešla ta beseda s sufiksom -*t/d* v novo kategorijo, ki tudi označa mladiča. Na ta način so prehajala ide. korenska debbla v sla. tematična, n. pr.: **mūs* (-*s* je obenem končnica N.), Gr. μῦς, lat.: *mūs* + *o/es*, gr.: μυ(σ)ος, lat.: *muses* > *mures* > *muris*. Takšne oblike so obstajale nekoč tudi v sla.: A. **mūs*+*ṃ* > *myxi* > *myx̥* > *myš̥* (*ṃ* > balt. sl. -*im*). *Miš* je prvotno pravilni A. sg., ki postane po istih relacijah kot *kost* N. sg. in na ta način tematično *i*-jevsko deblo, dasi je beseda prvotno korensko deblo. Ker so bile v psla. take besede izolirane, so prešle v različne druge kategorije. Sti.: *bhrū*+*h*, gr. ὀ-φρῦς. G. ὀ-φρῦ-ος, sla. A. *br̥v̥b* iz **bhrūṃ*-*ṃ* se istoveti z *m̥yš̥b* in dalje po strukturi s *kost̥b* (*i*-jevski nomen). Sla.: *kry*, G. **krū*+*es* > *kr̥ve* (po razcepitvi *ū* > *u* pred vokalom) in A. **krū*-*ṃ* > *kruṃṃ* > *kr̥v̥b*. **kʷd*, nevtr. ni imel v N. nobene končnice: lat. *cor(d)*, *cordis*, gr. καρδ (καρδία) > **καρρ* > **κῆρ* in v slovenščini po pravilnem glasoslovnem razvoju *s̥r(d)*+*lce*, torej nova izvedenka s sufiksom -*lce*. Podobni primeri so tudi še drugod: **ǵʰdhōm* — (N. s podaljšavo vokala), prim. gr. χθών, G. **ǵʰdhom*- (osnovna oblika za tvorbo sklonov), gr. χθόνος sti.: *kšām*-, av. *zəm*-, sla.

zem-, kar je prešlo v mehka *ja*-debla: *zem'ja* > *zemlja*. Dialektična oblika *zem's* ni morda stari atematični nomen, ampak je nastala v modernih jezikih, ki so izgubili epentetični *l*. Medtem ko je atematična formacija v sla. popolnoma izginila, so podedovani relikti prešli v razne fleksije po vzorcu, ki jih je privabil.

Korenski tematični ide. tip pri nominih se je ohranil in se celo izredno ojačil: skoro vsak korenski prezent ima tudi istovrstni nomen ob sebi.

Tematični tip za mask. in nevtr. je *o*-jevski, za fem. postane predvsem *a*-jevski, kakor je to združeno pri adjektivih: m. **neμ + o + s*, st. gr. *νέφος*, gr. *νέος*, sla. *novъ*; f. **neμ + ā*, st. gr. *νέφα*, gr. *νέα*, sla. *nova*. Ta tematični tip se je v sla. razmnožil s tem, da vsak koren, nominalni ali verbalni lahko tvori nomina na *-o*. Koren sprva ni nominalen ali verbalen, marveč izraža obe funkciji skupaj. Temeljna skupina je koren, vezan na pomen. Zato more v sla. vsak korenski prezent dobiti enakšen tematični nomen. Primer: koren *tek-*, nominalno deblo *toko-s*. To razmerje med verbalno in nominalno obliko je v sla. pri tematičnem tipu vedno možno. Celo mlade izposojenke v glagolski obliki so v sla. stvorile temu primeren nomen: got. *kaupjan* (kaufen) so v sla. sprejeli v II. ali III. stol. > *kupiti*, k temu nomen *kupъ*.

Stara razlika pa je v tem, da ima prezentni verbalni koren *e*-jevsko vokalno stopnjo, nomen pa *o*-jevsko (*e* : *o*). N. pr. *nesem* : *noša*, *bledem* : *blodnja*, *smrdeti* : *smradъ* < *smordъ*, *svētēti* : *svētъ* (*svoītъ*). Po vzorcu prefigiranih glagolov imajo tudi k njim spadajoča nomina prefikse: *po-tokъ*, *prē-lazъ*, *za-nosъ*, *sъ-borъ*, *sъ-vęza*, pri novejših pa se prevzame glagolski korenski vokalizem: *bēžati* — *bęgъ*, *ęmъ* (*jęti*) : *sъn-ęmъ*. Iz takšnega razmerja med prezentom in tematičnim nominom izhaja občutek, da so ta nomina deverbativa.

Ide. sufiksi so bili kratki in zaradi glasoslovnih izprememb so se končnice obrusile, zato je nastopil v jeziku občutek, da so ti sufiksi izginili. Stara tvorba je onemogočena in tudi v sla. neproduktivna. Samo po analizi in komparaciji sta besedi *bogъ*, *medъ* *o*-jevsko, oz. *u*-jevsko ime. Zaradi te obrusitve sufiksov je moral jezik pri tvorbi novih besedi uporabiti druga, izrazitejša sredstva: jezik sega po daljših sufikslnih elementih in združuje v njih po več sufiksov; to je najbolj produktivni besedotvorni način v sla. Kombinacija sufiksov je tipična za baltoslovansko besedno tvorbo. Primer: prvotna abstraktna imena se tvorijo s sufiksom *-o/-es*. Ker se je *-es* v končnicah obrusil, ostane le element *o/e*, pa tudi ta se je združil z vokaličnim elementom v končnici in se tako nekako izgubil. K njemu je pristopil kot novi sufiks *-ti*. V sla. sta se ta dva sufiksa zlila: *mladostъ*, *starostъ*, *sladъkostъ*. Prav tako tudi pri besedi *čast*, kjer pa jezikovni čut ne razlikuje več, kaj je koren in kaj sufiks. *Čast-* je za nas osnova, prvotno pa je: *čst-ti-s* (*čstq*, *čisti*: sti. *cittih*) > *čststis*

> *čestb*. Jezik tu ne čuti več, kaj je koren in kje se pričenja sufiks, vso besedo čuti kot *i*-jevski nomen (*kostb*) : *čestb*; isto velja za obliki *pa-meŕb* (*mnem*, *mneti*), *sz-mŕtb*. Te stare tvorbe s sufiksom za abstrakta *-ti-*, ki se pritika neposredno na koren, so izolirane in niso več produktivne.

Sla. sufiksacijo obvlada dvojno načelo: 1. odprava starega načina oblikovanja, ki se le izjemoma obdrži, pa preneha biti produktivno; 2. razvoj novih, obsežnejših sufiksov, ki so po aglutinaciji združili v sebi sprva samostojne sufiksne elemente.

Odprava starega načina oblikovanja. Sufiks *-ā/ā/a* je karakterističen za tvorbo fem. pri adjektivu, to še danes. Nahajamo ga v prevojni stopnji (*-ā*) in v reducijski stopnji (*-a*). V sla. *a*-jevskih nominih nimamo samo ide. *a*-jevskih oblik, marveč spadajo semkaj različne izolirane oblike, ki oblikovno niso bile več razumljive. Tako n. pr. *žena* prvotno ni *a*-jevsko ime: sla. *žena*, gr.: *γυνή*, G. *γυν-αις* (deblo ne < *γυνα-*, ampak < *γυναικ-*), beot. *βανά*, G. *βαναις*, got. *qinō(n)*, *-n-* se pojavi v G. *qinōns* (angl. *queen*); iregularno postane *a*-deblo, ker je bil *-a* znak za feminizacijo. Ta občutek prevladuje v jezikih še danes.

Kakor je pri *nov-a* karakteristična za fem. končnica *-a* proti oblikam *nov* ali *ново*, tako imajo tudi različni participi v fem. *-a*: part. prez. akt. za f. se je glasil nekoč *nesoči*, danes *nesoča*, enako komparativ v f. praviloma *mlajši*, danes *mlajša*.

S končnico *-a* so se tvorila tako imenovana *nomina agentis*: n. pr. *sluga*. Dasi je beseda po pomenu mask., ima končnico *-a* (*vojevoda*, *vladika*, *starosta* i. pd.). Pri teh besedah je izražena socialna funkcija: končnica *-a* sprva ni označevala osebe, marveč funkcijo. Beseda *sluga* je pomenilo *postržba*. Najprej je pomenilo proces, šele potem osebo, ki funkcijo izvršuje (nosilca funkcije). Pri sla. *a*-deblih imamo različne izolirane stare forme: n. pr.: *sreda* iz *serd*+*a* (spada k *srce*), *tama* (prvotno korensko deblo).

Med sle. *a*-jevskimi imeni so še: stara ide. feminina na *-o*: **snusos*, gr. *νυός*, lat. *nurus*, sla. *snŕcha*; sti. *bhūrjah*, lit. *béržas*, sla. *bréza*; gr. *μυθός*, sla. *mŕzda*; ali oboje: *zmŕja* in *zmŕjŕ*; primerjaj še: *voda* (*ῥδωρ*, *ῥδατος*; lat. *unda*; lit. *vandũ*, *vandeñs*; stvn. *wazzar* z menjavo *r* in *n*-debla).

Atematične tvorbe so dostikrat izginile ali pa se opuščajo. Primerjaj 1. *i*-osnove. Kakor koren je tudi obrazilo zmožno vokalnih variacij, torej: *i:ēi:ōi*. *I*-jevska *nomina* so stara (eksistirala so že v prajeziku). Sla. *osb*, lit. *ašis*, lat. *axis*, nem. *akse* < *aksi*. Če je bila beseda *i*-jevska v štirih ide. jezikih, v sla., lit., lat. in v nem., sklepamo, da je bila *i*-jevska tudi v prajeziku. Sla. *gostb*, lat. *hostis*, got. *gasts* (< *gastiz*); sla. *potb*, lat. *pons*, *pontis*, sti.: *patibhih* (= na poteh). Poleg teh starih nomi-

nov so v sla. prišla v *i*-jevsko kategorijo nomina tudi od drugod. *Кръвъ*, *бръвъ*, *звѣръ* : prvotno korenska imena postanejo v sla. *i*-jevska preko A. sg., primerjaj gr. *θηρ*, lat. *ferus* (*o*-jevsko), lit. *žveris* (G. pl.: *žverų* brez *i*-ja: lit. je tu obdržala starino).

Pri *i*-jevskih deblih opazimo tu in tam razširjenje z drugimi sufiksi: lat. *ovis*, sti. *avih*, gr. *οἶς* < *ὄψις* bi dalo v sla. *ovъ*, kar je v resnici ohranjeno; ker pa je to bilo premalo izrazito, so dodali sufiks *-ca*: *ovъca* (*srъdъce*), enako sti.: *aviká*.

Prvotno korenski nomen je tudi: *vasъ* (*vas*), na kar sklepamo iz gr. oblike A. sg.: *οἶκα-δε* (*domov*); **μοικ'η* (A.) je prvotni korenski nomen. Isto velja za obliko: *dvъrъ*, običajno v pl.: lat. *forēs*, lit. *dūrys*, G. *durų*.

I-jevska nomina so v prajeziku obsegala mask., fem. in nevtr., ravno tako *i*-jevska adjektiva. V sla. so še ohranjene oblike mask. in fem., nevtr. pa so izginila, oz. se maskulinizirala. Od adjektivov so ostali le nekateri izolirani drobci, ki imajo prislovno funkcijo: stesl.: *strъmъ* (*strmo*), *préprostъ* (*preprosto*), *svobodъ* (*svobodno*).

Mnoge sla. *i*-jevske osnove so nominalna abstrakta, ki se nanašajo na glagol: *lъžъ* — *lъgati*; *skrъbъ* : *skrъbѣti*; *rѣčъ* — *rekъ*, *konъ* v *iskoni*: *čъnъ*, *čѣti*.

Podobno kot pri *i*-jevskih imenih je 2. pri *u*-jevskih tvorbah: koren + obrazilo v prevojnem razmerju *u:ēu:ōu*. Prvotno so obsegale *u*-jevske tvorbe mask., fem., nevtr. in adjektiva. V sla. so sledovi tega še ohranjeni: **sūnus*, *synъ* (mask.); gr.: *γένυς* (*lice*), sti.: *hānuh* (*lice* — fem.); gr. *μέθυ* = sti.: *mādhū* = stvn. *meto* (nevtr.). Ta nevtr. je dal v sla. po glasoslovnih zakonih *medъ*. Oblika *medъ* se je identificirala z N. sg. *u*-jevskih in *o*-jevskih mask. Stara oblika je ohranjena v besedi: *medu-ēdъ*, *u* pred *ē* se konsonantizira v *u*: *medu-ēdъ* > *meduēdъ* : sle. *medved*. Ker se končnica *-us* razvije v sla. v *-ъ*, enako tudi *-os* > *-ъ*, pride že v psla. do vplivanja *o*-jevskih in *u*-jevskih mask. Besede flektirajo v nekaterih sklonih po *u*-jevski, v drugih po *o*-jevski fleksiji: *vrъhъ*, *domъ* (*domus*) *polъ* (*polovica*), *volъ*. Dalje preidejo *u*-jevska nomina popolnoma v *o*-jevska (sle. *dom*, *sin* itd.). Stari *u*-jevski adjektivi so v sla. ohranjeni, le da so skriti za prirastkom novega sufiksa, s katerim so postali *o*-jevski: lit. *saldūs*, psla.: *soldъ*, *soldъ+къ* > *soldъкъ* > *slq̄dāk*. Vsi stari *u*-jevski adjektivi so v sla. razširjeni s sufiksom *-къ*: sle. *tanъкъ*, sti.: *tanūh*, *lъgъкъ*, sti.: *raghūh*, *qъkъ*, sti.: *qhūh*, got.: *aggwus*. Popoln prehod v *o*-jevska imena imamo pri *cѣlъ* : gr.: *κοῖλν* *mladъ* : sti.: *mrdūh*.

3. *ū-debla* : Tipičen predstavnik v sla. je *svekrъj*; kategorija se je v sla. razmnožila s tujkami (gotska *a-debla*). V tej kategoriji, kjer so izključno fem., je ne le verjetno, ampak jasno, da je tu femininski formant *-ā*. Iz razmerja: sti.: mask. *švašūrah* : fem.: *švašrūh*, gr.: *ἐκνρός* : *ἐκνρά* in lat. fem.: *socrus* zaključujemo: oblika **syek'rūs* ima za seboj tale

razvoj: *sʷekʷr-ā* in po metatezi *ʷr > rʷ* : *sʷekʷrʷa-* > *sʷekʷrū+s* (končnica N. sg.).

Ta nominativna osnova se generalizira v drugih sklonih. Skloni so krepki in šibki. V krepkih sklonih nastopajo obrazila v polni prevojni stopnji, v šibkih se reducirajo (*πατέρα : πατρός*). Tako je v šibkih sklonih nastalo tudi *svekrū* in se generaliziralo v novo fleksijsko tvorbo, primerjaj sla.: *žrny (lit. *gīrnos*, got.: *asilu-qairnus*), G. *žrnpve: torej **gʷrñū/gʷrənʷə/gʷrəʷnə*: sti.: *grāvan* < *gʷrʷen-*; stir.: *brō* < *brāʷon*, **gʷrʷən*. Metateza *ʷr > rʷ > rū*, je v prajeziku pogosto nastopala: lat.: *quattuor : quadrupēs*, gr.: *τεν-φάλεια* (štiriščitni) < **πτεν-*.

4. Nadaljnja kategorija so nomina z obrazilom *-en-*; ta nomina so zelo stara in redka: sla.: *jel-en-ь*, lit. *ėln-is* (prehod v *i*-jevsko osnovo). Osnova, razširjena z *-n-*, je razvidna iz grščine: *ἔλαφος* (*a* < *n*) poleg: *ἔλλος* < *ἔλνός*. Mlajše sekundarne tvorbe so: *pīrst-enь*, *grebenь*. Sem spada po sla. jezikovnem čutu: *dьnь* (reducirana stopnja): lit.: *dėnā* (normalna stopnja — *di-* je isti element, kot v besedi **diēus* — *Zeus*, *svetloba*).

5. Naslednje osnove so razširjene s sufiksom *-men-* (mask. ali nevtr.), sem spadajo substantivi, ne pa tudi adjektivi: sla. *kamy* < *kamōn*, G. *kamene*, *kremy*, G. *kremene*, *jēbmy*, *plamy* itd. Že v stesl. (kakor tudi v ostalih sla. jezikih) prehajajo pogosto oblike A. (*kamenь*) v N. Saj že v stesl. najdemo v N. oblike *plamenь*, *stremenь* i. pd. Nevtralno grupo teh oblik predstavljajo forme: *brēmę*, *brēmene* (berem, brati = nositi), *vrēmę*, *vrēmene*; *sēmę*, *sēmene*; *vymę*, *vymene*; *ramę* itd. Poleg oblik s sufiksom *-men* so tudi oblike s formantom *-smen*, vendar samo v nevtr: *čismę* = število. Ni misliti, da bi s utegnil nastati pod vplivom infinitiva (*čьto*, *čisti*). Formanta *-men* in *smen* se pojavljata tudi v drugih jezikih: gr.: *νόμιμα* (zakon): *νόμισμα*, jon.: *πρῆγμα* < **πρακσμα* poleg: at.: *πράγμα*.

6. Osnove z *-r*. Sufiks *-r*, odnosno *-ter/tar* označuje nomen agentis: lat.: *-dator* (k glagolu *dare*), gr.: *δότης*; sti.: *janitā-* (stavčno-fonetična dubleta k *janitar-*), lat.: *genitor*, gr.: *γενετήρ* = *γενέτωρ*, sti.: *bōddhā(r)* < **bhēudh + tēr* (tisti, ki je prebujen, ki gleda, bedi, je buden, opazuje, raziskuje). Sufiks *-tēr* je dolg v N. (N. tvorjen s podaljšavo obrazilnega vokala). V gr. je adjektiv **πενστήρ-ιος*, sla.: *blʷustelʷ* = opazovalec. V stesl. je namesto *-r*- generaliziran *-l-*. Glasova *-r-* in *-l-* sta se večkrat asimilatorno in disimilatorno menjavala; *telʷ* = *ter*; sla. *tel-* osnove so prešle v *io-* tematično fleksijo.

Sufiks *-r* je tvoril tudi sorodniška imena: sla.: *sestra*, najbolje ohranjeno v lat.: **sʷesōr* > (*ʷe > ʷo > o*) *soror*, sti.: *svāsā(r)*; lit. oblika se malo oddaljuje, za *s-* je *-u-* izpadel: *sesū* = *sʷesō(r)*, G. *seseřs*. Ker se je v šibkih kazusih element *sor/ser* reduciral, dobimo obliko *s(ʷ)esr+ā* > *sesra* > *sestra*. Na podoben način je nastala sla. oblika: *bratrь* : sti.:

bhrātā(r) : lat.: *frāter* : nem.: *Bruder*; gr.: *φράτωρ*, lit.: *broter-ēlis* (diminutiv). Verjetno se je iz G. **bratr-os* generalizirala oblika šibkih sklonov. Sem spada še sla.: *dēverъ* (tast) : sti.: *dēvā(r)* : gr.: *δᾱήρ* < **δᾱυήρ*; lat.: *lēvir* (sabińska dial. oblika: *d* > *l* — *lingua* : *dingua*): lit.: *dēveris*. Obrazilo je pri teh imenih v različnih prevojnih stopnjah. Ker so besede postale osamljene in obrazilo neproduktivno, nastopajo nove osnove: sla.: *jetry* : sti.: *yātā(r)* — A. *yātaram* : gr.: *ἐνάτηρ* — pl.: *ἐνατέρας* : lat.: *janūtrīcem* (A.): : **jenté*, G. *jenters* (lit.). Iz teh oblik lahko ugotovimo nekdanji prvotni N. **jenetēr* in prvotni G. **jētrós*. V sla. se je generalizirala osnova *ietr-*, ki je prešla verjetno pod vplivom analogije *svekry* v ū-jevsko fleksijo.

7. Osnove z obrazilom *-ti-* za fem. abstrakta; staro je *pamēty* (sti.: *matih*), *čistъ*, mlajše tvorbe prevzamejo že vokalizem po glagolih: *mogo* — *moštъ*, *vladō* — *vlastъ*; *védēti* — *věstъ*, *dati* — *datъ*.

8. Sem spadajo še tvorbe, ki so dobile v sla. sufiks *-ko-*: *odpustьkъ*, *načētykъ*, prim. že prej omenjeni *sladъkъ* i. pd. pri prvotnih u-osnovah.

9. Tudi od prvotnih *s-osnov*, ki so prvotno fem. in nevtrā, ima sle. dovolj močne sledove: *qzostъ*, av. *azō-*, sti.: *āmhah*, lit.: *ānhkštas*, lat.: *angustus*, torej: **ang'hos-*; sla. *s-* osnove so komparativi in participi pret. akt. I. (*ies-* in *-uos-*; *mluždъ* in *padъ*); številna so še *s-nevtrā*: *nebo*, *-ese* — *nābhah*, *vēfos*; *slovo* — *šrávaī*, *κλέφος*; *oko*, *nebo*, *télo* itd. Od fem., ki je v lat. izkazan z obliko *aurōra* < **āusōs-ā*, at. *ἥως* < **āusōs*, homersko: *ἥως*, sti.: *ušāh*, je najbrž **usrā* = lit.: *aušrā* = jutranja zarja, stesl.: **usrā* v adverbu *zaustra*. Oblika je znana iz sinajskega psalterja, bolgarskih dialektov in poljščine (*justrzenka* = jutranjica).

Poleg teh osnovnih formantov, ki so korene razširjali in so do razvoja historičnih sla. jezikov vsi postali neproduktivni, je bila dana v predslo. dobi možnost, da sta se dva sufiksa združila. Ta obrazilni element je širši, ima več glasov in se je zato bolje obdržal: bil je več ali manj še produktiven in izrazit.

-u-o-: med korenem in veznim vokalom pristopi determinant, ki pomen pojasnjuje: *kor-u-o-*: *-uo-* je že obrazilo, s katerim se tvorijo sla. adjektivi: *krivъ*. *-v-* je sufiksalen, sekundaren element. Prav tako od glagola *žiti*, *žijem* adjektiv *živъ*: lat.: *vīta* iz ide. **guita*. Ide. **mrtós* bi se moralo v sla. glasiti: **mertyъ*, zaradi vpliva *živъ* se v sla. vrine sufiks *-u*, tako *mertyъ*, enako v lat.: *mortuus* namesto pričakovanega: **mortus*. Sla. *lē-vъ*, *plavъ* (koren *pol*, enako v besedi *pepel*). Sufiks *-ro* je formant za tvorbo adjektivov: koren *rъd(ruda)+rъ*, *bъd(bdeti)+rъ* = *boder*, *pъs(pi-sati)+trъ*. *Vędro*: formant *-r* h korenu *vęd-/vęd-* (povojeno, prekajeno meso, ki mu je odvzeta svežost = posušeno meso). Stesl. *prisvęno-ti* <

< *svęd-*, nem.: *Gschwend* »kraj, pridobljen z izpaljenjem dreves«, *Schwendner*, prim. sle. *Palovica, Palovec*. Tudi beseda *jutro* je bila prvotno adjektiv. *Jutro* spada h lit.: *at-justi* (= občutiti). Beseda *jutro* pomeni občutljivo, budno vreme ali čas. Isti koren je tudi v sla. **otjutiti*, stesl.: *ošutiti*, sle.: *očutiti, občutiti*.

S tem formantom so tvorjeni substantivi: sla: *mır̥*, *męra* (prvotni koren je samo *mę-*, kar imamo v imenskih zloženkah: *Svętomęr̥*, *Črtomęr̥* i. pd.).

Sufiks *-to* se uporablja predvsem pri adjektivih, pri čemer je običajno korenski vokal v redukcijski stopnji: sla.: *žyl-t̥*, nem.: *gelb, svęt̥, čist̥, čęst̥*. Sufiks je rabljen tudi za tvorbo part. pret. pas. tistih glagolov, ki se končujejo na vokal. N. pr. *peti, pnem, zapet, str̥t, prečut, obut, ovit, odet*. S tem sufiksom so tvorjena tudi substantiva: *zlato* < **ğhollo, dleto* < **delb-to* (k *dolbem*), *pę-to* (k *pnem, peti*); *život, dobrota* (iz adjektiva); dalje še adjektivi tipa *bogat, bradat, kosmat, plodovit*.

Adjektivi se tvorijo tudi s sufiksom *-lo*: *mıl̥*; *cęl̥*, razen tega se uporablja sufiks za tvorbo participov in substantivov: *dalt̥* k *dati*; substantiva, n. pr.: *dęlo* k *dęti, greblo, čislo, gęsli*, (*i*-jevska osnova), *gybęl̥* (*ę-li*: *ę* je determinativ, ki ne spada h korenu).

Poleg sufiksa **-ro* imamo sufiks **-tero*, za tkzv. pronominalne tvorbe: *v̥tor̥* < ide. **antor/anter-*: lat.: *alter* (*l* po analogiji *alius*): sti.: *antaraḥ*. Sla. *eter̥* : lat. *c-ēteri* (pri čemer je *c-* od veznika *ec, ecce*) : *koter/k̥ter̥*, lit.: *katr̥as* : sti.: *katar̥āḥ*: gr.: *πότερος*. Te tematične formacije so v zvezi z determinantom izobrazile sufikse. Vse te tvorbe so stare, v sla. niso več produktivne in so le podedovane iz ide.

Kategorija novih tvoṛb. Tudi nove tvorbe, s katerimi jezik ustvarja in izvaja besede, so sufiksalsne. Ti sufiksi niso nič novega, v elementih so ide., nova je le njih uporaba in vezava ali kombinacija v sla. Sla. je šla v tem oziru tako daleč kakor noben ide. jezik, dalje od same baltščine. Kako se je to v jezikih samih dogajalo, ne moremo vedeti natančno, nekateri primeri pa nam marsikaj pojasnijo.

Sluẓ̌ba, boṛba, chraṇba, taṭba, svaṭba itd. Zdi se, da so te tvorbe v zvezi z glagoli *-iti*: *služiti, boriti, hraniti*, kar je možno. Ne moremo pa vedeti, ali so primarne prve tri besede ali drugi dve. Vemo, da sta besedi *taṭ*, *svaṭ* prvotno *i*-debli. To, kar izvršuje funkcijo, se označi s sufiksom *-ba*: n. pr. *taṭba*. Zato oblike *boṛba* ne smemo izvajati od glagola *boriti*, ampak od nekega substantiva *boṛ*, enako: *sluẓ̌*, *straẓ̌*. Formalno popolnoma določena substantiva so se začela uporabljati kot osnova, kamor se pritika novo obrazilo *-ba*. Drugi sufiksi so se močno izpremenili. Podobne tvorbe imamo pri *o*-jevskih adjektivih *ẓlo-ba, gṛdo-ba* itd.

Ide. sufiks *-tro* se uporablja za tvorbo tako imenovanih nominov instrumenti, gr.: *ἀροτρον*, lat.: *arātrum*; poleg tega se za ista nomina instru-

menti uporabljajo sufiksi *-llo*: lit.: *árklas* < *artlas*; lat.: *pōculum* < **pōtlom* (*tl* > *kl*), *-dhro*: gr.: beot. *βάρδαρον* — *grlo*, *-dhlo*: lat.: *stabulum* < *stadlom* (nem.: *Stall*). Zamenjava med glasovi *t* in *dh* je bila verjetno odvisna od akcenta (*fortis-lenis*). Sla. ima za te štiri sufikse samo sufiks *-dlo*: sla.: **ord-lo* k *orati* > *radlo*, stesl.: *ralo*; *βάρδαρον* : *gʷrdlo*, lat. *stabulum* : sla. *stadlo* > *stalo*.

Najvažnejši izmed kombinatoričnih sufiksov so: *-i-*, *-k-*, *-v-*, *-n-*, *-t-*, *-s-*.

Sufiksi, ki jih karakterizira glas *i*, so že ide. porekla, tvorbe z njimi so za sla. podedovane in niso več produktivne: *šujb* levi < **seu-jo-s*, sti.: *savyáh*. Beseda *šujb* je ohranjena v imenih rek (*Šujica*, potok pri Ljubljani). V stesl. *tzšt*, sle.: *tššč* iz ide. **tusk-jo-s* = prazen, sti.: *tucchyáh*. Z isto funkcijo nastopa poleg sufiksa *-jo* tudi sufiks *-ijo*: stesl.: *tretyb*, sti.: *trtyah*, lat.: *tertius*. Sufiksa *-jo* in *-ijo* služita za tvorbo različnih mask. in nevtr. imen, *-ja* in *-ija* pa za fem.: in sicer predvsem za tvorbo nominov agentis. Psla.: *mžb*, osnova je ohranjena v nemški besedi: *Mann*. Psla. *nožb* < **noz-jos* h glagolu *nʒnʒti*. *Strážb* je nomen agentis. Sem spadajo vse oblike s sufiksom *-tel'* in s sufiksom *-ar'*: n. pr. *dateb*, *mesar'b*, *gospodar'b*, nomina nevtr.: *ože* (*ožyb*), *lože* (*leg/log* — *ležati*), *pol'e*; *pleče* (*pol*: *pel* > *ple* sta različni formaciji korena). Sufiks *-jo* se je pričel v sla. uporabljati produktivno za tvorbo adjektivov, če je bilo treba izraziti pripadnost ali lastnino. *Člověkb* : *člověčb*, *otěcb* : *otěčb*, *psyb*, *kozjb*, *krajb* (prva dva sta tvorjena s sufiksom *-jo*, zadnji pa s sufiksom *-ijo*). Na ta način so tvorjene tudi nove oblike posesivnih zaimkov: *mojb*, *tvojb* itd., za kar v prajeziku sla. ni imela vzorca: *mojb* < **mojos* < **moijos*: *moj* = dativ + *jos* = sufiks, enako *našb* < *nas-jos*.

Pri fem. so oblike z *-ja* in *-ija* stare, iz ide. podedovane tvorbe. *-jā* ima v redukcijski prevojni stopnji *-jə*; *-ijā* pa ima v redukcijski prevojni stopnji *ijə*; iz *jə* in *ijə* nastane v sla. *ī*.

Ti sufiksi so se uporabljali pri atematičnih adjektivih ter za izvedbo adjektivov iz različnih substantivov. Uporaba enozložnega ali dvozložnega sufiksa je bila odvisna od kvantitete korena: dvozložna baza + enozložni sufiks, enozložna baza + dvozložni sufiks (razmerje je ohranjeno v gr. in sti.): gr.: *πίσιρα* (masna < **pīser-jā* (iz starega *jā*), *πότνια* (gospodinja) < **potn-ija* < **potniə*. Pravilno bi moralo biti **πίσερ-ι* ter *πότνια*, v gr. pa se je generaliziral sufiks *-ja*, ki je prešel v prvo formacijo, zato *πίσιρα* (analogija); v obratnem smislu se je v sti. generalizirala oblika *pīvarī*, analogično *pātnī*. Ta primer generalizacije je znan tudi iz sla. Imamo substantive, ki v fem. generalizirajo *ī*: **vľkb* : **vľī*, sti. *vřki*. V sla. je nekatere izolirane besede tega tipa razširil sufiks *-ca* : *volčica*. Ta tip je ohranjen v nekaterih participih pres. akt. fem.: *berem* : **beroti*, pozneje stesl.:

berqŕi > *berqŕi* (-iŕ). Enako part. pret. akt. fem.: *nesŕŕi* (**vedusi*, sla.: *vedŕŕi*): palatalizacija v sla. je analogična iz G. in drugih sklonov. Enako tudi pri komparativu: stesl. *slaŕŕŕi* < **sold-iŕŕi* < **soldiŕŕi*. Takšna substantiva so v stesl. redka: *mlŕnŕi* (zogr.) = strela, srbohr.: *munja*, enako *alŕdŕi*, *lŕdŕi*, *lanŕi*. Vse tvorbe z -iŕ so mlajše, prvotno je v končnici i: *mlŕnŕi*; i razpade pred vokalno končnico v: -iŕ: *mlŕnŕŕi* itd. Pravilna fonetična pisava je *mlŕnŕŕi*. Obrazilo je že staro ide. Take tvorbe so še substantivi kakor: *bogynŕi* (nŕ je iz G.), *pustynŕi*.

Primarna *ē/iē* debila (fem.) so izkazana samo v dveh ide. jezikih: v lit. in lat., povsod drugod so izginila. Redukcijska stopnja je *iā* in zato sovpade z redukcijsko stopnjo *iā*-debel. Ta redukcijska stopnja je obe deklinaciji zbližala in ju strnila v eno samo: lit. *žēmē* (zemlja). V lit. je postanek *ē*-ja vezan na ide. *ē* in je lit. oblika razložljiva samo iz prvotnega **zemiē*, lat.: *temperies* < st. *tempesiēs*. Menijo, da je lat. V. deklinacija nastala šele v lat. in sicer na osnovi A. sg. Končnica A. sg. je bila -iēm/iēm (-ŕ > lat. *em/iem*). Od tu se je *e* analogično prenesel v druge sklone: n. pr. *dies*; *temperies* i. pd. Za lat. je bilo glasoslovno možno in opravičljivo vzpostaviti *e*; lit. *ē* priča, da gre za dolžinski ide. vokal *e*-jevskega tipa. Lit. *deivē* (strah, fem. k mask. *dēvas* — bog), sti. ima pa *devi* in G. *devyāh* (< *ēs*), kar kaže na ide. *deju*, *deju-iē*-s. Iz tega je jasno, da mora biti ide. -iē in da je zveza med i-jem v sti. in lit. *ē*-jem. Formant -iē je v resnici eksistiral in se v vseh ide. jezikih nato pomešal z -iā, tako tudi v psla. Komparacija lit.: *žēmē* : sla.: *zemiā* in lit.: *vālē* : sla.: *vol'a* je torej osnovana in so slovanska nomina na *iā* iz ide. *iā* in *iē*-nominov. Sledovi so ohranjeni le v akcentuaciji. Dolgi ide. -iē je bil cirkumflektiran, -iā akutiran. V sla. imamo pri prvih metatonijo: *dūh* : *dušá*, pravo sla. *iā* deblo, v nasprotju s *strāža* < *stražā* z metatonijo, gl. Pedersen, *Prace lingw. of. J. Courtenay* 65 sled.

Od produktivnih sufiksov so precej pogostni sufiksi s karakterističnim -k-. Ta sufiks -k- je pristopil k izobraženim ide. formam, glej gori pod točko 8 in prim. oblike *ovŕ*- (ide. i-deblo), *ŕŕdŕ*- (korenski nevtrum), *otŕ*, ki so se v sla. razširile z elementom -c-: *ovŕca*, *ŕŕdŕce*, *otŕcŕ*. Vse te oblike so v sla. razširjene: *otŕ/otŕcŕ*. Ugotovljeno je bilo, da so u-jevska nomina, ki imajo še v baltosla. svojo formo, v sla. razširjena s sufiksom -kŕ (*saldŕs*: **soldŕkŕ*). Sufiks -k se je pritikal h kompletnim formam, potem ko so le-te postale izolirane. Prav razmerje pri adjektivih nam pove, kakšen je bil prvotni pomen tega sufiksa. *ŕŕnŕ*: sti. *tanūh*, *ŕŕnŕkŕ*: sti. *tānukah*. Relacija med *tānukah* in *tanūh* nam pove, da je bila prva beseda prvotni deminutiv druge. Suponiramo, da sta bili v sla. prvotno obe obliki v istem razmerju. Ko pa je diferenca pojmov prenehala, je oblika *tenek* prenehala biti deminutiv. Isto razmerje je pri subst. *synŕ*: *synŕkŕ*. To je jasen dokaz, da je imel sufiks -ko- sprva deminutivni pomen.

H glagolskemu korenu *gorim*, *goreti* je moral eksistirati adj. **gorъ* (i-jevski adjektiv), ki pa v tej obliki ni ohranjen. Ohranjen je le v komparativni obliki *gorъѣѣ*, n. *gorje*. Baza *gorъ* pa se je razširila s sufiksom *-kъ*: *gorъkъ*, prav tako adjektiv **kratъ* : *kratъkъ*.

Na isti način je sufiks razširjeval že izobražene oblike pri nekaterih substantivih. Razširjeni substantivi so ostali, medtem ko so prvotni enostavni izginili: sla.: *ęzykъ*, sti. *jihvā*, av. *hizvā*, f. deblo *hizū* m.; st. lat. *dingua* > *lingua* (*linguere*), got. *tuggō*, stvn. *zunga*, str. pr. *inzuwis*, lit. *lēžūvis*. Pri primerjanju teh oblik vidimo, da so zelo različne. Vendar imajo nekaj skupnega, ta skupni korenski element se glasi v transkripciji: **g'hū-*, ki predstavlja redukcijsko stopnjo ide. **g'huā-* v normalni prevojni stopnji. Pred korenem nastopi najbrž kot reduplikacija *ji-*, *hi-* < *g'i-* ali disimilatorično *di-* (lat., got.), *ni-* itd. Pojavi si kljub vsemu ne odgovarjajo in prvotnega korena ne moremo rekonstruirati. V sle. je izkazan koren **g'hū* v besedah: *zijati*, *zijam*, *zevati* itd. **g'hū-* preide v sla. **ę/zy*, kar je prvotni popolni korenski N. sg. Ker je ta beseda popolnoma osamljena, jo mora jezik uvrstiti v besedno kategorijo, ki je izkazana drugod: *ęzy+kъ*. Beseda je prvotno verjetno pomenila *jeziček*.

Na enakšen način se vključijo v sla. v kategorijo *-k-* sufiksov še besede: *vladyka*; **vlady* < **uoldōn* (*n*-deblo tipa *πομπήν*), **uoldōn+k-*, sufiks *-ka* označuje funkcijo in nato nositelja funkcije. Beseda *moty-ka* je bila prvotno *n*-deblo in pomeni orodje, s katerim se zemlja premetava (*metem*, *mesti*). *Kamy* < **akmōn* > *kamy+kъ*. Oblike, ki so dobivale takšen sufiks *-k-*, se pojavljajo v sla. tudi v palatalni obliki, če je soseska palatalizacijo sprožila: *mě-sečъ*, *zaję-cъ* sta edini dve besedi, ki izkazujeta sufiks *-ęcъ*. Dejansko je sufiks le *-cъ*, nastal po III. psla. palatalizaciji za palatalnim glasom (*ę*). Prvotno sta se ti dve besedi v sla. glasili **měsę* in **zaję*, obliki sta pomenili mlada bitja (prim.: *tele*, *mladę* itd.) Beseda **měsę*, je pomenila mladi mesec, eno fazo meseca. Ker so bila taka nomina podana v kategoriji *t*-sufiksov, sta se obliki **měsę* in **zaję* občutili kot izolirani, zato sta se razširili s sufiksom *-ko*: **měsę+ko*, **zaję+ko*. (Etimologija: **mēs*, dolgi korenski nomen: sti.: *mās*, G.: *mās-as*, lat.: *mensis*, gr.: *μήν*, dor. *μής*, ion. *μείς*). Vse te spremembe izvirajo že iz psla., zato jih poznajo vsi sla. jeziki, gl. Hufer, Slov. dekl. jm. 8, 40. Tā proces razširjevanja danih kompleksov besedi pa je tudi v psla. že zaključen in sufiks ni več produktiven. Nastanejo spet drugi produktivni sufiksi. Sufiks *-kъ* postane v sla. na novo produktiven v obliki *-ikъ* : *golik* (prostor, ki je gol), *brezik* (prostor, kjer rastejo breze), *Jelovica* (krajevno ime); sufiks *-ъn-ikъ*: *jesenik* (Jesenice = stari L. sg.), *grěšъnikъ*, *dъlž-ъn-ikъ*, *svęt-ъn-ikъ*. Oba sufiksa se lahko menjata, zato imamo v starih tekstih oblike kakor: *svetnik*: *svetnica* poleg *svetik*, *svetica*. Eni dobe sufiks kar na koren, drugi pa koren razširijo.

V palatalni obliki se glasi ta sufiks *-ьсь*: tvori substantive in adjektive in je njegova funkcija izredno pestra: *star-ьсь*, *jun-ьсь*, *bél-ьсь*, *šar-ьсь*. Iz različnih zvez je lahko stvorjen po pomenu nov substantiv, četudi ima za osnovo substantiv namesto adjektiva: *dédьсь* (tu gre za analogični prenos sufiksa od besede *star-ьсь*).

Sufiks označa tudi mlada bitja: *agnьсь*, *mladen-ьсь* (deminutiv — *mladen* je *n*-deblo tipa *ποιμν*). Ker so mlada bitja majhna, dobi sufiks pomen deminutiva. Končno se prično preko teh oblik (*starьсь*, *dédьсь*) tvoriti nomina agentis: *kosьсь*, *pévьсь* itd. iz glagolskih ali nominalnih korenov.

Za fem. je tovrstni sufiks *-ica*: *grěšьnikъ* : *grěšьnica*, *Jesenikъ* : *Jesenica*, *starьсь* : *starica*, *junьсь* : *junica*. Pomanjševalno oznako sufiksa *-ьka*, *-ica* prim. v: *pъtica* proti rus.: *potka*, *palica* proti rus. *palka*, *mъšica* proti rus. *moška*, vsi ti primeri so mlade tvorbe iz dobe po psla. Tudi tu nahajamo analogične oblike. Kakor *dédьсь* je nastala analogično tudi paralela *vьdova* : *vьdovica* (srh. *udòvica*), verjetno se je to zgodilo šele takrat, ko se je pričel uporabljati izraz *vьdovьсь* za mask.

Nomina agentis se tvorijo tudi s sufiksom **-a-k-jo* > *-ač*. *-a-* je determinant glagolskega debela, n. pr.: *kovati* : **kova-k-jo* > *kovač*. Iz takih oblik se *-a-* pritegne k sufiksu in tam tudi neupravičeno ostane (*berač*). Taka imena se tvorijo tudi iz nominalnih korenov, n. pr. *bradač*, *kosmač* itd. Taki substantivi dobe avgmentativni pomen.

Izmed *-k-* sufiksov je važen še adjektivni sufiks **-ь-s-ko*. Verjetno je *-s-* pritegnjen k sufiksu od normalnega *s*-debela. V sla. sami je to samostojni tvorni sufiks, ki izraža pripadnost in izvor (stanovniška, rodbinska, pokrajinska imena). Primeri: *člověčь/skъ*, *nebesь/skъ*, *rimь/skъ*. Neugotovljivo je prvotno razmerje med *človečьskъ* in *človečь*. Besedi *človečki* in *človečji* sta v podobni zvezi z besedo *človek* kakor *pastirski* proti *pastirjev* z besedo *pastir*. Beseda *človečji* pripada določenemu človeku (*τοῦ ἀνθρώπου*), *človeški* pa kategoriji ljudi (*τῶν ἀνθρώπων*).

Sufiks *-išče* se uporablja predvsem za tvorbo krajevnih imen: *Gradišče*, *pokopališče*, *Pokojišče*. Običajno mislijo, da se je sufiks prvotno glasil *-isko* in da se je razširil nato z mehkim *-jo-* elementom: **-iskjo* in da je v zvezi s prej omenjenim **-ьskъ*. Pri tem splošnoslovanskem sufiksu pa opazamo razliko: v zap. sla. imamo razširjene oblike s sufiksom *-isko*, medtem ko so drugod znane oblike na *-išče*: *ognjišče* : polj.: *ognisko*, *Gradišče* polj.: *Grodzisk*.

Ta dvojnost bi potrjevala tezo, da so bile prvotne oblike na *-isko*, kar se je nato z *-jo-* elementom razširilo v *-išče*; *-isko* bi bilo torej primarne, *-išče* sekundarne narave. Stvar je pa ravno obratna: *-išče* je primarne, *-isko* sekundarne narave. *-išče* je splošno sla. oblika in najdemo taka imena tudi v staropoljskih zapiskih krajevnih imen. Oblike na *-isko*

milostъ, starostъ, mladostъ itd. K adjektivu *dober* je abstraktum *dobrota*, kjer nahajamo samo *-t-*. K *sladъ (kъ) — slastъ < *slad-ti-s* (že v ide. znak za tvorbo abstraktov) po besedi *dobrota* analogno tudi *sladota*. Po križanju besed *slast* in *sladota* dobimo naposled *sladost* i. pd. Sufiksi so se utegnili še dalje kombinirati: *sram, sramota, sramost, sramoča; milost, milota, miloča, milošča*; itd.

Tudi sufiks **-tvo* je tvoril abstrakta in sicer iz verbalnih korenov: *sėti (sējati) : sětvo/sětva; hoditi : *šed-tvo > šestvo (prišestvo = kar bo prišlo), žer-tva (žrėti), kleti : klet-tva*, itd. Poleg tega je tvoril sufiks abstrakta tudi iz adjektivov, razširjenih z *-isko*: *bogъ — božesko — *božes+tvō = božestvo > boštvo*. Odslej prehaja **-estvo* kot samostojen sufiks tja, kjer prej ni bil upravičen: *bogatstvo, človečestvo*. Sufiks se še naprej kombinira: *bogastvo : bogatstvъje* (kolektivna forma), *césar'stvo : césar'čstvъje* (prav tako kolektivna tvorba).

-v- sufiksi. Sufiks *-v* je tvoril adjektive iz *a*-jevskih substantivov; n. pr.: *lōka — lokavъ, rōka — rokovъ* (prvotno adjektiv s pomenom: kar spada k roki).

Iz teh prvotnih adjektivov so v psla. nastali substantivi po vzorcu: *država, stava, višava, daljava* i. pd. Iz *i*-jevskih debel so nastali adjektivi: *lъstivъ, mъstivъ* (Trubar) — *mъstivъcb* (maščevalec).

Sufiksa *-avъ/-ivъ* sta že v psla. tvorila substantiva: *prędivo, tętiva*, tudi pri substantivih *i*-jevskih osnov: *mlъčalb, mlъčalivъ*, od tod nastopa kot samostojen sufiks *-liv*: *škoda — škodljiv (-liv : -ljiv)*.

S tem so podane osnovne črte sla. tematologije; v ide. in v psla. so se adjektivne, substantivne in glagolske osnove družile z različnimi sufiksi in njih kombinacijami. Možnost novih tvorb je bila neštevilna.

Najbogatejšo kolekcijo teh tvorb najdemo v naslednjih delih: Miklošič, Vergleichende Grammatik II; Jan Łos, Słowotwórstwo; Djuro Daničič, Korjeni, A. Bajec, Besedotvorje slovenskega jezika z zadevno literaturo, A. Meillet, Le slave commun (str. 280 sl.).

Reduplikacija

Poleg sufiksacije pa je bila dana v ide. možnost, da ustvarja besede tudi na drugačen način in sicer z reduplikacijo, ki ima svoj izvor v posnemanju naravnih glasov (*brbrati, mrmrati, bobnati, svistati, šušljati, pipati*). Tu se lahko ponavlja po en glas in sicer tisti, ki je karakterističen za šum, ki ga hoče človek posneti. Drug izvor reduplikacije je otroški govor (primarno posnemanje glasu): otrok se privaja in ponavlja posnete glasove: *mama, papa, tata, njanja, teta, dédbъ*. Reduplikacija je poleg prvotnega obsega dobila še pomen pojačanja. V ide. je bilo takih redupliciranih oblik dosti, sla. pa jih je malo podedovala in način tvorbe z reduplikacijo

v sla. ni več produktiven. Relikti so predpsla. izvora: *kolkolъ, ru.: колокол = zvon, stesl.: колоколъ, gr.: καλέιν = glasiti se, nem.: hallen (Widerhall); *golgolъ z istim pomenom v sle. besedi glagol, stesl.: glagolъ, glagolati, sla.: *gols- > glas, nem.: Gall (Nachtigall), stvn.: galan = peti, *molmolъ, sle.: mlamol (Trubar, dolenska narečja) v zvezi z glagolom: meljem, mleti = prepad, pomen se je razvil preko pojmov: izpodmleta struga, reka, strmina, prepad. *Pelpelъ (prvi l je disimilacijsko izpadel): drugod se beseda nasloni na predlog po: popel. Prevojnja stopnja osnove -pel- : pol je v glagolu: pla-pol-ati, plamen < *polmenъ, poljem. *Porporъ > prapor = tisto, kar vihra; isti koren je v osnovah: pero, peresa; prati = leteti. S tem korenem je v zvezi tudi beseda praprot, verjetno tudi prepelica < *perperica (ptič, ki drobi). Z reduplikacijo se ne posnema samo glasu, ampak tudi stanje, n. pr. hitro gibanje, hitrost, šviganje.

V ide. je reduplikacija imela še drugo funkcijo, vendar pa v sla. to ni več ohranjeno: služila je v glavnem kot tvorbo obrazilo za perfekt: gr.: δέ-δορ-κα = sem videl, sti.: da-dar-ša: tu se ponavlja le začetni soglasnik, medtem ko je vokal drugačen: gr.: μέμνη, lat. meminī, tetigi. Začetni soglasnik se ponovi, zlog dobi zdaj vokal e, zdaj i: gr.: τί-θη-μι < θι-θη-μι (disimilatorično), lat.: disco < *di-dēk'-sk'o = gr.: δι-δάσ-κω, lat.: sisto, gigno. Sla. so vse te tvorbe povsem neznane. Reduplikacijo pozna sla. le v njenem prvotnem razvoju, v otroškem govoru, kjer je še produktivna.

Kompozicija

Tretji način tvorbe besedi je kompozicija. Ker je podana v vseh ide. jezikih, izvira prav gotovo iz prajezika. Za tvorbo imena se združita dve nominalni osnovi: prvi člen je preprosta osnova, drugi člen pa nastopi že v obliki fiksne flektirane besede. Taka kompozicija flektira v drugem delu, medtem ko ostane prvi člen neizpremenjen. Pojav kompozicije opazamo pri tistih ide. jezikih, katerih nosilci so dosegli že zgodaj višjo stopnjo civilizacije: sti., iranščina, gr.; v mlajšem razvoju za njimi ne zaostaja germanščina.

V vseh ide. jezikih je bil ta način tvorbe predvsem pogost pri tvorbi osebnih imen (Περικλῆς, Ariovistus, Dumnorix, Siegfried, Svętoplъkъ i. pd.). Latinščina tega ni izvedla, ker je pod vplivom kulturnejše etrursčine prevzela etrurski sistem poimenovanja (nomen, cognomen, nomen gentile.) Tudi večina lat. imen je etrurskega porekla. V sla. je princip kompozicije podedovan od ide. Sla. osebna imena so po večini kompozita, čeprav sicer psla. nima mnogo kompozitov, nastopajo pa v zgodnjih dobah pod vplivom tujih kultur: na stesl. je vplivala grščina, na zapadu pa germanščina. Sla. je torej mogla kompozita stvoriti tudi po vzorcih, vendar se ni posluževala tega načina v preveliki meri, ker sla. stopnja civilizacije

ni zahtevala take besedne tehnike že v psla. dobi. Sla. kompozita so tvorna pri različnih terminologijah, storjenih po tujih vzorcih; kjer je kompozicija narejena po principu prajezika, je tvorba pravilna.

V sla. moremo deliti kompozita v različne grupe po tem, kakšni so členi, kakšno je bilo njih medsebojno razmerje in kako so se razvijali:

1. grupa: prvi člen je enostavna osnova, največkrat na *-o*: *zъlo-dѣjъ*, *Svęto-plъkъ*. Beseda *-dѣjъ* pomeni *delavec*. V *plъkъ* je izražena funkcija pripadnosti, ime pomeni tistega, ki ima močno četo. Pod vplivom kompozitov tega tipa se je *-o* prvega člena prenašal na osnove, kjer ni bil upravičen: *krъvo-sъsъ* (krvoses, osnova prvega dela je *i*-jevska).

Včasih nastopi namesto prvega dela, ki je nepregibna osnova, nesklonljiva beseda: *u-bogъ* = *ne-bogъ*, *ne-božec*, *brez bogastva*, *brez kreposti*, *revež*. **sъ-krъvъ-ca* = *sokrvica*, *sъmrakъ*, **sъ-gradъ* > *sodra*: toča, pomešana z dežjem. Najosnovnejši princip te tvorbe je, da je bilo v drugem členu kompozita navadno tematizirano korensko ime, izpeljano iz verbalnega korena: **sъ-sѣd-ъ*; eden najstarejših kompozitov v sla. je **medъ-ѣdъ*. Kar se tiče funkcije med obema členoma, je treba poudariti najbolj številno kategorijo, ki izraža posesivnost: **trъ-zъbъ*, **suxo-rokъ* (suhorocec), *Svęto-plъkъ*.

2. II. kategorija je imela v prvem delu verbalno osnovo; teh kompozicij je v sla. malo, zlasti primarnih, grupa je neproduktivna. Poznamo samo nekaj relikto: **vѣglasъ* < **vѣd-glasъ* = tisti, ki glas pozna, ki je učen; **ne-ję-sytъ*: *-ję-* od *jęti*, *jamem* = tisti, ki ni nikdar sit (pelikan). **Ne-ję-vѣrъ*: tisti, ki vere ni sprejel, nejeveren. Pač pa je v sla. postala produktivna kompozicija z glagolom v prvem členu, če je glagol v imperativni obliki: *kaži-pot*, *skoči-dol*. Pri teh besedah je pogosto prišlo do vpliva prvih kompozicij z *o*-jem: *krъvi-prolitъje* > *krъvo-prolitъje*. Ker je koren glagolski, sklepamo, da je bil tu prvotno imperativ: *srborit* < **srbitrit*, *vrtoglav* < **vrti-glav*, *potoglav* — sle. staro **poti-glav* (*opotekati se* : *тъknѣti*). Prim. še imena: *Borislav*, *Vladimѣr*.

3. III. kategorija obsega besede ide. kompozicije z zelo znanimi, nepregibnimi besedami, n. pr. negacije z negativno besedico **ne/ъ-* (prevojna redukcijska stopnja), gr. *α-* (*α-* privativum), lat.: *in-*, nem.: *un-*. Tvorb z **ъ-* sla. nima, posplošila je členico *ne-*. Edina sla. beseda, kjer je **ъ-* ohranjen, je *ъ-rodъ* = brezbrizen, od tod *neroden*. V sla. imamo še drugo členico **ъ-* (gr.: *ἀνα-*, got.: *ana-*): *ъdolъ* = stranska dolina (*Andolšek*, *Vodušek*), *ъ-тъkъ* — *votek*, shr.: *on-уѣ-a* = kar se obuje po vrhu. Pravtako v sla. ni znana členica **sѣmi-*, nadomeščena je z obliko *polu-* (L. sg.). Enako je s členico **dus* (= raz), *δυσ-μενής* (meniti, pamet) = nespameten, žalosten, klavrn = sti.: *dur-manāh*; got.: *tuz-werjan* (vêra) = dvomiti; dvomim. V sla. imamo en sam relik: *дъздъ* < **dus-dъ-* (prevojna

oblika k $\text{Ze}\ddot{\upsilon}\varsigma, \Delta\acute{\iota}\omicron\varsigma$) = slabo razsvetljen, slabo jasen, oblačen; obratno je gr.: $\epsilon\ddot{\upsilon}\delta\acute{\iota}\omicron\varsigma$ dobro razsvetljen, sončen; jasen.

Poleg kompozicij pozna jezik še takoimenovane *j u k s t a - p o z i c i j e*, To so besedni sklopi in ne prave kompozicije. Medtem ko imamo prej v prvem členu nesklonljivo osnovo, imamo tukaj v prvem delu sklon, ki ga zahteva drugi člen: *ognjavarna (stena)* — prvotno: *stena, ki je varna ognja*. Pod vplivom prejšnjih osnov se vrine vezni vokal *e*: *ognjevaren; burjovestnik : burjevestnik* (tematizacija prvega člena) je tisti, ki naznanja burjo. *Polmiš-poltič* (strnjene so kar štiri besede v eno samo) = netopir. *Polnoč* < **polъ-nočъ* poleg stsl.: *o polu-nošti : polunoštъ*, enako: *poldan : poludan*. Te vrste tvorba se uporablja tudi za tvorbo osebnih imen: *Bogu-milъ* (Bogu je D.). Stsl.: *krъvi-prolitъje, bratu-čędъ*, kjer je *bratu* G. duala = otroci dveh bratov so si med seboj *bratučędi* (bratrancei).

II. MORFOLOGIJA NOMINA IN PRONOMINA

Uvod v fleksijo

Slovanska nominalna fleksija je ohranila bistvene lastnosti indoevropske fleksije; oblike izražajo iste funkcije kakor v indoevropsčini.

Indoevropsčina je poznala tri spole: maskulinum, femininum in nevtrum, tri števila: singular, dual in plural. Vse to je slovanščina obdržala. V ide. (indoevropsčini) je bilo 8 sklonov, slovanščina jih je ohranila 7, ker je v sla. izražena funkcija ablativa z obliko, enakšno genitivu. Po prasla. dobi se je nominalna fleksija v vseh sla. jezikih razvijala v glavnem na enakšen način. Povsod je prehajala deklinacija u-debel v o-jevsko deklinacijo. Posledica tega je prenehanje samostojne eksistence u-debel. Dual se prej ali slej zamenja s pluralom. Prav tako se na enakšen način razvijajo tudi odvisni skloni. Sla. nominalna fleksija je na splošno zelo arhaična prav do historičnih dob, od tod tudi njen razvoj v istih smernicah.

Spol pri nominu razberemo ali iz pomena (naravni spol) ali s pomočjo nekega lingvističnega sredstva (slovnični, gramatični spol): lat. *pater* — mask., *mater* — fem. Obliki sta tu popolnoma enakšni, vendar spoznamo spol iz narave same. Pogosto imajo besede svoj naravni spol v pomenu samem, razen tega pa imajo še gramatični spol v obrazilu: gr. *ἄνθρωπος* — m.: *ἄνθρωπά* — f.

Spol je v sla. izražen s končnico, ki je formalno, gramatično dejstvo. Pridevnik se veže s samostalnikom po naravnem ali po slovničnem spolu, pojavlja pa se kongruentno z imenom, ki ga pojasnjuje.

K temu drugemu tipu, ki smo ga označili s formalnim elementom, prištevamo nevtrum, ki je v istem razmerju do fem. kakor maskulinum (mask., nevtrum — fem. : *neuos*, *neum* — *neūā*). Nevtrum se razlikuje od mask. v N. (nominativu) in A. (akuzativu) sg., du. in pl., kjer ima svojo posebno obliko.

Že v prajeziku so se začele družiti maskulinske, femininske in nevtralne oblike v posamezne kategorije. V ide. razlikujemo debela na ā, iā, iē, ū, ī, ki so fem., enako so fem. tudi debela na -ti-, -lat- (*voluptas*, -*atis*). Grupirajo se tudi mask. Ščasoma se spol omejuje na obrazila in dobi še večji pomen. Obrazila tvorijo običajno en sam vokal, ki se je združil

z vokalom v končnici. Ker so nastale pri tem nejasnosti, je končnica postala znak za spol. Po spolu se kategorizirajo vsi substantivi v mask., fem. in nevtr. : nič več ne prevladuje osnova, temveč le spol s svojimi končnicami. V sla. so imena na *-ъ* mask., na *-o* nevtr.; izjeme so hipokoristika — *Vlado* za *Vladimir*. Tu prevladuje naravni spol. Imena na *-ā* so fem. razen hipokoristik (*Saša*, *Aljoša*) in samostalnikov: *vojvoda*, *sluga*, kjer prevladuje naravni spol (prvotna abstrakta, ki označujejo lastnost, dejavnost, kasneje pa nosilca lastnosti: nem. *Schönheit* — *lepota*, *lepotica*; r. *юноша* — *mladost*, *mladenič*; lat. *agricola* — *poljedelstvo* [v klasični dobil, *polje-delec* [pozneje] itd.).

Pri osnovah pa, kjer je sla. obdržala oba spola (i-deklinacija), nimamo dveh različnih deklinacij, razlika je le v nekaterih sklonih: N sg. m.: *pōlv*; N. sg. f.: *kostь* — I. sg. m.: *pōtmbь*; I. sg. f. *kostьjъ* (starejše *kostьmbь*, vpliv a-jevske fleksije); N. pl. m.: *pōtьje*; N. pl. f. *kosti*.

Število — numerus. Že iz ide. prajezika razlikujejo ide. jeziki tri števila: singular, dual in plural. Singular je označeval enolično enoto ali celoto: *stol*, *voda*, *kri*, *čast* (sem spadajo tudi abstraktni pojmi). Plural pa je označeval več predmetov, takšnih, kakor jih singular kot enoto podaja, ali pa dele nekega pojma. Kjer je bila celota raznolika, se uporablja sg. ali pl. in imajo nekateri samostalniki zato samo sg., drugi samo pl. To razlikovanje je bilo deloma upravičeno tam, kjer gre za splošno razlikovanje pomenov: *drva* pl. — les za kurjavo, **drvo* sg. — shr. *drvo* — les; *črevo* — poedini del, *čreva* — drobovina. Dual pozna še prajezik, izgubljeni pa se je pričel že zelo zgodaj. Stara grščina ga izgublja od 4. stl. stare ere. Ohranjen je samo v reliktih. Označeval je enotni predmet ali takšno enotnost, ki je sestavljena iz dveh delov; ta dva dela sta tvorila par: *oči*, *uši*, stind. *nasā* — *nos* (dve nozdrvi), *usta* je prvotno formalno dual (dve ustnici), gr. *ἵπλω* — par konj, **δύοι* — dva kot par, oba; pl. **οὐκ' ἄλλοι* — *osem*, enota iz dveh *četrtic*. Anaforični dual se uporablja zlasti pri pronominih; če govorimo o dveh, z imenom omenjenih predmetih, ju v govoru povzamemo kot enoto in uporabimo zato dualno obliko; *videl sem očeta in mater, ki ju je ...* (ju — enota). Redek je (eliptični dual) — v tem dualu je nomén, ki se sicer stalno rabi v zvezi z nekim drugim imenom; stind. *ahnī* (*ahan* — *dan*) — dan in noč, celota dneva, sončnega obrata; gr. *Κάστωρε* — božanstvi Kastor in Poluks; stind. *vāyāu* — Vāya in Indrā, prav tako božanstvi. Slednjič se je uporabljal dual v zvezi s števniki: *oba* (*ἄμφω*) — par; *dva* — tu sta mišljena dva enakovrstna predmeta, ki ne tvorita več enote. Dualna oblika substantiva v taki zvezi ni več potrebna, mogla pa se je še dolgo držati, ker je bila vezana na morfološko konstrukcijo, dual glagola je namreč še ostal. V sle. je ves poudarek dvojine na števnikih.

Skloni. Ide. je imela 8 sklonov, prasila. jih je obdržala 7, izgubila je ablativ. Skloni izražajo razmerja v stavku med pomensko vsebino samostalnika in pomensko vsebino glagola ter tudi med pomenskimi vsebinami samostalnikov, ki se v govoru vrste. Razmerja med vsebino dejanja in tistega, ki dejanje izvrši ali na katerem se to dejanje izvrši, so različna, zato so skloni tako številni. Vokativ ni sklon, čeprav je oblikovno enako sestavljen kot drugi skloni; vokativ je vzklik in predstavlja pravzaprav cel stavek, ne samo sklon.

Najvažnejša sklona sta nominativ in akuzativ. V nominativu je ime, ki dejanje opravlja ali je v nekem stanju; to je oblika gramatičnega subjekta. Akuzativ je tipični sklon verbalnega objekta: *berem, knjigo, prebiram jagode*. Objekt dejanja opredeljujemo s podrobnejšimi določili, kakor na primer: akuzativ objekta, notranjega ali zunanjega, akuzativ vsebine, cilja.

V genitivu je samostalnik, ki ga v stavku поближе določa neki drugi nomen. Naj bo logična ali psihična zveza kakršnakoli, vedno je z genitivom izraženo določilo. To osnovno pojmovanje genitiva izvira najbrže iz uporabe pri glagolu *est*: lat. *domus Petri*, t. j. *ea domus est Petri* (hiša, ki je Petra, ki je Petrova last). Genitiv v tej rabi označuje lastnino in ima isti pomen kot posesivni adjektiv. Zaradi iste konstrukcije in pomena so te tvorbe vedno tekmovali z adjektivnimi, v nekaterih jezikih (tudi v sle.) je genitiv v tem pomenu izginil, namesto njega uporabljamo adjektiv: *hiša brata* — *bratova hiša*. Če pa ima samostalnik atribut ali če ga opredeljuje več nominov (*hiša mojega brata* — *premoženje staršev in otrok*), ne moremo uporabiti adjektiva, zato nastopi zopet genitiv. Zelo pogost je partitivni genitiv, saj iz njega genitiv tudi izvira. V partitivnem genitivu je celota, katere del se omenja (tradicionalna raba — *kos kruha*; primer pomeni, da je mišljen del kruha). V adverbialni rabi imamo običajno opraviti s partitivnim pojmom genitiva: *daj mi kruha* = *daj mi kos kruha*; *konjiču dala zobat pšenice rumene* (narodna pesem); *držati se česa, dotikati se česa*.

V dativu je ime, ki mu je neko dejanje namenjeno; najenostavneje izrazimo to z lat. *dare alicui aliquid* — *komu kaj dati*.

Samostalnik v instrumentalu spremlja glagolsko dejanje; glagol pojasnuje v načinu, lastnosti, času ali kraju. Instrumental je ali sociativ ali komitativ (s teboj). Običajno se že od prajezika dalje uporablja s predlogom *съ* (preverb), pa tudi absolutno, brez predloga, kot instrumental vzroka (causae): stsl. *bě člověkъ nečistomъ духомъ* (bil je človek nečistega duha).

Samostalnik v ablativu je označeval izhodišče dejanja. Prvotno so uporabljali ablativ absolutno, pozneje s predlogi. Primer: lat.: *Romā vēnit*

— *prišel je iz Rima*, toda: *ex illō locō vēnit* — *prišel je iz onega kraja*; prvotno: *illō locō vēnit*.

Ablativ je v sla. glasoslovno sovpadel z genitivom, vendar to ni niti posesivni niti partitivni genitiv. Novi genitiv ima funkcijo starega ablativa, imenujemo ga *genitivus separationis* (ločitve): *boji se očeta* — bojazen izvira iz očeta. Oblika *očeta* je po funkciji ablativ. Gen. *separationis* pojasnjuje veliko število sla. glagolov: *varovati se*, *braniti se*, *rešiti se*, *potrebovati česa*, itd.; pogosto tudi v zvezi z različnimi nomini: *prost česa*, *prazen*, *potreben*, *žal mi je česa* itd.

Lokativ se že zgodaj uporablja s predlogi, označuje kraj dejanja ali stanje, v katerem je nomen.

Glavna razlika med ide. in sla. fleksijo je v tehle dejstvih: spol in število sta neizpremenjena, spremenilo pa se je razmerje posameznih sklonov. Ablativ se je formalno strnil z genitivom po glasoslovni poti, deloma zaradi razmerja v prajeziku, pa tudi zaradi sorodne pomenske funkcije obeh sklonov. V ide. se obliki za gen. in abl. razlikujeta le v *o*-jevski fleksiji (tematični tip), pri drugih fleksijah (*ā*-, *i*-, *u*- itd.) in tudi pri pluralu tematične fleksije sta gen. in abl. oblikovno enaka. Zaradi enakšnih oblik v *ā*-, *i*-, *u*- itd. fleksijah, je v sla. analogija prodrla v *o*-fleksijo. Stari ablativ je prevzel funkcijo genitiva. Oblikovno ima sla. stari ablativ, ki pa izraža funkcije abl. in gen.; izgubila je pravzaprav genitiv.

Za vsak substantiv bi pričakovali 21 različnih oblik, že v prajeziku pa so bili enakšni: N. in A. duala m. in f., N. in A. n. v vseh treh številih. V sla. so glasoslovni pojavi to razmerje močno izpremenili. Pri *o*-debljih je ista oblika za N. in A. v sg., pri *ā*-debljih je ista oblika za N. in A. v pl. Če upoštevamo še dejstvo, da je spol gibalo sle. deklinacije in da je pri nevtrumu N. = A. pri vseh številih, bi nas ne presenetilo izenačenje N. z A. pri vseh fleksijah. Tako so se odpravljale tudi razlike *kamy* — *kamenъ*, *kry* — *krъvъ* itd. Morda je s tem v zvezi tudi postanek genitiva-akuzativa pri živih bitjih. Razmerje med ide. in sla. je sledeče:

Ide.: m. N. -os,	n. N. -om	Sla.: m. N. -ъ,	n. N. -o
A. -om,	A. -om	A. -ъ,	A. -o

Ali pa je to v skladu z glasoslovjem? Da bi *-os* dal *-ъ*, *-om* pa *-o*; iz vsega vidimo, da je tukaj ali A. m. sg. izjema, analogija, ali pa N. m. sg., posebno še, če je ide. **nebhos* (gr. *νέφος*) dalo v sla. *nebo*. Kaj je tu analogičnega, ne vemo. Moremo pa vsaj slutiti, kakšno pot so analogije ubrale, posebno še, ker je treba pritegniti še razne oblike adjektivov in pronominov. Pri demonstrativih je N. n. *to* iz ide. **tod*, torej more sla. m. *tъ* biti ali **tos* ali **tom*, v prenosu na substantiva bi imeli:

m. N. <i>*vylko</i> ,	n. N. <i>*létъ</i> ,	n. N. <i>slovo</i> ,	adj. N. m. <i>*novo</i>	n. <i>*novъ</i>
A. <i>vylkъ</i> ,	A. <i>*létъ</i> ,	A. <i>slovo</i> ,	A. <i>novъ</i>	<i>*novъ</i>

pron. m. N. *to : n. N. to	m. *-o : n. -o
A. tь : A. to	-ь : -o

Vpliv n. oblike slovo in n. pron. dem. bi pospeševal pri adj. premembo *novъ* proti *novo* in od tod pri substantivu *lěto*; to generalizacijo pospešuje tudi paralelizem v N. in A. du. in pl. (-ě, -a). Pri m. bi vpliv *u*-osnov (*synъ* za N.-A.) pospeševal tip *vylkъ*. Tako nekako je psla. izravnavala tako pri m. kot pri n. obliki N. in A. sg.: *vylkъ*, *lěto*. Ta novost pa je naletela na veliko jezikovno oviro. N. je sklon subjekta, A. sklon objekta; če sta ti dve obliki enakšni, nastane večkrat dvom, katera oblika je subjekt, katera objekt, predvsem pri imenih za živa bitja: *otьcъ tepetъ synъ*, *bratrъ* itd. Ker je prišlo zaradi oblikovne enakšnosti do nejasnosti, je sla. to enakšnost odpravila. Distinkcija N. : A. je bila jasno izražena pri osebni zaimkih, pri vprašalnih (po teh tudi pri demonstrativnih): *azъ*, *ty* — *mě*, *tě*; *kъto* — *kogo*. Glej še G. *ta-go > to-go, A. *tъ-go > togo, od tod A.-G. togo; zaimka togo, kogo imata pristni genitiv-akuzativ. Pojavi se celo pri osebni zaimkih (*mene* : *me*, *tebe* : *te*). V najstarejših tekstih se uporablja z nedoločnim pomenom oblika A. *rabъ* proti določnemu *raba*, kmalu pa se je začela G. oblika uporabljati tudi pri nedoločnem pomenu. Novi sklon imenujemo G.-A. (G. po obliki, A. po funkciji). Pri f., n. in pri drugih osnovah nikdar ne naletimo na G.-A.; gre torej za izključno lastnost o-jevskih osnov. Do G.-A. je prišlo iz zvez z interogativi, dalje z demonstrativi in adjektivi; pojav so podpirali še razni drugi momenti (objekt v negativnih stavkih je v G.; G. separationis itd.).

V fleksiji nominov iz ide. v psla. se izgublja pomen osnove. Fleksija nominov sloni na osnovi (z vokaličnimi variacijami) + končnici. Akcent se menja po kazusih. Sla. ima sicer akcentsko variacijo, vokaličnih variacij pa ne več. Ide. fleksija nominov je obsegala 2 veliki kategoriji: 1. tematično fleksijo (substantiva na vokal -o); 2. atematično fleksijo (koren + + neko obrazilo + končnica. Pri tematičnem in atematičnem tipu je za prvotni jezikovni čut vsaka kazusna oblika sestavljena iz neke osnove (debla) + obrazila. Ker se je v psla. marsikaj spremenilo, je ta sprva jasno sestavljeni sistem porušen. Neke končnice so izpadle, vokal v končnici se je združil z vokalom v osnovi in teh tvorb niso več občutili kot sestavljenih:

ide. N. * <i>ulq^{uo}-s</i>	psla. N. <i>vylkъ</i>
A. * <i>ulq^{uo}-m</i>	A. <i>vylkъ</i>
abl. * <i>ulq^{uo}-d</i>	G. <i>vylla</i>

t. j., ker sta tematični vokal in končnica združena v en zlog, zapelje to dejstvo v analizo *vylk*+ъ, -a itd. Kazusne končnice so sestavljene iz tematičnih in končniških glasov in en sam glas lahko predstavlja zlit

prvotni tematični in končniški vokal. Osnove zaradi tega sčasoma niso več razločevali. Pri besedi *synъ* je n. pr. **sūn-ey-es* N. pl., **sūn-oy-s* G. sg., **sūn-u-s* N. sg., *sūn-u-m* A. sg. dalo v sla. *synove*, *synu*, *synъ*. Analiza teh oblik da nov efekt, analizo *syn+ove*, *syn+u* itd. Pri atematičnem tipu (debljih na *ā*, *-i*, *-u* itd.) je bilo prav tako: kazusna končnica se je združila s korenem. Značilno za atematski tip v ide. je predvsem dejstvo, da je bil predkončniški element zmožen vokaličnih variacij: *pa-tēr*, *pa-ter-a*, *pa-tr-os*, t. j. predkončniški element je v raznih prevojnih stopnjah. Na to osnovo (koren + predkončniški element) so pristopale končnice. V sla. ni niti pri tematičnem tipu vokaličnih menjav, zmožnost vokaličnih variacij v predkončniškem elementu pa se je izgubila tudi v atematičnem tipu; posledica je, da se atematični tip izgublja. Sledove prevoja imamo v primerih: *kamy* : *kamene*; *slovo* : *slovese*, vendar pa v nobenem primeru ne čutimo več, da bi to bilo v medsebojni zvezi.

Sla. je sicer izgubila zmožnost vokaličnih menjav v korenu ali v for-
mantih, obdržala pa je pri tem akcentske menjave, kar se je drugod izgubilo. Svobodna akcentska variacija je bila že v prajeziku odvisna od intonacije, predvsem od intonacije končniškega zloga. Vendar je za morfološko plat to brez pomena.

Ide. nominalna fleksija je dvojna: 1. fleksija nominov (substantivov in adjektivov); 2. fleksija pronominov; razlika med obema je v osnovi in v končnicah (tu le delna). Sla. je v razvoju dobila še 3. sestavljeno fleksijo. Ide. debela so bila 1. vokalična (*-o*, *-ā*, *-ī/-iā*, *-iē*, *-ū*, *-ū̃*, *-ī̃*) in 2. konzonantična (*-r*, *-l*; *-n*, *-m*; *-s*, *-t*). Psla. je imela 9 deklinacij, 5 vokaličnih in 4 konzonantske, današnja sle. pa ima samo 3 deklinacije, torej za dve tretjini manj nego psla. Poenostavitev deklinacij je povzročil s p o l. Po spolu določimo v sle.: 1. deklinacijo femininov — N. sg. na *-a*, 2. deklinacijo femininov — N. sg. na konzont, 3. deklinacijo mask. in nevter — stari tematični tip (*volk* — *leto*). Razlika med deklinacijo m. in deklinacijo n. je v tem, da sta pri n. N. in A. enakšna. Poleg tega je pri nevtrih stari brezkončniški G. pl., medtem ko se je v m. posplošila končnica *-ov* iz prvotnih *u*-debel. Od fleksij, ki so se v sle. izgubile, so se ohranili relikti in žive v sedanjih treh fleksijah po analogiji. V novejšem času opazamo, da se izgublja tudi deklinacija nevter, ta pojav je mlajši in ne zavzema prevelikega prostora. — Ohranjena so vsa tri števila; dual je le sintaktično-morfološka konstrukcija, vezana na število »2« in ni več numerus v pravem smislu. V nekaterih dialektih je popolnoma izginil. — Razvoj sklonov je šel v različnih smereh. Zasedujemo vplive: 1. med skloni istega števila in iste deklinacije, če so si bili blizu po funkciji ali oblikovno; 2. med skloni iste deklinacije in različnih števil (du, pl.); 3. med istovrstnimi skloni različnih deklinacij: *o*- in *u*-mask., *ā* in *i*-fem.

Nominalno fleksijo v sle. je zasledoval Vatroslav Oblak v Jagičevem Arhivu (XI—XIII): Zur Geschichte der nominalen Declination im Slovenischen. Izvajanja so pravilna, čeprav nepopolna, ker so takrat še premalo poznali stanje v dialektih in historičnih tekstih.

Deklinacije v slovenščini

O-jevska fleksija

Singular. — **Nominativ**: Končnica ide. -s, tematično deblo se je končevalo na tematični vokal -o: **ulq-u-o-s*, gr. *λύκος*, sti *vľkah*, st. lat. *lupos* > kl. lat. *lupus*, lit. *vilkas*, sla. *vľkъ* (ъ izhaja iz analogije, gl. gori); pri palatalnem sufiksu: -*io-s*: **noz-ĭo-s*.

Razlika med mehкими in trdimi osnovami je v tem, da je v mehkih osnovah nastopila v nominativu redukcijska prevojnja stopnja *ī*: sti. *Āhurya*:- N. *āhur-i-š*; **ġrn-ĭōs* (kl. lat. *granum*), lit. *žirn-i-s* (*i*- redukcijska stopnja); gotško *haird-ei-s* (Hirt). Oblika **nozĭos* je morala v slovanščini dati **nozb*, oziroma **nože* (po preglasu), če bi **nozĭos* posplošilo formant cas. obl. V-G. in drugih sklonih je normalna stopnja: **nozĭōd* > *noža*. Pod vplivom sklonov je palatalizacija analogično nastopila tudi v N.: *nožb*. Morda so te forme celo vplivale na trde osnove in tako sprožile končnico trdih osnov: -*ъ*. V sle. je onemel v N. -*ъ*, oz. -*ъ* in to do konca 9. stol., sodeč po prim.: *Nasmus* < *našemysl*. Kjer se je beseda po onemitvi redukcijskih vokalov končala na dva konzonanta in je bil drugi konzontant sonorik (v skupinah *tr*, *tl*, *tu*), se je razvil sekundarni redukcijski vokal: *dobrb* > *dob̄ar*; **mrtŭ* > *mrt̄ay*.

N. sg. m. iste tematične osnove je imel končnico -*m*: **ĭug-ō-m*, sti. *yugām*, gr. *ξυγόν*, lat. *iugom* > *iugum*, sla. *igo*. Za -*om* je v sla. refleks -*o*, ki pa ni glasoslovno upravičen ter je verjetno nastal analogično pod vplivom pronominov (*tod*). Mehka debela: *ĭo-m* > *iem*: *poľe*, *ože*, *lože*. V sle. se ni nič spremenilo, končnica je -*o/e*: *leto*, *delo*, *polje*, *morje*, *kamenje* itd. To velja danes vsaj za knjižni jezik. V dialektih pa so že zgodaj nastale izpremembe: 1. končnica -*o*, kakor v knjižnem jeziku, je nespremenjena le v perifernih dialektih: Zilja, Rezija, Benečija, Brda, Kras, Istra, Bela Krajina, pas ob Sotli, predel od Ptujске gore in Slovenskih Goric, Haloze in Prekmurje. 2. -*u*, končnica je glasoslovno nastala iz -*o* v neakcentuirani ali kratko-akcentuirani poziciji: *leĭtu* — Vipava, Notranjska, Dolenjska, pas zapadne Gorenjske od Jesenic proti Ratečam, Podjuna, Pohorje, le pri adjektivih tudi v Rovtahn od Črnega vrha do Idrije. 3. *o*, nastal glasoslovno iz -*u* v neakcentuirani poziciji (*lĕto*): zgornji del Savinjske doline, dolina Meže, Rož. V Rožu imamo polglasnik tudi v akcentuirani poziciji: *uogn̄* — okno, *čouš* — čelo. 4. Izpad vokala: *lĕt*; oblika se končuje v N. in A. na konzontant in postane s tem strukturalno enakšna

maskulinom: *lēt < lēto = lēt < lēd*. S tem nastopi maskulinizacija nevter. Redukcija preko *o* v *o*ni bila edini razlog tega pojava. Maskulinizacija se je v glavnem izvršila zaradi morfoloških vzrokov. Vsi skloni so enakšni, razlika je samo v N. in A., zato je jezik izvedel izenačenje. Pojav je razširjen 1. v južnovzhodnem predelu Roža, onstran Karavank, v naseljih pod Košuto, na Obirskem, v severni Podjuni onstran Drave. 2. Drugi pas je v predelu zgornje Soče pod Krnom, na črti Kobarid—Drežnica—Podporezen, zajame vso Selško dolino, se pri Skofji Loki obrne na jug, zajame Poljansko dolino, Črnovrško visoko planoto, Logatec, Horjulj, severozapadni rob dolenjskih dialektov, ki mejijo na Ljubljansko Barje na črti Borovnica—Ig. 3. Tretji pas zajame od Selške doline ves gorenjski dialekt, Ljubljansko kotlino, Litijski okraj, Medijo in vso Savinjsko dolino do črte Paka—Polzela—Dobrna, celjski okraj do Šmarja pri Jelšah, se obrne na št. Rupert, Laško in Planino nad Sevnico. Pojav zajame izven tega pasu še ozek pas dolenjščine od Mirne čez Mokronog do št. Jerneja, poznamo pa ga tudi iz nekaterih primerov v centralni dolenjščini.

Maskulinizacija nevter je segla tudi v mehke osnove. Formalno je sicer ohranjena stara oblika, vendar ugotovimo maskulinizacijo iz zveze v stavku (adjektiv). Pravi maskulinum spoznamo iz oblike same in iz zveze z maskulinsko obliko adjektivov: *lēt je dōbər*, nevtralna forma adjektiva bi bila *dōbr < dōbro*. Maskulinsko formo adjektiva najdemo tudi v primerih, kjer se je formalno obdržala stara, neizpremenjena oblika substantiva: *sonce je otemnu*, *jajce je gniy* itd. Pojav ugotovimo lahko za gorenjščino že v začetku 18. stol.: v nekem rokopisnem tekstu iz 18. stol. je pisano: *Sonce je otemnu. Ie shtivil teh Angelou velik*. Iz nekaterih glasoslovnih pojavov vidimo, da je ta maskulinum plod izravnnavanja sklonov med maskulinom in nevtrinom in ne samo slučajna redukcija *u*-ja. Na Črnem vrhu je *-u* ohranjen v tipu *oko: ākū*, drugače pa: *liāt, diāl, maī* (adverb) z *ī* priča, da je sledil *-u*. V Logateu in Horjulju je izkazana oblika *lēt < lēto* proti *snu* tudi v zvezi: *dōbr* (m.) *snū*. Še bolj jasno je to v govorih okoli Mokronoga: *čāy*, G. *čāla, dāy*, G. *dāla*. Namesto *ī* imamo *u* (*čelo > čel*, moral bi biti srednji *l*). *Čela, dela* v G. se je izenačilo z G. *stola*, ker je bil tam N. *stouy*, je nastala analogija: *čāy, dāy*. V pluralu so nevtra obdržala staro obliko ali pa so se maskulinizirala. V Selški dolini je N. n. *korito: korīt*, pl. *korīta* (stara oblika), adj. je v m. obliki: *sxi korīta, ta dāžēyn lēta*. Tudi za nevtra tipa *tele* velja isto kot za *polje, leto*, t. j. m. *dōbər tēlē*. Analogično po teh oblikah so dobila tudi maskulina končnico *-a*: gor. *naš hleva, usok hriba*.

Drug pojav te vrste je feminizacija nevter. Nevtrum izginja in postaja fēmininum, kar razberemo spet iz zveze z adj. Pojav zasledimo v predelih od Vuzenice in Slovenj Gradca čez Pohorje—Kozjak—Slov. gorice—Ptuj—Ormož, nekaj sledov najdemo tudi v Prekmurju, center pa je

na Kozjaku in na Goričkem. Primeri: N. *úokna*, G. *úokne*; *úoka*, *jájca*, *neba* (Küzmicz) kot *lipa*, *riba*. V Sl. goricah je poleg teh feminiziranih oblik še stara oblika *lieto*, *mesôu*. Kjer je *-o* ostal, je ostala tudi n. oblika adj. Do feminizacije pride v zvezi s pl. oblikami. Imamo mnogo pluralia tantum: *pljuča*, *jetra*, *nebesa*, *vrata*; v teh primerih so izvedli omenjeni dialekti akanje končnic: *-om/-am*: *vratam*, *vratah*, *vratami*. Večina sklonov v pl. je postala s tem ista kot v f. deklinaciji, zato je prešel v f. deklinacijo tudi N.: *vrate*, *jabuke*, ki se poslej čutijo v skladu z *žene* kot f.; ker sta tudi D. in L. sg. enakšna D. in L. sg. f. fleksije, se je postopoma izvršil prehod v f. fleksijo.

5. Kot 5. končnico v N. sg. nevtrala omenimo *-a*, ki je organsko nastala iz *-o* po akanju. Pojav je razširjen na Cerkljanskem, v Avčah, na Banjški visoki planoti: *lita*, *bína* i *slátka*, enako tudi adj.: *híttra*, *mála* (adverbialna raba). Kljub prehodu *-o* > *-a* in oblikovnem izenačenju s fem. fleksijo so te oblike še vedno nevtralne, ker se je *-a* v tipu *lipa* labiovelariziral v *-â*. Od Cerkna proti Idriji najdemo *-a* le pri adverbu, ki je nastal iz adj. in substantiva, adjektiv ima *-u*: *drugu liéta*. Razlika je nastala zaradi mešanja dialektov. Sosednji dialekti od Idrije proti Vojskemu imajo vedno *-u* < *-o* kot v notranjščini in dolenjščini.

Genitiv. — Končnica v prajeziku: **-ōd*, t. j. prvotni ablativ, ki je oblikovno prešel v sla. v G.: lit. *vilkō*, sla. *vlškā*, stlat. *gnaivōd*, sti. *vřkād*. V sle. je pri m. in n. vseskozi ohranjena ta organska končnica *-a*. Nastopa odvisno od akcenta 1. v neakcentuirani poziciji, 2. v kratkoakcentuirani, 3. v dolgocirkumflektirani, absolutno ali v zvezi s predlogi.

I. *-a* 1. pri substantivih, ki so v N. sg. enozložni ali kratkopoudarjeni: *bôb*, *bôba*; 2. pri substantivih, poudarjenih na predzadnjem zlogu ali že prej: *ribič*, *-a*; *hudič*, *-a* (akcent in akcentsko mesto sta vseskozi ista); 3. pri enozložnih oblikah z dolgim novim akutom: *gréh*, *-a*; 4. pri enozložnih oblikah s stalnim dolgim cirkumfleksom *čřva*, *môsta*. Razen tega tudi vedno v predložni zvezi: *do grâda*, *prez strâha* (Trubar), *od sîna*.

II. *-â*, kratkoakcentuiran pri substantivih s končniškim poudarkom v cas. obl.: *pôs*, *-â*; *kupěc*, *kupcâ*; *seměnj*, *sěmnjâ*. — Dolgorastoče intonirani *-â* je le v zvezah: *en dan hodâ*. Akcent označujeta že Dalmatin in Krelj. Sklepati bi mogli, da je bila beseda *hod* dolgocirkumflektirana in to po I. *hodâm*, kar so že v 16. stl. izključno pisali. Če izenačimo to z obliko *bogâm*, bi lahko izvajali *bôg* = **hōd*, kar pa ni potrebno. Oblika je nastala iz prvotno oksitonirane **xodomъ* > *xodómъ* (*grěxъ*) kot v dol. adv. *strahûma*, *skakûma*. Prvotno bi torej bilo: *hodъ*, *-â*, kar je identično z grško obliko *ódós*. V tem primeru nam je s tem razumljivejša končna akcentuacija. Do podaljšanja je prišlo, ker je bila beseda rabljena običajno v vprašalnih stavkih; možno bi bilo, da bi rastoča intonacija vprašalnega stavka prešla na besedo.

III. Dolgi cirkumfleks poznamo iz primerov: *bôg*, *-â*, itd.

Poleg *-a* je v genitivu razširjena tudi končnica *-u* iz G. sg. prvotnih *u*-debel (*synъ*, *-u*). Že v psla. je bil kontakt med *-o* in *u*-osnovami. V stsl. je prešlo vse polno *u*-osnov v *o*-fleksijo, bodisi da so tvorili ti samostalniki sklone po obeh fleksijah ali pa enostavno po *o*-jevski. Najlepši primer je *domъ*, lat. *domus*, v sla. že popolnoma *o*-jevsko deblo (*domovъ* je izolirana adverbialna oblika, prvotno lokal *u*-jevskega debela, prav tako pri besedi *dolъ* : *dolovъ*). *U*-jevska deklinacija je sicer popolnoma izginila, ker je številčno močnejša kategorija pritegnila *u*-debela k sebi: N. *synъ*, G. *syn-ou-s*; got. *sunus*, *sunaus*. V točno določenih mejah najdemo končnico *-u* pri *o*-jevskih in *u*-jevskih deblih brez razlike: 1. pri pravih trdih osnovah, ne pa pri mehkih, ker so tudi prvotna *u*-debela samo trda: *bog*, *-u* ne pa *nož*, *-u*; 2. samo pri m. z enozložnim N. iz prvotnega dvozložnega po onemitvi *ъ*; 3. V N. sg. mora biti korenski vokal dolg in cirkumfektiran.

Analogija ima sledeče možnosti: *sin* : *sinû* — *grād* : *gradû* — *grād* = *sin* — *gradû* = *sinû* (mlada analogija od *grada* = od *sina*, vpliv *o*-jevske fleksije). Oblike so znane po vsem sle. ozemlju, razen na periferiji v Režiji, Beli Krajini, na Koroškem in v enem delu Sl. goric, poznajo jih pa v Prekmurju: *sinû*, *gradû* (Küzemics). Od Trubarja dalje se uporablja vse polno takih oblik: *vol*, *-u* (Podjuna: *уѡуѡ* iz starejšega *volû*, v mlajšem času je akcent preskočil nazaj, *u* se je reduciral), *pot*, *-u* (sudor), *miru*, *smradu*, *stanu*, *sadu*, *kvasu* (Trubar, Dalmatin, Krelj), *godu*, *strahu*, *plotu*, *teku*, *daru*, *svitu*, *domu*, *lasu*, *lesu*, *listu*, *glasu*, *tresu* (potres), *spolu* (do sredine 18. st.), *rodu*, *zidu*, *duhu*, *prahu*, *medu*, *lanu*, *robu*, *tastu* (prvotno *i*-deblo), *valu*, *mahu*. Izjeme so zelo redke: *možu*, kor. G. *oçu*, ohranjen v obliki: *уѡаѡѡ*, *dan*, *dnu*. Pri imenih za živa bitja je G.-A., ta A. ima, čeprav redko, prvotno genitivno končnico *-u*: Trubar: *preiell ie suyga goſſtu*, *tatu*, *vranu*.

Poleg končnice *-u* imajo v G. sg. enozložni in cirkumfektirani substantivi tu in tam še končnico *-ova*. Take oblike so redke, govore jih predvsem v Selški, Poljanski dolini in okoli Medvod: *sin*, *snôva*.

Dativ. Prvotna končnica: **-ai*, **vylko-ai*, po kontrakciji bi moral nastati *-ōi*, kar imamo v gr. *λύκω* < stgr. *λύκωι*, oskijsko (Pompeji): *Numasioi* (Numerio), lat. *lupō* < *lupoi*, lit. *vilkuī*, v sla. bi pričakovali neke vrste diftong, vendar v vseh sla. jezikih zasledimo tako pri m. kot pri n. končnico *-u*. Tematičnemu vokalu je verjetno sledil nek *u*-jevski element: *-o-u*. V ide. tega ni, sla. je po nekakšni analogiji ustvarila nove tvorbe, kar domnevamo po redkih, še ohranjenih lokalih, ki so imeli tematični vokal *-o+u* kot neke vrste prvotno partikulo. Partikula je še v nekaterih izoliranih adverbialnih tvorbah: *tu* < *to-u*, *ondu*, *ondukaj* itd. (partikula *u* je pomenila kraj, polagoma se je posplošila in ostala); gl. Hujer. SDJ § 129.

V sle. se je končnica razvijala odvisno od akcenta: 1. *-u* se reducira v *-ə*: *x wəs* — k vozu, *krûxə* — 2. *-û* nastopa tam, kjer je v G. končnica *-â* in preide v *-ǫ*, *psǫ*, *na vrtǫ*, *səmnoǫ*, značilno za gorenjščino, ziljščino in rezijanščino. Prve dative na *-ǫ* beremo že v tekstih 16. st.: *sludeio* (EDP — tu je sodeloval Gorenjec Klombner), torej se je končnica generalizirala tudi, kjer ni bila upravičena; Stapleton: *cesarjo*, *gospodarjo*, *oštirjo*; prisege kranjskega mesta: *deželskimo knezu*.

Druga končnica D. izhaja iz *u*-jevskih osnov: **sūn-ey-ai* > *synovi*, od tod je prešla k *o*-jevskim deblom: *gradōvi*. V glavnem se je ohranila pri prvotnih *u*-jevskih deblih, prešla pa je tudi na strukturalno enakšna *o*-jevska debila; Trubar — *bogūvi*, *tastūvi*, *zheľnuvi*, *suituvi*. V dialektih je ta končnica redka, najpogostejša v Ormožu, ptujskem okraju, Halozah in v Sle. goricah (Danjko, Volkmer). Na Gorenjskem je oblika znana pri dveh subst.: *snōu*, *dhōu*, zlasti v različnih starih molitvah. V Reziji *-avi*: *klinavi* (akanje); v Ribnici je pri besedah z G. sg. na *-u* D. sg. na *-ovi*: *mostūvi* itd. Enako v Črnem vrhu in Idriji. Pri enozložnicah s cirkumfleksom je v rabi *-û*: *bogû*, *darû*, *svetû*, *bregû* od 16. stol. do danes.

Tretja končnica *-ovu* je kontaminacija končnic *-ovi* in *-u*. Najdemo jo redko v starejših tekstih 16. st.: *svetuvu*, *valuvu*. Kasneje v knjižni sle. izgine. Ne da se ugotoviti, koliko je ohranjena v dialektih, ker je *-ovu* > > *-ovə* = *-ovi* > *ovə*. V sle. knjigi imamo redke sledove te končnice še iz 18. st. pri Rogeriju in Basarju: *ſuetouu* Skal. 137b; *ſynovu* Evang. 1741 : 267; *ſynóvu* Kat. 1762 : 246; *ſtanovu* Rog. I. 6; *ſynóvu* 130; *ſynovo* 246; *ſvitovo* Bas. 215; *ſvejtovo* Rog. II. 46 itd.

S končnico *-u* konkurira četrta končnica v D. — *-i*. Razširjena je v vzhodnih dialektih. V Slovenskih goricah in v Prekmurju se nepoudarjeni *u* preko *û* delabializira v *i*, zato utegne končnica *-i* v teh narečjih izhajati iz *u*-ja. Končnico *-i* pa najdemo tudi v narečjih, ki tega pojava niso poznala: v Beli Krajini, na Koroškem ter v knjigah protestantskih piscev. Trubar piše: *h bugi*, *h pakli*. Končnica je verjetno nastala po križanju dativa z lokalom. Vzrok oblikovne zamenjave med D. in L. je v pronominih, od tod je prešla analogija na adjektiv in dalje na substantiv.

Končnica *-ei* < *ǣ* je organska končnica L. sg. Oblike tipa *messei* imamo pri Krelju, Schönlebnu in v Evangelijih inu listuvih vse do 19. stoletja. Končnica je precej razširjena pri Küzmičsu. Omejuje se v glavnem na enozložne cirkumfektirane besede: *sinej* in na besede z N. po tipu *meseǫ*: *mesej* itd.

Akuzativ. Prvotna končnica: **-m*: lat. *lupum* < st. *lupom*, gr. *λύον*, lit. *vilkq*; sla. *-z* za *-om*. S tem sta sovpadla A. in N. m., kar je sprožilo tudi genitivno-akuzativno obliko živih bitij. Sle. je sprovedla dva akuzativa, za živa bitja genitiv (*boga*), za neživa bitja pa je ohranila prvotno akuzativno obliko. Ker je v G. poleg oblike *boga* tudi oblika *sinu*, more tudi

ta oblika nastopiti kot G.-A., dasi manj pogosto. Pri Trubarju beremo redko *sinu, gostu, tastu, tatu* (to večkrat). Stara oblika A. sg. je ohranjena pri izrazih za živa bitja le adverbialno v vzhodnih dialektih: *zamož iti*. Pri neživih bitjih je običajen N.-A.: *nos* — Krelj: *Far, primi se sam za nuš*; Trubar: *V jezhi sa shiuot sedi*. Zaradi dvojnega pomena imamo pri besedi *duh* dve obliki: v pomenu *vonj* — *odor* (neživo) A.: *duh*, v pomenu *spiritus* — *duha*. Posebnosti pri Trubarju: *Tebi porozhim sui duh* (danes: *svojega duha*).

Vokativ. Prvotno je tvorila V. sg. čista osnova brez končnice z e-jevsko stopnjo tematičnega vokala: **ulque* — sla. *vblče*. Sle. je vokativ kot samostojen sklon izgubila, namesto njega ima formalno N., po funkciji pa še vedno vokativ: V. *ôče* — N. *ôče*, V. *māti* — N. *māti*. V sle. je V. vedno poudarjen z dolгим cirkumfleksom, kar je v zvezi z oblikovanjem stavka (psihični pojav).

Formalne V. beremo pri Trubarju: *Nikodeme, Savle, Pavle*, toda to so le prepisani lat. V. Stari V. je ohranjen v narodni pesmi: *Krištofe, Adame, družē, gospodare*, v Beli Krajini v pesmih, kjer zasledimo vpliv shrv. jezikovnega ozemlja, celo pri mehkih deblih (končnica -u): *kraljeviču*. Po obliki in funkciji se je ohranila le oblika *bože* (Briž. spom.), *bore*, rabljeno največ v stalni zvezi *bože malo* (pomeni: *kako malo*). Iz take zveze dobi *bore* smiselni pomen zveze ter pomeni *malo*; s tem postane temelj za nove izvedenke *boren, uboren* itd. Vokativ je deloma ohranjen tudi v lastnih imenih *Tone, Jože*. Za ta imena velja isto kot za besedo *oče*. *Oče* je pravi V. pri nas le še v očenašu, drugače je nova tvorba, nastala po tipu *tele, teleta*.

Lokativ. Ide. končnica *-i: *-o-i: > -oi: gr. *Ἰσθμοῖ* — na Istmu, lit. *namē* — doma. V sla., kjer preide *oi* > *ē*, se je pred *ē* izvršila druga prasla. palatalizacija: *vblcé*; pri mehkih deblih: *ioi > iei > i'i > i: moži*. Sle. je obe končnici ohranila, ker pa je glasovni sistem otrdel, sta se končnici različno porazdelili. Končnica -*é* je razširjena v centralnih dialektih (pri imenih, ki so v N. enozložna in cirkumflektrana): *list* — L. *listéi, ruk* — *vukéi, duhéi, doléi, kvaséi* itd., povsod, kjer imamo v G. sg: -*ū*. Pri prvotnih mehkih osnovah je končnica redka, prvič jo beremo pri Trubarju: *moshei* (CO — Cerkovna ordninga), enkrat samkrat pozneje tudi pri Trubarju v obliki *v sne* (in somno), vendar šele v Postili, kjer so sodelovali Gorenjci in je tu morda redukcijški vokal: *v snə*. Oblika je ohranjena pri adverbih: *narôbē < na rōbē* (na kraju), *é* je širok, ker je nenaglašen. Na zahodnem sle. ozemlju je -*é* splošna končnica: *Zilja* — *v Beláčē* (v Beljaku), *na sviatē*; Rezija — navadno le pod akcentom kot pri Trubarju: *ta na warsōē, tārze* (tam na vrhu, trgu); poleg -*oē* ima Rezija še obliko na *è* iz starega *i*: *kuncè, studencè* (pod kratkim akcentom se reducira *i > e*), enako v terskem dialektu (južno od Rezije). V Slo-

venski Benečiji je splošno *-e*: *praze, poloce, trebuse* itd. (V Teru in Sle. Benečiji se izgovarja *-e* brez zasoplosti.) Organska končnica *e* za *é* nastopa tudi pri nevtr. samostalniki, pojav pa je omejen na akcentski tip *zlatô*, t. j. na dvozložnice s cirkumfleksom na koncu. Uporabljajo se ali brez predloga ali v predložni rabi, če je med predlogom in samostalnikom atribut: Trubar — *blagei : na tim prauim blagei, v nashim messei, u suim terdim Serzei : v Serzi*. Danes govore v Št. Jerneju: *polei : v puli*, celo pri mehkih deblih: *u tim erdečim moryei : na muriu, zlatêi, vokêi*; tu je treba razlikovati primere z drugo akcentuacijo (*-éi*): *veselêj (veseljé, -á), sadjêj, klasovêj, vpitjêj, pečouêj*. Trubar: *v Celei, voroshiei*. V nekaterih osamljenih oblikah se je obdržala končnica do danes pri adverbih: *vъ kupé > > vkupe* (Trubar); danes je bolj v rabi genitivna oblika: *sъ kupa > skupaj*. V 16. st. pišeta Trubar in Dalmatin: *lohkei (лъгкѣ), marei, trbei (treba)*. Sem spadata tudi adverba *gori* in *doli* (*ei : i*).

Druga končnica *L.* v slê je *-i*. Ta končnica z *é* ni v zvezi. Čeprav je *é* v neakcentuirani poziciji prešel v nekaterih dialektih v *i*, govori zoper to sledeče: 1. končnico *-i* najdemo v dialektih, kjer je za nepoudarjen *é* refleks *e*; 2. razen tega je končnica *-i* pri prvotnih mehkih deblih (*kon'i*), zato lahko trdimo, da je končnica *-i* prešla od mehkih k trdim deblom. Trubar: *bugi, na svejti, trebui, v životi, v zakoni*. Končnica se je od tod razširila tudi v dativ. Posplošena je v Podjuni, na Koroškem, Notranjskem, Krasu in v Prekmurju, kjer utegne nastati iz tretje končnice *L.*, iz *-u* preko razvelariziranega prehoda: *u — ü — i*. Končnico *-u* so o-jevski substantivi prevzeli od *u*-jevskih: *sinu — možu*. Končnice *-u : -i : -é* konkurirajo od početka sle. knjižnega jezika. Pri Trubarju najdemo vse tri končnice: poleg *času* in *časi* imamo *listu* in *listei*. Smer diferenciacije je zabrisala moderna vokalna redukcija. V Reziji: *doêdu, svêtu*, na Gorenjskem: *moslô, vrtô, vrxô* itd.; enako pri Stapletonu: *pr bogô*, od tod se je *o* razširil k oblikam z nenaglašeno končnico. Poleg omenjenih imamo pri *o*-osnovah končnice: *-ov-i, ov-u*. Oblike so večinoma omejene (enzložnice z dolgim cirkumfleksom). Trubar: *dumoui*; v Ribnici *sinuvi, listuvi, boguvi, daruvi*. Na nevtr. substantive se končnica ni razširila.

Instrumental. V prajeziku je bil instrumental navadno osnova s podaljšanim tematičnim vokalom *ē/ō* v končnici: *sti. vfkā, lit. vilkū < < vilkū* (refleks za *ō*), *lat. certē, verē* (adverb načina), tudi *verō*. Sled takega *I.* je v sla. adverbu *dobré* (k adjektivu *dobrъ*), č. *dobře*, p. *dobrze*, prav tako tudi stesl. *luté*; sled tega je tudi v tvorbi novega sla. komparativa: *dobréjši, bogatéjši*. Sla. tega ni obdržala; tematični tip ima končnico **-mi*, ki je bila prvotno v baltosla. pri *u-* in *i*-osnovah: *lit. sūnumi, sla. gostъmъ* (v lit. tudi fem.: *naktimī*), od koder so prešle k *o*-jevskim substantivom, pri mehkih deblih se je izvršil preglas: *mōžem*. Po onemritvi

končnih redukcijskih vokalov, sta se v sle. v I. razvili končnici *-om/-em*. V razvoju sta se obe končnici križali:

1. Končnica *-om* je prevladala pri mask. in nevtr. Oblike *grehom*, *delom*, *smehom* so znane v knjižnem jeziku in v obrobni govori, v Reziji, Benečiji, Beli Krajini in v Prekmurju.

2. Končnica prvotnih mehkih osnov *-em* že v 16. stoletju konkurira s končnico *-om*. Ker je sle. glasovni sistem otrdel, ni bilo več razloga za razlikovanje med končnicama, zato je iz tradicije podedovani *-em* nadomestila končnica *-om*: *možom*. Konkurenca pri Trubarju še ni povsem izpeljana: *srcem/srcem*, *zludjem/zludjom*, *hudičem/hudičom*, *ognjem/ognjom* (*s ognom*). Le pri nevtr. kolektivih na *-nje*, *-lje*, kjer je nekoliko palatalizacije, imamo večkrat *-em*, nego *-om*: *djanem* pogostejše nego *djanom*, *kaminem*, *veseljem*, *znaminem*.

3. Tretja končnica je sicer ista historična končnica *-om*, vendar je v nekaterih dialektih po glasoslovni poti spremenila svoj vokal. Kadar je bila med substantivom in predlogom še kakšna druga beseda, je pri samostalnikih s končnico *-u* v G. sg. prešla v starejših tekstih končnica *-om* pod cirkumfleksom v *um*. Oblike so v 16. stoletju pogostne: *pred bugom/pred tuim bogum*, dalje tudi *s lastum*, *z možum*, *duhum*, *stanum*, *spolum*, *z enim okum*, *hodum*, *domum*, *tekum*, *mesum*, *nožum*, *srebrum*, *zlatum*, *krasum*, *telum*, *blagum*, *svitum*, *strahum*, *rodum*, *strupum*, *sadum* itd. Danes govore te oblike ponekod na Notranjskem, Vipavskem in proti Gorici.

Dvojnost med oblikami v predložni rabi in oblikami, kjer je bila ta predložna zveza prekinjena po atributu, je povzročila analogijo: oblike tipa *bogum* so prešle tu in tam v razne predložne zveze: *pred strahum* (Trubar in Stapleton), enako tudi Dalmatin: *z rohum*.

4. Končnica *-óm > úm* le pri substantivih na *-stvō*: *rōjstvō*, v stavčni zvezi *-ō > ò*, ta *ò* se pozneje podaljša. Trubar piše skoraj stalno: *rojstrum*, *gospostvum*, *bogastvum*. Enako pri mehkih deblih: Stapleton — *pred tim gorirassenum tiga morja*, Hren: *vešseljóm*. (Gorenjski o odgovarja dolenjskemu *u*-ju, Hren ga je popravljaj po Dalmatinu.)

5. Historična končnica *-om*, ohranjena le v obrobni dialektih, je prešla na obsežnem delu slovenskega jezikovnega ozemlja v *-am*. Končnico *-am* izkazujejo tudi centralni govori tam, kjer je živela v starih dobah končnica *-om* (Gorenjska, Dolenjska, Notranjska, Istra, Zapadna Štajerska, Koroška). To končnico najdemo v I. sg. šele v 16. stol. Prvič beremo s *imenam* pri Trubarju v Testamentu 1557. leta (str. 426). Tulščak prav tako enkrat piše: *s Satanam*. Ker sta obe obliki le po enkrat zabeleženi, sta verjetno tiskovni napaki. V EDP iz 1563. leta: *folkam* (gorenjski vpliv), v Vinogradskem zakonu 1582. leta (Raka nad Savo): *s firstam*, *s folkam*, *s denarjam*, *životam*, *moštam* i. pd., v Dalmatinovi Bibliji beremo le enkrat

v prvem delu: *On bo beshal pred shelesnim Arnošham*, Trubar-Postila: *dellam*, Hren — *bogam*, *obličam*. Od zadnjega desetletja 16. stol. je *-am* splošna končnica I. sg. za mehke in trde osnove; gl. gradivo Oblak AfslPh. XI, 552 sl. V 16. stol. je bila končnica *-am* razširjena v več primerih v gorenjščini, dolenjščina je še ni poznala. Končnica je nastala po analogiji. Historično jo zasledimo najprej v dativu pl., kjer ima sle. končnico *-om* (*bogovom*, *mestom*). Končnica *-am* se je širila na sledeč način. 1. D. pl. n. pri pluralia tantum — *vratam*, od tod *delam* (N. sg. *delo*); *-a-* je prišel iz N.-A. n. 2. L. pl. n.: *vratah*, *jetrah*, *pljučah* (vse troje že Dalmatin). 3. D. pl. m.: *bugam*; ker je D. glasoslovno identičen z I., preide končnica *-am* 4. v I. sg. m. in n. Proces se je izvršil najprej v koroščini in gorenjščini.

Plural

Nominativ. Končnica N. pl. v ide. **-es*, ki pa se je s tematičnim vokalom že v ide. zlila v **-ōs*: sti. *vfkāh*, got. *wulfōs*, osk. *Nūvlanūs*. Končnica v sla. ni ohranjena; sla. je v N. pl. privzela pronominalno končnico. Isto analogijo so sprovedle grščina, latinščina, germanščina pa le v adjektivih. Končnica je prešla najprej k adjektivom, od tod pa k substantivom: **toi*, gr. *λόκοι*, lat. *lūpi*, lit. *vilikai*, got. *blindai* (slepi), sla. **-oi* > *ī* — *vīlci* (pred *i-* je nastopila 2. psla. palatalizacija).

N. pl. n. *-a*: lat. *iuga*, gr. *ξυγά*, sla. *iga*.

Historična končnica v sla. je *-i* za mehke in trde osnove:

1. Končnica je v sle. ohranjena, po moderni vokalni redukciji se je do danes v korensko akcentuiranih besedah skrajšali: *i* > *ə* > *∅* — *hlapci* > *hlapcə* > *hlapc*. V 16. stol. je končnica *-i* povsod ohranjena, ker moderna vokalna redukcija še ni povsem prodrla.

2. V sle. je iz *i*-jevske fleksije prešla v *o*-jevsko končnica *-je*: *gospodlje*. Končnica v glavnem ne sega preko okvira maskulinskih *i*-debel. Razširjena je predvsem pri samostalniki, ki označujejo narode, živa bitja, osebe, zelo redka pa je pri samostalniki neživih bitij: *ajd* — *ajdje*, *tatje* (*i*-deblo), *bratje*, *možje*, *gostje*, *junacije* (16. stol.), *ljudje*, *gospodje*, (*i*-debli), *judje*, *sosedje* itd. Redko: *črvje* (živo bitje), *volcje* (*vīlci*). Precej pogosto se uporabljajo tudi izrazi kot *lasje*, *zobje*. Končnica sega na vzhodnem Štajerskem, v Slovenskih goricah, v Halozah in v Prekmurju preko prvotnih meja in se skuša vzgnezdi kot splošna končnica plurala. V Prekmurju se razvije iz pravega spiranta prepalatalni zapornik *j* > *d'*, z asimilacijo na spredaj stoječi nezveneči konzontant v *k'*, *t'*: *sousidd'e*, *vlask'e*, *vuck'e*, *zobj'e*, *travnick'e*. *Volzje*, kjer je končnica *-je* pristopila k N. *volci*, Dalm., *Volcie* Krelj, Trubar; *volzji* Kat. 1595 : 405 je kontaminacija med *volcje* in *volki*, ki je zelo pogostna pri Pohlinu: *ludji*, *moshji*, *ajdji*, *bratji*, *udji*, *zhervji*, *pèsji*. Ni pa znana ta končnica na Koroškem in v Beli Krajini.

3. Tretja končnica je prešla v N. pl. o-jevske fleksije iz prvotne u-fleksije: *-ove* — *synove*. V Reziji je še danes živa: *sinave*, *klinave*; ob zgornji Soči od Rezije na Kobarid - Cerklje - Podporezen (proti Selški dolini) okrog Gorice ter na Krasu: *-uŕove* — *snŕove*, *tatŕove* itd. Poznamo jo iz 16. stol.: Trubar — *uukuue*, *duhuue*, *Stanuue* itd. Pri Gorenjcih — Stapletonu in Skalarju — je oblike tipa *gradove*, *vetrove* brati s polglasnikom, zaradi moderne vokalne redukcije *ovi* > *ova*.

4. Četrta končnica je kontaminacija končnice *-ove* s končnico *-i* ali pa je z elementom *-ov* razširjeno obrazilo dobilo končnico *-ovi*: Trubar in Dalmatin pišeta *stanuvi* poleg *stanuve*, *vekuvi* i. pd. Končnica je danes razširjena na Kranjskem in na Goriškem, manj znana je na Štajerskem, ne poznajo pa je na Koroškem in v Prekmurju.

5. Podobno je po kontaminaciji nastala tudi končnica *-ovje*. Znana je na Dolenjskem, v Ribnici, v Velikih Laščah: *zgonuvje*, *sinuvje*; posplošena in produktivna je v Prekmurju: *vetrovi-vitrŕovd'e*, *bregovi-brigŕovd'e* (pogosto pri Kŕzmicsu), govore jo tudi v Halozah.

V pl. težijo vsa o-jevska maskulinska debela s cirkumfleksom na korenenu (z G. sg. na *-u*) k razširitvi debela z elementom *-ov*, prevzetim od *u-osnov*: *meh* : *mehovi*. Ta tendenca je zelo stara, izkazana je že v Brižinskih spomenikih. Prodirala je že, ko slovenski konzonantizem še ni otrdel, zato še obstoji razlika med *-evi* (za mehкими konzonanti) in *-ovi*. Trubar še piše: *zludjevi*, *ozhevi*; obenem pa že meša mehke končnice s trdimi: *ozhuvi* poleg *ozhevi*; Krelj: *dashevi* — deževje, Prekmurje: *očeud'e*.

6. Šesta končnica je *-i*, posplošena iz A. pl. Na Koroškem (Rož) *lasi*, *zvoni*, *tati* (ista analogija je izkazana že v dolnejšini 16. stol., a ni prodrla).

7. Končnica *-a* je prešla na maskulina od N. pl. n. Končnica je razširjena na Gorenjskem, kjer se je pričel proces maskulinizacije nevtre. Čeprav so nevtrna zaradi tega pojava prešla v mask., je N. pl. na *-a* pri teh maskuliniziranih nevtrih ostal in preko teh je prešla končnica k pravim mask. substantivom: sg. *korit*, pl. *sŕi korita*, *wsok hriba*, *kamna*, *globok kŕudra*, *večera*, na Šmarni gori: *dougi rukaua*. Atributiv ima običajno mask. obliko.

Končnica N. pl. n. je že od psla *-a*, ohranjena je v večini dialektov, v prvih slovenskih tiskih in v današnjem knjižnem jeziku. V kor., deloma tudi v gorenjskih in sosednjih mejnih štajerskih narečjih je prevladala končnica *-e*, ki je prešla k substantivu iz sestavljene in pronominalne fleksije in sicer od fem. oblik. Brda pri Gorici: *velke mesta*, *lepe dekleta*, enako na Gorenjskem: *dekleta zale* (Prešeren). Končnica se je posplošila najprej pri pluralia tantum; razvoj lahko historično zasledujemo. Trubar — Predgovor 1558. (dasi dolnejščina danes tega nima): *ta nega vsta bodo sama sodile*. Pri Dalmatinu zasledujemo vse tri stopnje: *vsa driveŕŕa so vŕahnŕle*, *moje Jetre so na Semlo islŕite*, *je priŕegel na bedre*. Pojav je

povzročilo izenačevanje med skloni n. in f. oblik v pluralu. Trubar le redko piše te oblike, pogostejše jih beremo pri Stapletonu, Japlju, Hrenu in drugih gorenjskih piscih.

Genitiv. Ide. končnica **-om*, pri tematičnem tipu **-ōm*. V sla. je vplivala na razvoj končnic kvantitetna sprememba, pozneje je nastopila tudi labiovelarizacija: **-ōm > *-um > *-ū > *-ŭ > -ъ*.

Vse oblike v genitivu plurala so bile metatonirane. Ko je redukcijski vokal v sle. onemel, je ostala oblika brez končnice in se je razlikovala od N. sg. le po intonaciji: N. *lās* — G. pl. *lās*. Historična oblika je ohranjena pri redkih samostalniki, ne da bi mogli te starine zadovoljivo pojasniti. Sklepati pa smemo, da so bili taki genitivi pogosto rabljeni v nekih določenih zvezah. V najstarejšem pisanju beremo: *mož, zob, otrok, konj, las, voz, lonac* (poleg *loncev*), *vol* (poleg *volov*), *penez, dukat, rajniš* (denar), *pas, dan, čabar*. Tu in tam še: Trubar: *vud*(udov), Bohorič: *ozhet*; v nekem gorenjskem rokopisu iz 18. stol.: *vuk*(ukov), na Koroškem je končnica ohranjena v zvezi s sam. *red* — *pet red* (Rezija: *paterdu*, končnica *-ov*, Podjuna: *pat rad*).

Povsod drugod je G. pl. privzel po onemitvi redukcijskih vokalov končnico *u*-jevske deklinacije *-ov*: *grad* = *sin*, *gradov* = *sinov*. Analogija je potrjena že v Brižinskih spomenikih (*greh* poleg *grehov*), pojav je splošno slovenski, razširjen v vseh dialektih, razen tega je pojav zgođen, saj je bilo razlikovanje med *-ov* in *-ev* takratnemu jezikovnemu čutu še primarno: *zludjev, hlapcev*. Pri Trubarju končnici med seboj konkurirata, dokler *-ov* ne prodre. Po moderni vokalni redukciji preide zaradi asimilacije pri nenaglašanih in pri naglašanih končnicah *-ov > -u*. Prve redke primere tega najdemo pri Trubarju, zato jih prištevamo k tiskovnim pomotam. V Testamentu 1557. beremo *iesiku* namesto *iesikou*. Asimilacija je izkazana v EDP I. 1563. (ljubljsko narečje, gorenjščina, ki je v redukciji pogosto progresivnejša: *greihuu, delguu*, končnica *-ū* je nastala kot produkt dveh kračin). Znojilšek: *jogru*, Dalmatin redko *ozhetu* poleg *-ov*. V perifernih govorih te asimilacije ni, na Koroškem je končnica *-ou*, na vzhodnem Štajerskem *-of*: *bōugof, psōuf*, v Beli Krajini poleg *-of* tudi neasimilirani *-ov*.

Tretja končnica G. pl. *-i* je prišla od *i*-jevskih osnov in se največ uporablja pri prvotnih *i*-debljih, le redko tudi pri drugih m. debljih. Trubar: *lahti*, Dalmatin: *lahti, moshi*; Krelj: *mosgy, laši* (jako pogosto). Oblike *lasi, zobi* slišimo na zapadnem Dolenjskem, Notranjskem, po Krasu in na Goriškem, v Slovenski Benečiji pa pri substantivih z enozložnim, dolgo-cirkumflektnim N.: *zob-zobi, tat-tati*. Obliko *lasi* slišimo še tu in tam izven navedenega ozemlja: okrog Stične, Šmarjete, Bučke. Krelj uporablja obliko enkrat tudi za G. pl. n.: *sedem snameny*, vendar je to verjetno tiskovna napaka. Končnica *-ih*, ki jo beremo pri starejših piscih, je psiho-

loška pomota. Trubar piše: *poleg tih boshih angelih*. Teh primerov je sicer zelo mnogo, vendar jih za sle. razlagamo kot pomote; nastale so pod vplivom individualne analogije po sestavljeni fleksiji in L. pl. Pojav, da prehaja L. preko sestavljene fleksije in pronomina v G., je v sla. jezikih pogost, zlasti v shrv. (Dubrovnik) in v češčini.

Četrta končnica v G. je *-ê*, danes navadno *-ê*: *bokê, rokê, zobê, tatê, loncé, studêncé*, končnica preide celo k nevtr.: *drvé*. Oblika je omejena na nekoliko vasi v zap. Sle. Benečiji, kjer je oblika enakšna G. pl. pri f.: *nogé, žené*. Izvor je isti kot pri f. fleksiji: pri f. se oblika N. in A. pl. posploši tudi v G., od tod pa preide k mask. in nevtr.

G. pl. nevtr. je v sle. ohranil staro obliko brez končnice: *lêt, mêt*. Prav redko najdemo v G. n. končnico *-ov*, pa še te redke oblike so pogosto tiskovne pomote: *zhudou, delou* (Trubar) so napake; pri besedi *čudo* utegne biti križanje: *čud — čudo — čudes — čudež*. Obliko: *čudou* beremo pri Krelju, Hrenu, Schönlebnu, Janezu Svetokriškem; Dalm.: *veliki kupi truplov*, razen tega celo pri kolektivnem imenu: *tu ueye od dreuiue*, Trub., kar je pa verjetno pomota. Končnica *-ov* se je posplošila v nevtr. le tam, kjer se je izvršila maskulinizacija nevtr: Gorenjsko: *gnezdov, kolesov, srcov, sêknôv*; Dolenjsko *đrrû* (G. od *drva*), v Rožu in Menišiji: *znamnov*; Ribnica: *maĭst* in *maĭstov*. Omeniti moramo oblike G. pl.: *kraljestvo* — G. pl. prvotno *kraljevstvъ*: *v*-ja sta se disimilatorično izpodbijala, zato je v težko izgovorljivi skupini drugi *v* izpadel; Trubar: *kraleušt* (Pavlovi Listi), *Hudizh is neba, Adam is Raya, Farao, Nabuhodonošor, Erodes is nih kraleušt so bili vrsheni*. Drugod se je neizgovorljivost odpravila s končnico *-i*: tako Dalmatin, Trubar v Katekizmu iz l. 1555 in CO. Prevladala je težnja po vokalu v končnici, podobno velja tudi za G. pl. *ledovje*, le da ne vemo, ali naj obliko smatramo za n. ali za f. pl. tantum: *muie ledauuie še cilu ſushe* (čist fem.), Dalmatin: *opašhi tvoje ledovje* ali *opašhi tvoja ledovja*. Morda je prvo sg. kolektiva, drugo pa pl.

Dativ. Ide. **-mos*, prâsla. končnica *-mъ*, pri izvajanju se opiramo na st. lit. *-mus* (novo lit. *-ms*), st. prus. *-mas*. Te končnice ne zajemajo vsega ide. območja, v sti. in lat. je za D. pl. značilen konzonant *-bh-*. Po izpadu redukcijskega vokala dobimo v zvezi s tematičnim vokalom končnico *-om/em* kot v instr. sg., vse razvojne smernice so iste kot v I. sg.

Končnica *-om* je danes živa v Reziji, Sle. Benečiji, Beli Krajini, v Prekmurju in na Vzhodnem Štajerskem. V centralnih dialektih je ta končnica živa še v 16. stol., ko je začela izpodrivati končnico *-em*. Končnica *-om* je bila pri substantivih z dolgim padajočim poudarkom na korenskem zlogu poudarjena in je zato prešla v dolenjščini v *-ûm*: *ne ofrovati luzkim bogum*, že od 16. stol. pa jo je izpodrivala končnica *-am* (tako tudi r., č., p.). Ta *-am* je nastal po dativu pl. nevtr. najprej pri kolektivnih substantivih (Tulščak, Znojilšek in Bohorič), prav tako ima tudi Dalmatin v

Bibliji običajno *-am* v n.: *mestam, vratam, jagnjetam, govedam, nebesam, drivesam, teletam, srcam* (čeprav ima tudi *srcom* in *srcem*). Trubar v Postili (gorenjski vpliv): *delam, kolenam, telesam, prsam*, Hren: *vratam, kolesam*. Vzhodna slovenska narečja s svojim današnjim stanjem (*-om* v mask., *-am* pri nevtr.) nam izpričujejo, kako se je pojav razvijal. V slovenski knjigi je *-am* od Stapletona dalje tradicionalna končnica. Za D. mask. je primer z *-am* v EDP: *očetam*, v Trubarjevi Postili: *jogram, valuvam*, pri Hrenu: *človekam*, pri Stapletonu: *vetrovam, hlapcam, dolžnikom*.

Končnica je lahko razširjena z elementom *-ov*: *-uvom* : *boguvom, daruvom* (Trubarjeva Postila), *valuvam* (Kras, Goriško, Gorenjsko).

Končnica *-em* je vedno le pod akcentom in to pri enozložnicah z dolгим cirkumfleksom (*zôb*) ali s kratkim korenskim vokalom: *stôl, -stôla* < < *stolž, -ž*. Ta končnica se je razvijala po dveh poteh. Šprva je končnica *-êm* nastopila pri samostalniki z *-êxъ* v L. pl., od koder je *ê* prešel tudi v D.: *stolêh, stolêm, grobêh, grobêm*. Pozneje se je v nekaterih dialektih *ê* iz teh končnic izravnal z etimološkim *e*, morda tudi z *ę* in z refleksi obeh glasov. Do tega sovpada je prišlo zaradi vpliva N. pl. m.: *zobjê-zobjêm*, poleg oblike *zobêm*. Semkaj spadajo tudi rezijanski *mužin, psên*, z etimološkim *e* kot *kozên*. Prvič beremo obliko pri besedi *mož*: *moshem* (Trubar, Tulščak, Znojilšek). Trubar: *ludejm, -ei-* izpričuje *-ê*. Smer križanja refleksov za *ê* in za *e* bo obrazložena pri L. pl. Končnica *-em* je v rabi na Spodnjem Gorenjskem, okoli Ljubljane, Kranja in Kamnika: *gradem, tatem, zubem, rogem* ipd. Tudi pri Trubarju beremo: *mošhiem* (naslonitev na N. pl.), *tatjem, ludjem, zherviem*. Ker dolenjski dialekti razlikujejo med etimološkim *e* in *ê*, nam lahko vestno pričajo, kako je končnica nastala. Gorenjska oblika *zubêm* nam ne razloži ničesar, borovniška oblika *zabiêm* pa pove, da je končnica nastala pod vplivom N. pl.

Akuzativ. Končnica **-o-ns* > sla. *-y* < *-û, -ions* > sla. *-ie*. Sle. ima pri mehkih in pri trdih *-e*. Končnico *-y* najdemo le še v Brižinskih spomenikih: *grehi* poleg *grehe*. Končnica mehkih osnov je v sle. v *o*-jevski fleksiji izpodrinila končnico trdih osnov v vseh dialektih, enako tudi v shrv.; končnica trdih osnov *-i* je ohranjena le v stalnih zvezah, ki jih jezik ne čuti več kot sklon: Rezija — Kor.: *štiri redi*. Oblike s končnico *-e* so razširjene tudi na m. *i-* in *u-* deklinacijo, v kolikor niso ohranjeni relikti.

Debilo je lahko razširjeno z elementom *-ov*: *darove* itd. (Goriško, zap. Gorenjsko, južno Štajersko, pri enozložnicah z dolгим cirkumfleksom).

Tretja končnica A. pl.: *-je*. V A. pl. je prešla iz N. pl. Današnja narečja te končnice ne poznajo, znana je le v starejših tekstih in je možno, da so nekateri zapiski napačni: Trubar — *ajdje, možje, tatje, lasje, bratje*.

Četrta končnica je bolj razširjena: *-i*: *darî*. Končnica je prvotni A. pl. m. *i*-jevskih osnov, vmes pa so tudi nekateri relikti za A. *u*-jevske deklinacije. Znanе so oblike: *gostî, plotî, plessî, listî, možî, gradî, lasî, sadî*,

glasi, sini, grobi, brodi. Dalmatin: *Soby* poleg *Sobé*, *Moshy* poleg *Moshé*, *dari, Syni*, *mihi* poleg *mihé* itd. Krelj: *mosgi, zholny, dari*. Dalmatin v *Mojzesu*: *ie vse moshke spolly pustil pobošti*. Oblike so običajno zapisane z *y*, kar je verjetno nekakšen znak za akcent, v kolikor so protestantski pisci uporabljali *y* za akcentuirane in dolge glasove in *i* za neakcentuirane. Končnico poznajo na vzhodnem Štajerskem, v Slovenski Benečiji, Zgornji Soči, zapadnem delu Gorenjske, Goriškem Krasu, v Rovtah in na Notranjskem, le da je akcent preskočil v mlajšem času na koren: *zābi* < *zob lāsi, grādi*; Poljane: *tāti, rōjgi, plūigi*; Podjuna: *wōli, vōzi*. Pri prvotnih *u*-osnovah je akcent na korenu iz stare *u*-fleksije, v 16. stol.: *volli* (*vol* je *u*-deblo), danes dolenjsko A. pl.: *uāl*; *-krati* v zvezi *drugekrati* in *sini* sta verjetno relikta starega *u*-jevskega A.

Slednjič imamo v A. oblike na *-a*. To je končnica nevtr. in jo najdemo v dialektih, ki so sprovedli maskulinizacijo nevter: gor.-kor.: *vōnca* (lonci) — akcent je premaknjen po vzorcu n. subst.: *kamna, konca, večera*. Končnico *-a* najdemo še izven tega pasu v Podjuni: *nūāža, kūāja, časa* itd., toda *-a* v Podjuni izvira iz prvotne končnice *-e* po podjunskem regularnem razvoju nazalnih vokalov.

Lokativ. Ide. končnica **-oi-su*. Že prajezik je razširil končnico z elementom *-i-*, privzetim od demonstrativov: **toi-su*; ob prevzemu demonstrativne končnice **-oi* v N. pl. (*λόχοι*) nastopi analogično v L. pl. **-oi-su* — sti. *vřkēžu*, gr. *λόχοι-σι*, sla. *vřlcěxъ*. Pri mehkih deblih: **ioi-su* > **iei-su* > **isu* — sla *-ixъ* — *možixъ*. Razlika med končnicama trde in mehke fleksije *-ěxъ* in *-ixъ* izhaja tako že iz psla.

Slovenščina je historične končnice ohranila: 1. *-ěh*, vedno akcentuirana, pri enozložnih samostalnikih s cirkumfleksom ali primarnih oksitonih. Trubar: *listeih, lašeih, na vogleih, na dvoreih, na stoleih, na grobeih*; poleg tega pa protestantski pisci — Dolenjci pogosto pišejo tudi *-eh*: tako piše Dalmatin nedosledno *stoléh* poleg *stoleh, rodeh* (*é* za *eĭ*), na *tleh* in na *tleih*. Danes je ta končnica splošna na Dolenjskem, Gorenjskem, Goriškem, v Reziji, najjasneje pa v sev. delu Ribniške doline, kjer je *eĭ* > *aĭ*: *možajh, lasajh, vozaĭh, grobaĭh*. V Podjuni je v L. pl. *-eh* edina končnica (*-ih, -ah* sta tu neznani), nanjo je vplivala morda enakšna končnica fem. fleksije: *goréh*. Podrobneje gl. Slav. rev. II. 177—183.

2. Običajna končnica v L. pl. je *-ih*, ki je splošna v knjižni rabi. Prešla je od mehkih na trde osnove.

3. Tretja končnica je *-ah*. Nastala je na isti način kot D. pl. Najprej se je razširila pri nevtrih, od tod je prešla k mask. Trubar: *snaminah, krajleustvah, vratah*; Dalmatin piše skoraj izključno *-ah*: *na kulah, duplah, bedrah, kolesah, govnaĭ, srcaĭ, listaĭ, ustaĭ* poleg *ustih, mestah* poleg *mestih, vrataĭ* poleg *vratih*. Obe končnici med seboj konkurirata, različne

stopnje razvoja so izražene v dialektih z razmerjem: *vratah: vratəh*. Prva oblika je izkazana v Reziji, na Krasu, Goriškem, Koroškem, Gorenjskem, zap. Dolenjskem in v Menišiji. V drugem primeru imamo pri m. -ih, pri n. -ah: Ptuj, Haloze, Rog. Slatina; v Slov. goricah in Prekmurju -ah poleg oblik tipa na *kléixi* (-i po lokalu sg. — *gradi*). — V Prekmurju je prešel -x, ki je zlog zapiral, v *i*: *ax > ač > aī*: na *bregovih* — na *brigái*, na *polái*, posplošeno pri mask. in pri nevtr.

Pri Janezu Svetokriškem mnogokrat beremo: -oh, tudi za f.: *rokoh, hriboh, otrokoh*, kar so pa le tiskarske napake (Oblak jih je razlagal fonetično) in ne pomenijo ničesar. Knjiga je bila tiskana v Benetkah, stavil jo je Italijan.

Tudi L. plurala je razširjen lahko z elementom -ov-: Kras — *strahúgvax, darúgvax, gradúgvax*.

Instrumental. 1. Končnica je -y : -i: *vľky : moži*. Kako je nastala, ni povsem jasno. V vseh ide. jezikih je končnica: *-ōis, iz katere bi pričakovali -ē pri trdih in -i pri mehkih deblih. Upravičena bi bila le končnica -i pri mehkih deblih: *koñi*; končnico trdih debel -y pa bi lahko razložili kot analogijo po sklonih, kjer *i*-ju pri mehkem tipu odgovarja -y pri trdem. Po drugi strani bi utegnil *y* nastati po labiovelarizaciji: *-ōis > *ōs > *ūs > *y*, gl. Hujer, SDJ 161. Slovenski rezultat je v obeh primerih *i*. Te oblike so dostikrat razširjene z elementom -ov- po u-fleksiji: *sini : sinovi, dari : darovi*, ali pa so reducirane: *let : leti*.

2. Druga končnica -mi je prešla v o-fleksijo iz *i*- in u-fleksije, kjer je upravičena: *gostmi, synmi* — *darmi*. Prvotno je bila končnica omejena na cirkumflektirane enozložnice, pozneje pa se je razširila tudi k drugim subst.: Trubar: *darmi, lasmi, zidmi, volmi, zobmi, možmi, volemi* (jasna kombinacija: *volc-je : -mi*), *sinmi, gostmi*; preko tega obsega se je pričela širiti k večzložnicam, kar so podprle še oblike adjektivne in pronominalne fleksije: *temi dobrimi denarmi, žolnirmi, levmi*; enako pri nevtrih: *lejtmi, mejstmi, ustmi*. Končnica je najbolj posplošena v prekm., le da je tam pod vplivom N.-A. pl. nevtr. nastala končnica -ami.

3. Tretja končnica je sestavljena z u-jevskim elementom -ov- : -ov-mi, -ovmi: *daruvi, sinuvi : darovmi, kosovmi* (Trubar). Oblike so pogoste v zap. Rovtah in v zap. delu Gorenjske. V centralnih narečjih (Ljubljana) je končnica danes v redukcijski stopnji: *s tatovəm, darovəm* i. p.

4. Četrta končnica -ami (kot v a-fleksiji) je nastala pod vplivom I. sg. in D. pl. Najdemo jo pri Trubarju najprej pri nevtr. substantivih: *teletami, delami, krajeleustvami*. Preko nevtra je prešla končnica k mask., vendar je tu pogostejša šele od konca 17. stol. dalje: *grehami* (Stapleton, Skalar), *bobnami* (Janez Svetokriški), *slepcam* (Basar — končni *i* odpade po moderni vokalni redukciji, zato se ta oblika identificira z I. sg.: *glidam*).

Od Pohlina dalje se je končnica obdržala v knjižnem jeziku prav do Kopitarja in Vodnika. Danes je razširjena na zap.: v Reziji, na Banjški visoki planoti, na Goriškem, na Krasu ter na Gorenjskem in Dolenjskem. V Prekmurju je omejena samo na nevtrum: *ustami, delami, mestami*.

5. Zelo redka je končnica *-ovami*, ki nastaja individualno. Govorijo jo na Krasu, v Brdih, v Beneški Sloveniji: *krajuovan, strahuovan* (z redukcijo končnega *-i*).

D u a l. Ide. je imela v dualu 3 različne oblike: N. in A., G. in L., D. in I.

Nominativ — akuzativ. 1. Končnica N.-A. duala *o*-fleksije je **-ō(u)*: sti. *vfkāu* : *vfkā*, gr. *λύκω* sla. *vŕlkā*. Druga sandhična oblika brez *-u* se je posplošila v gr. in sla.

Končnica N.-A. du. n. je v sle. *é* pri trdih, *i* pri mehkih deblih in je diftongičnega porekla: **oŕ* > *é/i*: *izé, loži, mori*. V sle. je v mask. splošna hist. končnica *-a* (prešla je na vsa mask.): *grada, sina, gosta, tasta* itd. Končnica se lahko tudi razširi z elementom *-ov*: *sinova*.

2. Druga, vendar manj pogosta končnica je *-ū*, ki jo najdemo tu in tam v starejših tekstih: Trubar — *dva sinu, listu, na dva platu* (pri prot. piscih zelo pogosto). Oblika *sinu* je znana Trubarju, Krelju, Dalmatinu in tudi kasnejšim piscem. N. du. na *-u* je omejen predvsem na besede: *sin, plāt, list*. Oblika je G. sg., ki je prišel do uporabe v N. du.: ker znači beseda živo bitje, je prešel G. sg. *sinu* tudi v A. sg.: v G.-A. sg. pa je bil poleg tega v rabi še sekundarni *sina* in tako je jezik po dubletu *sina* : *sinū* v G.-A. sg. tudi v N.-A. du. ustvaril dubleto: *sina* : *sinū*.

3. Tretja končnica je *-i*, omejena je na dialekte in na nekatere besede kot sled nekdanjega duala *u*-fleksije: *syny* : *sini*. Stapleton: *dva sini, ta dva moja sini*; Trubar: *na dva plati* (*plat* — *u*-deblo); Kastelec: *dva dary*; Krelj: *dva moja sinovi* (z razširjeno osnovo). Danes v dialektih okoli Škofje Loke, v Selški dolini, v Menišiji: A. du. mask. *na dva plati*, od tod feminizirano *plat, plati*, enako *snī, dva pejñi* (dva panja).

Pri nevtrih je sle. posplošila za N. in A. končnico mehkih debel *-i*: *zrni, leti*. Te oblike živijo v sle. knjigi vseskozi v knjižnem jeziku in v vseh sle. dialektih. Druga končnica je *-a* kot v N.-A. du. mask., vendar je to že plural (pluralizacija): *dve leti* : *dva ókna* (da je to že pl., vidimo po vokalni kvaliteti: *ókna*). Pluralizacija nastopa najprej pri konzonantskih deblih: Trubar: *dva teleta, dva drevesa*, enako Dalmatin. Prvi je podlegel števniki *dva* in potegnil za seboj substantiv, ker se je pluralizacija začela pri pronominih in adjektivih in je šele od tod prešla k substantivom. Prva oblika z *i*-jem je znana v Beli Krajini (književna), na Dolenjskem in Koroškem, pluralizacija pa je nastopila tam, kjer imamo maskulinizacijo nevtar v centralnem delu Gorenjske, na vzhodnem Štajerskem; na Gorenjskem se je prvotna historična končnica obdržala v enem samem primeru: *dve lét iz léti* (neke vrste adverb).

Genitiv-lokal. Ide. končnica *-ous. Prasla. *vľku* : *možu*. V sle. so te oblike pogosto še v 16. stl. Trubar, Testament 1557: *Ša uolo tyu dueiu Kezaryu, dveju šinu, dveju zhloveku*; Pavlovi listi: L. — *v tyu dveyu lystu, v tiu dueiu Catehismu, na dveyu meistu*; pri substantivno rabljenih adjektivih: *od dveyu Mlašhyu* (od dveh apostolov). Poleg teh oblik nastopa v 16. stl. pl. oblika L. na -ih; v tekstih najdemo vse tri stopnje: *iz letyu* (du.) *dueiu* (du.) *vukou* (pl.); *od svojih* (pl.) *dveju* (du.) *krajleu* (pl.); v Dalm. bibliji vseskozi plural: *od teh dveh rodou*.

V 16. stl. so zelo pogostne oblike v L. pl., ki so povsem podobne N.-A. du. Trubar in Dalmatin: *v tim dueima peruima Capitula* (zamenjava L. z I.), *v tima dueima lystma* (za L. se uporablja I.). Oblike so gotovo izraz živega govora, dokazujejo pa, da občutek dualnih oblik izginja in da se dualne oblike mešajo s pluralnimi.

Dativ-instrumental. Psla. *vľk-oma* : *mož-ema*. V ide. te končnice ne najdemo. V lat. in sti. je povsod element -bh- : sti. *sūnūbhyaṃ*; lit. *viľkam*. Verjetno je to nova sla. tvorba; možno je, da je iz N. in A. duala prešel -a še v druge sklone. V 16. stl. beremo: *sinoma*, Trubar: *sinūma*, s' *dvema roguma*; če je deblo razširjeno z elementom -ov-: Tr. *vetruvoma*. Končnica -oma vedno konkurira z -ema: *hlapcema* : *hlapcoma*. Mlajša oblika -ama se je razširila v približno istem obsegu kot -am v D. pl. nam. -om. Tr.: *bratama* (-a verjetno pod vplivom N.-A. du., ki se je končeval na -a), *morjama*, *jagnjetama*, *dejlama* (deloma), *rasbojnikama*; enako tudi v Dalmatinovi Bibliji in pri Krelju.

Zelo pogosto je tu negotovo mešanje kot v G.-L. du. pri pronominih, adj. in subst. o-debel. Tr.: *steima shtuka, sleteima dveima zaiħna, sleteima dueima artikula, vmei leteima dueima deilla, tima peruima zhloveka*; pomešanje sklonov v primerih: *Sv. Jacob inu sv. Paul shnyu Pyšmu Sy neišta subper* (v I. rabljen G.-L.). Mešanje se je začelo pri pronominalni fleksiji. Preko teh nesigurnih oblik je slednjič prevladala pluralizacija, ki je že povsem izvedena pri Dalmatinu: *obeim Synom, mey dvěmi šidmy*.

Končnica -ma v I. du. je nastala po križanju s končnico -mi v I. pl. Ze sama po sebi priča za začetek pluralizacije. Stesl.: *synma* — 16. stl. *sinma*. Zelo malo verjetno je, da bi bil to relikt stare u-fleksije, ker so te oblike razširjene ne le pri substantivih u-fleksije, ampak tudi pri substantivih o-fleksije: *sinma* — s *dvěma rogma, lystma*.

Stanje v dialektih: v Sle. Gorica, na juž. Štajerskem, centralnem Koroškem so znane oblike na -oma/-ema, na sev. Gorenjskem -ama; oblike na -ema so sled palatalizacije: *možem, tatem* — *možema, tatema*. Pluralizacija (-am) je prevladala na spodnjem Dolenjskem, Gorenjskem, Krasu, Sle. Benečiji. V L. du. je v vseh dialektih zmagala pluralizacija: -ih, -ah, -eh kot v L. pl.

V svoji osnovi je *o*-jevska deklinacija tudi v sle. obdržala svoje hist. končnice, n. pr.

1. N. m. n. (Ø; -o, -e)	du. -a	pl. -i; -a
G. -a x G.-A.	D.-I. -oma	G. Ø
D. -u		D. -om/-em
L. -ê		L. -êh
I. -om/-em		I. -i

2. Po posebnih psla. glasoslovnih zakonih je nastala iz prvotne ene dvojna, po končnicah deloma različna fleksija (trda in mehka; palatalizacijski pojavi: $o > e$, $\tau > \nu$, $y > i$, $\acute{e} > i$). To stanje je neizpremenjeno prešlo v sle., zaradi posebnih sle. glasoslovnih pojavov ($y > i$, $\tau = \nu$; otrditev konzonantizma) pa je nastopila tendenca, da se iz obeh ustvari ena sama forma, t. j. mehke končnice izpodrinejo trde:

L. sg. -i	L. pl. -ih
A. pl. -e (proti N. pl. -i!)	-om X -em

3. Medsklonski vplivi: glasovna identiteta (izravnava funkcijske difference)

G.-A. (funkc.)
D.-L. -i, -ê, -u
N.-A. -ove/-ovi
N. pl. — D.-L. pl. I. sg. -am, -ah
N. pl. n. -a

4. Medsklonski zvezni vplivi: maskulinizacija — feminizacija nevtra, začetki pri plur. tant. n. (v zvezi s točko 3.).

5. Po strukturi, pri čemer je odločilnega pomena akcent, se združijo vsa mask. v eno fleksijo, t. j. *u*-jevska in *i*-jevska fleksija prenehata kot samostojni. Nov faktor nominalne fleksije postane tako spol, ki proti tej m. skupini zahteva enotno f. in n. skupino, kar se je s par izjemami izvedlo.

u-jevske končnice: G. -u; D. -ovi; L. -u; N. pl. -ove; G. -ov; A. -i; I. -mi; N. du. -i, dalje element -ov-.

i-jevske končnice: pl. -je; G. -i; A. -i : -je (N.); I. -mi; N. -ov-je.

6. Pron. — sestavlja fleksija vpliva po glasoslovni poti: L. pl. -ih (proti -êh), istr. -mi (obenem z *u*-, *i*-jevskim -mi). Seveda i eno i drugo, n. pr. dva sinu, predstavlja:

1. medsklonske glasovne in zvezne vplive, ker	
grada : do grâda	■ —> : <u>sina : sinû</u> v G. sg. ■ —> sina
ob: grâd	} Du.
sin	
	grâda
	sinû

2. medfleksijske zveze: grâd : sin

3. akcentske zveze: enozložnost, padajoči dolgi poudarek in pod.

U-jevska fleksija

V sla. so *u*-jevski substantivi mask., v ide. pa tudi fem. in nevtr. Psla. je izgubila *u*-jevska f., n. in adjektive. Stari *u*-jevski adjektivi so prešli v sla. v *o*-jevske adjektive: sti. *mrduh*; **moldus* > psla. *mladъ*, ali pa so razširjeni s sufiksom *-kъ*: lit. *saldūs*, sla. **soldъkъ* > *sladъkъ*. Ker so vplivi *o*-fleksije na *u*-fleksijo zelo stari, ne moremo točno ugotoviti, koliko *u*-jevskih nominov imamo. Stanje lahko ugotovimo le s primerjanjem: lat. *domus* (*u*-deblo), sla. *domъ* (relikti v dveh sklonih stare *u*-fleksije kot adverb: *doma* in *domovъ*). K *u*-substantivom štejemo oblike: *synъ*, *volъ*, *vrъxъ*, *domъ*, *lédъ*, *polъ*, *mírъ* (svet), *čínъ*, *kratъ*, *dolъ*, *stanъ*, *jadъ*, *sanъ*, *sadъ*, *gréxъ*, *grozdъ*, *tyнъ* (stolp). Že v stesl. pa so sledeči substantivi *o*-jevski: *médъ*, *mírъ*, *stanъ*, *jadъ*, *ledъ*, *sadъ*, *grozdъ*. Pri drugih so od *u*-fleksije ohranjeni le relikti.

V N. sg. na prvi pogled ni nobene razlike med N. sg. *u*-jevske in N. sg. *o*-jevske fleksije: *vъlkъ*: *synъ*. Med korenem in končnico nastopa formant *u*, ki je podvržen principom ide. prevoja: **sūn-us* (*u*-redukcijska stopnja); **sūn-eu-ai* > *synovi*; G. sg. **sūn-ou-s* > *synu*; L. sg. **sūn-ou/eu* > *synu*. Iste spremembe so bile tudi pri *i*-debljih: *-i*, *-ei*, *-oi*, *-ē/-ōi*. Skloni so zaradi prevojnega razmerja obrazila ali v redukcijski prevojni stopnji (šibki skloni), ali pa so v normalni ali podaljšani prevojni stopnji (kreпки skloni). Šibki skloni pri *i*-jevski fleksiji so N. in A. vseh treh števil, v sla. pa še skloni, ki jih karakterizira *-m-*: I. sg., D.-I. du. in pl.

Stesl. je obdržala neizpremenjeno stanje *i*-jevske in *u*-jevske fleksije, enako tudi prvotna sle., vendar je že v stesl. omahovanje med *o*- in *u*-fleksijo. Obe fleksiji sta se združili v eno. Pojav je star in splošno sla., zato ga pripisujemo že psla. Prvi povod je identičnost oblik v N. in A.: N. **vъlkъ* in **synъ* sta enaka. Prehod *u*-jevske fleksije v *o*-jevsko so sprožili substantivi, od katerih se je uporabljal največ N.-A. Od *u*-jevske fleksije pa vplivajo že od stesl. na *o*-jevsko fleksijo te-le oblike:

1. D.: *sinovi*: *-u* (pri imenih, ki označujejo moška osebna imena: *sin*).

2. G. pl.: *syn-ovъ*. Končnica je sprva pri *o*-debljih redka. Ker pa je bil z onemitvijo redukcijskih vokalov G. pl. *o*-jevskih osnov brez končnice, ga je bilo treba proti N.-A. sg., kjer je tudi *-ъ* odpadel, označiti z novo končnico.

3. N. pl.: *synove*. Tudi tu se kot v D. sg. deblo razširi pri substantivih moških osebnih imen. Isti proces se izvrši tudi v G.-L. sg. (*-u*). Pri tem je važno dvojje: 1. da so vsa *u*-jevska imena dvozložna, oziroma po 10. stl. enozložna in 2. da so bila vsa *u*-jevska imena dolgo cirkumflektrana. Ta akcentski motiv je pričel razširjati končnice *u*-jevske fleksije pri strukturalno enakšnih *o*-jevskih substantivih. G. sg. *s i n u* je po svojem izvoru sicer iz *u*-jevske fleksije, z današnjega stališča pa je to *o*-deblo.

Ostanki *u*-jevske fleksije v sle. so: 1. G. *sinū*; 2. D. *sinovi*; 3. L. sg. — *sinu*; 4. N. du. -y: *dva sini* < *dva syny*; 5. N. pl. -*ove*, ohranjeno v nekaterih kraških dialektih, čeprav redko; 6. G. pl. -*ov* je danes splošna končnica *o*-debel, oblike starega brezkončniškega G. (*lās, zób*) so redke; 7. A. pl. *sini*; 8. I. pl. -*mi*.

Razen tega je pri vseh *o*-jevskih enozložnicah z dolgim cirkumfleksom možno razširiti deblo z elementom -*ov*-. *U*-jevska fleksija je kot samostojna fleksija prenehala eksistirati. Osem končnic je po reliktih prešlo v *o*-jevsko fleksijo, kjer so postale formalno tvorne. Relikti so ohranjeni v adverbih, nastalih iz izoliranih sklonov prvotnih *u*-osnov: *vrhu*- L. sg. (Tr.: *hodi verhu morja*). V dialektih so ohranjeni še: *vōnu, dolu, nizu, tu*: **to+u* (prvotno *o*-debela + lokalna partikula *u*). *U*-jevski adverbi so tudi: **domovъ, *dolovъ* (rusko: *долю*, č. *dolův*, sle.: *dolōu* — Koroško, Rezija). Prav tako je stari L. *u*-fleksije: sle. *domā*, shr. *dōma*; tvoril se je na dva različna načina: **dom-eu-i* poleg **domō(u)*.

Moška i-jevska fleksija

Na isti način je v sle. izginila nekdanja *i*-jevska moška fleksija, ženska *i*-fleksija pa se je ohranila. Moška in ženska *i*-jevska fleksija se razlikujeta med seboj samo po spolu (zveza v stavku). Razlika je v I. sg. in N. pl.: *gostъmъ: noštъjъ* (stesl.). Druga oblika je analogična po *a*-fleksiji: *rokojъ*. Moških *i*-jevskih samostalnikov je bilo zelo malo (20): *golqъ, gospodъ, gvozdъ, ognъ, oqlъ, gostъ, tatъ, tьstъ, zьtъ, labqъ, lakъtъ, nogъtъ, želqъ, medvьdъ, potъ, zvьrъ, navъ* (mrlič), *strъžennъ, sьžъnъ*, plur. tant.: *ljudъje* (populus — ljudstvo).

Skloni se tvorijo prav tako kot pri *u*-jevski fleksiji: ide. **ghosti-s* > sla. *gostъ* (*hostis*), N. pl. ide. **ghost-ei+es* > sla. *gostъje*, L. sg. ide. **ghost-ē+i* > *gosti* (podaljšana osnova), G. pl. ide. **ghost-ei-ōm*; sla. *gostъjъ* itd. Te oblike so se večinoma razlikovale od sklonov *o*-jevske fleksije. Razlika med obema fleksijama se je obdržala v glavnem le v tistih jezikih, kjer je razlika med palatalnimi in velarnimi glasovi ohranjena (ali se je morda celo še okrepila), t. j. v rušč., poljšč. in češč.. Če pa je prešlo kakšno *i*-jevsko ime pod vplivom spola v *o*-jevsko fleksijo, je prešlo v mehko *o*-jevsko fleksijo. Razlika je izginila v jezikih, kjer ni več difference med palatalnimi in velarnimi glasovi: v sle. in shr. — *gost* = *sin* = *most*. Zaradi tega so prešla *i*-jevska mask. v *o*-jevsko fleksijo. Ta prehod je zgoden. Že v Zogr. imamo poleg gen.: *gospodi* tudi obliko: *gospodē* (prehod v *io*-fleksijo — beri: -*d'a*, D. -*d'u*), v mehko *o*-deblo že prehaja psla. **ognъ* (lat. *ignis*), sti. *agnihъ*; G. **ogn'a(i**o*-deblo). V sle. so samostalniki *i*-jevske fleksije postali strukturalno povsem

identični s subst. o-fleksije: *gospod*, -a; *medved*, -a; *volk*, -a; vendar so tudi tu relikti, ki so se ohranili predvsem v pogosto rabljenih zvezah ali pa v nekaterih izoliranih formah. Do konca 17. stl. so se ohranile *i*-jevske oblike G. in D. pri *gospod*: *gošpudi*. Prvič beremo te oblike v Conf. Gen., v Celovškem rkp., pri Tr., Dalm., Alasiu da Sommaripa, Stapletonu, Skalarju in Kastelcu. Ker je to izraz za živo bitje, se uporablja tudi v G.-A. Pri Tr. beremo poleg tega tudi tu in tam G.-A. *gošpuda*, ista oblika je pogostejša pri Stapletonu in Krelju. Dalm. piše v Jezus Sirah 1575 običajno *gošpudi*, v Mozesovih bukvah 1578 *gošpudi* in *gošpoda*, šele v Bibliji pričenja prevladovati o-jevska oblika. Dalmatin sam je uporabljal *i*-jevsko obliko, pisava *gospoda* pa je vpliv literarne sle. (Tr., Krelj). Reducirane oblike stare *i*-jevske mask. fleksije najdemo še v 18. stol. pri Basarju: *od gošpod Boga tepen*; *pruti reshalenimo Gošpod Bogo*. Starino je povzročila uporaba v cerkvenem govoru, vse te zveze so bolj ali manj stalne, kot nekaki klišeji prehajajo od rodu do rodu.

Dolgo se je ohranila kot *i*-jevski mask. tudi beseda *potъ* (lat. *pons*, -*tis*) > *pôt*, I. sg. je ohranjen v obliki *potem* (Krelj) < **potъmъ*, od tod knjižni adverb *pôtem*, *i*-jevske oblike so ohranjene še v nekaterih predložnih zvezah: *sъ poti*, *na poti*, G. pl. **potъjъ* > *poti*. Vse te oblike: *s poti*, *na poti* so rodile občutek, da je to *i*-jevsko fem. ime. Še v 16. stl. beremo sprva *pot* kot mask., pri Krelju, Juričiču in Kastelcu pa je že f.: *to trdo pot*. Dalm. piše v G. *potu* (po *u*-fleksiji), v L. *potu* poleg *poti*; v A. pl. *poti* lahko po *i*-jevski in *u*-jevski fleksiji). Kot pravi mask. je v Tr. Postili: G. pl. *potou*. Znojilšek piše *poti* in *pota*. V govorih, kjer je mešanje med mask. in nevtr. zaradi maskulinizacije nevtr., imamo v pl. tudi nevtr. oblike: *imam velika pota* (Ljubljana — primerjaj obliko *rokava*).

V o-jevski fleksiji so produktivne tri končnice iz prvotne *i*-jevske fleksije: 1. končnica -*je* v N. pl. (*gostije*, *golobje*, *gospodje*, *tatje*, *zetje*) preide v o-jevsko fleksijo. 2. -*i* v A. pl. Uporabljali so jo v 16. stl. *pečati* poleg mlajšega *pečate*: *lahti* : *laket*, *lakta* poleg *laket*, *lakti* — zaradi te končnice je prišlo do feminizacije prvotnega mask. subst. 3. -*mi* v I. pl.: *gostъmi*.

Plur. tant. *ljudъje* je osamljen in je zato obdržal fleksijo neizpremenjeno: *ljudjê*, *ljudi*, *ljudêm*, *ljudi*, *ljudéh*, *ljudmi*. Izpremembra je le v D. in L.-psla. **ьmъ*, *ьхъ*, sle. *êm*, *êh*. Vzroki so pojasnjeni pri ženski fem. fleksiji. Tu in tam najdemo pri tem plur. tant. o-jevske tvorbe: N. *ljudi* (**viŕci*), A. *ljudi*, I. z *ljudi* (z *brati*), A. *ljudje*, D. *ljudem*, L. *ljudjeh* itd.

Tri psla. moške sklanje so se strnile v eno sle. moško sklanjo. Strnitev je posredovala osrednja skupna točka N.-A. sg., vendar šele potem, ko je sle. izgubila razlikovanje med palatalnimi in velarnimi glasovi.

Femininska fleksija

Sle. ženska sklanja, ki predstavlja nekdanjo *a*-jevsko fleksijo, je v glavnem ostala zelo konservativna, ker ni imela nobenih skupnih točk s katerokoli drugo f. sklanjo. *I*-jevska sklanja, poleg *a*-jevske edina ženska sklanja v sle., je po vokalizmu svojih končnic povsem različna od *a*-jevske in zato ni mogla priti z njo v kontakt. Konzonzantska ž. sklanja je bila po številu zelo slaba in jo je zato *a*-fleksija pritegnila k sebi. Edina novost v razvoju je v medsebojnih vplivih trdih in mehkih debel.

Psla. *a*-jevska fleksija je nastala iz dveh ide: 1. *ryb*+*ā* (osnova in obenem N. sg. 2. **dūs*+*īā* > *duša*. V mehko sklanjo so se uvrstila vsa ide. *īē*-debla (sle. *volja*, lit. *valē*). Ali izvira beseda v sla. iz *īa*- ali iz *īē*-debel, ugotovimo lahko po akcentu, vendar ne vedno, ker so sla. *īē*-debla že v prajeziku lahko prešla v kategorijo *īa*-debel. Lit. *valē* — sla. *vólja*; lit. *žēmē*, sla. ne **zēml'a*, marveč sle. *zēmlja*, r. *земà*, č. *země* iz psla. **zem'ā* (*īa*-deblo).

Končnice *a*-jevske fleksije

N. končnica ostane *-a*, ta preide sčasoma in dialektično še k drugim f. osnovam, kakor *breskva*, *boginja* itd.

V G. **-y* pri trdih, **-ē* pri mehkih osnovah: *ryby* : *dušē*. (Isto razmerje je pri *-o/īo* deblih: *grexy* : *kon'ē* v A. pl. Ker je **-ē* < **īens* < *īons*, kaže tudi *-y* na nekdanje končnice z nazalnim elementom. V ide. je končnica G. sg. *ā*-debel **-ās*: gr. *χώγας*, lit. *rañkos*, kar bi moralo dati v sla. **-a*, s tem bi G. sg. oblikovno sovpadel z N. Jezik se je temu sovpadu izognil takole: poleg *ryba* < **rūbhā* je bila v sla. še druga vrsta ide. fem., ki so dali po glasoslovnem razvoju isto obliko kot *ryba*. To so bila stara f. debela na *-ōn*: got. *qinō* < **guenōn*, sla. *žena*, enako *voda*: lit. *vandū*, G. *vandēns*; gr. *ὕδα-τος* < **udn-tos*; torej: sla. N. *ryba* — G. **ryba*, sla. N. *voda* — G. *vody*. Jezik se je izognil identičnosti med N. in G. *a*-fleksije s tem, da je privzel v G. obliko *ōn*-debel. Predpostavljamo pa, da se je končnica skrajšala, kajti le tako je lahko prišlo do *-y* in *-ē*. Skrajšanje je nastopilo zato, ker so zlog zapirali dvojni konzonzanti, ki so sukcesivno onemeli. Poleg te razlage je bilo podanih še več drugih: Mikkola, Ursl. Gr. 73; Hujer: Slovanska deklinace jmena; M. Noha, Listy filolog. itd. — V sle. je G. na *-i* le v Brižinskih spomenikih: *szlauui* II, 11. V belokranjščini govore *sestri*, *roki* poleg *ribe*. Do tega je prišlo pod vplivom D.-L. sg., kjer se vrstita v belokranjski obliki *-i* : *ē* in ta dubleta je prenesena tudi k *ribe* → G. *ribi*. Glede tipa *vodē*, *zemljē* v sle. (primerjaj isto v posavskem hrvaškem govoru: *vodē*, čak. *vodé* in štok. *vòdē*, *dúše*) je verjetno vpliv pronomina *njé* (enakšno, a mlajšo analogijo primerjaj v polj. *ziemiej*), glej Ivšič, Rad 187. Sle. G. *māglē*, *tmē* itd. predstavlja posplošitev akcentuacije N.

D. sg.: **rūbhā*+*ai* ~ *rybē* ~ *duši*. Enako v L. sg. Tudi tu so nejasnosti. Dolgi diftongi so akutirani, kratki pa cirkumflektirani: v ča. D. sg. *rūci*, L. sg. *rūci*, što. *rūci* : *rūci* iz psła. D. **rqcē* : L. **rqcē*. Što. D. *glāvi* : L. *glāvi*, *vōdi* : *vōdi*. V sle. imamo: D. *róki*, L. *róki*; *vódi* : *vódi* izenačeno. Spet moremo predpostavljati neko krajšavo še v predpsla. dobi. Na drugi strani si nekateri razlagajo nastanek akuta pod vplivom L. sg. f. *i*-fleksije, ker pa drugih vezi, ki bi vplivale med *i*- in *a*-fleksijo, ni, je manj verjetno, da bi to nastalo na ta način; glej Hujer, Sla. dekl. jm. § 127, 136, 137.

Običajna sle. končnica je pri trdih in mehkih deblih -*i* : *ri bi*, *du ši*. Koder je delovala moderna vokalna redukcija, tam je -*i* prešlo v -*ə* ali pa je onemelo: *rōkə* — *rōk*. Končnica je posplošena iz prvotne mehke *a*-jevske deklinacije, podpiralo jo je isto stanje pri fem. *i*-deklinaciji. Oblak (Arch. f. sl. Ph. XII., 423 sl.) meni, da je -*i* pri trdih deblih pravi zastopnik nekdanjega nenaglašenega -*é*, enako tudi -*i* v L. sg. *o*-fleksije. Iz glasoslovja pa vemo, da je stalno nenaglašeni -*é* dal v sle. -*ě* in ne -*i*, zaradi tega na Oblakovo trditev ne moremo pristati. S tem pa ni rečeno, da se je -*é* povsod nadomestil z -*i* mehke sklanje, v dialektih je tu in tam še ohranjen. V Reziji, kjer je nenaglašeni (kratko naglašeni) -*i* > *è*, nenaglašena *e* in *é* pa v *æ*, moramo tedaj videti še -*é* v oblikah: *žændè*, *tatè* (rožansko *horə*), *nohè*; tudi pri konzonantičnih deblih: *cirkvè*, *hæærè* (L. sg.) proti lit. *cerkvi* z -*i* po *ri bi*, *ženi*; ohranjena je deloma različna akcentuacija v rez. *gōr oè* — *gori* (na vprašanje kje? t. j. L.): *gōroe* (na vprašanje kam? t. j. D.) prv. **gōrè* : *gorè*. (Proti temu prim. končnico -*i* > -*e* pri L. sg. *i*-debel: *j es en è*, *was è*, *no č è* itd. poleg *póti*): a tudi v rezijanščini imamo oblike za: -*i* v Njivi: *tà na Mijì* (drugod: *Mijè*), *s r i d i*, *z i m i*, *c è s t y*, drugod zopet *nōhə*, *hlāvə*, *jámə*, kar vse kaže na končnico -*i*, ki more biti v teh govorih le iz prvotnega -*i*, t. j. končnica *iā*-deklinacije. Ta rezijanska dejstva gotovo govore za našo razlago; edina razlika do centralnih sle. govorov je ta, da se je -*é* tam dalje časa (celo do danes) ohranil, a ga sedaj tudi že izpodriva -*i* mehkih debel, kar se je drugod že zdavnaj izvršilo. V ziljskem narečju je stalna končnica -*ě*, ki je iz -*i*, kakor vidimo po inf. *gorétě*, *haditě*; -*é* bi dal -*ě*, primerjaj: *sōvně*, *tōvně* iz prvotnega **vzñé*; sporadično je celo tudi še -*i* (*i*) ohranjen: *rocě/roci*, *gorě/gori*, *noze/nozi*, *ri bi*, *sestri*, *mizi* itd. — Dalje imamo -*ě* v teh sklonih še v Beli krajini, primerjaj: *tětě*, *mášě* (torej tudi pri *iā*-debljih), na *věžě*, *glāvě*, v *jědně lōzě*, *rókě* (Vinica); *górě* adv. (ibid.); cf. adv. *dòmě*, (Nerajec) — poleg *góri*, *róki*, *réki*, *strěhi* (Zapudje); tudi ta -*ě* je iz -*é*, ker ostane -*i* na Vinici neizpremenjen. — V prekmurskem sporadičnem *zemlěi*, *prošnjěi* imamo naslonitev na pron. *njěi*; drugače je običajna končnica -*i* < -*i*. — Na sploh pa je končnica -*é* ohranjena v kajkavščini, primerjaj Petretič: *szluge*, *višzine*, *hišse*, *sene*,

pravde itd. itd. — Končnica *-i* je že pred moderno vokalno redukcijo one-mela ob *-j-*: *Mariji* > *Marii*, *Mari*, gl. Tr. pisavo z *-y*, *-ij*, *-jì*, *ii*.

A. **-ām: rūbh + ām > rybo, dušq*. Dolgi diftongi so akutirani: gr. *ῥεῖν* v sla. pa je **-q* v A. cirkumflektiran: **rōko*, što.-ča. *rūku*, sle. *rōko*, *rokō*. (Če se je obdržal cirkumfleks na prvem zlogu, mu ni mogel slediti akut na končnici.) Tudi polabsko *rōkō*, *zimō* kaže zaradi premika akcenta na prvotno **-ō*. Sle. ima v A. sg. vseskozi organsko razviti **-q*: *ribo*, *gorō*. V dialektih srečujemo odgovarjajoče dialektične reflekse za *q*: 1. *ō*, *uō* — Dol., Gor., Notr., Blkr., Rez., Štaj. 2. *ō* — Kor.: 3. *u* — Kras; 4. *ou* pod naglasom, *-q-* v neakcentuirani poziciji — Prekm.: 5. *ō* pod naglasom, *ū/-q* v neakcent. — Podjuna. V nenaglašeni legi je *-ə* (Zilja, Rož, Podjuna), ali po akanju *-a* (tako Dol., Notr., Rovte in Ljubljana), ki podleže dialektičnemu preglasu: *ä*, *ę* (*hišę*, *tuōče* — Borovnica).

I. v stesl.: **rybojō*, **dušejō*, enako v drugih sla. jezikih; prasla. stanju najbližja je r. z malor.: *ryboj(u)*, malor. dialektično: *ryboj*. V shr. **ojq* > **oju* > **o(i)u* > *ou*, v starih tekstih: *объ*. Poljščina, lužiška srbščina, del slovaščine, kajkavščina in sev. del čak. so to skupino že zelo zgodaj kontrahirale, tako da se je v njih izvršila asimilacija še v času, ko so eksistirali nazali. Produkt kontrakcije je *-ō* z dolгим akutom, podobno kot pri *gospá* < *gosp-ojā* — I. *-ojō* > *-ō*. Da je bil končni vokal nosnik, nam izpričuje podjunski dialekt. Zaradi relacij do drugih sla. jezikov ni možno, da bi bila sle. končnica *-q* ide. izvora. Sle. *-ō* je povsod iz *-ojq*, kar izpričuje še oblika *kostbjō* poleg oblik personalnih zaimkov. Kjer je v stesl. namesto *-ojq* končnica *-q*, gre za poznobolgarski izgovor ali pa za pisne napake, gl. Hujer SDJ § 159.

V I. je več izprememb: 1. Osnovna končnica **-q* > *-o*, razvoj je prav tak kot v A.; kjer je beseda naglašena na korenu, je končnica izpostavljena vokalni redukciji. Razvoj v dialektih je različen. 2. Poleg te končnice, običajne v knjižnem jeziku in v večini dialektov, poznajo v okolici Celja in Laškega, po hribih Kozjaka, na srednjem Štajerskem, v Savinjski dolini in v vseh vzhodnih predelih do Ptujске gore končnico *-oj*. V slovnici sta jo zabeležila Danjko in Zelenko, v literarni jezik pa jo je uvedel kot pesniško svoboščino Aškerc. Ta končnica je nova tvorba in ni identična z rusko končnico *-oj*. Najdemo jo še izven tega ozemlja v centralnih dialektih in v knjižnem jeziku v I. osebnih zaimkov: *menoj*, *teboj* poleg starejšega *menō*, oz. z *māno* (isto razmerje je v *nocō* — *nocoj*). K obliki *ženō* je nastala inačica *ženōj*; ta *-j* je poudarjevalna partikula, kakor v *kaj*, *kdaј*, *tukaј* i. pd. Inačica je nastala le, kadar je bila v I. končnica naglašena, prodira pa tudi v neakcentuiran zlog: *riboj*, kjer je izpostavljena zakonom redukcije: *riboj*, *ribeј* (asimilacija), po redukciji *-j*: z *ribi* (Mežica), *rāki* poleg starejše *rākōj* (Guštanj). 3. Tretja oblika v I sg. je končnica *-ov*, izgovarjaj *-of*). To je prekmurska dialektična po-

sebnost: *z ribof*, v oksitonezi nastopi diftongizacija: *ženòuf*: $\bar{o} > ou$. Ta končnica nas spominja na staro štokavsko končnico *-ovъ*. Zato je razumljivo, da je Oblak razlagal ta pojav v obrobnihih dialektih kot vpliv hrvatskega jezika, kar pa je napačno. Prekmurščina je *-o* razvila v *-o* kot vsi ostali sle. dialekti, ake. : $\bar{o}$, neakcentuirano $\bar{o}$. $\bar{o}$ se je razvil najprej v širok glas. Nahtigalova teza (ČJKZ, III.: $-oj\bar{o} > -o\bar{o} > ou$) je nesprijemljiva. Stari prekmurški teksti nam spričujejo namreč dejstvo, ki sta ga prezrla Oblak in Nahtigal. Čim starejši je prekmurški tekst, tem pogostejše beremo končnico *-om*; šele ob tej končnici nastopa v mlajših časih *-ov*, ki počasi izpodriva starejšo končnico *-om*. Iz tega sledi, da je *-ov* mlada tvorba in da je prvotna prekmurska končnica *-om*. V Red zveličanstva (1747) beremo še skoraj izključno *-om*; v Novem zakonu (1771) je videti, da je skušal Küzmič razliko med končnicama *-om* in *-ov* poenostaviti. Gradivo je zanimivo. Pri Küzmiču je v I. oksitoniranih 136 oblik, korensko naglašanih 564; pri oksitoniranih oblikah je 98-krat zapisano *-ouv*, 21-krat *-ov*, 17-krat *-om*; pri baritonih je 78-krat *-om*, 486-krat *-ov* (poenotenje); razen tega pa je pri osebnem zaimku *menom* 259-krat napisano, *menov* 12-krat. To statistično gradivo dokazuje, da prodira končnica *-ov* tudi h korensko akcentuiranim besedam in k zaimkom. V severnih prekmurskih dialektih še slišimo oblike: *menom*, *sebmom*, v južnih govore *mäof*. Iz materiala sklepamo, da je bila prvotno obliko izpodrinila druga, mlajša. Stara prekmurščina je imela v I. oblike *ribom*, *ženom*. Stanja historično sicer ne moremo izkazati, sledi pa iz gradiva. Za staro prekmursko *ženóm* nastopi mlada oblika *ženòuf*. Postanek oblike I. sg. f. je isti kot v štokavščini, kjer se je I. *ribo*, *ženo* naslonil na I. m. in n., od tod *ribom*, *ženom*. Enako je tudi v sosednjem kajkavskem dialektu **ribo > ribom* in v čakavskem poleg I. *ženu* tudi že severozapadno čakavsko: *ženún(-m > -n)*. Gre za kajkavsko, čakavsko in prekmursko izogloso v I.: $-o > -om$.

Prekmursko *-óm* v današnji *-òuv* je fiziološki proces, kjer je sosesčina *-um* izzvala asimilacijo in disimilacijo. Do diftongizacije $\bar{o} > ou$ je eksistiral *-óm*, ob postanku $\bar{o} > ou$ pa je *u* pred *m* oviral izgovorljivost, kar se je razbremenilo tako, da se porodi nezaokroženost, ne pa zapora pri glasu *m* in da nazalizacija odpade ($m > v$); spirant *-b* oz. *-p* nastane namesto *-m* in po izgubi nastavka za bilabialni, nezaokroženi zapornik se pojavi *-v/-f*: *ženòum*, *ženòub*, *ženòuv*. Za vsak prekmurški *-om* smemo pričakovati danes *-òuv*. Oblike kakor *dòm*, *gròm* imajo analogično *dom* iz drugih kazusov, saj je v **dòum* *-m* močnejše vplival kot v izoliranem **-òm* v I. sg. f., ker je bil podprt tukaj od *-m* v drugih sklonih. Oblike so iste kot štajerski *gràm* poleg G. *gràmma*. Druga štajerska oblika *gràun* kaže olajšavo s prehodom $-m > -n$, v pkm. pa je $-oum > -ouv$ izkazan še v adverbu (prvotno I. sg. m.): *skakòuv* (Küzemics), za kar ima današnja

prekmurščina obliko, razširjeno še s partikulo *-k*: *naskakóuk* (< *-f+k*). Ta oblika izvira iz *skakòum* < **skakomb* (podobna tvorba je *vekoym* + *+a*, razširjena z adv. končnico *-a*), kar potrjuje naše izvajanje, gl. Ramovš ZfsPh. I. 65—73.

Plural

N. pl.: *ryby* : *duše* (zap. sla. *-é*). Izvor je nejasen; verjetno je prvotni **-ās* (*ášvāh*, *gibōs*, *meṛgos*) analogično dobil po drugih akuzativih *-n*-: **āns*, iz česar *-y*, pri mehkih **-iāns* > *e*; zap. sla. *-é* pa je iz starega **ūs*: glej Hujer, Slovanska deklinace jmenna, 74 sl. V sla. in sle. od vsega začetka in povsod prevladuje končnica *-e* iz mehkih osnov.

G. pl.: Sle. *-z* odgovarja lit. *mergū*, iz ide. **ōm*. Sle. ima:

1. Staro stanje, to je nekaka brezkončniška tvorba: *rib*, *duš*, *želj*, *koz*, *besed*, *kuharic* itd. Trubar, Dalmatin: *nug*, *gur*, *kus*, *vud*, *sheen*, *deshēl*, *lash*, *ouaz* itd.

2. Zapadna narečja imajo pri oksitonih v novejših časih obliko na *-á* (Gorenjsko, Notranjsko, Goriško); najstarejši primer pri Trubarju *kletua* (Psalter); Skalar: *solsa*, *shlushba*, *shelia*, *voiska*; Basar: *sheliá*, *vodá*; Japelj: *leshá*, *plohá*, *gorrá* itd. Ta oblika prevladuje v današnjem knjižnem jeziku.

3. Časovno prej nastopa pri oksitonih v dolenjščini, Benečiji in Reziji končnica *-i*: Trubar: *slushbi*, *proshni*, *solsi*, *buquui* itd.; v knjižnem jeziku predvsem: *besedi*; Benečija: *ovci*, *daski*; Rezija: *žini*, *kuzi*, *buhi*, *daski*, *muhi*, *wudi* itd. Na Krasu: *z roki*.

4. V enem delu Benečije in obsoških zgornjih dialektih se ta sklon glasi na *-é*: *vodé*, *goré*, *sodbé* itd.

Vse tri končnice *-á*, *-i*, *-é* si tolmačimo na isti način. Naši G. pl. so z onemitvijo postali za en zlog krajši od drugih kazusov; zaradi metatonije v G. pl. so bili akcentsko od drugih drugačni in osamljeni. To izoliranost je jezik odpravil s tem, da je ta sklon priličil ženski *i*-sklanji (*vodi*): tako je bila vzpostavljena zopet skladnost z drugimi skloni: G. pl. je postal enakozložen z drugimi in akcentuacija je našla oporo v A.—N. pl. (*nogē*) in D.: *nogām*, L. *nogāh*; I. *nogāmi*. Iz istih razlogov so šla druga narečja, da bi G. pl. še bolj priličila drugim sklonom, po isti poti in izvedla skladnost tudi v kvaliteti končniškega vokala s tem, da so iz ostalih sklonov (*noga*, *-am*, *-ami*, *-ah*) privzela *-á* ali pa po N.—A. pl. (*nogē*) tudi *-é*. Glede akcentuacije pa imamo tudi pri takih tvorbah vpliv *i*-jevskega G. pl. Glej literaturo v Ramovševi razpravi v Slavii II.; Beličeva razlaga Dvojina 1932, 124 sl., v kolikor se ne krije z Ramovševo, ni pravilna; štok. pl. *ženama* je res nastal s pomočjo začetnih dublet: D. *ženama* poleg *ženam*, izenačeno v *ženama*, toda občutek tega (kratkega) *-a* ni mogel roditi štok. G. pl. *žen-ā* (z dolgim *-ā*); sle. tudi nima v D.—I. pl. *ženama*,

zato odpade možnost za nastop oblike *žená* v G. pl., kot trdi Belić. Pač pa se je po fem. ta končnica generalizirala v m. in v n. v što.

D. pl.: **rokamъ, dušamъ*. Sle. ima vseskozi *-am*. V starih tekstih večkrat zapisano *-om* je verjetneje tiskarska pomota kot izraz labiovelarizacije. V dialektih se pri oksitonih pod vplivom N.—A. pojavlja končnica *-ém*: *kozén* (Benečija), *vodém, souzém* (Rimske Toplice).

A. pl.: **ryby, *dušę*: tu velja isto kot za N. pl. — povsod je danes končnica mehkih osnov: *-e*, v dialektih je ponekod *-i* (*souzi*) po *-i*-jevski sklanji.

L. pl.: **rybaxъ, *dušaxъ*, sle. *-ah*. Pri oksitonih dial. *-éh* (*vodéh, kozéh, rokéh* itd. — Gorenjsko, Rimske Toplice itd.) in *ih*. V Podjuni je *-eh* posplošeno tudi pri nenaglašeni končnici: *hišeh, vādeh*; pkm. *-aj* (*vodāj*) < *-ax', -ax*.

I. pl.: *-ami*, v sle. ohranjeno. Po redukciji more končni *-i* onemeti in pri korensko naglašениh substantivih sovpade z D.: *lipam*, I. *lipam(i)*, sicer je diferenca v akcentu: D. *rokām*: I. *rokām*. Redke so *i*-jevske tvorbe: *shelmi, besedmi* (Krelj, Skalar), dalje v Benečiji: *rokmi, nogmi*.

N.—A. du.: **rybē, duši*; končnica kaže na **-āi*, lit. *ranki* < **-ē* = ide. **-āi*; sti. *ášvē* < *-ai* (skrajšani diftong). Sle. je *-ē* ohranila le pod akcentom: *duei rokei, nogei, gubei, glavei* proti *dvej sheni* (Dalmatin). Dial. je končnica *-ē* ohranjena v rezijanskem: *kæzā, wædā, žænā*; Ribnica: *dwāi gəbāi*; Borovnica: *sestrēi, telēi, glawēi* itd. Küzmič: *dvē roké* (*ē* beri kot diftong *ei*). Drugače (neakcent.) povsod *-i* ali redukcija v *-ə, Ø*, v kolikor ni izkazana pluralizacija: *obāi rokiē, nogiē*; primerjaj v Dalmatinovi Bibliji: *dvej mlade molsezhe krave*.

G.—L. du.: **rybu, *dušu*. Od najstarejših dob je v sle. v rabi pl.: *letyu dueyu pridig; od obeih stran; vleteiu dueiu sapuuidah*. Relikt je le rez. *nühü* < *nogü* (štó. *nògü*) in pa pri Trubarju adv. rabljeno: *od mladü* < *od-mladuju* (scil. *nogu*), za kar beremo pri Megiserju *od mladesnogü*, morda je zapissek *mlades-* tiskarska pomota za *mladiu-*. Glej Ramovš, Slavistična revija II., 3—4 (1949).

D.—I. du.: **rybama, *dušama*. V sle. je povsod še tako, če le ni nastopila pluralizacija: *dvema snahama* poleg *obadveim snaham* že v Dalmatinovi Bibliji, na Gorenjskem *metwama* poleg *metwamə*.

Pregled: Končnice fleksije mehkih debel so prešle v fleksijo trdih debel: G. *-e*, D., L. sg. *-i*; N.—A. pl. *-e*; N.—A. du. *-i*; medsklenska vplivanja kažejo G. sg. *-i* po D.—L. (Bela Krajina); G. pl. *-á, -i, -é*; A. pl. *-i*; oblike, prirejene po N.—A. pl. v D. in L. pl. (*-ém, -éh*). Organični *-é* v D. sg., N.—A. du. se je omejil na akcentuiran zlog. Nove tvorbe so I. sg. *-oĭ* in *-om* > *-ov*. Vpliv *i*-jevske fem. fleksije je neznaten (G. pl. *-i*; A. pl. *-i*), usmerjen je po spolu.

Ženska i-jevska fleksija

Ženska i-jevska fleksija ima v vseh sklonih iste končnice kot moška i-jevska fleksija, razen v I. sg., kjer je po analogiji pronominalne in a-jevske fleksije končnica *-ljq, in N. pl.: *gostbje : kosti*.

V glavnem se je psla. kategorija i-jevskih nominov v sle. razvijala na sledeč način:

a) i-jevska maskulina so se strnila z maskulini o-debel; ta analogični prehod je sprožil N.—A.: *pot — volk*, vendar šele po onemitvi redukcij-skih vokalov (*pqtъ : *vľkъ) in po otrditvi konzonzantizma (prvotno *pqtъ : vľkъ).

b) Feminina so ostala samostojna fleksijska kategorija, kar sta povzročili dve dejstvi: 1. Po končnicah in po tvorbi osnov so bila i-jevska nomina izolirana od ostalih ženskih imen in zato med a-jevskimi in i-jevskimi feminini ni bilo stika; zlasti pa je važno, da sta bila različna nominativa, kar ni moglo pospeševati prehoda (konzonant: -a — *kost: roka*). 2. Število i-jevskih ženskih imen je bilo zelo veliko, medtem ko je bilo moških le okoli dvajset; deloma so bila to stara korenska imena (*miš, zver*), deloma izpeljanke s sufiksom *-li- (*gosli, jasli, *mysľ > misel*), *-eli- (*zibel, kopel*), *-ni- (*kazen, bolezen, ljubezen*), *-sni- (*pesem, basen, plesen*), *-ti- (*moč < *mog-tis, oblast < *ob-vlad-ti-s — a b s t r a k t a*). Vse te kategorije sufiksov so bile v sla. produktivne in zato je število i-jevskih ženskih imen veliko.

Na analogične spremembe v morfologiji i-jevskih ženskih imen pa je utegnili vplivati še sledeče: 1. a-jevska in i-jevska imena so imela skupen spol — femininum. 2. Nekateri skloni v i-jevski kategoriji so imeli isti karakteristični konzonant v končnici kakor skloni a-sklanje (na pr. D., L., I. pl.: *-mъ/-amъ; *-bъ/-abъ; *-mi/-ami. Na razvoj kategorije so nekoliko vplivala tudi pronomina in adjektivi. Skupni momenti med a-jevsko in i-jevsko žensko sklanjo so le tu in tam povzročili vpliv a-jevskih končnic.

Iz ene kategorije v drugo so besede le redko prehajale. Iz a-kategorije je prešla v i-kategorijo beseda *stran*: v vseh sla. jezikih je **storna*, slovenski protestanti pišejo še *strana : od te strane, od vseh stran*. Razlog za prehod je bil adv. *stran*: zvezo **vъ stranъ* so začeli razumevati kot prepozicionalni izraz (prepozicija + A. sg.).

Iz i-kategorije so prešle v a-kategorijo naslednje besede: 1. *stvar < *stvarъ*: nekateri govori imajo a-jevske sklone: Trubar G. *stvar*, A. *stvaro*. Verjetno je bila v začetku ta analogija bolj razširjena, pozneje pa je spet prevladovala stara fleksija, omahovanje je izginilo.

Posamezni skloni izkazujejo sledeče analogične vplive: G. sg. v starih tiskih včasih na -e: *shaloste* itd., verjetno so to tiskovne pomote. Le v

Trubarjevi Postili (1595) je mnogo takih primerov, tu je velik vpliv gorenjščine in je treba računati z moderno vokalno redukcijo.

Pri D. in L. je omeniti akcentsko razliko v primeri z *a*-jevsko fleksijo (dat. ima akutirano končnico). Sle. izkazuje tu starejše stanje kot shr., ki ima po *a*-jevskih samostalniki v D. ckfl. končnico, D. *rûci*, *stvâri*: L. *stvâri*. V sle. priča kvaliteta *o*-ja, da sta bila oba sklona prvotno oksitonirana: D. *kôsti*, L. *na kôsti*, Trubar: *rizhi*, *visti* (*i* < *é* po moderni vokalni redukciji kaže, da je naglaševal končni zlog). Na zapadnem Dolenjskem in Notranjskem so oksitona še ohranjena: *na vasò*, *častò*, *pečò*.

I. sg. je poleg N. pl. oblika, kjer se feminina razlikujejo od maskulin: končnica *-*bjô* (v psla. analogično po pronominih, sle. *rečjô*) se je tu in tam zamenjala s končnico *a*-jevske fleksije. Trubar: *z mišlo*, *s predgovoro* (predgovor, f.), *sapuvido*, *lubesno*, *stvaro*, zelo pogosto tudi: *š ſollo* (*ll* = *l'*; oznaka *l, l' l, lj* je pri Trubarju nedosledna). V pkm. podleže -*jo* vplivu I. sg. f. *a*-debel (-*om*, gl. pri *a*-debljih): *ričjom* > *ričjôv*.

V knjižnem jeziku imajo imena *i*-sklanje v I. sg. končnico -*ijo*, če so poudarjena na korenu in če imajo na koncu več kot en konzonant: *z mislijo*, *z ljubeznijo*. Ta -*i*- je etimološko vzpostavljen po drugih sklonih: v G., D., L. sg. N., A. du., G. pl. itd. je *misli*.

Ostali skloni v sg. niso doživeli nobenih morfoloških sprememb, tako da je današnji sg. *i*-jevskih ženskih imen s korensko akcentuacijo in z enim soglasnikom na koncu osnove v sle. dialektih v veliki večini, v knjižnem jeziku pa popolna dediščina psla. paradigme.

V pl. ženske *i*-jevske sklanje je bilo več izprememb. Najbolj sta se ohranila N.—A.: *reči*, *kosti*.

V G. pl. je več vplivov *a*-sklanje. Tr.—G. pl.: *sapuvîd*, *mišsal*, *bolesan*, *šhival*, *zhednošt*, *zhelušt*, *nevarnošt*, vse analogno po *a*-debljih, poleg teh oblik ima Tr. pretežno še stare oblike: *sapuvîdi* itd. Na G. pl. je vplival L. iste paradigme, vendar redko in v takih primerih, ki jih lahko razložimo kot psihološke napake v zvezah z atributom ali pronominom: *is tih bošhîh sapuvîdih*, *is tih zhloveskih prepuvîdih*, kasneje so pri Tr. in tudi drugod te oblike v samostojni rabi: *od mišhîh*. Podobne oblike bomo le pri Tr., Dalm., Krelju, Skalarju. Kasneje jih ne uporabljajo. Dva primera bomo še v Hipolitu. Oblike so lahko začetek analogije, ki ni prodrla, in ne pomota. V shr., zlasti v zetščini (tudi v dubrov. lit.), sta se G. in L. *i*-sklanje podobno strnila pod vplivom sestavljene fleksije. Analogija je prodrla k *a*- in celo k *o*-sklanji.

Vse druge spremembe razlagamo kot individualne pomote. Pohlin piše G. pl. *skerbâ* po G. pl. *a*-sklanje *ženâ*. Oblika je lahko umetna tvorba ali pa je napačno zapisana. Pri Tr. bomo poleg G. pl. *bolesni* ali *bolesen* tudi enkrat *bolesnov* po mask. sklanji.

a-sklanja je največkrat vplivala na *i*-sklanjo v D. in I. pl., ker imata ta dva skloni v obeh sklanjah isti karakteristični konzonant *-m-* (**kostъmъ*: *ženamъ*; **kostъmi*: *ženami*). Tr. pogosto piše: *zapuvidam*, *boleznam*, *mi-slam*, tudi *oblastom* (z *-om*) itd.

Končnica I. pl. je **-ъmi*. Pri besedah s korensko akcentuacijo in z dvema konzonantoma pred končnico je nastopila analogija iste vrste kot v D.: *myslъmi*, *myslmi*, od tod v 16. stl.: *missalmi*, danes v knjižnem jeziku *mislimi*, poleg *rečmi*, *stvarmi*. Oblike na *-ami*: *mislami*, *zapuvidami*, *goslami*, *piščalami* so po *a*-sklanji. Končnica *-imi* se vedno bolj razvija po drugih sklonih: *boleznimi* (namesto **boleznъmi*). Isti razlog (lažji izgovor) je podpiral tudi analogijo po *a*-jevskih ženskih imenih: širi se na sev. Štajerskem ter v zap. dialektih, v Zilji, Reziji in na Krasu: *nitami*, *mišami*, *piesnami*.

Tretja oblika je podobna D. sg.: *šapuvidi*, nam. pričakovanega *šapuvidmi*; nastala je tam, kjer bi kupičenje konzonantov otežkočilo izgovor: Tr. — *vrvmi* — *vrvi*, in se od teh besed analogično širila dalje: *miši*, *zapuvidi*, *basni*. V 16. stl. so bile oblike pogostne, vendar jih ni bilo toliko kot regularnih.

Tudi L. pl. ima v končnici *-x-* kot *a*-sklanja (**kostъxъ*: **ženaxъ*). Dial. je vpliv *a*-sklanje v oblikah: *zapuvidah*, *peisnah*, *mislah*. Pri oblikah z akcentom na korenu je običajen *-i-*: *nitih*, *boleznih*, *pesmih* itd.

Za D. in L. pl. in po teh sklonih analogično za D., L. in I. du. velja, da imajo besede s poudarkom na končnici v teh sklonih končniški vokal *-e-* (*kostém*, *kostéh*, *kostéma*).

Vokal *-é-* v tej končnici je Oblak v ArchfslPh. XIII. razlagal fonetično iz psla. *ъ* v končnicah **-ъmъ*, **-ъxъ*. Drugače Ramovš, Slavistična revija II., 3—4 (1949). Razvoj vokala je odvisen od poudarka in od kvantitete; polglasnik utegne imeti v sle. naslednje tri reflekse: 1. neakcentuirani *ə* izgine, ostane pa, če to zahteva izgovor (v našem primeru je privzet v končnice namesto polglasnika analogični *i*). 2. Pod kratkim poudarkom polglasnik ostane in bi imeli v tem primeru končnici *-əm*, *əx*. 3. meta-tonično akcentuirani *ə* (**ъmъ-ъmъ-əm*) se razvije v *á*. Iz tega je jasno, da končnici *-ém*, *-éx* ne moreta biti fonetični naslednici psla. **ъmъ*, **ъxъ*.

Razlago oblike otežkoča še dejstvo, da tudi tisti sla. jeziki, iz katerih lahko sklepamo na prvotno akcentuacijo, niso ohranili starega stanja v teh sklonih: v ča. in što. imamo *-ih*, *-ima* z *i*-jem kakor pri sle. korensko poudarjenih nominih, v slovinščini pa so vsa *i*-jevska ženska imena s pre-mičnim poudarkom prevzela v teh sklonih končnice ženske *a*-sklanje. Primerjanje nam torej pojava slovenskih *-em*, *-ex* ne more razložiti, ker pa pišejo *-em*, *-ex* že v XVI. stl., tudi iz tekstov tega stanja ne moremo pojasniti.

Gradivo: Tr.: *košteih*, *rizheih*, prav tako pri edinem m. *i*-sklanje: *ludeih* (*eĭ* je v Trubarjevi dolenjščini vedno naslednik akcentuiranega *ě*).

Poleg zapiskov z *-eih* (Dalm., Krelj) pri Tr. večkrat *-e-*: *kosteh, ludeh*; Trubar je v pisanju refleksov *é* nedosleden: za kratko akcentuirani in neakcentuirani *é* piše poleg dolenjskega *i* včasih še *e* po gorenjščini, prav tako tudi za dolgi *é* po gorenjskem refleksu *e* poleg *ei*. Oblike z *-ei-* ali z *-e-* so tudi pri starih konzontanah deblih: *ozheih/ozheh* itd. Ker pa flektirajo ta nomina v pl. analogično po *kosti*, je njihov refleks za *é* v D.—L. mlajši in brez pomena za razlage *é* v končnicah D.—L. *i*-jevske sklanje.

V dialektih je stanje sledeče: štaj. ima pretežno oblike na *-am, -ah* po *a*-osnovah. Dolenjski, notranjski in kraški govori pa izkazujejo reflekse za *é*. Kras: *vāsiēx*, Ribnica: *ldāix, kostāix* kot *možāix* (*o*-deblo **možēx* po trdih **vlcēx* itd.). Na osnovi tega gradiva sklepamo, da gre za *é*.

Prehod *é* v D.—L. *i*-fleksije je razlagati takole: Prvi je prevzel *é* v končnico L. pl. Psla. *o*-debla so imela v L. pl. končnico **-ēx*: **stolēx*, v sle. je končnica ostala pri besedah s premičnim poudarkom: *stoléh*; od tod je prešla k mehkim deblom: *možeh*. Ko so se pričela *i*-jevska maskulina stekati v *o*-jevsko paradigmo, so prinesla s seboj končnico N. pl. **-ije*: *gostje, tatje*; ta končnica je postala nova značilnost za N. pl. *o*-sklanje, tudi pri starih *o*-osnovah: *možje, volcje*; na drugi strani pa so sprejela stara *i*-jevska imena, ki so prešla k *o*-osnovam, v L. pl. končnico **-ēx*. Tako je po dvojni analogiji prišlo do imen, ki so imela razmerje N. pl. do L. pl. izraženo z alternacijo *-je* : *-ex*: *gostje* : *gosteh*, *možje* : *možeh* itd. K tistim samostalom, ki še niso prešli v *o*-deklinacijo, temveč so še tvorili relikte stare *i*-fleksije, je zdaj analogično prodrlo to razmerje po formuli: *možje* : *možéh* = *ljudje* : *ljudéh* = *gostje* : *gostéh* in tako so *i*-jevska maskulina dobila v L. pl. končnico *-ēx*.

Dat. pl. pri *o*-osnovah s premičnim poudarkom se je glasil praviloma *možēm* in po stičnih točkah *gōst* = *mōž*, *gostā* = *možā*, *gostjē* = *možjē* se je ta končnica *-ēm* naselila tudi pri *ljudēm dnēm, očēm* ter posredovala prehod k fem.

Vse to se je sprva vršilo v okviru moške sklanje. Ker pa sta imeli moška in ženska sklanja večinoma iste končnice, se je ta identičnost vzpostavila tudi v D. in L. pl. f. fleksije: *kostēx* kakor *ljudēx*, *kostēm* kakor *ljudēm*. Od tod je prešel *é* tudi v dual: *kostēma*.

Razlogi za analogije so: 1. Meja med fem. in mask. *i*-debli ni bila nikdar trdno določena. Nekatera moška imena, n. pr. *pot*, že iz psla. menjujejo genus, podobne menjave spola so pogostne, vzrok temu je pogosta uporaba v m. in f. *i*-fleksiji enakšnih sklonov. 2. Fonetično pravilno razvite končnice so se morale glasiti v dobi, ko se je ta analogija vršila za L. **āx*, za D. verjetno **ām* in ta *ā* se je preveč razlikoval od polnih vokalov v ostalih sklonih. 3. Pri m. *o*-deblih in pri ženskih *i*-deblih imajo danes končnice *-éh, -ēm* samo substantivi s premičnim poudarkom v fleksiji. Ko se je pri *o*-deblih izvršila diferenciacija, po kateri je končnica *-ēx* ostala

pri substantivih s premičnim akcentom, substantivi s korenskim akcentom pa so prevzeli končnico mehkih osnov *-ix* (glej *o-debla*), se je v jezikovem čutu začutila končnica *-êx* kot karakteristikum premično akcentuiranih substantivov; občutek je podprl proces, po katerem se je končnica vpeljala najprej pri m., nato pa še pri ž. imenih *i*-fleksije s premičnim poudarkom. Razvoj teh končnic si moramo tako razlagati po analogijah med deklinacijskimi kategorijami in skloni. 4. Vplival je tudi prôn. **têx*, *ta*, *to* s svojimi oblikami: *têx*, *têm*, kjer je refleks za *ê* glasoslovno upravičen.

Že pri Tr. so poleg oblik z *-eih* oblike z *-eh* itd. Da tu ne gre za *ê*, pričajo zapadni slovenski dialekti (Borovnica, Menišija, Cerknica), kjer govore v glavnem oblike na *-eix*, *eim*, vendar n. pr. v Borovnici tudi *ldêx*, *kastêx*, kar je identično s Trubarjevimi zapisi. To obliko je istovetiti s tistimi zapisi *a*-jevskih oblik, kjer se pojavlja *e*: *glaveh*, *goreh*, *skaleh* (akcentuirani *e*); pri teh oblikah jasno vidimo vpliv N. pl. Pojav je splošen v Sle. Benečiji; v Borovnici govore tudi *zabiêm* po N. pl. *zabiê*, zatoorej utegnejo biti oblike *ldêx*, *kastêx* istovrstne analogije.

Dual. Psla.: N.—A.: *kosti*, G.—L. **kostъju*, D.—I. **kostъma*. V sle. so v N.—A. in G.—L. pluralne oblike: *obe kosti*, *obeh kosti*, *pri obeh kostêh*, pluralizacija je izvedena že v 16. st., čeprav je pron. ohranil dual: *v leteyu dueiu sapuridah* ip. Današnji D. du. je delno pluraliziran: *ko-stema*, *nitma*, *mislima* (oblika je pluralna, le končni *-a* je dualen). V Tr. Katekizmu s dueima islagama beremo še: *š dueima rizhma*, ni pa jasno, ali je oblika res stara, ali pa je morda analogično narejena po pl. *rizhmi*. Pluralizacije so tudi druge anomalije: Dalm.: *od obeh Stran*, Znojilšek: *na obadveh Stranah*, Dalm.: *s dvêmi perutmi*, *štemi dvêmi Perutami*, *s dvemi perutmi*.

Svoj, v osnovi ali v končnici različen razvoj sta doživeli dve *i*-jevski ženski imeni: *prsi*, *duri*. Oba subst. sta se uporabljala v du., ker sta označevala par kot enoto (kakor *oči*, *uši*). Že v stesl. pa flektira *prsi* kot pl. f., kakor: *niti*, *niti* — *prsi*, *prsi*, **prсътъ/prsemъ*, **prсъхъ*, **prсъmi*. Danes se v sle. knjižnem jeziku beseda *prsi* po etimološki korekturi sklanja kot *i*-jevsko ž. ime, seveda v pl.: *prsi*, *prsi*, *prsim*, *prsi*, *pri prsih*, *s prsmi*. Poleg te etimološko popravljene oblike je v dialektih običajnejša nevtr. oblika: *prsa*. Prvič jo najdemo šele pri Hipolitu. Vzrok za to analogijo je v moderni vokalni redukciji: oblika G. pl. se je reducirala > *prs*, G. pl. *prs* se identificira z G. pl. *mest*, od tod relacija tudi v N. pl.: *mesta* = *prsa*, D. pl. *mestom* = *prsom* itd. I. s *prsi* je dovoljen tudi v knjižnem jeziku, tako da imamo v I. staro *i*-jevsko poleg analogičnih *o*-jevskih oblik.

Izpeljava besede *duri* ne temelji na fleksiji, marveč na akcentu. **Dvъri* je prvotni dual, toda že v stesl. nastopa kot plurale tantum (prkm. sg. *dver* je verjetno nov). Koren je imel v psla. novi akut. **dvъri* (lit. *dûris*, č. *dvěře*, slovin. *dvjěrä*), torej se je beseda razvijala po tipu *tâta*, kakor n. pr. *măša*:

**měša* = knjižno *máša*, štaj. *měša*, pkm. *měša*. Prekm. *dveri* je torej popolnoma pravilna oblika. Povsod drugod pa so analogije: G. pl. **dverijb* > **duri* > *duri* je še fonetično regularen, toda od slej je element iz oblike G. pl. *dur-* veljal v jezikovem čutu za osnovo, vdrl je v N., le da se je ohranil stari korenski akcent: *dúri*; *duri* = *niti*, zato flektira kot *niti*. Ta analogija se je izvršila na Koroškem, Gorenjskem, ob zgornji Soči; iz gorenjščine je prodrla dalje v knjižni jezik. V 16. st. oblike še ne najdemo, kajti v dol. je šel razvoj drugo pot: oblika *dvàri* je po metatezi prešla v *dàvri*, od tod praviloma v *dáuri* (kot *měša* > *maša*); osnova *daur-* se je posplošila v paradigmi: *davrim*, *davrih*, *daurmi*. Tr. ima G. pl. po *a*-osnovah: *daur*. Obliko so prevzeli tudi gorenjski pisci, dial. pa so razširjene po Dolenjskem, Notranjskem in spodnjem Krasu (do danes jih je tu izpodrinila beseda *vrata*). V Loškem potoku, v Ilirski Bistrici, na spodnjem Krasu *dauri* poleg vedno pogostejše besede *vrata*. — Naslednja oblika je nastala iz G. pl., le da se *u* po izpadu *a* ni vokaliziral kot na Gorenjskem (*duri*), temveč se je razvijal kot konzonzant, pred njim je moral zato nastati svarabhaktični sekundarni redukcijski vokal: **dverəjə* — *dvəri* — *dvri* — *dəvri*, po moderni vokalni redukciji praviloma *dəuri*: Rovte — *dəuri*, prvič pri Krelju (Vipava!). Osnova G. *dəur-* je tudi tu posplošena v vseh sklonih, dial. oblike so v rovtarskih govorih od Tolmina po hribih do Horjula in Selske doline. Najstarejše stanje je v selščini: N. *dór*, fonetično iz *dəuri*; G. *dri* < *duri*; D. *drēm*; L. *dréx*; I. *dřmi*.

Nekatera *i*-jevska imena so menjala genus. Največkrat je menjava pri besedi *os*: L. *osi* je povsem enakšen L. oblike *osa*, *ose*. Ker se je beseda rabila največ v L., je prešla v *a*-jevsko fleksijo. Prav tako je tudi pri besedi *povodenj* (Trubar: *pouudin* — *i*-jevsko žensko ime) L. *pouudni* sprožil prehod v *a*-jevsko fleksijo. Beseda *miš* je v sle. *i*-jevsko žensko ime, dasiravno spada v večini sla. jezikov k *o*-osnovam moškega spola (shr. *miš*, *miša*). Prehod se je izvršil preko N. sg., ki je v obeh kategorijah enako konstruiran: *kost* = *mož*; Dalmatin: *zlati miši*, *zlatih mišev* (popis Salomonovega templja). — Morebiti je te oblike prinesel s seboj njegov prednik, uskok z juga.

Praslovanska ū-debla

Ū-debla so bila že v psla. zelo redka. Po izvoru so bila trojna: 1. Stara ide. imena na -*ū*: **svekry* (svekrva), **jetry* (jetrva), *neplody* (jalova žena), **ljuby*, **cěly* (zdravje, blaginja, cel), **žrny* (mlin), **žely*, **kry*, **tyky* (tikva); po končnicah v današnjih sla. jezikih lahko sklepamo, da spada k tej fleksiji tudi *postro*: **pstry* (pisana riba) in **ostry* (ostrvo). 2. V psla. so nastali verbalni substantivi tipa **brily* (britev) od glagola *briti*, **molily* (molitev) itd.: *rešitev*, *kletev*, *žetev* ...; tvorba spominja na lat. supin na -*tum* (prvotni A. nom. actionis). Te sekundarne tvorbe so bile razmeroma

precej razširjene. 3. V tretjo kategorijo uvrščamo izposojenke iz germanščine, teh je mnogo: **buky* (*bukve*, gol. *bōka*, nem. *Buch*), **črky* (*cerkev*, got. *kiricho*, nem. *Kirche*), **loky* (*lokev*, nem. *Lache*), **smoky* (*smokev*, got. *smaks*), **arky* — jsla. *raky* (*rakev*). Razen tega uvrščamo sem še izposojenke iz drugih jezikov, če je bil njihov končni vokal akustično blizu *y*-ja: *chorogy* (zastava, Slovo o polku Igorjevem *chorjugovъ*, tolminsko *karogla*), izposojeno iz mongolskega *orogō*.

Vsa ta substantiva so bila f.; adj. *u*-kategorija ni obsegala, prav tako tudi ne m.

V fleksiji *ū*-debel se je ide. **ū* razvijal na dva načina: pred vokalom se je razcepil, da bi se odpravil hiat: n. pr. *ūe* > *ūūe* > *ɛve*, sicer je ostal *ū* > *y*. N. **kry* < **qrū*+s, G. **krɛve* < *qrū-es*, D. **krɛvi* < *qrū-ai*, A. *krɛvb* (**qrū-m*, pravilno ohranjeno v Avesti: *xrūm*, v sla. analogično po sklonih z osnovo **krūū-krūūm*, **krūūim* > *krūūi* > **krɛvb*), L. *krɛve* < **qrūye*, I. *krɛvɛjɔ* (analogična končnica kot pri vseh f.); N. pl. *svekrɛve* < **sueqrūū-es*, G. pl. *svekrɛvb* < **sueqrūū-ōm*. V vseh naslednjih sklonih je v psla. vpliv *i*-debel: D. pl. *svekrɛv-ɛmɛ* kot *kostɛmɛ*, A. pl. — A. du. *svekrɛv-i* kot *kosti* itd. Že dejstvo, da so začele v psla. druge deklinacije vplivati na razvoj *ū*-debel, nam pojasnjuje poznejši prehod *ū*-jevske fleksije v druge fleksije. Proces se je nadaljeval v razvoju posameznih sla. jezikov. Že v stesl. tekstih so po *a*-osnovah pluralne forme.

Sla. jeziki so izgubili prvotni N. Stare oblike so ohranjene le v najstarejših tekstih, sicer pa samo v perifernih, izoliranih področjih sla. ozemlja: stesl. *svekry* itd., v stari srbščini in st. poljščini itd.; največ jih je v čakavščini: *črki*, *kri* itd.; že stesl. pa ima obliko **krɛvb*; v sle. *kri*, razen v vzh. dialektih, v slovin. imajo to obliko samostalniki: *cérkī* (*cerkev*, služba božja), *mārcī* (*mrkev*, *Mohrrübe*), *krā* (*kri*); polabsko *cər'lāi* (*cerkev*), *rātāi* (*rakev*), *kārāi* (*kri*) itd. V polabščini je postala ta kategorija celo produktivna, okoli Hannovra je sprejela polabščina nemške besede (plattdeutsch): *gurt'āi* (*Gurke* — kumara), *grau'sāi* (*hruška*), *rāxāi* (*Rache*, maščevanje). V nem. dialektih se je moralo v končnici omenjenih besed izglasje akustično skladati s polabskim refleksom za *y*, seveda še pred polabsko diftongizacijo.

Največja diferenca v fleksiji je bila med N. in A. sg. Ker sta v sla. oba cas. generalis, eden za subjekt, drugi za objekt, nastopi analogično izenačenje N. z A. pod vplivom femininske *i*-sklanje (N. **kostɛ* — A. **kostɛ*). V sle. je ta prehod izveden pri vseh *u*-debljih, razen pri substantivu *kri*, proti stesk. *крѣвъ*, r. *кровъ* (< **krɛvb*), poljsko *krew*; vzhodni sle. dialekti *krf*.

V razvoj te deklinacije je posegla predvsem ženska *a*-sklanja; prvotno je v psla. vplivala *i*-sklanja, potem pa je ta vpliv popustil in čedalje izrazitejši postaja vpliv *a*-fleksije. Zaradi spola so v sle. *i*-jevska

nomina podlegla *a*-jevskim: produktivne so danes le *a*-jevske tvorbe. Še laže se je uveljavila *a*-jevska deklinacija zato, ker so zaradi sle. fonetičnih procesov nekateri psla. glasovi sovpadli v en fonem ter so se tako prvotno različne končnice izenačile, n. pr.: *-ę* v **dušę* (in v sle. analogično v **rybę*) se je strnil z *-e* v *crękŕve*: *duše, ribe, cerkve*; ali: *duši = krvi*.

V N. sta v sle. možni dve obliki: *cerkāv* po *i*-osnovah in *cerkva* po *a*-osnovah. Trubar piše: *cerkou* (*ou < au*), *molytou*, *redkou*, pa tudi *molitva*, *žetva*, *kletva*. Megiser: *ponva*; Bohorič, Juričič: *cerkva*. — V današnjih dialektih je stanje sledeče: 1. Gorenjščina, dolenjščina, notranjščina, kraški govori, primorsščina imajo *cerkev*, seveda v različnih formah, zaradi moderne vokalne redukcije: *cerku* itd. 2. Bela Krajina, Štajerska, Zilja: *cerkva*.

V A. je v večini primerov ista oblika kot v N. Oblike *cerkāv*, *molitāv* so se ohranile ob podpori *i*-jevske fleksije, oblike po *a*-osnovah (*molitvo*) so redkejšje.

V G. je *e < *ę* po *a*-jevski fleksiji. V prekm. je v G. *-i* po *i*-jevski fleksiji, prav tako pri Janezu Svetokriškem.

D. in L. imata staro končnico *-i*, ki sovpade z obliko D.—L. *i*-jevske fleksije: *cerkvi = kosti*. V I. so se razvile tri oblike: 1. *cerkvzjo > cerkāvjo > cerkoujo*, kakor pišejo protestanti; v Ljubljani: *pred cerkuja*. 2. Oblika *cerkvo* je analogična po *a*-deblih. 3. V lit. jeziku je umetna oblika *cerkvijo*, narejena po istem vzorcu, kakor so nastale spremembe tipa *mislijo* po *misli*. Obliko *cerkvijo* beremo prvič pri Janezu Svetokriškem.

V du. in pl. so povsod prevladale *a*-jevske končnice: *cerkve, cerkvam, cerkvama* itd. — G. pl. je brez končnice in ne moremo določiti, ali je to staro stanje, ali analogično po *a*-jevski fleksiji *cerkou, molitou, bukou*.

Za današnje *bukve, bukev* (knjiga) beremo v starih tiskih oblike *buqui* za N. in G. pl. po *kosti*; ta stara analogija se je tu obdržala dlje zato, ker se je beseda uporabljala v *cerkvi*.

Staro obliko je ohranila v sle. le beseda *kri*. S tem je beseda zavzela v fleksiji povsem izolirano stališče in prav to ji je ohranilo posebnosti in svojski razvoj, ki ga je zasledoval že Vatroslav Oblak, AfsI Ph. XIII., 41 sl.

V N. se je oblika *kri* obdržala v vseh centralnih dialektih in le obrobni dialekti, belokranjski, vzhodnoštajerski in prekmurski so razvili v N. obliko *krv*, t. j. prvotni A.

Pod vplivom N. *kri* flektira beseda po *i*-jevski sklanji. Nominativna oblika *kri* se vzame za osnovo, končnice pa so od *i*-jevske sklanje: *kriji, krijo* itd. V 16. stl. je še splošna oblika *kriji*, oblika *krvi* začne prodirati šele počasi od 18. stl. dalje. Oblak je mislil, da gre pri *kervi* za staro organsko obliko, ki se le po izglasnem *-i* razlikuje od konzonantske, vendar tu

ni tako. Tudi tu je vpliv *i*-jevske sklanje, čeprav prodira na nekoliko drug način kakor prej.

Paradigma se glasi: *kri*, *krvi*, *do kŕvi*, *krvi* (drugod tudi *kŕvi*), *kri*, *s krvjó*.

Ze dejstvo, da sta N. in A. po obliki in akcentu identična, je sprožilo razvoj po vzorcu *i*-jevske fleksije. Jasen je vpliv *i*-jevske fleksije v G.: *kosti* = *krvi* in I.: *kostjo* = *krvjo*.

Pri fleksiji *kri*, *kriji* (običajno v 16. stl.) je prešla oblika *kri* v osnovo in se je flektirala dalje kot *i*-osnove. Tovrstno analogijo zasledimo v drugih perifernih dialektih: na Koroškem, severozapadnem Gorenjskem, okoli Rateč-Planice, ob Rabeljskem jezeru, v Bovcu. Med oblikama N. *kri* in G. *krvi* pa je diferenca v osnovi. Enkrat tvorimo oblike z osnovo *krv-*, drugič z osnovo *kri-*. Iz obeh teh osnov zlita je osnova *krivi*, ki jo beremo pri Znojilšku, danes pa govore tako na sred. Štajerskem, v Šmarju pri Jelšah, ob zg. Sotli, na Ptujski gori; zabeležena je v Zelenkovi gramatiki.

Oblak je menil, da so oblike: *krvi* itd. organskega značaja: *krvi* < **krzv-i*. Če bi bila ta oblika starejša, bi morala biti izkazana prej nego analogična mlajša, vendar je prav obratno. Oblak je pogrešil tako geografsko kot zgodovinsko. Menjavo prvega in drugega tipa zasledimo pri Tulščaku, Znojilšku in Dalmatinu. S tem lahko izpričamo, da je ob N. *kri* živela osnova za druge kazuse: *krv-*, G. *krvi*, iz obeh osnov je po kontaminaciji N. in G. osnove nastala oblika *kriv-i*. Obliko *kriji* govore danes še v zap. dialektih, na Koroškem, ob zg. Soči. Povsod drugod je prevladala analogija po N.: *kri*, *do krivi*. Po moderni vokalni redukciji se je zaradi končniškega naglasa prvi *i* reduciral; tako se je razvila običajna oblika *krvi*, pisano po tedanjem običaju *kervi*, ki izvira iz starejšega *krivi*. To obliko so pričeli starejši gorenjski pisce uporabljati proti dotedanji literarni tradiciji. Prvi *-i-* se je obdržal le v predložni zvezi, ker je bil akcentuiran: *ukresal se je do krivi*. Oblika nam neposredno priča, da je oblika *krvi* nastala po moderni vokalni redukciji iz *krivi*. Dial. poznajo celo adjektiv *kriváv*, ki se je razvil iz te osnove (*do krivi* : *do krivávga*), *do kriyuga* < *do kriyáuga*.

Ob oblikah *kri* so zanimive še nekatere inačice, ki so nastale pod vplivom tujih fleksij, ali pa zaradi posebnih pomenskih odtenkov. Od goriških Brd do Bovca govore oblike na *-s-*: *do krvésa* itd., te oblike so omejene na D., G., zlasti pa na L. *Kri* kot *s*-deblo pomeni »temperament«: *mi je v krvésu*. Vzrok za to analogijo moramo iskati predvsem v maskulinizaciji nevtr v teh dialektih: *drevo* > *drëu* (primerjaj Krelja in Janeza Svetokriškega); L. sg. v teh dial.: *u krëu* < *krivi*, kar je bilo po strukturi enakšno obliki *drëu*; *drëu* ima v cas. obl. *drvésa* itd., od tod tudi tu *krëu*, *krvésa*, *krvésu*, gl. še Ramovš, Slov. jez. IV, 26—32.

Psla. je imela 4 konz. osnove (delimo jih po konzonantu, na katerega se osnova konča): 1. *-n*-osnove, ki so moškega ali srednjega spola; 2. *-s*-osnove so vse srednjega spola; 3. tudi nevtr. *-t*-osnove; 4. *-r*-osnove so fem.

Oblike se tvorijo nekoliko drugače kot pri vokalnih deblih. Tvorba N. je dvojna. Deblo je čisto, brez končnice, le zadnji del debla, t. zv. predezinencialni element, se podaljša. Debla so v *e*- ali *o*-jevskih prevojnih stopnjah (*-n* in *-r*-debela se končujejo na sonornik, zato so tem bolj izpostavljena redukciji): osnova *kamen* — N. **kamōn* poleg **kamō*, sla. **kamōn* > **kamy*, lit. *akmū*, gr. *ἀκμων* (sla. metateza); *sleme* < **k'selmēn*, lit. *šelmū* (maskulinizacija). Drugi način tvorbe N. je pri *s*- in *t*-nevtrih, kjer tvori N. enostavna osnova brez podaljšave: *slovo(s)*, gr. *κλέφος*; **agne* < **-ēnt* (morda tudi **agnēt*, glej Hujer l. c.).

Na te osnove pristopajo običajne končnice:

G. sg. **-es*: *kamene*, *sēmene*, *telēte*, *slovese*, *matere*. Te oblike poznamo iz stesl., pa tudi iz Briž. spomenikov. Ko je pričel dirigirati končnice spol, se je to razmerje porušilo.

D. sg. *-i*: *kamenī*, *sēmeni*, *telēti*, *slovesi*, *materi*.

A. sg.: **-ŋ* > *ь*: *kameň*, *materь*. Pri nevtrih je A. enak N.

Oblika A. sg.: *kameň* je strukturalno ista kot A. *i*-jevske sklanje: *gostь*. Pod vplivom *i*-jevske fleksije se je pričela uporabljati v N. oblika A. Pojav je znan že iz stesl.

V L. je deblo brez podaljšave: **sloves* > **slove*. Ker pa so to bile edine tvorbe, kjer se je ravnovesje med osnovami porušilo, je jezik skušal odpraviti razliko tako, da je na osnovo, ki se je generalizirala iz drugih kazusov, enostavno pritaknil *-e*: *slovese*, *slemene*, *matere* i. p.

Končnica I. sg. je **-mь*, v D. in I. du. **-ma*, v D. in I. pl. je ide. **-mos/-mis*. Končnice so se začele že v psla. zaradi različnih fonetičnih pojavov spreminjati, velik je vpliv *i*-jevske sklanje.

L. pl.: **kamen-su* > **kamešь*. Osnova bi bila drugačna kot v drugih sklonih. To lahko opazimo pri stanovniških imenih s sufiksom *-jan-*: **gor'an-su* > **gor'qšь*. Zaradi prevelike razlike do ostalih sklonov se je osnova drugih sklonov vrinila še sem. Med osnovo in končnico je po *i*-jevski fleksiji nastopil *-t-*: **kamenъ*. Ostanek starega stanja je videti v čeških krajevnih imenih, n. pr.: *Dol'as*.

N. pl. **-es*: *kamene*, *matere*, pri nevtrih *-a*: *slovesa*, *telēta* kot pri *o*-jevski sklanji, ki je pričela že v psla. vplivati na sklanjo konzonantskih debel. Temu je vzrok v G. pl.: **kameňь*, **telēťь* itd. Vplivi, naznačeni že v psla., so izkazani v stesl., razvoj v tej smeri se je sčasoma nadaljeval.

Na razvoj konzonantske fleksije je precej vplival spol. V sle. je slednjič vsako konzonantno deblo flektiralo kot maskulinsko ali nevtraln

o-deblo, femininsko ime pa kot *a*-jevsko deblo. Razlika je večja le med N. in ostalimi skloni; vendar le pri femininih in nevtrih, ker je pri maskulinih prešel A. v N. Po dialektih pa se je še ta razlika pričela rušiti, n. pr. na vzh. Štajerskem, okoli Maribora, v Slov. goricah, Prekmurju, okoli Ormoža: *brīamen*, *siāmen*, *viāmen*, *slēmen*, *vrēmen*; G. *briemna*, *vremna* itd., zaradi dveh nazalov tudi disimilirano: *briemla*, *vremla*. Imena so odslej maskulina, le *vremen* je f.: *teški briēman*, *grda vrēmen*; v Prekmurju je podobno tudi pri *kamen*: *kamna*, kar se je v jezikovem čutu smatralo kot tvorba s sufiksom **ьнъ*, po disimilaciji *mn* > *ml*: *kāmāo*, *kamla*.

V Rožu na Koroškem flektira beseda *brēme* po *o*-jevski fleksiji: N. *brēme*, G. *brēma*, D. *brēmu* itd. Sled konzonantskih debel je pod vplivom *o*-jevskih nevter popolnoma izginila.

Tudi beseda *dan* je bila v psla. konzonantično *-n*-deblo: G. sg. psla. **дъне*, D. sg. **дъни*, ide. **din-*, lat. *nundinae* — devetdnevnic, got. *sinteins* — vsakdanji, današnji, skr. A. sg. *dinam* — dan. Ta ide. osnova **din-* je v zvezi z osnovo **diēu-s*, **diu-os* (gr. *Ζεύς*, *Διός* — bog svetlobe); v sla. se je generalizirala redukcijska stopnja, razširjena s sufiksom *-n-*: **di-n-*, N. je že v psla. analogičen po A.: **дънь* = skr. *dinam* (analogija tipa sle. *kamen* za psla. **kamy*). Hujer SDJ § 40 je rekonstruiral prvotni N. kot **дъје* ali **дъји*, Leskien AfslPh 3, 108 kot **дъvy*, kar končno ni važno. Osnova *div-* je ohranjena v izrazih *divo*, *diviti se* = bleščati se.

Razvoj v sle.: N. se je regularno razvil v *dan* ali *den*, prav tako A. G. **дъне* je fonetično pravilno v današnjem knjižnem jeziku in v zvezah: *pol-dne*, *do-pol-dne* itd., *od dne do dne*. Poleg te se rabi oblika *dneva*, ki je dobila končnico po asociaciji na skloni *u*-jevske fleksije, kakor D. *synovi*, G. pl. *synov*. Vpliv se je izvršil, ko je bilo v jeziku še živo nasprotje palatalnih in velarnih glasov, od tod alternacija: *-ova* > *-eva*; šele ko je bilo nasprotje med palatalom in velarom odpravljeno, so nastale analogično nove oblike: *dnova* itd. Na Koroškem se je razvila nova oblika: *dnû* kot *sinû*; to analogijo je sprožil isti akcentuacijski tip (dolga cirkumfleks na enozložnici): *dân* = *sin*.

D. sg.: psla. **дъни* je ohranjeno samo v II. brižinskem spomeniku: *dini*, povsod drugod so nastale oblike kot v G.: *dnevy* (Dalm.), *dnevu*, pozneje *dnovu*.

L. sg.: **дъне* je ohranjeno na enem mestu v Brižinskih spomenikih in v narodnih pesmih v zvezi *podne* za knjižno *po-dnevi*. Dalje se je čutil prvotni partitivni G. v *pol-dne* zaradi predloga za L. v zvezi: *o-pol-dne*, kar dokazuje tudi nova tvorba: *o poldnevu*. Toda občutek skloni se je pri zvezi, ki je zaradi njega nastala, spet izgubil: *okoli poldnevu*. Zveza s flektiranimi skloni je pri tej besedi zelo rahla in večkrat porušena po smiselno istih zvezah: *od dne do dne* se je n. pr. križalo z *dan na dan* in rodilo

zvezo *dan na dne*. — Tudi *pol-dne* je sčasoma obveljalo kot enota in zaradi navidezne strukturalne sličnosti z **-et*-debli je začela beseda flektirati po *-et*-debljih: Ljubljana — *pounet(u) zvoni* (D.).

I. Organska forma **dnēm* < **днѣтъ* ni nikjer ohranjena. Trubar: *dnem* po *io*-debljih, pozneje: *dnevom*, *dnovom*.

Pravtako ni nikjer ohranjena oblika N. pl. **dъne*: zabeleženo je le: *dni* po *i*-osnovah; *dnevi*, *dnovi*, razširjeno po *u*-osnovah, tudi še s staro konzonantsko končnico: *dnove*.

G. pl. **днѣ*, po metatoniji *dān* > *dān*: *ósem dān* — po Notranjskem, na Krasu, severni Istri, v sle. knjigi so uporabljali te oblike Gorenjci, Rogerij, Basar, tudi Krelj in Bohorič itd., Trubar ne. V 16. stol. so pisali razširjene forme *dnev* in *dnov*, pa tudi *dnevov*, *dnovov*, tako še danes v centralnih narečjih in po Štajerskem (Slovenske gorice).

A. pl. **дъни* > *dnī*, poleg tega tudi *dneve*, *dnove*.

L. pl. *dněx* ni organsko iz **днѣхъ*, nanj vplivajo *o*-debla. Trubar *dneih* poleg *dneh*, Dalmatin: *dněh* (*é* = *ei*). Paralelno z *o*-jevskim m. je *-e* prešel tudi v D.: *dnēm*. V obeh sklonih so tudi razširjene oblike: *dnevom*, *dnevi*, oz. *dnovom*, *dnovi*, gl. zgoraj pri *i*-fleksiji.

I. Vpliv *dnēm* in *dněx* je rodil obliko *dněmi* poleg *dnevi* (*dnovi*), razširjeno še z *i*-jevsko končnico: Ljubljana: *pred tolk ŋ tolk dněm* (*dnevmi*).

Povzetek: V razvoju fleksije **днѣ* v sle., so: 1. deloma ostale stare fleksijske forme (*dān* — *dnē* — *podnē* — *dnī* — *dān* — *dnī*); 2. vpliv m. *u*-fleksije (cirkumflektirana enozložnica: *dān* = *sin* je povzročila vpliv *u*-debel z elementom *-ev*, *ov*- ter rožansko *dnū*); 3. zaradi frontnega vokalizma v končnicah je vplivala *i*-jevska fleksija: *dni*, *dnēm*, *dněx*; 4. zaradi spola so vplivala *o*-debla; 5. kompromisne forme: *dnēm*, *dněmi* so tudi pod vplivom *i*-jevske fleksije.

Debla na **-et*-; *-nt*-debla so nevtr.: *jagnje*, *jagnjeta*. V sle. imajo kot vsa nevtra vse sklone razen N. in A. sg. po *o*-jevski fleksiji, le N. in A. sta obdržala staro formo. Ker se je marsikatera oblika *o*-jevske fleksije ujemala z oblikami *-nt*-fleksije, je možen prehod *o*-jevskih nevtralnih substantivov v *nt*-fleksijo, n. pr., *pleče*, *plečeta* v pomenu: *svinjsko pleče*; gor. *srcē*, *srceta* (srce iz lecta). Na Koroškem imamo za *pero*, *peresa* (gr. *περόν*, prvotno *o*-deblo), torej sla. *s*-deblo, obliko *pero*, *pereta* (verjetno pod vplivom *peretnica*), prav tako je na Koroškem prešlo k *nt*-deblom *s*-deblo *uho*, *ušesa* > *uho*, *ušeta*.

Razen teh *o*-jevskih samostalnikov so prešla v *nt*-fleksijo tudi mask. hipokoristika: *Tone*, *Toneta* itd. Prvotni vokativ je zaradi pogostne uporabe in zaradi sle. razmerja V. = N. (razlikoval se je od njega le po posebni intonaciji), prešel v N., substantivi na vokal pa so začeli flektirati po načinu *-nt*-debel: *Luka*, *Lukata*; *Matija*, *Matijata*; *Radecki*, *Radeckita*; prav tako *sluga*, *slugeta* ali *slugata*, tudi *oče* iz starega **отъць*. Do današnje

deklinacije je prišla beseda *oče* šele v 17. stol. Razvoj moremo zasledovati deloma po sle. tekstih, deloma pa nam ga izpričujejo dialekti. Iz gradiva razberemo naslednje razvojne stopnje:

1. V sg. flektira *oče* kot *a*-jevsko deblo: N. *očā* ali *ōča*, G. *očē*, D. L. *ōči* ali *ōči*, A. *očō*, I. z *očō*. To fleksijo najdemo v stiškem in celovškem rokopisu, pri Trubarju, pri vseh piscih 16. stol., pri Stapletonu, Hrenu, Skalarju, Janezu Svetokriškem, Rogeriju in Basarju in še danes v dialektih Beneške Slovenije, Rezijske, Koroške, Slovenskih goric, v Prekmurju, v gorenjskih, deloma tudi v centralnih dolenskih govorih.

2. N. *očā*, G. *oča*, D.—L. *oču*, I. *očem* ali mlajše *očam*. N. je še po *a*-jevski fleksiji, cas. obl. pa so povsem po *o*-jevski. Tudi te oblike so se še ohranile do 16. stol. Znale so iz CG., Trubarja, Krelja (D. *oču*, I. z *očom*), najdemo jih pri Bohoriču, Megiserju; tako flektirajo tu in tam mešano v koroških govorih, v Reziji in Slovenski Benečiji.

3. G.—A. po *u*-jevski fleksiji: *očū* v koroških govorih. Ker sta se imeni *oča* in *sin* pogosto uporabljali skupaj, je vplivala fleksija *sin* na fleksijo *oča*. V koroškem rokopisu iz 18. stol. beremo: *de on ozhu, bratre shiui; pravi zhlowik bres ozhu ie royen od Diuize 97*. Ker je koroščina izvedla premik *okō* > *ōko*, je v obliki *očū* -u zapadel različnim redukcijam: Zilja: *uōačō*.

4. Kjerkoli je v sg. še fleksija na omenjene načine (*a*-jevski; N. *a*-jevski, sicer skloni po *o*-jevski), tam je v pl. fleksija *u*-jevski, torej: *očēvi*, *očēv*; tako Trubar; drugod *očovi* (*ozhvi*), tako Bohorič, Rezijanski katekizem iz 18. stol.: *ogiov*, podobno še danes v Beneški Sloveniji; N. pl. v Prekmurju: *očēvd'e* (-*d'e* — končnica *i*-jevske, -*ev*- iz *u*-jevske fleksije).

5. N. sg. kot prej, v cas. obl. prehod v -*nt*-fleksijo: *očā* → G. *očēta*, D. *očētu*; pl. *očētje*.

6. *oče*, *očeta*. Oblika je danes lastna literarni slovenščini. V dialektih je prodrla na spodnjem Gorenjskem, Krasu, Istri, Notranjskem, poznajo jo v večini dolenskih govorov in v Savinjski dolini. Vmes je tu in tam še živa stara oblika *očā*. V tekstih beremo *ozhe* najprej pri Krelju v Otročji bibliji, Skalarju, Schönlebnu in Janezu Svetokriškem, povsod poleg oblike *oča*; v literarnem jeziku je oblika prevladala šele od 18. stol., ko se je pričela v dialektih generalizirati.

Ob vseh teh razvojnih stopnjah se nam vsilijo sledeča vprašanja: 1. Zakaj je psla. beseda **otъcъ* prešla v sle. v *a*-deblo; 2. če je v sg. *a*-deblo. zakaj flektira v pl. kot m. *u*-deblo; 3. ali je N. *oče* stari vokativ kot *Tone*, ali je nastal k cas. obl. po *nt*-fleksiji. Vprašanja nam pojasniyo posamezne stopnje razvoja, če jih zasledujemo, kot so si sledile. Prvi je razpravljaval o problemu Vatroslav Oblak. Sklepal je, da je oblika stari vokativ, kar bi bilo strukturalno možno in bi utegnilo prevesti nomen v -*nt*-fleksijo.

V LMS 1891. je sklepal, da je *oče* dedukcija fleksije *očeta* itd. O *u*-jevskih in *a*-jevskih oblikah v fleksiji ni razmišljal, čeprav so starejše. Kajti dejstvo, da najdemo *a*-jevsko fleksijo besede *oče* v najstarejših tekstih in v tistih govorih, ki so arhaizme najbolj obdržali, nam potrjuje, da je ta fleksija besede *oče* najstarejša, poleg tega pa jo izkazuje tudi pridevnik *očin*, *očina*, *očino*, tvorjen tako kot posesivi iz *a*-debel: *ženin*, *sestrin* itd. Poleg nje so istočasno nastale še *u*-jevske oblike. V 10. stol., po onemitvi redukcijjskih vokalov, je bilo stanje sledeče: N. sg. *otāc*, G. *otcā* ~ *ocā*, D. *otcū* ~ *ocū*, A. *otāc*: *ocā* (A.—G.), L. *oci*, I. *otcēm* ~ *ocēm*. Pl. *otci* ~ *oci*, G. *otāc* ali *ōtāc* (metatonijski k.), D. *otcēm* ~ *ocēm*, A. *oce*, L. *ocih*, I. *oci*. Po stanju v Brižinskih spomenikih lahko ugotovimo, kakšna je morala biti fleksija v X. stol. Po onemitvi redukcijjskih vokalov so se morale izvršiti med konzonanti asimilacije, vendar Briž. spomeniki pričajo, da se niso do konca izvršile: V I. Briž. spom. beremo: *otza* (radirano in napisano gori z), v II. Briž. spom. *Otzu*. Briž. spom. so iz dobe, ko se *tc* pričenja asimilirati v afrikato *c*. Stari A.—N. se začne pri živih bitjih zamenjavati z G., obenem pa imamo oblike A.: *sin*, *bog*, *duh*, le enkrat tudi *bratra oklevetam*. Vokativi so oblike *oče*, *bože*, *sinu*. Po pričevanju Briž. spom. je morala biti fleksija **otьcь* v X. stol. še po *o*-jevski fleksiji. Od kod so zašle vanjo spremembe? Ker je bila oblika vokativa *otēe* ~ *oče* najbolj pogosto rabljena, se je -č- generaliziral tudi v drugih kazusih, kjer sicer ni bil upravičen. Druga izprememba je zadela tiste redke oblike, ki se razlikujejo od večine kazusov, N.—A. *otāc* in G. pl. *otāc* (čak. *ōtāc*, štok. *ōtāc(ā)*). Jezik je difference odpravil. V A. sta bili dve varianti: *otāc* poleg *oča*. Ker je jezik takrat še omahoval med rabo N. ali G. v A., je A. *oča* lahko prešel v N. in ker se po strukturi oblika *oča* ne loči od substantivov *a*-jevske fleksije, se je pričela širiti fleksija po ženskih substantivih.

V pl. se je od ostalih sklonov razlikoval le G. *otāc*. Zato je najprej ta sklon prevzel končnice od m. *u*-jevske sklanje (Briž. sp. *grehou* poleg *greh*, od tod *oč-ev*). Iz oblike *oč-ev* se je vpliv *u*-jevske fleksije razširil še na ostale sklone po primeru *sinovi*, *sinov*. Po vsem tem je razumljivo, kaj je sprožilo v sg. *a*-jevsko, v pl. pa *u*-jevsko fleksijo. Sčasoma se je jezikov čut zavedel, da je *oča* izraziti mask., fleksija *oča* je pričela tedaj dobivati mask. končnice.

Na fleksijo *oča* so vplivala tudi mask. hipokoristika, ki so se končevala na vokal, n. pr. *Anže*, *Anžeta*, pod tem vplivom je fleksija prešla v *-nt*-fleksijo: G. *očeta*. Šele ko se je to izgladilo, je prodrla v N. oblika *oče* po hipokoristikah. Iz vsega tega sledi, da ni to stari vokativ, ki je izginil med X. in XIV. stol., pač pa je oblika, nastala pod vplivom hipokoristik in ostalih sklonov, gl. še Ramovš, RZD I. 392 sl.

- r - d e b l a. Sem spadata samo dve imeni, *mati* in *hči*, ki pa sta obe sprejeli končnice *a*-jevske fleksije; čeprav se na zunaj zdi, da je G. iz kon-

zonantne fleksije: *mater-e*, pa podjurski dialekt priča, da je oblika G. iz *a*-jevske fleksije: podjun. *matera* (*-a < -e* v izglasju). Razlika je med N. *mati* in med skloni: *mater-*, zlasti v A. V Rezijski sta se oba sklona zblížala: N.—A. *mati*, pri *hči* pa obratno N.—A. *hčer*.

Druga diferenca je G. pl. besede *hči*. Stara oblika je *hčer*, pozneje je prodrla oblika *hčeri* po *i*-jevski fleksiji. Pri protestantih pa beremo prvič analogno po G. *želji* > *željá* tudi *hčeri* > *hčera* (danes običajno).

V I. pl. je še ohranjen relikv *matermi* (*kostmi*) poleg običajnejšega *materami*.

Ker je fleksija *a*-jevska, se je v perifernih dialektih razvil nov N. po *a*-jevski: *hčera*, A. *hčero*: Rož — *ščira*, Podjuna — *čira*, A. *čira*.

- *s-debla*. -*s-debla* so bila v sla. številna, ker pa so bila v N. po strukturi slična *o-deblom*, je izkazano omahovanje med prvotno *o*-jevsko in *s*-fleksijo nevtralnih nominov. Danes je po stanju v sla. težko določiti, kaj je *o*- in kaj *s-deblo*, zato se da šele s pomočjo komparacije med ostalimi ide. jeziki ugotoviti *s-debla* v sla.: *lice*, *ličese*; *lože* (v steksl. je že *o-deblo*, sled *s-debla* je ohranjen le v izpeljavi: *ložesna*), *nebo* (gr. *νέφος*), *uho*, *oko* (sla. tvorba), *slovo*, *telo*; poleg teh imen pa flektirajo po *s*-fleksiji tudi različna *o-debla*: *čudo*, *črevo*, *drévo*, *léto*, *ljuto*, *divo*; v sle. se je proces, ki je nakazan že v psla., nadaljeval. Po *s*-fleksiji flektirajo v sle.: *drevo*, *telo*, *uho*, *oko*, *slovo*, *čudo*, *nebesa*, *črevo* (*čreva* in *črevesa* s pomensko razliko!), *kolo* (prav tako s pomensko razliko: pl. *kóla* in *kolesa*). Dial. imajo *s*-fleksijo močno razvito jugozapadni dialekti, razen Vipave, Ajdovščine, Čepovana in Lokavca tudi dolenjščina in gorenjščina (knjižni jezik). Severozapadni govori so skušali *s-debla* odpraviti, besede flektirajo kot *mesto*, *leto*, kor. G. *dreva* : *drevesa*, D. *dreu* : *drevesu*, z *dreuom* : z *drevesom*. V protestantih beremo pri besedi *telo* I. po *o*-jevski fleksiji: *tellom* ali *tellum*, sicer je G. *telleša*, v D. pl. le enkrat pri Krelju *tellam*; *oko*: Trubar — G. *oka*, L. *okei* (Megiser: *na enim oki slép*), I. *okum*. Poleg teh oblik beremo v pl. *očesa*. Pri besedi *nebo* se je dvojnost fleksije uporabila za diferenciacijo pomena: *nebo*, *neba* (svod), *nebesa* (tako imenovani onstranski svet). Za obliko *nebesa* piše Trubar v *nebi*, za *nebo* v pomenu *svod* tudi *pod nebešom*. Ista diferenciacija je pri besedi *kolo*: *kolo*, *kolesa* = navadno kolo ali kar je s tem v zvezi; pl. *kola*, *kol*, od tod *kulca* v pomenu voziček. *Črevo*, *črevesa* kot *s-deblo* pomeni organ sam, *čréva*, *črév* pa drobovje. Kjer je *oko* flektiralo po *o*-jevski fleksiji in prehajajo tam *o*-jevska imena v *a*-jevsko fleksijo, je prešla v *a*-jevsko fleksijo tudi beseda *oko*: prekm. — *ôuka*, *e*, *vûja*, -*e* poleg *očeša*, kjer se je generalizirala druga osnova; na Pohorju *kûrje očeša*. Beseda *čudo*, *čudesa* je v sle. knjigi *s-deblo*. Trubar piše: *zhudeša*, *zhudeš*, v I. pl. *zhudeshi*, prvič v Predgovoru 1557, drugič v Pavlovih listih 1567. Vendar do Janeza Svetokriškega prevladujejo oblike z -*s-om*, oblike z *ž-jem* pa so se uveljavile

šele pozneje. Po prekozložni asimilaciji na začetni šumnik je -s prešel v -š, s tem je prišla beseda v stik z besedami tipa *padež*, -a; *tepež*, -a, od tod tudi *čudež*, -a.

K -s-deblom je prešla beseda *pero*, *pera* ~ *peresa* (na Koroškem tudi *pereta*). Obratno pa je v severnih dialektih prešla v -nt-fleksijo beseda *uho*, *ušesa* — *ušeta*. Dial. je prišlo še do fleksije *kri*, *krvesa*; docela spora-dično je *polje*, *polesa*: Psalter: *ta široka poleša so polna ovaz*. Podobne forme so nastajale že v stesl.

Večjo pozornost zasluži razvoj besed *oko* in *uho* ter prehod *uho* v kor. dialektih v -nt- fleksijo. V psla. sta flektirali besedi le v sg. in dualu, (du. *oči*, *uši*), plural ni bil potreben. *Uho* je staro ide. s-deblo, vendar je že iz prajezika nejasno, ali je to res s-déblo, ali je to stari korenski nomen: **aus-* slišati, tudi sredstvo, organ za poslušanje; lat. *auscultare*, *audio*, lit. G. pl. *ausų*. V dualu *ousi* (koren + končnica). Poleg te oblike se je uporabljala v istem pomenu oblika **ousos* — pravo s-deblo, Homer: *ὄος*, at. *ὄψ*

Beseda *oči* je nastala iz starejšega **oq^u+i*, gr. *ὄσσε* < **oq^u+ie*. Razen v sla. nikjer v ide. ni prešlo *oko* k s-deblom. Ta sla. nova tvorba je nastala v zvezi z *uho*. Ker je bilo *uho*, *ušese*, *uši* poleg *oko*, *oči*, je prodrla analogija v sg., od tod *očese*. Dual: **oči*, *očiju*, *očima*. Te dualne oblike se v X. st. še drže kot pravi dual, v Briž. sp.: *pred bošima ozima* (pred božjimi očmi), do XVI. st. pa so že plural. Dalmatin v Bibliji: *sa moje obadvei Ozhy* — *obadvei* je sicer dual, toda *moje* je pl. in tudi *oči* rabi pluralno. Relikte imamo pri Krelju in Juričiču pod vplivom istrskega dialekta in čak.: *teh ozhiju* (du.), sicer pa je dual vedno pluralno rabljen. Dual se je dolgo ohranil v I.: Dalm. *š tvojima Ozhima*, enako pri Krelju: *pred našhimi ozhima*. Poleg teh oblik pa se prebija že pri Dalmatinu, Krelju, Znojilšku, Bohoriču, Skalarju, Stapletonu, Rogeriju itd. do zač. XVIII. st. oblika *očmi*, ki je do danes prodrla popolnoma. Oblika *oči* je pričela sedaj flektirati pluralno v vseh sklonih in sicer po i-jevski fleksiji (*kosti*). Poleg te oblike pa beremo že v Janezu Svetokriškem še: *nešramne ozheša*. G. pl. v XVI. stol. je *oči* (Krelj: *iz uzhi*), redko: *iz očes*. V D. pl. je pluralizirani stari dual *očim*, pogostejši je le pri Trubarju; Dalmatin je uvedel obliko: *očém* po *kostém*, slednjič *očesom*. V A. *oči* poleg *očesa*: *obrišite vaše objokane očesa*. V L. *očeh* je najhitreje prodril vpliv i-jevske sklanje. Krelj: L. *ozhijh*, D. *ozhijm*, tudi *ozheših*, *ozhešah*; v I. beremo oblike *očima*, tudi *očimi*, *oči* (Krelj, Trubar), naposled *očesi* (pri tem je še stik z o-fleksijo): *z očesmi*, *očesami*.

Poleg pl. po ženski i-jevski sklanji so nastale različne spremembe v osnovi, kar je sprožilo generalizacijo:

1. oblik po s-deblih. Ker flektira beseda v cas. obl.: *očes-a*, *očes-u*, preide osnova *očes* — tudi v N. in flektira po o-fleksiji: *očeso* — Ljubljana,

Koroška, Pohorje, Slovenj Gradec. Na Pohorju je beseda doživela isti razvoj kot ostala o-jevska nevtra.: *očejsa*, -e.

2. N. *oko*, beseda flektira dalje po o-jevski fleksiji, pl. *oka*, *ok*, *okom* itd.

3. osnove prvotnega duala: *oči*, v sg. *oč*, *uč* v Ljubljani, v zgornji Soški dolini, v Rovtah. Iz te osnove se lahko tvorijo nove oblike: *uč+ke*.

V dialektih so oblike porazdeljene na sledeč način:

1. *oko*, *očesa*, *oči*: knjižni jezik, dol., gor., Rovte, zgornja Soška dolina, spodnja Štajerska, Podjuna.

2. *oko*, *oka*; pl. *oka*, *ok*: južnovzhodni del Slovenskih gor (Središče), zapadne Slovenske gorice, Prlekija, Prekmurje (tudi fem. *đuka*).

3. *uč*: Dolenjska okoli Mokronoga, Podmelec, Kobarid, Bovec.

4. *učeso*, *učesa*: Djekše, Pohorje, Kozjak (prehod v femininum: *učejsa*).

Oblike *oči* in *uši*: *oko* in *uho* so enakšne. Ta paralelizem pa se je pod vplivom predložne forme kmalu porušil v akcentuaciji: Kras- *wûxu* : *wokû*; Avče, Banjška planota, Soča: *ûxa* (splošno akanje): *akûo*; Bizeljsko- *wûxo* : *ukû*; Sotla, Rogaška Slatina, Ptujška gora: *wûxa* : *wokâu*. Ker se je akcentska oblika *ûxo* obdržala v toliko dialektih, se je pričela generalizirati v pl. oblika *ûxa*, *ûx*; G. sg. *ûxa*. Kot osnova je torej občuteno *ûx*. To razmerje je izkazano v zapadnih dialektih, ob zgornji Soči, Kobaridu, Podmelcu, Cerknem, Vipavi, okrog Postojne, Košane, v Beli Krajini in na Bizeljskem. Vmesno stopnjo: N. *ûxo*, G. *ušesa*, pl. *ûxa* imamo od Kobarida čez Kred proti Beneški Sloveniji.

Akcentska sprememba je povzročila morfološko spremembo, oblika *uši* se ni obdržala in prešla v i-jevsko fleksijo kot *oči*. Stari dual **uši*, *ušlju*, *ušima* je zaradi teh sprememb popolnoma izginil. Od stare fleksije so ostali le relikti v kor. *ušeta*. V X. st. je bil dual *uši* (*ušesa*) popolnoma enak pl. *uši* < **všši* (*uši*). Dual *uši* je kmalu izginil, vendar ne brez sledu. Oblika je nato flektirala pluralno: **uši*, **uš*, **ušem*, **ušę*, **pri uših*, **z uši* (rekonstrukcija). Največ se je uporabljal A., zlasti v izrekih: *te bom udaril za ûh(u)* ali *za ušę*. Oboje je imelo isti pomen. Na ta način je jezik imel **ušę* za A. sg. n. in oblika je preko N.—A. sg. n. prešla v -nt-fleksijo. Zapovrstne stopnje tega razvoja so naslednje: 1. *uho*, *ušesa*, pl. *uši*, *uš*; 2. *uho*, *ušesa*, pl. *ušęta*; 3. *uho*, *ušęta*; pl. *ušęta*. Stanje v dialektih: 1. generalizacija s-debel: *ušeso*, *ušesa* (v Ljubljani *ušes*), pojav je znan na Dolenjskem, Notranjskem, Krasu, spodnjem Gorenjskem; *ušęjsa* na Pohorju in Kozjaku. 2. Generalizacija: *ušátó* v Djekšah in v Podjuni nad Dravo. 3. Beseda je prešla v o-jevsko fleksijo: *uxo*, *uxa* — kor. (delno), štaj. (feminizacija): *uxa*, *uxe*; Prekm. oboje: *vûja* ali *vijôu*.

Nominalna fleksija adjektivov

Psla. in tudi zgodnja sle. poznata dvojno fleksijo adjektivov, nominalno pri pridevniki v predikatni rabi in zloženo (pronominalno) za pridevnike v atributivni rabi. Sle. je sčasoma za obe rabi posplošila zloženo fleksijo, ostanki starega razmerja med fleksijama so redki. Formalna razlika je le v N. sg. m. ter v akcentskem razmerju med določno in nedoločno obliko. Določna oblika je namreč sprovedla metatonijsko in to je v sle. ohranjeno. Od stare nominalne fleksije imamo: *stār, stāra, stāro; mlād, mlāda, mladō; sladāk, slādka, sladkō; dōber: dōbra, dōbro*. Na drugi strani je vplivala analogija zložene fleksije na fem. nominalne: *sīt, sīta, sīto; bogāt, bogāta, bogāto; vĕlik, velika veliko*. Se v XVI. st. imamo zapiske, za katere ne vemo, ali so stare nominalne ali pronominalne oblike ali pa le napačni zapiski: Trubar: *v tīm erdezhu morjej, poleg tega Galileiška jezera, v tīm zakonšku stanu*. Nominalna raba utegne biti v Trubarju: *iešt pag hozho de vy bodeše modri na dobru, ampak preprošti na hudu*, če niso to morda že substantivi po vzorcu *zlo*.

Sicer so se nominalne oblike adjektivov obdržale le pri adverbih: iz *mlada, znova, zlahka, zgrda, stežka*, pa tudi tu jezik že uporablja mlajše forme: *z mladega, s težkega*. Nominalna oblika je prav tako prvotni lok.: *lohkei* (XVI. st.), stesl. *лѣгкѣ*, *pešice* iz starega **pěšcě*, kar poznamo iz vzhodnih govorov, z Bizeljskega, iz Bohoričevih in Dalmatinovih tiskov: *pešhzo* itd. Po nominalni fleksiji so v najstarejši dobi flektirali participi prez. akt., pret. akt. I. in komparativi. Sle. je tudi v vseh teh kategorijah generalizirala sestavljeno fleksijo.

Pregled slovenske nominalne fleksije

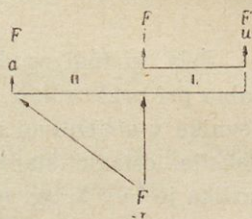
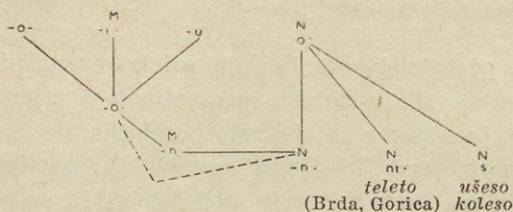
Nominalna fleksija se je v sle. obdržala povsod razen pri adjektivih. V primeru s psla. je sle. izvedla mnogo sprememb:

1. Namesto prvotnih devetih nominalnih fleksij ima sle. samo štiri. To spremembo je povzročil predvsem spol, ki je skušal spraviti na eni strani vsa maskulina, na drugi strani pa vsa feminina v eno fleksijsko kategorijo. Drug važen faktor, ki je odpravljal razlike med fleksijami, so bili različni formalni stiki (n. pr. A. i-jevske in konzonantske fleksije).

2. Število se izgublja le v dualu, dual prehaja počasi v plural, ohranjen je le v knjižnem jeziku.

3. Genus je v celoti ohranjen. V dialektih so sicer tu in tam spremembe nekdanjega spola, vendar je vse to najprej glasoslovnega in šele potem morfološkega značaja (maskulinizacija, feminizacija nevter).

4. Skloni so se ohranili vsi, razen vokativa, ki ga je zamenjal nominativ s posebnim poudarkom.

Pronominalna fleksija

Pronomina delimo v dve osnovni vrsti: 1. spolna pronomina, predvsem demonstrativa; 2. personalna pronomina. Pronomina imajo v fleksiji različne osnove in flektirajo v jeziku drugače kot nomina; razen personalnih flektirajo vsa pronomina na isti način.

Za vsak pronomen sta značilni dve osnovi: 1. Za N. sg. m. in f. in 2. za ostale sklone.

V ide. jeziki so te osnove več ali manj iste, le da se v enem jeziku generalizira ta oblika, v drugem druga in ostanejo od ene izmed osnov le relikti.

Najobičajnejša osnova za demonstrativ, ki kaže na že imenovano ali sploh znano osebo ali stvar, je v ide: **so, sã/*to, tã* (**so* za N., **to* za ostale sklone): sti. *sa sã*, gr. *ὁ, ἡ*, got. *sa, sō*; G. sti. *tasya*, gr. *τοῦ, τῆς*, got. *ſis*. V baltosla. se je generalizirala oblika cas. obl.: *ta, tega*. Predmet v neposredni bližini subjekta označuje demonstrativ: **k'i* — lit. *šis, šiõ*; sla. **sb, sego*; drugod so relikti: got. *himma*, stvn. *hiutu* > nvn. *heute*, gr. *τῆμερον* < **k'iāmeron*. 3. demonstrativ *a-* je lasten predvsem ideir. jezikom: *a-sya = tega*, m. *ay-ām*, f. *iy-ām*, n. *id-ām*. Pronomen je dobil različne partikule. V lat. so znani zaimki osnove *e-*: *eum, eū, is, id*. 4. **g'hi* — (morda varianta k *k'i*, lat. *haec, hoc, hunc*). Vse te osnove so označevale bližnji predmet. 5. Oddaljene predmete označujejo demonstrativi, za katere so značilni konzonanti a) *-u-*: *ovb*, avest.: *ava-*; b) *-n-*: *onb*, lit. *añs*, sti. *antarah*, gr. *ἐν* (pojutrišnjem), sla. **oto/erb, vrbtorb*, shrv. *utorak*, č. *úterek*, nem. *ander*; c) *-l-*: lat. *ille*; **olnī* > *lānī*; d) *-iõ-*: anaforični zaimek, ki se nanaša na pravkar omenjeni predmet. V zvezi z anaforičnim zaimkom je nastala baltosla. sestavljena deklinacija adjektivov: **dobrbj̥b* — **j̥b*, lit. *j̥s*. 6. Interrogativa in indefinita imajo eno osnovo, različni odnosi se izražajo z različnimi obrazili: *que-/qe* : **quei* — sti *kah*, inter., *quid, quod* (indef), lit. *kàs*, sla. **k̥to, *č̥to* (samostojno le *ča*). Modulacija stavka, pozicija v stavku ter poudarek so podrobno določili, ali je neka oblika indefinitni pronomen ali interrogativni. Če je bil zaimek na začetku stavka, je imel interrogativen pomen, če pa je bil na sredi stavka in nepoudarjen, je bil indefiniten, kakor je še v današnji sle.

Posamezne od teh osnov so dobivale svoja posebna obrazila in so postajale zato neke vrste pridevniki, n. pr. *antarah*, ali lat. *ollus* (v klasični lat. *ille*), *alter* je drugi izmed obeh (-*ter* — označuje v ide. odnose med sorodniškimi imeni ali med dvojicami); lat. *alius*, got. *aljis*, gr. *ἄλλος* pomeni drugi izmed dveh. Vsi ti pronominalni adjektivi pa so vsaj sprva obdržali pronominalno fleksijo.

Personalni zaimki

Personalni zaimki imajo v govoru od nekdanje druge fleksije kot ostali zaimki in se razlikujejo od njih že po pomenu. Glavne značilnosti personalnih zaimkov so sledeče: 1. personalni zaimek ne izraža spola: n. pr.: *jaz* — oseba je lahko moški ali ženska, genus se izkaže šele v zvezi. 2. V sg. je druga osnova personalnih zaimkov kot v du. in pl., sicer pa *mi* tudi ni pl. od *jaz*. *Mi* pomeni, da je pojem *jaz* vključen še v drugo zvezo, v kolektiv. Tudi *vi* ni pl. *ti*, pač pa označuje pojem *ti* v nekem kolektivu, izven pojma *jaz*. 3. N. ima za vsa tri števila drugo osnovo kot ostali skloni: *ego*, *mei*; *mi*, *nas*; *jaz*, *mene*. 4. Kazusi se strukturalno in morfološko razlikujejo od fleksije ostalih zaimkov. 5. Uporabljajo se v dvojni stavčni obliki, poudarjeni ali ortotonirani in nepoudarjeni ali enklitični.

Ceprav ne moremo slike personalnih zaimkov v ide. do konca rekonstruirati, ker so delovale analogije in se je marsikaj izgubilo, nas morfološka različnost spominja na stanje v jezikih primitivnih narodov. Za označevanje odnosov je pronomeni važnejši od nomena in verba, ki sta bila v prajeziku pravzaprav enakšna in je bilo šele od rabe in zveze teh končnic odvisno, ali bo eden pomenil dejanje, drugi pa vršilca ali udeleženca pri tem dejanju. Prav fleksija personalnih zaimkov v ide. nam omogoča vpogled v eno najstarejših dob ide. Kar zasledujemo v zvezah oblik *jaz*, *mene*, ni fleksija in spravljamo besede v nasilno zvezo, ker jih abstrahiramo od dejanske uporabe. Posamezne oblike imajo značaj partikul, členič in veznikov ter izražajo medsebojne odnose.

Refleksiv je imel za vse tri osebe eno samo obliko. Osebnega zaimka za 3. osebo ide. ni več imela, nadomeščal ga je demonstrativ.

1. Sla. personalni zaimek za 1. osebo: **az̥*. V zgodovini sla. jezikov se menjavata obliki *az* in *jaz* (*i*- se je razvil v stavčni zvezi za frontnimi vokali), danes je povečini prevladal *ja*. V sle. je knjižno *jaz*, dial. *jest*: -*t* je nastal, ker je bil zaimek poudarjen, krepko izgovorjen; pred pavzo je prišlo zaradi tega do intenzivno artikulirane lateralne odpore pri *s* in jezik se je ob straneh sunkoma odtrgal, ta akustični vtis se je substituiral z najbližjim glasom (*t*). Poleg te oblike slišimo tudi *jes*, često v zvezah: *jes sam* in iz takih zvez nastanek oblik tudi tolmačimo. Na isti način je nastala oblika *ya* (Briž. sp., *Confessio generalis*); obeh tekstov ni pisal Slovenec in

tako je zvezo napačno dekomponiral. — Sla. **azъ* postavlja v primerjalnem jezikoslovju različne probleme: lat. *ego*; gr. *ἐγώ*; got. *ik*; lit. *ėš/ąš*; sti. *ah-ám*, Avesta: *aza-m*, st. perz. *ad-ám*. Vse te oblike izvirajo iz prvotnega **eg'h*-. Nastanek *a-* v našem *azъ* razlagajo različno; nekateri mislijo, da je nastal v začetku besede pod posebnim psihičnim poudarkom: **ězъ* preko *je+az > azъ*. Ker pa ima stesl. redno *azъ*, je jasno, da je prejotacija nastopila šele v historičnih dobah in s tem ta razlaga odpade. Drugi zopet menijo, da je *a-* nastal v posebnih stavčnih zvezah, ki so se pogosto uporabljale: *a-ezъ*. Glasoslovno bi bilo to sicer možno, ker pa nimamo posebnih potrdil za takšno zvezo, je razlaga le hipotetična. Možno bi bilo le še, da je poleg **eg'h* eksistirala še prevojna oblika **og'h*-, čeprav ni v nobenem drugem ide. jeziku sledu kake podobne oblike.

Akcent: čak. *jā < já* je moral eksistirati tudi v sle., to priča današnja oblika *jěst*, toda sle. in čak. oblika sta v sla. jezikih osamljeni, drugod izkazujejo oblike metatonijski novi akut *já*: češko *já*, v posavskih dialektih *jā*, slovinsko *jāu*. Akcent v čak. *jā* in slov. *jěst* je sekundaren in izhaja iz pozicije, kjer do metatonije ni prišlo (enkлиза).

Slovenščina pozna v knjigi dve obliki: *jaz* poleg *ja*; oblika *jest* je sprva zelo pogostna, gl. prisege Kranjskega mesta, dalje Trub., Dalm., Tulš., Znoj., Hren, Stapl., Skal. itd.; danes je to običajna oblika na Kranjskem, Koroškem in spodnjem Štajerskem ter Goriškem. Poleg nje je v rabi oblika *jes*, prim. Stapl. *iest* 66 (5x), *ies* 66; Prisege iz l. 1676 (JMK, 84): *Jest* in *Jess*; Hip. Dict. II, 98: *jest*, *jes*. Brez preglaša beremo pri Krelju Post. 1567: *Jas* 23b, 24b, 54a, 153a, 60a, 82b, dalje tudi *iest* 11a, 30a in pa še *Ja* 32b, 66b, 115b; shrv. vpliv je viden pri obliki *ja*. Dalje prim. za Koroško: Duh. br. *jas* 27, 75, *jes* 15, 16, 22, 66 in *jest* 34, 39, 65, 67; Mol. bukv. *jes* 3, 4, 5; *jas* Slov. gorice Mat. fragm. 1686—90, DiS 1896. *jast* v Horjulju ima *a < e*; v Reziji govore *jés*, *ás*; na vzhodnem Štajerskem, v Beli Krajini in v Reziji pa še *já*, *a*. To obliko beremo stalno v Conf. Gen. *Ya* I. 2, 5, 13, 20, 26, 30, 37, 42 poleg *ye*, t. j. *jā* I. 11, 41, 44; ni izključeno, da je ta oblika nastala iz zveze, v kateri se nahaja v tem kratkem odlomku tako pogosto (17 x): *ya ze dal'san dam*, t. j. *jaše > ja-se*. Prekmurščina govori praviloma *d'es*, Porabje pa *ges*; *d'* ozir. *g* sta nastala glasoslovno iz začetnega *j*-.

V sle. knjigi beremo od Trubarja dalje *jest*, oblika *jaz* datira iz srede XIX. stol. in je plod etimoloških teženj naših kult. reformatorjev.

2. Personalni zaimек za 2. osebo: **tū*, sti *tū-am*, *tuvam*. Sla. oblika je povsod *ty*, oblika *tī* je kakor *mī* doživela metatonijo.

G. osebnih zaimkov je bil beseda zase, brez zveze z N.: sla. **měne*, sti. *mama*, Av. *māna*, lit. *manė*. Za 2. osebo G. **tėye*, lit. *tavė* (na začetku se ponovi isti konzonzant kot v N.), G. refleksiva **sėye*, lit. *savė*. V obeh teh oblikah je sla. oblika doživela spremembo: že v psla. *tebe*, *sebe*. -b- je

prišel v G. iz D. Akcent je v sla. prvotno na prvem zlogu: *tēbe, *mēne, v D. pa mēni < meni. D. je vplival na G., od tod mēne < menē, enako tēbe, sēbe. Obenem pa je na akcent vplivala tudi posplošitev G.—A.: gorenjsko mənē, təbē; Kras: mǣnē (ōko < okō); Horjulj: mēn. Akcent na končnici: Rož — mənē, na severu ob Vrbi: mənǣ (ekavsko akanje), v Rožu je oblika mənǣ za G.—A., D. in L. V rož. se je namreč v D. obdržal ē kot v obliki ženē in ni bil zamenjan s končnico mehke fleksije -i. Ker je tudi kratki ē preko širokega ē prešel v -a, so oblike sovpadle.

Oblika D. je komplicirana, povsem drugačna kot v ostalih ide. jezikih (lat. mihi, sti. máhy-am), pri razlagi pomaga le lit., kjer je oblika munai razmeroma identična s sla. D.; od tod sklepamo, da je prvotna oblika *mǣnē, *tǣbē, *sǣbē (sti. tǣbhy-am). ē je lahko iz oi ali oī (v ortotonezi cirkumfleks, v enklizi akut). V sla. se je razvil iz akutiranega oi > i, iz cirkumfektiranega oī pa ē. Psla. oblika se je glasila pozneje mǣnē (forme iz steksl.); -b- tolmačimo kot preglas na naslednji ē. Prvotna forma je ohranjena v kor. mne, rez. mloē. Drugod je prodrla v D. genitivna oblika: menē. -ē je izkazan samo v Rožu, sicer je povsod -i, ki je prešel k pronominom iz a-jevske ženske fleksije; ta fleksija je precej vplivala na fleksijo personalnih zaimkov: v I. sg. mǣnoijō kot ženoijō, zato je verjetno tudi v D. sg. isti -i kot v D. femininske fleksije. Razlago, da izhaja ta -i iz prvotnega ē po redukciji, zavračajo shr. oblike, kjer redukcije ē > i ni. D. je bil prvotno akcentuiran na koncu; ta akcentuacija je ohranjena v Rovtah in na Koroškem, sicer pa je mēni kot žēni, enako tēbi, sēbi.

4. A. v ide. z -ē-: *mēm, *tuēm, *suēm; sti. tǣm, stlat. med, v klasični lat. mē (križanje z ablativom). Oblika *mem je glasoslovno dala v sla. mē, vzporedno tē, sē. V 2. osebi in refleksivu je -u- izginil, ker ga v G. in D. ni bilo. Oblike mē, tē je v sla. v glavnem nadomestil G.—A., vsaj v ortototiniranih pozicijah, v enklizi pa so mē, tē, sē ostali. Jezik je izgubil občutek, da je mē stari A. in je smatral, da je nastala oblika po enklizi iz mene, podobno kot oblike v D.: mī, tī, sī (po moderni vokalni redukciji: m, t, s).

5. I. v sti. máyā, tváyā. Od te forme se v sla. ni nič ohranilo. I. se je v sla. tvoril tako, da je kot začetni zlog prešla sem »osnova« ostalih sklonov, zlasti G. ali D., to pa se je razširilo s končnico I. a-jevske fleksije: *mǣnoijō, *tǣboijō; namesto *tǣboijō je prodrli vpliv G.—A.: teboijō > toboijō; -o- je nastal po vokalni asimilaciji, do te vokalne asimilacije pa je prav tako lahko prišlo tudi, če je bil v korenu ɤ. Po vsem zapadnem sla. svetu, v sle., polj., slovaščini se je izvršila kontrakcija -oijō > -o, zato nastavimo za te govore obliko *mǣnō, *tǣbō, v neakcentuirani poziciji mno poleg tobo. V sle. so se v I. ohranile različne oblike: mno, pod vplivom sklonov menō, te oblike vplivajo tudi na 2. osebo in na refleksiv: tebō, sebō poleg tǣbō, sǣbō, zraven pa se pritika še deiktična partikula -i: taboj. Po dialektih so precej razširjene oblike drugega tipa

s polglasnikom. Stara oblika *mno* je ohranjena v Reziji v zvezi: *ziz mlu* (*z mano*), *-o* > *-u* le v sosesčini nazala. Oblika *meno* je uporabna v različnih predložnih zvezah, enako tudi *z m̃ano* < **s̃m̃ññq* > *s̃b m̃ññq* > *z m̃ano*, prav tako *s t̃qbo*, *s s̃qbo* pod vplivom I. za 1. osebo (primerjaj štokavsko dialektično *s̃b m̃ñōm*), poleg tega tudi *s sebo* ali *s sabo*, vendar piše Krelj *s̃abo* = *s̃abō*. V XVI. stol. beremo: *vmei sebo* pri Schweigerju; oblike so bolj pogoste v EDP, kjer je videti vpliv korektorja Jurišiča. V pkm.: *z m̃enom*, *s̃ebom*; podobno tudi na Goričkem proti Hodošu. Tu so forme prišle pod vpliv moške fleksije in doživele isti razvoj kot I. sg. femininske fleksije: *ženōuf*, *m̃ēof*, *s̃ēof*, v Središču *m̃enom*, *t̃ōbom*, *s̃ōbom*, tu je v vokalizmu velik vpliv kajkavščine; prav tako tudi v sle. knjigi, kadar so bili korektorji Hrvatje.

V pl. za 1. osebo lit. *mēs*, arm. *mekh*, lezb. *ἄμης* < **ns-mes*. Nom. 2. os. pl. **ius*, lit. *jūs*, st. pr. *īōus*, got. *jūs*, lezb. *ῥμ-μης* < *ῥσ-μης* po *ἄμης*, (pronomnen je prvi del). V sla. obliki nista ohranjeni, nove sla. tvorbe so nastale po križanju obeh ide. oblik. V obliko za N. 2. osebe je pod vplivom cas. obl. prešel *v-*, torej **vūs* > *vy*, analogično po obliki za 2. osebo je nastala oblika *my* za 1. osebo.

Osnova za cas. obl. je bila za 1. os. *nōs*, za 2. os. *uōs*, končnica G. pl. *-*sōm*: G. *nōs*+*sōm* > *nas̃b*, **uōs*+*sōm* (*su*) > *vas̃b*. Mislili so, da sta obliki *my* in *vy* neposredni naslednici *nōs* in *uōs*, toda to bi dalo v sla. **nā* in **vā*. Na obrazila ostalih sklonov v pl. so vplivala druga pronomina: *tēma*, *jīma*: *tēm̃b*, *jīm̃b*, analogično *nama*, *vama*: *nam̃b*, *vam̃b*; v L. **tēs̃b*, **jīs̃b* (*tēx̃b*, *jīx̃b*), *nas̃b*, *vas̃b*. Analogija je iz časov, ko v obliko še ni prodril prehod *s* > *x*. Vse te oblike so enakšne oblikam femininske fleksije: **r̃qkax̃b*, **r̃qkami*.

A. *ny* in *vy* sta nastala v zvezi z oblikami *a*-jevske fleksije preko *ryby*, ne pa iz **nōs*, kakor bi bilo pravilno. Ker je pri imenih za živa bitja genitiv-akuzativ, je G. *nas* tudi običajni A., namesto oblik *ny*, *vy*, ki jih beremo le še v Briž. spom.: *ni* (2 ×), *vi* (1 ×).

V pl. flektira zaimek: *mi*; *nas*, *nam*, *nas*, *namī*; *vi*, *vas*, *vam*, *vas*, *vamī*. V dialektih so spremembe redke, v G. namesto *nas* oblika *najh* pri Bohoriču, Megiserju, v Savinjski dolini in v Zasavskem kotu. Oblika je stari du. s končnico pl., do kolebanja je prišlo po redukciji in opuščanju du. Omahovanje je tudi med funkcijami D. in I. ter L.: *nām*, *vām*, ponekod za D. *namī*. Po moderni vokalni redukciji nam le intonacija pove, ali je oblika D. ali I.: Ljubljana — L. pr. *nām* (D.), I. z *nām*. Dalmatin: *kako je u namī serze gorelo*.

D u a l. Ide. oblika za 1. osebo: **ue*, lit. *vè-du*, sti. *vām*, za 2. os. **uō* (ista forma kot v pl., le brez pluralnega -s); v stgr.: *σφώ*, *νώ* (-*n*- je prevzet iz pl.). Sla. oblike so pravilne in odgovarjajo ide.: 1. oseba *vē* (vpliv N. du. f. *a*-jevske sklanje: *rybé*). V sle. bi psla. **vē*, *va* dalo **vē*, *va*, o teh

oblikah niti v Briž. spom. ni več sledu; prav pri personalnih zaimkih imamo namreč najstarejši primer pluralizacije duala. V du. so vdrle pluralne forme *mi*, *vi*. Tak du. beremo še v XVI. in v XVIII. stol., pozneje pa se poleg teh čedalje bolj uporabljajo kombinirane oblike: *midva*, *vidva*. Dalmatin še piše: *mi greve*, *mi hozheve*, kasneje je označil dualnost numerale *dva*: *midva*, *vidva*; tudi te oblike beremo že v XVI. stoletju. V dialektih so nastale v teh oblikah izpremembe deloma po vokalni harmoniji, ali pa po analogiji: *madva*; v hitrem govoru je oblika dalje izpostavljena redukcijam, namesto *midva* v Prekmurju *miva*, tudi *mûva*, *vûva* (labiovelarizacija *i*-ja), drugod je šla redukcija še dalje: *mîja*, *vîja* (Slov. gorice in okolica).

V genitivu je bila v sla. oblika: *naju* — osnova **nō* ali **vō*, končnica G.—L. du.: **-ġ-ous* (*-ġ-* je prešel od fleksije demonstrativnih zaimkov: *toġu* < **toġous*, *naju* < **nōġious*). Do analogije je prišlo že v prajeziku.

V sle. je oblika doživela naslednje izpremembe: 1. pod vplivom moderne vokalne redukcije se je reducirala: *naj*, *vaj*; tudi *naji*, *vaji*. 2. V rož. narečju je v G. duala pers. zaimkov prevladala običajna končnica moškega spola — *najou* (*bratov*, *grehov*).

V D. in I. *na-ma*. Tudi tu je kolebanje med skloni, v zvezi *pri nama* se običajno tudi v literarnem jeziku uporablja D.—I. pogosteje nego G.—L. *pri naju*.

Personalni zaimki so bili brezspolni. Spola niso označevali niti v pomenu, niti v formi, v fleksiji ali kako drugače. Sle. je to stanje v sg. ohranila. Toda v du. in pl. se je pričelo rušiti, saj se uporablja v N. du. in pl. poleg mask. tudi fem. tvorba. Pojav je mlajši. V protest. piscih še beremo: *mi shene moramo terpeti*, *vi shene* itd., zaradi pogoste uporabe v zvezi s substantivi pa se je pričelo poleg *mi-dva* uporabljati *me-dve* za f. Spol se sicer izraža le v glavnem sklonu (cas. generalis), ostali skloni spola ne označujejo.

Ostali zaimki

demonstrativa, relativa, interogativa, indefinita

N. sg. m. pron. se je v ide. sprva tvoril brez končnice: sti. *sá*, gr. *ὁ* ali s končnico nominalnih debel *-s*: sti. *káh*, lat. *quis*, lit. *kàs*, sla. *kъ* itd. F. *ta* ima tematično *a*-jevsko deblo in ima tudi sicer v fleksiji dovolj skladnosti z *a*-jevsko fleksijo: **sā* = *ŕ*.

Nevtrum je *o*-jevsko deblo, le da ima dve različni končnici: nevtr. **to-t*, sti. *tát*, gr. *τό(τ)*, stesl. *to*. Poleg te je bila v ide. končnica tudi zvnečca, odvisno od okolice: sti. *id-ám*, lat. *id*, *istud*, umbr. *id-ic* (*ecce*) got. *that-a* (po Wernerjevem zakonu).

V gen. je v ide. jezikih poleg končnice *-sjo* znana še končnica *-so*. Obe se menjavata tudi v gen. nominalne fleksije: *volka*, sti. *vŕkasya*, stgr. *λύκοιο*, got. *wulfis* (**wŕiqueso*), čeprav je bila prvotna končnica nominalnih debel sprva drugačna: lat. *lupī*. Končnica **-sjo* je pronominalna končnica, ki je prodrla v G. nominalne fleksije: sti. *tásya*, gr. *τοῖο*, got. *this*. Podobne oblike so tudi v sla. G. *česo*, got. *hves*, nem. *wessen*. Pri demonstrativu končnica G. **-so* ni ohranjena: sla. G. dem. *togo*, pri mehkih deblih *jego*, inter. *kogo* izpričujejo končnico **-go*. V baltosla. je imel G. nominalne in pronominalne fleksije končnico **-ōd* iz starega nominalnega ablativa, sla. *-a*: gr. *πῶ*, lit. *tō*; v sla. bi bilo *ta*, zaradi ostalih sklonov pa je jezik izravnal G. v dvozložnost (*tomu*, *tomъ*), v G. je vnesel zaimkovo korensko obliko ter s tem priličil G. na ostale sklone; **-go* pa je stara ide. partikula **ghā*, gr. *ἐμέ-γες*, got. *mik*, (nem. *mich*), v sla. še pri vezniku *ne*: *nego*. V psla. je jezik občutil partikulo **-go* kot končnico.

Partikula *-go* je v ruski obliki *tawó*, prav tako pa tudi izven ruskega pasu, v slovinskem: *tięwá*, *jięwá*, *kųpwá* in zapadno bolgarskem *toà* ~ *~ toųá*. *-g-* med dvema vokalom se je v pridvigu jezika reduciral in se priličil vokalu, v tej formi nastali hiat se je razrešil z *-y-*: *tawó*. Isti proces zasledujemo tudi v ljubljanskem *kwá* za *kogá*: *kogá* ~ *koá* ~ *kwá*.

Končnica D. za m. in n. ide.: **-smōi*, sti. *tásmāi*, stpr. *ste-smu*, osk. *e-smei*. Če naj bi se ta oblika uveljavila v sla., bi pričakovali **tosmē*. Iz oblike *to-mu* vidimo, da se je ohranila za fleksijo osnova, v končnico pa je prišel konzonant *-m-*, značilen za I. sg., D.—I. du. in pl. pron. dekl.

Na isti način je nastal L.; prvotna končnica je bila **-smi*: sti. *tá-smin*, v osk. *e-sme*, sla. bi moralo biti **tosmъ*, pa se je tudi L. tvoril po vzorcu ostalih sklonov.

Tretja osnova dem. zaimka nastopa v instr. zaimka: 1. nominativ, 2. doslej omenjeni skloni; 3. **toī-*, ki je razen v I. sg. še v G. in L. du., D. in I. du., G. pl., D. pl., L. in I. pl. Zaimek ima v ostalih sklonih več ali manj svoje končnice, I. pa je stvorjen po nominalni fleksiji: *tēmъ* (končnica I. **-mi*).

G. L. du.: **toī-ous* > *toju*. V nominalni fleksiji je v G. pl. končnica **-ōm*, v pronominalni pa **-sōm*: psla. pravilno *těxъ*. Končnica **sōm* je prešla v nekaterih jezikih v nominalno fleksijo: *istorum* < **istosum*, *amicorum*, *feminarum*, tudi gr. *θεάσων*.

V D. pl.: **toī-mos* > psla. *tēmъ*.

L. pl. **toī-su* > *těxъ*. V sla. sta se G. in L. plurala oblikovno izenčila: *těxъ*. Na isti osnovi z običajnimi nominalnimi končnicami sta zgrajena D. in I. du. in pl.: *těma* : *těmi*. Pri fem. je prav tako razlikovanje med tremi osnovami kot pri mask. (**so*; **to*; **toī*; v sla. **so-* izgine) : iz osnov **ta* in **toī* je nastala tretja osnova **toīā*. Skloni so bili tvorjeni pod vplivom nominalne f. fleksije: *ta*, *tō*, *toīō* — *ryba*, *rybō*, *ryboīō*; N. A. du. *rybé* : *té*; N.

A. pl. *ty* : *ryby*. Osnovo **toiā* imamo v G. sg.: *toje*, v D. sg. *toji* in na podoban način je najbrž nastala tudi oblika I. (sti. *taya*). Končnica z elementom *-*jo*- je od tod prešla v nominalno fleksijo. Ista osnova je tudi v G. in L. du.: *toju*.

V sla. in od tod v sle. je bilo stanje sledeče:

1. Demonstrativ za katerikoli predmet: **st_h*, *t_h*. V sla. se je generaliziralo deblo **to-* v N. in cas. obl. Oblika se je v sle. docela ohranila, le da je njen razvoj odvisen od enklitične ali ortotonične rabe. Po izpadu redukcijskih vokalov *u/ʊ* je demonstrativ v enklizi -*t-*, ta primer imamo v I. Briž. spom.: *pot den*. Sicer se je v sle. obdržala ortotonirana oblika: *t_h* > *tā*, dial. *tē*, *tē*. V tem primeru je upravičeno, da se je polglasnik obdržal v izglasju, ker je bila oblika v zvezi z drugimi besedami, z nomini, substantivi in adjektivi, sredi govornega tempa in je bila poudarjena. Vsak tak polglasnik se je obdržal, ker je bil fonetično krepak, brez ozira na pozicijo.

Stajerska oblika *ti* ni nastala glasoslovno: *tē* > *ti*, -*i* je prešel v te oblike po določnih adjektivih: *ti bogati* namesto *ta bogati*; *naj ti mlajši* itd.

G. sg. se je glasil v psla. *togō*, v sle. se je končni -*o* že zgodaj zamenjal s končnico -*a* po nominalni fleksiji: **vīlka* : *toga*. V sle. je ta oblika ohranjena predvsem v adverbialnih členicah, kjer se je zveza s prvotnim zaimekom izgubila: *potom/toga* v XVI. stoletju, danes v govoru še v Prekmurju, kjer je -*o*- ohranjen; prav tako tudi v Reziji: *tohà*; vsepovsod drugod je -*o*- zamenjal -*é*- iz sklonov z osnovo **toi* > *té*: *téx*, *tém*, *téma* itd.: v C. G.: *teyga* (ortotonirano), *tiga* (enklitično), kar je bilo običajna oblika do Svetčeve reforme l. 1849. V Reziji zasledimo poleg oblike *toha* še *taha* (-*a*- je rez. refleks za neakcentuirani *é*).

Prav tako je v sle. le v Reziji ohranjena psla. oblika za D. *tomō*, sicer se je namesto oblike *tomu* generalizirala oblika *tému*, dol. ortotonirano *tejmu*, v enklizi *timū*; v Rožu: *tomō*, v koroškem rkp. iz XVIII. stol. imamo *tomi*, kar pa ni identično z rez. obliko, marveč je le labiovelarizacija nekdanjega *é*: za obliko *njemu* > *n'emū*, *n'amō* govore v Rožu *n'omō*.

V A. se je za neživa bitja posplošil N., za živa bitja G.

Psla. L. **tom_h* bi moral dati v sle. **tóm*, dol. **túm* (*o* se je v taki poziciji pred nosnikom podaljšal), prim. *kom*, dol. *kum*; v sle. pa je tudi v L. prevladala oblika z *é*: dol. *teim* : *tīm*; v Rožu *tam*, kjer se je nepoudarjeni *é* razširil. Enklitična oblika *tām* se je generalizirala za L., ortotonirana *tiam* za I. Podobno se je tudi v knjižnem jeziku generalizirala Trubarjeva oblika *tīm* (enklitična), le v I., ki se uporablja izključno s predlogom, se je posplošila poudarjena oblika: *steim*, *pred teim*. Pogosto je v L. oblika D.: *po temu*, *v'temu* (Basar); Rezija: *pr tomō*, Rož *pr tām* poleg *na tomi*.

V N. pl. m. je vpliv N. pl. m. nominalne fleksije: *viŕci: ti*; v vseh drugih sklonih najdemo oblike z *é*: *téh-tih, tém-tim* itd.: *teim kyr mene lubio, tím dobru deim* (Trubar: Psalter); v Rožu in v Reziji *tah* poleg *tam*. G. L. du. je iz osnove **toj* stesl. *тою*. Tudi tu je v sle. *é* nadomestil *o*: *toju* > *téju*. V XVI. stol. beremo v ortotonični poziciji: *is leteyu dveyu katekismu*, v enklizi *tyu, tiu (tiju)*. Kasneje je nastopila pluralizacija, danes poznamo le obliko *teh*.

Tudi v fem. pronominalni fleksiji se je psla. v veliki večini naslonila na nominalno *a*-jevsko fleksijo, razen v sklonih z osnovo **toj-*. N. sg. *tā, G. té ~ žené*. Ta oblika je nadomestila staro **toje*, možnost prehoda **toje* > *tē* v sle. ni izkazana (v dol. bi v tem primeru morali imeti **teŕ*, česar pa nimamo). V D. *tej ~ ti*, tudi oblika *ti* se lahko uporablja naglašeno. Formo *tej* je v slovenski knjižni jezik uvedel šele Levstik, prej je bila običajna oblika *ti*. Tudi v tem sklonu je *é* iz ostalih sklonov nadomestil *o*. *é* izkazuje rožanska oblika *tōŕ* [*ō* je produkt kontrakcije *é+i*, *é* se pred visokim *i* zviša in da rožanski *ō* (votli)]. V A. je oblika *tō* kot *ribo*, I. *tō* ni iz **tojo*, pač pa prav tako analogija po ženski *a*-jevski fleksiji z *ribo*. Zaimek je največ cirkumflektiran, vsaj v femininu, kar organsko ni upravičeno: *tā, tē, tēx, tēmi*. Tudi ni ta akcentuacija v dialektih splošna: *tégā*, v dialektih *dgā*, bi v ortotonični poziciji po tipu *zvezdā* dalo *téga*, imamo pa *tēga*. Do cirkumfleksa je prišlo podobno, kot se je pri vprašalnicah posplošil akut. Demonstrativ v stavku ima namreč posebni psihični poudarek, ki sproži spremembo v akcentuaciji.

Kot dem. *ta* so flektirali še drugi kazalni zaimki, v sle. na Vzhodnem Stajerskem: *uóvi*, v Prekmurju *oŕvi*, kazalni zaimek *onъ*, ki ima v slovenščini dvojen pomen in dvojno funkcijo: 1. demonstrativnega zaimka in 2. personalnega zaimka za tretjo osebo: *on, ona, ono*. V N. se razlikujeta med seboj po oblikah: osebni zaimek ima prvotno obliko, demonstrativni zaimek pa spominja na določno obliko adjektiva: *onъjъ* > *ōni*. Razlika je nastala pod vplivom adjektivov: **onъjъ* > *ōni*: *on* je v istem razmerju kot *stār* : *stāri*, dial. *ūni, ŷūni*, goriško *uŕni*. Oblika flektira po sestavljeni fleksiji: G. *onéga* kot *dobréga*. Akcentuacija je *ōnega* ali *onegá* (*dōbrega: dobregā*). Oblika *onegá* je bila večkrat občutena kot substantiv, uporabljala se je poleg tega tudi kot vprašalnica (*kogá*), dalje je tvorila osnovo za tvorbo novih besed: *onegáv, onégávití*, kar pomeni delati nekaj določnega, nekaj, kar je neke vrste tabu. Poleg *onegá* je še vprašalnica *oná*, nastala iz *ōnéga* (*ōngá*), prav tako tudi G. fem. pron. *oné*.

Po pronominalni fleksiji so flektirali sprva tudi zaimki: *kak, tak, sik, jak*, ki so prešli pozneje v sestavljeno pronominalno fleksijo. Prvi prehod teh tako imenovanih pronominalnih adjektivov najdemo v stesl.; oblike *kolikъ, tolikъ, jelikъ, selikъ* že v stesl. flektirajo kot pronominalni adjektivi:

v D., I. sg., du., D. L. I. pl. je *-ě-*, kar je izkazano že v Briž. sp.: *mnozeh* (tudi *mnog* je flektiral pronominalno).

Enako flektirajo vprašalnice: **kъ-to* (**čъ-to* je mehko deblo). Prvotna vprašalnica **kъ-* se je v sla. okrepila s partikulo *-to*: **kъ-to*, partikula pa se je pritaknila le v N., v sle. je po onemitvi redukejskega vokala **kъ-to > kto*, kar je dial. še ohranjeno: *htu* v Rožu, *túa* v Zilji, prekm. *xťō* → *x'tō* → *šťō*. Sle. oblika *što* v pkm. se na ta način po razvoju ne sklada s shrv. *što* (< *čъto*); v vseh drugih dialektih pa je namesto *-t-* stopil *-d-* analogično pod vplivom vrste vprašalnih prislovov, ki vsebujejo *-d-* kot sestavni element: *kъda*, *kъde*, *kъžъ-do*, *kъdy*. Iz teh vprašalnic je *-d-* prešel v *kto*, nakar se je izvršila asimilacija začetnega *k*: *kdo > gdu* ~ *dú*. Vse te oblike v dialektih variirajo.

G. *kogo* je dobil po nominalni fleksiji končnico *-a*: *kogá*, po preskoku akcenta *kogà > kóga*; rez. *kohà*, sicer *kogá* ali *kóga*. G.—A. se uporablja kot vprašalnica za osebo, nadomešča pa tudi vprašalnico za stvar *kaj*: *kogá si naredu* itd. Kot vprašalnica za stvar je doživljala oblika *kogá* različne redukcije: **kga > ká/ga* (dol., notr.).

V D. je *komú*, *kómu*, v Slovenskih goricah, ob Sotli in v Prekmurju *komi*; v Rovtah, deloma tudi v Poljanski dolini in v Škofji Loki *komó* za D., L., I., kar tolmačimo kot vpliv N. *kdó*. Oblika za I. in L. *kom* je izkazana v Trubarjevem *kum* in pri drugih pisateljih.

I. ide. **qoi-mi > sla. *cěmъ*, v sle. je prvotni I. zamenjal lok. Lokativ *kom* je postal s tem edini predložni sklon za osebne vprašalnice; v Poljanah in Rovtah je posplošena oblika dativa *komó* (D.). Le pri Krelju beremo namesto *kom* obliko *sakim*, oblika ni organsko slovenska, dobil jo je iz čakavščine od Juričiča: **kym* (*dobrym*).

Vprašalnica za stvar je v sle. oblika *kaj*, v drugih sla. jezikih pa **čъ-to* (lat. *quid* — mehko deblo). Sle. forma za vprašalnico za stvar v N.—A. je nastala iz plurala: **quā > ká*. To obliko *ká* zasledimo danes v Sle. Benečiji, deloma v Reziji, povsod drugod se je pritaknila aseverativna (deiktčna, poudarjalna) partikula: *kaj*. Čeprav je ta oblika prvotni pl., flektira kot sg., cas. obl. so tvorjeni iz mehkega debela: *čega*, *čemu*. Problem vprašalnice *kaj* in sklonov *čega*, *česa* je sprožil živahno polemiko med Skrabcem in Oblakom v JA (Jagić, Archiv XIV, 321 sl.).

V Reziji, Zilji, Rožu in Prekmurju govorijo obliko *ko*, *koj*, ki je nastala po mehanični izravnavi z drugimi zaimki sr. spola (enako za n. sg. pos. pron. *moje*: *mě* ~ *mo*). Po nominalni fleksiji je tu gen. *ka*.

Tudi prvotni števniki z indefinitnim pomenom — pron. adjektivi flektirajo po zloženi fleksiji: *eden*, *drugi*, gen. *edъnogo*; v Reziji *dnohā*, *drúhomu* (*o* je iz fleksije demonstrativa *ta*).

Mehke osnove imajo enako fleksijo kot trde, razlika je seveda v asimilaciji, oziroma v preglasu. Glavni predstavnik tega tipa je

anaforični zaimek: *jъ, ja, je. Glasoslovno so v fleksiji mogoče sledeče spremembe: iо > iе, iоi > iei > ii, i : é (pri trdih deblih), iоiā > ieiā — za fem. Zaimek *jъ, ja je vsebuje dva ide. zaimka: *is in *iо. V ide. je bil anaforični zaimek i-deblo, drugo, iо-deblo je imelo funkcijo relativa (v lit. je še izkazana oblika jis), v sla. sta se oba zaimka pomešala: *iоs > *jъ > *i: relativen pomen ima oblika s partikulo že : i- že. G. jеgo je po strukturi enak obliki togo. Po nominalnih osnovah je nastala oblika jеga. V sle. ima zaimek pomen demonstrativa in personalnega zaimka. V N. je nadomeščen z dem. on, ona, ono; oblika on ima v cas. obl. ali poudarjeno, ortotonirano formo ali pa enklitično; ta pomenska razcepljenost je naposled sprožila tudi formalno: poudarjene oblike imajo vse začetni n: njеga itd., nepoudarjene pa so brez n in običajno skržene; n- — je prvotni sestavni del predlogov: *kъn-, *vъn-, *sъn-: v primerih vъn-jemъ, sъn-jimъ so se zveze napačno dekomponirale; v enklizi je G.—A. oblika ga < jеga. V Briž. spom. poleg iego tudi že iеga z vnosom končnice -a po nominalni fleksiji. Akcent je bil sprva na končnici: Rezija — n'ahā, Rož — n'ā, nja; štaj. jēga (začetni -n je nazaliral ves zlog). Nazalizacija se je pozneje izgubila: jеga.

D.: psla. jemū, v sle. ortotonirano njēmu in njēmū, v enklizi mu.

A.: *jъ < *ji-m, v lit. pravilno: jī. V sla. se je oblika obdržala le v predložnih zvezah: *vъnjъ, vāñ, vāñj. Od teh sklonov, kjer je bil n- upravičen, jē prešel tudi drugam; nastale so zveze: zanj, podenj, čezenj, skozenj, obenj in podobno. Sicer je A. *jъ nadomestil G.—A.: njégā in ga.

N.—A. n. se je pravilno glasil: jе. Oblika je ohranjena še v XVI. st., po tradiciji so jo pisatelji uporabljali do XIX. st. Danes živi oblika le še na Krasu, na Notranjskem in v Istri: jē, sicer jo v A. nadomesti G. (N. ono) kot pri mask., enako tudi v predložnih zvezah: vanj. Trubar: inu ie isderi, ti si ye govuril (du hast es gesagt).

L.: *jemъ. V sle. je ortotonična oblika njem, enklitična bi morala biti praviloma *jem, ni pa nikjer ohranjena. Trubar piše v ortotoniranih pozicijah njem, v enklizi njim, kar je analogično po enklitičnem tim. Danes je ohranjena le oblika njem, toda akcentuacija njēm priča s svojim -g-, da je bil poudarek na koncu naslednjega zloga, t. j. njem-ū; L. sg. se je nadomestil v sle. z D. Kolebanje med obema sklonoma je bilo že v XVI. st.

I.: jim, sle. poudarjeno njim, kar je izkazano v vseh sle. govorih; enklitična oblika je ista, le da ima kratek vokal: nim. Tu in tam je prodrli e-jevski vokal iz L. in D. Najbolj opazna je analogija v Rožu: tiem, niem (ortotonirana).

Pl.: G. jih v enklizi, njih v ortotonezi. D. jim(a), njim(a) — oblika je veljala tudi za du.

G. L. du.: jеju. Oblika je bila razmeroma precej razširjena in se je zato v sle. ohranila. V sle. dialektih zasledimo kakšnih deset različnih

oblik: 1. *njiu* (XVI. st.). Beremo jo pri vseh protestantih, Trubar, Bohorič: *nyu*, *niu*. Oblika je lasna knjižnemu jeziku, dial. pa še v Savinjski dolini: *niju*, okoli Šoštanja, v Rožu: *njiou*. 2. druga oblika: *nju*, rez. *n'ü* (oblika je arhaična, kašubščina ima obliko *jü*); iz enklitične *ju* je oblika *nju* po vzorcih *jih* : *njih* itd. Vzh. štajerska oblika *nju* (Danjko: *njú*) ni identična s to obliko, pač pa 3. s tretjo obliko *njuju*, ki so jo razlagali na različne načine (JA). Najprej, da je to reduplikacija: *ju+ju*, toda vzorca za to nimamo. Dalje da je prej omenjeni *nju* dobil *-ju*, *ji* po *naju*, *vaju*; spet: da je *njiu* (gl. 1. obliko) po vokalni harmoniji dalo *njuju*. Oblika je na Štajerskem močno izpremenjena: *jüji*, *jüji*, *njüj* in podobno, po ondotnih glasoslovnih zakonih je *n'* povzročil nazalizacijo zloga, ki se je pozneje denazaliziral, povsod je razvidna prvotna oblika: *njuju*, t. j. oblika, ki predstavlja staro *njiu* z vokalno harmonijo (štaj.) ali pa mešanje med prvo in drugo obliko *njiu* x *nju* > *n'üju* (kor.). 4. Četrta oblika *neju* kaže, da je prešel vanjo korenski element oblik *njega*, *njemu*, torej e-jevski vokalizem v skloni z i-jevske: Kranjska Gora, Rateče, od Mežice proti Solčavi. 5. V oblikah *n'idva*, *n'edve* (*i-* je vpliv personalnih zaimkov); *n'i* < *nju(jü)*: *nju+dva*. Obliko poznajo v Prlekiji, Prekmurju, kjer se je ves prvi zlog najprej nazaliziral, nato pa raznazaliziral: *iva*, *ive* (vzh. del Sl. goric, Danjko). 6. Paglovec piše *nuyh obuyh molitou*. Oblika se je začela pluralizirati. Nastala je iz *njujuh*. 7. Oblika *juh* < *njuh* v Saleški dolini, okoli Šoštanja. — 8. Podjuna; *jôwa* < *nju+dva*. 9. Obliko *njo* < *nju* beremo pri Krelju. 10. *Nje-(d)va*, *njuh* so oblike zapadnih dialektov: Rezijske, Ziljske, dela koroških dialektov, tudi govorov na Pohorju.

A. pl. **je* ~ *je*, ortotonirano *nje*. Pri živih bitjih se zdaj uporablja G.—A.; nadomestil je tudi nevtr. *ja*, česar v sle. knjigi in v sle. govorih ne najdemo; za vse tri spole se uporablja ena obl. A. *nje* ali G.—A. *jih*. Pri Trubarju še: *Bug prebiua vtih shaloštnih serzih de ie Spet shiue šturi*.

Fem.: **joia* — G. stsl. *jeie*, D. L. *jeji*, A. *jo*, I. *jejo*. V sle. so se tudi te oblike razdelile po enklizi, oz. ortotonezi: *nje* : *jě*. V obliki *nje* je *e* dolg, dolžino razberemo že iz današnjih govorov, skušali pa so jo označiti že protestanti: *nee* (*ee* je znak za dolžino). Ta dolžina ni morda nastopila po kontrakciji, pač pa zaradi naslonitve na fem. nominalno a-jevsko sklanjo: *onä* ~ *nogä*, *nje* ~ *nogé*.

D. in L. imata v najstarejših tekstih oblike: *niei* iz *n+jeji*, *ni*, enklitično *ji*, rez. *n'oej*, Rož: *nöj*. Oblika *ni* poleg *njej* je nastala podobno kot G. du. *nju*, t. j. enklitična oblika se uporabi v ortotonirani rabi in dobi *n-*.

A.: *jo* v enklizi, *njo* ortotonirano: Rezijska *nju*, v enklizi: *o* — *an čaka jinkóntro za ó jét* — »čaka priložnosti za jo jeti«. V predložnih zvezah se je vseskozi obdržala ortotonična oblika: *zânjo*, *vânjo*.

V I. je prvotna oblika *jejp*; ker je I. v sle. predložen sklon, se je do danes ohranila samo ortotonična oblika: *njo*.

Isto fleksijo kot pron. z mehko osnovo *jъ, ja je imajo v psla. še posesivni zaimki — *mojъ, tvojъ, svojъ, našъ, vašъ; vprašalni zaimek *čъjъ (čigav), števniki *dъvojъ, pron. *sicъ, *tuždъ. Zadnji trije so prešli med adjektive in flektirajo zato po sestavljeni fleksiji. Pri posesivnih zaimkih pa deloma še opazujemo staro pronominalno fleksijo: *mojъ*, po metatoniji *mój*, *tvojъ*. V dialektih sta pod vplivom *mój* tudi *tvoj* in *svoj* izgubila -v-; vplivala ni le oblika *moj*, marveč tudi osebni zaimek: *se*, *tebe*, na drugi strani pa stopi v obliko *moj -v-*: *muoi* (Zilja). V dol. je oblika *múï* povzročila preobrat v tvorbi ostalih sklonov. Vsa fleksija se je naslonila na obliko *muï*, iz te osnove so se tvorili dalje ostali skloni. Oblika se je obdržala, naj je bila poudarjena ali ne. V oblikah kot *muïä* je od XVI. st. prevladala redukcija, ponekod govore *mïä*; *muï* pa je prešlo v *múï*, po disimilaciji tudi *mïï*. V fem. *moja* je -i- sekundaren, med vokalom a — a je i izpadel, vokala sta se kontrahirala (oblike poznamo iz Briž. spom. in Zilje: *mûa*, *tûa*, *sûa*), pozneje pa je nastala oblika po moški fleksiji: *moï* — (osnova) od tod tudi *moïa*. V Briž. spom. najdemo obe obliki, kontrahirano poleg nekontrahirane, zato sklepamo, da je sle. ob času Briž. spom. že vseskozi izvedla onemitev intervokaličnega i, nove oblike so pa sproti in takoj nastajale pod vplivom sklonov: *mojih* itd.

Kontrahirana oblika za n. *mé* preide zaradi razlike do ostalih neutr. oblik v rez. in zilj. v *mo*, vendar v nekaterih rez. vaseh naletimo še na staro obliko z *ë*.

G. prvotno pravilno *mojêgo*, po kontrakciji *mêgo*, *mêga*. Obliko beremo v Briž. spom., v C. G.: *meyga*, enkrat v EDP *mega*. Običajno pa se je izvršila tu prav tako kot v N. f. ista restitucija: *mojega*, *tvojega*, *svojega*, te oblike so današnje knjižne oblike, ki flektirajo po sestavljeni fleksiji. Običajne dol. in tudi Trubarjeve oblike so brez -e- (pronominalna fleksija): *moïga*, *moïmu*; Trubar: *muïgä* ~ *mïgä*, ortotonirano *múïga*. V dial. so znane tri oblike: *meïga*, *mêga*, *moïga*. Knjižna oblika, ki jo beremo prvič pri Krelju, je nastala po naslonitvi na sestavljeno sklanjo.

V D. je pravilna kontrahirana oblika *mêmu*, sicer *mojemu*. Po dialektih so se razvile podobne oblike kot v G.

Za prvotni psla. lok. **mojemъ* so nastopile v sle. sledeče oblike: 1. *mém*, oblika je zapisana v Briž. spom.: *svém*; v C. G.; v Reziji: *po mîn oèè*. 2. Po večini se je tudi tu izvršila restitucija po nominativni obliki: *moj*, toda v lok. je prodril dativ. Dial. je lahko to tudi prvotni I., ki se je kontrahiral: Trubar: *muim* (dvozložno: *muïim*). 3. Tretjo obliko: *mojem* najdemo prvič pri Krelju. Identična je z genitivom *mojega*; 4. *muiém*, oblika z -ë-, kakor jih srečamo v I. sg., v D. in I. du., v G., L., D., I. plur. V vseh teh sklonih je izvorno -oji-: *mojimъ*, *mojih* itd. (L. sg. more biti iz I., prim. *tém*: *tim*, *njim*).

Trubar najpogosteje uporablja v I. sg. obliko *muiem*. Oblika L. *muiem* je v resnici I., ki se je pričel uporabljati kot L. Končnica *-em* se je uveljavila na ta način, da se je vokalična baza trde pronominalne fleksije prenesla k mehkim deblom, posredovali so pronominalni adjektivi: *množéh* (Briž. sp.), *množemi* (stcs.); te oblike so povsem enake kot oblike *téh*, *témi* in so se preko pron. adj. začele uporabljati v sestavljeni fleksiji: *dobréem*, od tod *muiem*. Zilja: D.—L.: *mwámo*, *twámo*, *swámo*, poleg teh dial. še *muojamo*, *svojamo*. Prva oblika je stara kontrahirana oblika: *mojémũ*: *é* > *a*, akcent je preskočil. V plur. do kontrakcije ni prišlo: *mojih*, *mojim*. *-j-* je sicer onemel, kontrakcija pa se ni izvršila, ker se je takoj po onemitvi vrnil nov hiatični *j*: v sle. knjigi so se te forme ohranile, vplival pa je nanje N. sg.: G. *muĩh*, D. *muĩm* ~ *muiem*, L. *muĩh* ~ *muieħ*, I. *muĩm* ~ *muieĩmi*.

V fem. so oblike analogične po ženski *a*-jevski fleksiji: G. *moje* ~ *žene*, D. *mojei* ~ *méji* = *téji* (analogična oblika pri trdih deblih): *kletei* *suie bessedi*. Ta stara kontrahirana forma je pri nas ohranjena le v izrazu *prmejduš* (kliširani jezikovni izraz je obdržal staro obliko). Sicer je nastala oblika po N. sg. m.: *moji*.

Ostali posesivni zaimki flektirajo vsi adjektivno: *naš*, *našega* kot *dobrega*; *njegov*, *njegovega*. Različni posesivni zaimki so nastajali v raznih dobah, največ se je ohranil še stari psla. način tvorbe. G. in D. izražata svojilnost; iz oblik za G. in D., opremljenih s sufiksom, je nastal novi posesivni pronomen: **moi+o+s*, lat. *meus* < **meios*, nem. *mein* < **mei+no-s*. Pripadnost izražajo različni sufiksi. Poleg sufiksa *-jъ*, *-ja* *-je* (*človek*, *človečji*) je bil najbolj razširjen in tvoren sufiks *-ov*: *bratov*. Sufiks tvori posesivne adjektive iz prvotnih genitivov, oziroma dativov: *n-jego-v*. Oblika *njegov* je morala biti izražena v X. stol., ker imamo v Briž. sp. še *iego* poleg *iega*. Poleg *njegov* se je na zap. Dol. razvila pod vplivom *čigav* še oblika *njegav*.

Na isti način je nastala posesivna vprašalnica: *čiga+v*, starejše *čegav*.

Za tvorbo posesivnih pridevnikov iz femininskih osnov poznamo sledeče sufikse: 1. *-in*: *njé+in* > *njejín*, *-a*, *-o*, v starih srbskih tekstih: *jein*, *jeina*. V sle. knjigi je ta oblika prevladovala v XVII. in XVIII. stol. 2. sufiks *-no-* kot v nemškem *mein*: *njén*. Ta je običajen tudi v današnji sle. 3. Tretja oblika je kontaminacija obeh sufiksov in je najmlajša: *njenin*, govore jo v Rovtah, na spod. Gorenjskem in Notranjskem.

K zaimku *čigav* je pripomniti še sledeče: zaimka v XVI. st. še nimamo, namesto njega je v rabi vprašalnica *čiji*, *čija*, *čije* ali *čiga*: *zhiga ie to oblizhe*. Zaimek *čigav* je doživel v pasu pod Ljubljano od Iga do Črnega vrha metatezo, vendar šele v času moderne vokalne redukcije: *džgav* > *žgaŋ* > *gžaŋ*, sekundarno tudi *kážaŋ* (Vrhnika, Borovnica, Ig, Logatec). Enako *onega*, *onegav*. H G. *njih* je nastal v plur. zaimek *njihov*,

njihən, oba sta se porazdelila po dialektih (*njihən* na Notranjskem). Enako je iz genitiva du.: *najun*, reducirano *najən*, pisano pa *najin*, *najina*. -i- se je generaliziral v pisavi verjetno pod vplivom *njenin*. V XVI. stol. beremo v Dalm. enkrat: *vaimu ozhetu*, če ni pisna pomota za *vaju*, utegne biti po vzorcu oblike *mojmu*. Paglovec piše stare genitive v reducirani obliki: *naij Syn*, *nuij Syn*, po *nuij Smerti* (beri *najə* in *njujə*). Obliko *najin* beremo prvič pri Pohlínu, kasneje pri Gutsmanu: *nain*. Prešeren rabi za 3. os. obliko *njižno*, oblika je izpričana enkrat pri Rogeriju: *iš nijna Shkódo* (*njujino*). Kjerkoli pa so govorili enklitično obliko *nju-*, se je iz nje razvil pridevnik *njun*, *njuna*, *njuno*. Obliko je začel uporabljati Ravnikar v zač. XIX. stol. Tretja oblika je *njunin*, vendar je od srede XIX. stol. prodrla v knjigi oblika *njun*. Oblika *njin*, ki jo beremo pri Metelku, je reducirana iz *njižen*.

Iz vseh teh primerov vidimo, da so svojilni zaimki v sle. mogli sproti nastajati, da pa so nastali razmeroma pozno, ker so do XVIII. stol. še uporabljali posesivni genitiv poleg različnih adjektivov.

Vprašalnica za osebo se je v sla. razširila najprej s členico -to: *kɛ-to*, pa tudi z anaforičnim zaimkom: *kɛjɛ*. Oblika je flektirala sprva po sestavljeni fleksiji: *kogo-jego*, *komu-jemu*; ker pa so bile te oblike po številu zlogov nerodne, jih je jezik pričel krajšati; deloma pod vplivom normalne redukcije, deloma pod vplivom genitiva *mojega* so nastale oblike *kožego*, *kojemu*. Za jezikov čut je nastala nova osnova **kože-*. V sle. je fleksija tega zaimka izginila, razen v vzhodnih štajerskih dialektih: *koji*, *koja*. Oblika *kɛjɛ* bi morala v sle. dati *ki*, vendar to ni relativni zaimek *ki*. Ta je nastal iz relativa *i-že*, spredaj pa se mu je pritaknil *k-*, značilen za vprašalnice in ostale relative. Oblika relativa *ki* je v sle. indeklinabilna, uporablja se kot nekakšna členica za vse spole, vsa števila in sklone in je v stalni zvezi z osebnim zaimkom: *ki ga*, *ki mu* itd.

Prvotno pronominalno deblo *sɛ* se je razvilo iz ide. debela **k'i+s*, fleksija se je pomešala s fleksijo *jo-debel*. V prasla. so kot običajno pri pron. tudi pri *sɛ*, *si*, *se* pri mask. in nevtr. v vseh stranskih sklonih enakšne oblike. V fleksiji se vrste tri različne osnove: 1. *si-*, 2. *sij-*, lastna akuzativu sg. f. *sɛjɔ*, N.—A. plur. f., A. pl. m. *sɛjɛ*, N., A. du.; *ɛ-* pred *j* je prehajal v *i*: *sijɔ* itd. Ob onemitvi fonetično šibkih vokalov je nastala oblika *sjo* (Briž. spom.). V tretji osnovi: *sej-* se kaže vpliv mehke fleksije (*jo*). Osnovo pozna f. sg.: G. *sejɛ*, D.—L. *seji*, I. *sejɔ* (enako kot *jeje*, *to-jɛ*, *tojɔ*), G.—L. du.: *seju*. Ne da pa se določiti, iz katerih osnov izvirajo plur. skloni, enakšni vsem trem spolom: *sixɛ*, *simɛ*, *simi*. -i- je lahko iz -ij, -ej, ali pa je refleks *é* v mehki fleksiji. Pron. flektira v sg. m.: N. *sɛ*, G. *sego*, D. *semu*, A. *sɛ* — *sego*, L. *semɛ* I. *simɛ*; v sle. pronomeni samostojno ni ohranjen, v sle. knjigi ga beremo do XVII. stol. V Briž. spom. *si svét* (*sɛjɛ svét*), kar je slično enakšni rabi v stesl. (v enklizi *svétɛ sɛ*, v ortotonezi

pa dobi pron. anaforični zaimsek); v Briž. sp. tudi A. f. *sjo*. V C. G. beremo: *doseyga male*, iz česar razberemo vpliv trdih osnov na mehka debela (*é* kot pri *teyga*). V XVI. stol. je kot pri *ta* že razlika med vokalizmom v ortotonirani in enklitični rabi: *šiga*, Trubar — *is šiga sueta*, *ših šim*, D. sg. *semu*, *sem*. Zaradi precejšnjega števila oblik lahko sklepamo, da je takrat dem. pron. *sš* še živel. Te oblike beremo največ pri Krelju, v EDP 1563, pozneje so redke, danes je pronomen ohranjen v Reziji, kjer je fleksija popolna: N. m. *jist*, G. *jisohá* (*o po toha*), D. *jisomu* itd.; f. *jisá* (*sa po ta*), G. *jisé*, L.-D. *jiséj*, A. *jisó*; n. N. *jisó* (analogno po *to*). Dem. pron. *jisi* pomeni lahko bližnji ali daljni objekt, *-ji-* je demonstrativna členica, ki tu in tam v Reziji poudarja demonstrativne zaimke: *jitá*, *jitohá*, *jitakó* itd. (ista partikula tudi pri vezniku *in*, *inu*).

Sicer je sle. obdržala le relikte, okostenele v nekaterih adverbialnih formah. 1. Pogosta oblika je *do sih mal* (v sle. knjigi od vsega početka). *Mal* je stara nemška izposojenka (prim. *ein-mal*), v sle. je oblika še stari brezkončniški gen. pl. (kot *las*, *konj*, *mož* itd.), poleg *do sih mal* beremo tudi *do sih malov*. 2. *Snoči*. V nobenem sla. dialektu in nobenem tekstu nimamo oblike, ki bi bila po vokalizmu enaka stesl. lokat. *cunowuru*, v tem primeru bi že v najstarejših tekstih pričakovali obliko *sinoči*. Sle. oblika *snoči* je nastala iz *snoč'i*, *sš* je prevzet od adverbialnih form, kjer je bil v taki obliki upravičen: n. pr. *дънѣсш*. Od tod se je širil tudi drugam: namesto *léto-se* imamo *léto-sš* pod vplivom *дънѣсш*, ker smatra jezik *sš* za obrazilo. Oblika *snoči* je postala produktivna, v primorskih govorih ob Soči, v Reziji imamo oblike *snôčka*, *snûka*. 3. *Nocoj* je pogosta oblika, nastala iz **not'sq* (A. *sq* ni nastal iz običajnega *stjô*). Konzonantizem priča, da je oblika nastala po onemitvi redukcijskih vokalov, *t's* je nato otrdelo v *c*. 4. oblika je *osorej*, nastalo iz zveze *o-sš-urê* (izposojenka iz lat. *hora*) ~ *o-sš-urê* ~ *osourê*, oblika je ponekod še danes živa, drugod govorijo še *osouri*, iz česar je na Kor. nastalo *sorida* (-da kot v *sda*). 5. *sš-da* ~ *zda* ~ *zdaj* (-j je aseverativna partikula); *sšde*, Trubar: *zde*, Rezija: *zdi-kaj*. Zelo pogost element v adverbih je tudi *sé* (prav tako od zaimka *sš*, *si*, *se* v pomenu *semkaj*): 6. *sémo* (na vprašanje *kam*), *lêš* (*ê* kaže, da je končni vokal izpadel): prvotno je moralo biti *lêsé(m)*. 7. *sod po tod*. V kor. dial. se je pronomen *sé* pogosto vezal z različnimi drugimi adverbii in je označeval smer proti meni ali od mene (hinein, herein). Koroško: *soynê* < *sé+ynê* (*vynê*, prvotni lokal) = *zunaj*, *soynê* < *sé-vynê*, *santrê* < *sé-vynôtrê*, *santr* < *sé-vynôtrê*, *doussèi* = *dolu-sé+i* (tja doli), *horsa* (sem gori; sà iz *-sé*).

Pron. *sš* je ohranjen še v naši koncesivni partikuli *si*: *kdorsibodi*, *marsikdo*, *dasi*.

Iz prvotne i-jevske pronominalne osnove je nastala tudi vprašalnica za stvar: **ěš*, lat. *quid*, gr. *ti*, sti. *cid*. Pron. **ěš* je ohranjen v čak. *ča in*

v zvezah *zač*, *poč*, v slovaškem *ni-č*, češ. *proč*, *nač*, polj. *zacz*. V sle. pron. *čb ni nikjer ohranjen, oblika *nič* je nastala iz *ni-čb-že, kakor nam pričajo Briž. spom. Sicer je oblika *že* v psla. dobila part. -to: *čbto. V N. sg. je v sle. obliko *čbto nadomestil prvotni pluralni *ka: *kaj*. Cas. obl. pa flektirajo po *čbto, v kolikor ni prišlo do analogij.

G.: *česo < *queso, Hom. *τέο* (*τεοχο*), stvn. *hves* (nvn. *wessen*): poleg oblike *česa* pozna sle. tudi obliko brez sufiksa v zvezi *za čes volo* — zaradi česa, do oblike je moralo priti s pomočjo neke vrste abnormalne redukcije. Stesl. in drugi sla. jeziki pa so smatrali za osnovo *česo*. Iz te oblike so s pritikanjem ostalih pronominalnih končnic tvorili cas. obl.: *česogo*, *česomu*.

Pod vplivom G. *togo, *jego* je nastala dubleta *čego. Ker se je oblika pogosto uporabljala kot gen. poss., se je začela mešati s pripadnostnim adj. *čbji.

V L. in I. pozna psla. obliki *čemъ in *čimъ. Oblika *čemъ je nastala po vzoru oblik *jemъ, *tomъ*, oblika *čimъ pa je nastala iz prvotnega *či (lat. *qui*, sle. *či*, češ. *či* — *če*), na katerega je pristopila končnica *-mъ po oblikah *tomъ in *jemъ*. Dial. mešanje D. z L. in I. je bilo ugotovljeno že pri personalnem pronominu.

Pri indefinitnem pronominu *vьsь je sla. izobrazila fleksijo, v kateri se križajo oblike po mehki z oblikami po trdi fleksiji. Do uveljavljenja enih in drugih oblik je prišlo zaradi različnih glasovnih pozicij v fleksiji. Velarni spirant *x* v obliki *vьxь, G. *vьxogo je bil namreč podvržen vplivom II. psla. palatalizacije, kjer se je končnica začejala z *é*: *vьséxь. Drugače pa je pred nepopolno tipičnimi velari (*a*, *ɤ*) prišlo do delovanja III. progresivne psla. palatalizacije; *vьxь* > *vьśь*, *vьxa > *vьśa*. Pred tipičnim velarom (*u*, *ɔ*) palatalizacija ni nastopila: *vьxɔ. Ker je bila oblika *vьxɔ v fleksiji osamljena, je sčasoma pod vplivom drugih sklonov dobila konzonant *ś*: *vьśɔ. Staro obliko *vьxɔ beremo le v str. rokopisu Varlaam Chutynskij (konec XII. stol.): *вхоу же тоу землю*.

V sle. je razlika med oblikami trde in mehke fleksije izginila. V sla. jezikih je rezultat tega razvoja različen: sle. *ves*, *vsa*, *vse*; č. *všecký*, *všecko*, novo polj. *wszystek*. V nekaterih sla. jezikih se je generaliziral rezultat II., v drugih pa III. psla. palatalizacije. — Razlika med oblikami bi utegnila biti v sle. v različnih oblikah, ki se uporabljajo v ortotonezi, oziroma v enklizi: *všeiga* (ortoton.) : *všiga* (enkl.), pl. *všeih*, *vseh*, vendar meje med uporabo enih in drugih oblik niso popolnoma določljive. Starejše faze deklinacije so še ohranjene v Reziji *psiha*, -i- je iz *é*: *vьséga; poleg te oblike se uporablja tudi oblika *psohā* po *toha*.

Nekatere oblike se v dial. uporabljajo kot adverbi: v Slē. goricah *ves*, prvotno N. mask., zdaj nekaka adverbialna oblika, ki se uporablja za vse sklone in za vsa števila: *ves vragov človek*, *ves vragova ženska*. Adverbialno se uporablja tudi prekm. *fsē* (liter. vseskozi).

Relativni zaimki so po svoji provenienci iz istega vira kot vprašalni in indefinitni. Ena in ista oblika se je uporabljala za različne oblike in različne funkcije, odvisno od modulacije stavka.

Najobičajnejša vprašalnica v sle. je *kateri*, uporablja se za osebe in stvari: prvotno izprašuje po relaciji med dvema osebama ali stvarima; ta relacija je označena s formantom *-ter-* (prim. *patēr*, *matēr*). Pozneje se je ta distinkcija izgubila.

Današnja liter. oblika je *kateri*, sti. *katarah*, gr. *πότερος*, lit. *katrās* < **quo-ter-o-s*, stosl. *koterъjъ*. V sle. je oblika *koter* redka, beremo jo v EDP 1563, dial. je ohranjena v južnem delu Dolenjske, v Beli Krajini kot vpliv čakavščine, Trubar jo uporablja kot indefinitum *nekoteri*, poleg *neketeri* itd. Oblika se je že zelo zgodaj spremenila po vprašalnici za osebo: **kzto* → *kzteri*, vendar je možno, da je bila poleg ide. **quoteros* še oblika z *u*-jevskim vokalizmom (prim. *nec-uter* < *nē-quu-ter-o-s*, v lat. je po napačni dekompoziciji nastala oblika *uter*, enako *ubi* < **nē-cubi*). Po onemitvi redukcijjskih vokalov je oblika **kzteri* prešla v *kteri*, kar je izkazano v nekaterih dialektih, na zapadnem Dolenjskem in Koroškem (Rož: *qtir*). — Ker ima skupina *kt* dve eksploziji, ju skuša jezik razbiti in s tem izgovor olajšati, zato se pogosto vriva med glasova sekundarni *ə*: *kateri*, ali asimilirano *teri* na Krasu in spodnjem Goriškem, v Prekmurju *xteri* > *štēri*; po metatezi *tkēri*, iz tega *takēri*, po asimilaciji *kēri* (centralni dial.). Oblike *keri* ne smemo zamenjati s *kir* v starih tekstih. Pod vplivom *kzto* in *koteri* pa je lahko nastala oblika *kotori* (rušč.). Zaimek flektira v sle. po sestavljeni fleksiji (*kzterъ+jъ*). V knjižnem jeziku se uporablja oblika z *-a-*: *kateri*. Iz vseh prejšnjih oblik prav tega vokala ne moremo izvajati in glasoslovno vokal ni upravičen, tudi ni to *a*, saj je pri Trubarju *a* le redko znak za polglasnik, oblike z *-a-* so učene tvorbe, prot. pisci so jih zapisali po vzorcu vprašalnic *kaj*, *kakšen*. Medtem ko je pri Trubarju analogija učena, je v dial. v Rovtah nad Logatcem in po hribih od Cerknega do Tolmina živa še danes.

Relativni pronomen je v sle. še *ki*, uporablja se za vse spole, vsa števila in vse sklone ter ima lastnost nekakšne partikule. V današnji obliki je zapisan v sle. knjigi šele od začetka XVIII. st. Oblika je nastala iz **ki-že*, po rotacizmu *kir*; ta oblika je bila prvotno v sle. knjigi splošna, do danes je ohranjena le v nekaterih ustaljenih obrazcih, n. pr. v molitvah. Oblika *kir* je izgubila *r* do konca XVIII. st. po moderni vokalni redukciji, ker je bila beseda v proklitični rabi in s tem podvržena redukciji: artikulacija je bila neintenzivna, *i* so izgovarjali, *r* pa je postal nezveneč in se je opustil. Prvotno se je oblika uporabljala samostojno: *človek*, *kir sem videl*, pozneje je okrepljena z oblikami anaforičnega zaimka: *človek*, *ki sem ga videl*; *ljudje*, *ki sem jih videl*. Zveza relativne partikule z anaforičnim zaimkom ni stara. Trubar ima še polno primerov, kjer se *kir*

samostojno uporablja: *ta Trety Vršah, kir beremo, is lubešni, kir on ima; ta perua Sapuuid ie leta, kir Sam Bug pravi*; do zveze z anaforičnim zaimkom je prišlo zaradi nejasnosti, ki so utegnile nastati, če se je partikula uporabljala sama.

Kdor < **kdo-že* in *kar* < **ka-že* sta v sle. relativna zaimka, prvi za osebo, drugi za stvar. Fleksija zaimka *kdor*: G. **koga-že* > *kogar*, D. **komu-že* > *komar* itd. Fleksija zaimka *kar*: G. **česa-že* *česar*, D. *čemar* itd. V današnjem knjižnem jeziku pišemo pred -r vokale po vzorcu vprašalnih zaimkov, Trubar pa (*g*)*dur*, *kogar* poleg *koger*, iz tega tudi zanikani pronomeni *nikoger*. Zanikane oblike so bile lahko trojne: 1. z nikalnico *ne*, 2. z nikalnico *ni*; oboje, kadar je šlo za negacijo neke količine, celote; 3. nikalnica *ně* se je uporabljala v indefinitivni tvorbi.

Dolenjščina pozna poleg *nikogar* obliko *nakyógre*, razlika izvira iz različne akcentuacije v različnih stavčnih zvezah. Končni -e se je reduciral, če je bil nenaglašen. Poleg te akcentuacije je morala eksistirati še akcentuacija na končnici, kar priča oblika *ṛkogar*. Končno akcentuacijo imamo tudi pri **ni-kzto-žě* > *niktžě* > *nihčě* poleg oblike *nikdor* s korensko akcentuacijo. Prav tako je v D.: *nikomar* poleg *nikomrě* (XVIII. st. v Hip. Dict., sicer dial.), enako v L. in I. Oblika *nihče* je že pri prot. prešla v *niščě*, pozneje v gor., drugod pa je nova oblika po relativih dobila -r: *nihčēr* (Vzh. Kor., Mislinja), prvič jo beremo pri Stapl. (*nihzher*), na Pohorju *nišer* poleg *ništer*.

Iz indefinitnega **ničtože* je ohranjena v sle. oblika *ništer* (indeklin.) = *nič*: XVI. stol.: *is nishter je Bug suet uštuaril*. Oblika ni bila več fleksijska forma, vendar je bila produktivna za tvorbo novih besed: prekm. *ništerni* v pomenu ničvredni, adverb *ništerouš*, subst. *ništrc*, prvič pri Hipolitu, pozneje pri Rogeriju: *tu ie en pišan Nišhterc, ali enu prasnu, puštu Nizh*, še danes živo na Goriškem v nekem zaničljivem pomenu. — Iz vseh teh oblik je jezik razvil različne pronominalne adjektive, največ s sufiksom -ьнъ. Iz G. in D. oblik sta narejeni obliki *nikogeren*, *nikomeren* (G. in D. izražata del ali pripadnost k neki skupnosti). G. **ničesože*, *ničesar* je postal osnova za tvorbo novih besed: *ničesarən*, *ničesrna*, *ničesrno*, pri Rogeriju še subst. *ničesrost* (vanitas). Oblika *ničesra* je postala dalje tudi osnova za sklone: G. *ničesra*, D. *ničesru* itd., prav tako je postala osnova za cas. obl. tudi dativna oblika *ničemar*: *ničemre*, *ničemra*, *ničemru* itd. Razen tega so tudi tu nastali pron. adj.: *ničemurən*, enako iz I. *nečimerən*, čeprav je funkcija dativna.

Večkrat se uporabljajo relativni tudi brez partikule -že, relativna funkcija se kaže tedaj v posebni modulaciji stavka, oblike te vrste pa so utegnile nastati tudi pod vplivom nemščine ali morda lat.: *iešt to dam, komu iešt hozho; de eden ne ima vezh shlakov pryeti, temuzh kuliku šaslushi*. Dial. najdemo te oblike v Sle. Goricah: *ničesar* ali *ničesa*, D.

ničemi, za osebe *nikoga*, *nikomu*. Akcent je preložen na negacijo (psihični akcent), negacija je namreč v tem primeru izrazila to, kar bi sicer relativna partikula. Poleg *kogar* se uporablja relativno še vprašalnica *čigar*, ki izraža pripadnost.

Nadaljnja tvorba relativov so relativni pronominalni adjektivi, izvirajo iz psla. Relativni adverbji so s sufiksom *-šen*, *-šna*, *-šno* postali adjektivi: *kako*, relativ *kakor*, adjektiv *kakəršən*. Te vrste pronominalni adjektivi imajo po večini korelativno funkcijo. V XVI. stol. je iz adv. *kakover*, ki se je rabil v zvezah: *kakover je ta mož, takova je njegova moč* (korelativnost), *je bila takova muja kakovər nei bilo öd tiga časa*, nastal korelativni pronominalni adjektiv *kakoveršən*, enako: *kakšen : takšen*; *kakovšen*, *kolikšen*, *vsakršən* in *vsakšen*, *čigavršən*, in podobno. Oblike kot *kakšen*, *takšen* so mlade forme, ki jih v XVI. stol. še ni bilo; takrat so bile običajne *takov*, *kakov* poleg *kakovəršən*. Oblike tipa *takšen* so pri Trubarju redke in morda jih je sam ustvarjal. Tvorba s sufiksom *šhñb je znana že v psla. in od tod izhajajo adjektivi: *včerajšnji*, *jutrišnji*, *tamošnji*, enako tudi r. *nýněšnij*, *včerašhñb*, srb. *jučerašni* itd.

Z različnimi kompozicijami se tvorijo demonstrativi, n. pr.: *ta isti*. Te tvorbe so mlajše in so nastale po principu, da se pronomen poudari z neko drugo besedo. Oblika *taisti* sprva ni bila kompozitum, pač pa juksta pozicija, ki je flektirala: *tega istega, temu istemu* itd. v XVI. stol. Sklop beremo prvič v Jankovičevem rokopisu Tomaža Kempčana. Podobne forme so *ta-le* ali *le-ta*.

Sem spada štajerski *toti*. Začetni *to* je partikula, sprva N.-A. sg. nevtr., uporabljena adverbialno: prim. *tože* (stosl.) — sle. *torej*, enako gr. *toŭto*. *Toti* se v končniškem delu naslanja na sestavljeno sklanjo (*dobri*) in po tej tudi flektira.

Druga podobna zveza je pri štekanju, pojav je razširjen od Zg. Solčave na Črno, Obir in Podjuno, na drugi strani na Mislinjo, Dravograd in Kozjak. Namestu *ta*, *to* govore *šta*, *što*; v Guštanju *šeti*, proti Podjuni *šteti*. K zaimku *ta* se pritika členica *še*: *šteti* < *še-te-ti*.

Indefinitna negacija *ně* z *-ě* je v zvezah *nekdo*, *nekateri*, *nekaj*, *nekako* itd. Poleg tega si je že psla. pomagala z opisovanjem. Oblike je opisovala n. pr. s členico *mari*, ki izraža poljubnost, izbiro, nedoločnost: *marsikdo*, *marsikdaj*. V vseh takih zloženkah flektira samo zadnji del: *marsičesa*, v enklitični formi *mrsčesa*, ta G. ima nedoločn. peyorativni pomen, iz tega subst. *mrčes*.

V XVI. stol. je zelo pogosta oblika *mari-či-kak*. *Či-* je stari I.: *mariči-kak človek* pomeni neko kakorkoli nedoločeno osebo. Podobna oblika *li-či-kak* se je izgubila že v XVI. stol. Trubar in sovrstniki so jo še uporabljali in to s pomenom *marsikak*, pozneje je dobila beseda pomen ničvrednosti, zavrženosti (Pleteršnik: *mārikāk*, *ličkak*).

Pron. *vesčiherən* ima isti pomen kot *vəs*, *vsak* in je sklop ali jukstapozicija, najprej sta flektirala oba dela vsak zase, šele v XVIII. stol. se je sklop občutil kot ena beseda in je flektiral samo v svojem drugem delu. Či v *vesčiherən* ni isti kot či v *ličikak* ali *maričikak*, pač pa isti kot v besedi *čitav* v pomenu *zdrav*, *trden*: *zhihernu* pomeni sprva *to*, *kar je trdno*; *to kar je skupaj*. Pronomen so uporabljali do XVII. ali XVIII. stol.

Indefinitni pronomen *slednji* ima isti pomen kot *vəs* ali *vsak*. V dialektih je beseda doživela različne preobrazbe: obliko *sleherni* (*sleher-nik*) beremo prvič pri Stapl.: *všsledeherni*, Schönleben: *slehiterini*, Hipolit: *slehiteri*. Beseda se prej uporablja v smislu *v-sled-*, v Slov. goricah danes *sleḡatin*, sufiks *-in* je pritaknjen po *nejkin*, *-a*, od tod postane *-i* v vzhodnih dialektih značilen za te forme. — Poleg oblike *nejkin* poznajo na vzhod. Staj. obliko *kini*, *kina*, *kino*. *Kini* ni nastal iz **kъjъ+ъn+i* > *kini*. *Ki-* je isti nedoločniški element kot v vprašalnih adverbih: *kje*, *kъde* ali *kъdy*, iz tega ponekod *ke*, drugod *ki*, v sle. v zvezah: *kdo neki*, *kje neki* z nedoločnim pomenom.

Najobičajnejši nedoločni pronomen je *noben*, *nobena*, *nobeno*. Postanek ni popolnoma jasen, ker se je sprva oblika uporabljala kot nikalnica in ne indefinitni pronomen, tako razvoja ne moremo zasledovati. Postavili so sicer različne hipoteze, vendar nobena od teh ne drži. Obliki *nobeden* in *nihče* si funkcijo delita, prva je indef. pron. za osebo in stvar, druga za osebo. V XVI. stol. pišejo obliko brez začetnega *n*: *obedən*; *eden* je numerale, oblika je stvarjena podobno kot nemški indefinitni pronomen *nicht eines*, lat. *alicuius*, ital. *alcuno*, fr. *aucun*. Začetni *n-* zasledimo v tekstih šele konec XVII. stol. v Worenzu, v neki inkunabuli (pripiski k pridigam) pa že v XVI. stol. Od Hipolita dalje se uporabljata obliki *nobeden* in *oben* ena poleg druge, s Pohlinom je prodrla oblika *noben*. Dial. se je prvotna oblika obdržala: zapadno dol. *wabiḡen*, gor. *ubḡen* (*u* v predtonični poziciji), *bḡen* v stavčno fonetičnih variantah na Gor., Kor. in Primorskem poleg *yubḡen*. Beseda je služila za nikalnico. V drugih dialektih so prodrle oblike z *n-*: *nobeden* poleg *nibedən*, v Beli Krajini *nibeden*, *ybeden*, po disimilaciji *dubḡen* (Ljubljana). O nastanku oblike razpravlja Škrabec v Jezikoslovnih spisih I., razlagal je, 1. da je oblika iz stare oblike *l'ubo-edḡnъ*, da je to podobno opisana zveza kot *marsikdo*, ki izraža neko poljubnost, nedoločnost. Iz oblike *l'ubo-edḡnъ* je nastala oblika *bo-edḡnъ*, hiat pa je jezik odpravil z metatezo: *ob-edḡ-n*. 2. Z drugo razlago pa je prvo zavrgel in je mislil, da je beseda nastala iz zveze *obḡjueden*. Musič je v Radu 1921 razlagal obliko najprej tako kot Škrabec, potem pa, da je *ob-* neke vrste predlog ali partikula, ki izraža deminutivnost v zvezi z glagolom, substantivom ali adjektivom. V poljšč. in shr. so oblike *siv* — *osiv* (malo siv), *omladina*, *ob+eden* pomeni *sploh eden*, *poljubni*, to kar sicer izražamo s *circa* (*približno eden*). Ramovš se je sprva odločil za

Škrabčevo razlago: *obēju ēdān* > **obēēdān*, **obēdān* zaradi akcentuacije, široki vokāl naj bi nastal pod vplivom oblike *ēdān* (prim. G. pl. *žēn* < < *žēn* po *rib*, *mūh*, -*g*- po N. sg. *žēna*). Vaillant v RES, X. in XI., hoče dobiti nikalni pomen iz zveze *ni-bo-edān*. Členica *bo* je v tekstih pogosta kot enklitika. Vse te razlage izpričujejo nejasnosti.

V XVI. stol. je dobila oblika svojo današnjo formo s funkcijo negativnega pronomena. Ko pregledujemo razvoj oblike, se nam vsilujeta dve vprašanji: 1. pomensko: ali je oblika izražala negativnost od vsega začetka, ali je bila sprva nedoločna, kot to vidimo v tujih jezikih. 2. morfološko vprašanje, ker je nerešena formalna plat. *Obeden*, *noben* so imeli za slovensko novo tvorbo med sla. jeziki, toda Ciril Mirčev je objavil v Makedonskem pregledu VIII. enakšne tvorbe iz Vzhodne Makedonije: *bo-edin* v smislu *nekdo* in *nikdo*. Prav sedaj je ta makedonski govor v štadiju, ko uporablja obliko v indefinitnem in negativnem smislu: podobna oblika je v moderni grščini: *κᾶν-είς* : *nekdo*, *nikdo*; *pride li kdo?*: *ἤλθς κᾶνείς*; iz te oblike se tvorijo v Makedoniji adverbji z indefinitnim pomenom: *bo-ednēš*, *lekadē*. Poleg te oblike je iz drugih vzhodno makedonskih dialektov znana oblika *l'uedin*, prav tako *l'ubo* (*nekdo*, *nikdo*), *l'ubade*, pomen je isti kot pri *bo-edin*. Iz tega je razvidno, da je oblika *l'uboeden* en dialekt okrajšal v *l'uedin*, drugi v *boedin*. S tem je postala prepričevalna prvotna Škrabčeva razlaga, za sle. je treba rešiti le še vprašanje metateze. Škrabec je razlagal, da je prišlo do metateze zaradi hiata v *bo-edin*, toda pravega vzroka metateze ne moremo ugotoviti. Največjo vlogo pri metatezah imajo zagovori, napake, pomote. Moramo pa vztrajati pri obliki *l'uboeden*, zlasti ker je slovanščina tudi izven južnosla. pasu tvorila te vrste zaimke na paralelen način: češko: *žadný*, poljsko: *żaden*; prvotno so izvajali to obliko iz *ne-že-edin*, ker pa so bile vokalične razmere dokaj nejasne, je že Miklošič izvajal besedo iz *žēdati*, kar pomeni *želeči*, *žejati*, *iskati*. Zveza z *žēdati* je izkazana v stp. *žēdny*. Indefinitni pronomen postane v nikalnem stavku nikalnica.

Sestavljena fleksija adjektiva

Določni adjektiv je sestavljen iz nominalne oblike adjektiva in iz anaforičnega zaimka *ji*, *ja*, *je*. Drugi ide. jeziki so ta način opustili, baltščina in slovanščina pa sta razvijali te oblike naprej. Zvezo adjektiva in anaforičnega zaimka je jezik združil v morfološko enoto. Ker pa je ta morfološka enota po številu zlogov obsežna, se prične krajšati. Lit. je v teh primerih ohranila dosti starega, ker so skloni, kjer je sla. izvršila kontrakcijo, še vedno jukstapozicije, medtem ko je sla. po haplogogiji ali kako drugače izvedla kontrakcijo deloma že v prasla. Obenem s kontrakcijo je sla. spremenila akcentuacijo. Določna oblika adjektiva je doživela metatonijo.

Vzorec za prasla. fleksijo je sledeč: N. m. n. *dobrѣ-jѣ, dobro-je*; G. *dobra-jego*, D. *dobru-jemu*, A. *dobrѣ-jѣ*, L. *dobré-jemѣ*, I. *dobromѣ-jimѣ*; Plur. N. *dobri-ji, dobra-ja*; G. *dobrѣ-jixѣ*, D. *dobromѣ-jimѣ*; F. sg.: N. *dobra-ja*, G. *dobry-jeje*, D. *dobré-jeji*, A. *dobro-jo*, L. *dobré-jeji*, I. *dobrojo-jejjo*; Plur. *dobry-je, dobrѣ-jixѣ*, D. *dobramѣ-jimѣ*, L. *dobraxѣ-jixѣ*, I. *dobra-jimi*, Du. N. m. *dobra-ja*, f. n. *dobré-ji*, D.-I.- *dobroma-jima*, G.-L. *dobru-jeju*.

Že v psla. so se te oblike začele spreminjati v dveh smereh: prva sprememba je izhajala iz dejstva, da so nekateri skloni za vse tri spole enakšni; zaradi tega se je nominalni prvi del poenostavil in izenačil za vse tri spole: po I. pl. **dobry-jimi* v m. in n. nastopi ista oblika tudi v f. Ker je v tej obliki prvi del **dobry-*, se ta del v nadaljnjem prenese v vse sklone, ki imajo v končnici *-m-*: D. pl. m. f. n. **dobry-jimѣ*, D. I. du m. f. n. *dobry-jima*; I. sg. m. n. f. **dobry-jimѣ*. Ker je bil tudi element *-ji-* za vse tri spole isti, so tako nastale, za vse tri spole enake oblike (D. I. plur., D. I. du.) vplivale tudi na G.-L. **dobry-jixѣ*. Drugo spremembo pa je sprožilo dejstvo, da nekatere oblike dvakrat ponavljajo enakšen element: **dobru-jeju*. Po haplologiji je jezik takšne ponavljajoče se elemente enostavno opustil: **dobro-jejjo* > *dobro-jo*. Na ta način je prišlo do fleksije, ki je izkazano že v stcsl. Popolnoma je fleksija že prodrla v češč. in polj., kjer ni nedoločnega pridevnika niti v nedoločni rabi. Predikativna raba je ohranjena v dan. ruščini, shrv., deloma v sle. (razlika le delno formalna, sicer le akcentska), v splošnem pa je v sle. prevladala sestavljena fleksija.

Medtem ko so v stcsl. oblike določnega adj. še vedno dolge, jih je sle. skróčila: m. **dobréjѣ* > *dobri* (akcentuacija je bila na prvem zlogu), n. **dobroje, dobré* v Briž. spom.: *vucsfne*, v koroških govorih, v Mežici, Podjuni; v Rožu: *dorə děuə* (ein gutes Werk), *to stáre lěto, to slěpə, to nóvə kulū, živə, toystə* s čistim *ə*-jem, ki je refleks za *é*. V krajevnih imenih so relikti: *Dobropolje, Dovje* < *dolgē, Velesovo*. V današnji sle. se je za N. n. uveljavila nominalna oblika *dobro*, določna oblika se razlikuje od nedoločne po proklitičnem členku *ta* in po akcentu.

Gen. **dobrajego* v sle.: 1. *dóbręga*, 2. enklitično rabljena oblika je dobila akcent pronomina: *dobréğə*. Ta je mogla ali ostati do danes poudarjena na končnici, ali pa je akcent prenesla: 3. *dobréğa*. Oblika *dobréğa* je redka, beremo jo le v EDP 1563: *dobreiga*, ki pa je morda dial. naslonjena na *teiga*. V neakcentuirani poziciji se je *é* reduciral. Od Trubarja dalje so pisali *dobriga* do l. 1849, ko je Luka Svetec v knjižnem jeziku uvedel reformo po obrobni govori. Vprašanje je sedaj, ali je ta *-i-* pri Trubarju iz *é* (tako Škrabec), ali je nastal, kakor je trdil Oblak, po analogiji na N., torej *dobri, dobri-ga, dobri-mu* itd. Oblak se je opiral na češko obliko *dobrého* in trdi, da bi pričakovali v sle. *-e-* in ne *-é-*. V centralnih

dial. je oblika *dobriga* nastala verjetno brez analogičnega vpliva sklonov z *-i-*, torej iz *dobréga*, predvsem če upoštevamo pogostne primere adjektivov kakor *zléga* itd. Po dialektih imamo pa še primere, kjer neakcentuirani *é* ne prehaja v *i*, pač pa v *a*, pa imamo kljub temu primere tipa *dobriga*: Slov. gor. *dobriga*. V vsakem takem primeru pa je *-i-* tja vnešen po velikem številu sklonov, kjer je *-i-* upravičen: *dobrih*, *dobrima* itd. Pravilna oblika je tudi v Rožu: *dóbraha*, *krivaha*, poleg te forme še *lapahā* ali *lpáha*, kjer je pa *-h-* sredi besede onemel, imamo nove kontrakcije: *lpá*, *mojahá* ali *mojá*.

V D. se je prvotno *dobrujemu* po G. spremenilo v *dobrojemu*. V sle. imamo oblike tipa *dóbrému* in z akc. po pronominih: *dobrému*. Poleg oblike z *é*, ki je osnovna oblika v sle. knjižnem jeziku in velja zanj isto kot gori za G., najdemo pri Trubarju v adverbialni rabi tudi zapiske *h dobrumu*, *-u-* je nastal po vokalni harmoniji, pospešil pa je njegov nastanek še *-m-*, ki je okolico labiovelariziral. Podoben primer vokalne harmonije je v Rožu: *dobromě*, *staromě*, enako kot v pronominih *njemu* > *njomě*. G. v Reziji *dobraha*, tudi v D. bi pričakovali obliko z *-a-*, imamo pa oblike z *-i-*: *dobrimu*, enako v Slov. gor.: G. *duóbriga*, pričakovali bi D. *duobrimu*, imamo pa *duóbremu*, *dóbremi* (L.). Vsa ta neskladja si lahko razlagamo le kot nove tvorbe, ker vplivajo pri pronominih med seboj razni skloni, zlasti genitiv, dativ in instrum.: namesto dativa *dobremu* je nastal rezijanski D. *dobrimu* po I. sg. in plur. (skloni z *-i-*) itd. Drugi centralni govori so ta glas reducirali: *dóbrmu* ali *dôbrmô*. V gorenjščini se je končni *-u-* reduciral proti *o*-ju, najprej pod kratkim poudarkom, nato pa splošno. Obliko beremo prvič v cel. rkp. iz XV. st.; v Beli Krajini in centr. štaj. govorih se je končnica *-emu* obdržala: *pámetnemu*, *bedâstemu* (*-e-* je tamkajšnji refleks za kratki *é*). V Prekmurju in v nekaterih vaseh pri Metliki imamo v sestavljeni fleksiji isti pojav kot v srhv.: *ûdogo*, *ûdomi*, *leîpomi*.

L. prvotno: *pri dobrém*, kakor pišejo še danes. V XVI. stol. je bilo običajno *dobrim*, tu in tam v zapiskih: *pri dobrem* ali *dobré* (*é* = *é*). L. se je križal z I. *dobrim* in verjetno se križa lahko I. tudi z D. (gorenjski govori). Oblika na *-im* se je v nekaterih narečjih posplošila, v prekm. govorih pa se razlikujeta L. na *-om-* in I. na *-im-*: z *běilín kônom* (enako Rezija). V Rožu omahuje jezik med dvema oblikama, največ je vplivala pronominalna fleksija kazalnega zaimka *ta*, *ta*, *to*. Medtem ko je v L. še izkazana razlika med poudarjeno in enklitično rabo, je v I. pričela prevladovati poudarjena. V Duhovni brambli iz XVIII. stol. (Rož) beremo: *dobriem*, *tiem*. Tu in tam beremo tudi tu enklitične oblike, vendar to še ni dokaz, da bi se oblike mešale med seboj, nastale so lahko pod vplivom knjižne tradicije.

Pluralne forme se že iz prasl. razvijajo na enakšen način: *dobrih* iz **dobryjъxъ*. Oblike so ustvarjene po pronominalnih adjektivih in so lastne predvsem I., L., D. pl., prešle pa so tudi v I. sg. Že v Briž. sp. beremo: *mnozeh*, *železneh*. V oblikah na *-éh*, *-émi* je *-ê* vedno poudarjen; pri Trubarju beremo: *s deseteimi*, *s osmeimi šhenami*, pri Dalmatinu z akutom: *s tolstémi obisti*, *s lastnémi usti*. V Prekmurju imajo oblike končnico *-ih*, torej *dobrih*, *dobrimi*. Tam analogija po pronominih ni prodrla.

V dualu se je izvršila običajno poenostavitev: *dobré žené*. G.—L. sprva **dobru-jeju > dobruju*. V sle. so ohranjene dualne forme le v adverbialnih izrazih, pri Trubarju: *od mladiu < *mladu-ju*.

Kakor pri pronominih imamo tudi pri sestavljeni fleksiji adjektivov mehko in trdo fleksijo: *božъjъ*, *božъja*, *božъje*. Adjektivi s sufiksom *-jo* ali *-ijo* so označevali neke vrste pripadnost, svojilnost in so sami po sebi že določeni. V sle. so prešli v sestavljeno fleksijo in se strnili z anaforičnim zaimkom: **božъjъ+jъ*, vendar se po kontrakciji oblike ne razlikujejo. Akcent: *bôžji < božji*, f. *božjâ > bôžja*. Oblike so stare nedoločne oblike. Od teh form se po akcentuaciji razlikuje v jeziku še metatonirana oblika, ki je ohranjena v nekaterih zvezah: *bôžja pot*, *bôžji grob < *božъjaja*, *božъjъjъ*. Do kolebanja v akcentu je prišlo, ker sta po redukciji polglasnikov določna in nedoločna oblika sovpadli. M. oblika *bôžji* je nastala pod vplivom fem. (*gâd : gâdji < *gadъjъ+jъ*; *kráva : krâvjji*; *divji < divji* ali *divji* kot *lucki* ali *lucki*, iz *divji* je tudi gor. *dôwâ*).

V f. sg. je struktura oblike podobna kot v G. in L. du.: G. **dobry-jeję*, D. **dobré-jeji*, I. **dobrojo-jeję*. Po haplologiji izpade v psla. prvi zlog pronomena. G. *dobre : žene*, do te oblike je prišlo tudi v zvezi z zaimkom *ta*. V D. in L. je praviloma oblika **dobréj*, v koroških govorih *dorôj*, tudi v starih koroških in sosednjih štajerskih tekstih. Dial. imamo oblike na *-ei* v savinjskih govorih, v centr. dial. in v knjižnem jeziku pa *-i* (že Trubar) po nominalni fleksiji. Staro obliko je skušal spet uveljaviti v knjižnem jeziku Levstik, pa se ni obdržala. Pri pronomeni je drugače, tam je razlika *ti : tej* upravičena po funkciji. Istr. **dobrojo-jeję > *dobro-jeję* je v sle. popolnoma sovpadel z nominalno obliko.

Nevtr. oblike se razlikujejo od mask. le v N.-A. Oblike mehke fleksije *božje*, *moje* so ohranjene v vseh dialektih, razen na štajerskem, kjer je prodrla ista analogija, ki je nekoč *dobré* prevedla v *dobro*: Sle. gor.: *ardečo* za *rdeče*, *tô mlěiko* je *še žgečo*; te oblike najdemo tudi v sle. knjigi XVII. in XVIII. st. — V pl. je danes pri vseh oblikah v knjižnem jeziku končnica *-a*, še v prejšnjem stoletju pa so pisali oblike s končnico *-e* iz fem. fleksije, ki se je v teh oblikah že zgodaj uveljavila; oblike na *-e* je pisal že Trubar, za njim pa Hren: *So se te negove usta odpërle*; Schön-

leben: *lete naše pišma*, enako Skalar, Basar, Rogerij, pri Skalarju je tudi subst. s končnico *-e*: *ie padel na suoie kolene*, na Kor. in Gor. še danes *lepe mesta*. Do Levstika se je oblika obdržala v knjižnem jeziku (Prešeren: *dekleta zale*), šele Levstik je uvedel v knjižni jezik etimološko upravičeno obliko.

Mnogo adjektivov je v sle. nesklonljivih in služi ena in ista oblika za vse spole, števila in sklone, mnogo pa jih je v zadnjem času dobilo nove sufikse in pričelo flektirati. V XVI. st. je bila še živa beseda *sovraž* (kakor stosl. *свободѣ*), današnja oblika *sovražen* ima sufixs **-ънъ*, razen tega pričenjata flektirati nekdanj nesklonljivi besedi *tešč* in *žal* (že pri Prešernu beseda *žala*). Na drugi strani pa je pričel jezik smatrati nesklonljive pridevnike za adverbe; mnogi teh pridevnikov so izposojenke iz nem. v XVI. st. n. pr. *falš* — *oni so eni falš preroki*; *redle* < nem. *redlich* (*-i* > *-e*) — *zhlovik je bil redle* (Trubar), *Sta bila lipa, zhišta inu redle*; iz bav. dial.: *žiher, ledik, fraj, fertik, žleht* (tudi *žlehten*), *všeč* poleg *všečen* (k nem. *wünschen*).

Pridevnik *zel, zla, zlo* flektira v sle. na tri različne načine: 1. po nominalni fleksiji. Nevtr. **zъlo* > *zlo* se uporablja subst. in flektira nominalno ali po adj. fleksiji. Krelj: *odsla, pred slom*; Trubar: *slu, v slei*; Hipolit: *h' pošlu ity*, današnji dolenski in notranjski govori, enako knjižni jezik. 2. Pridevnik flektira v določni obliki po sestavljeni fleksiji: **zъlъjъ* > *zâli*. Ker se oblika *zâli* fonetično razlikuje od oblike *zel*, je pričel jezik smatrati obe obliki za pomensko različni. Pravi pomen sta imeli obe obliki še do XVIII. st.: *saaliga hudizha*; preko pojma *zali vojščak* je dobila beseda pomen krepak, močan, odtod lep. N. nevtr. *zlo* flektira lahko tudi po sestavljeni fleksiji: **zъlajego* > *zlêga*. Iz te fleksije so nastajale nove tvorbe. V vseh cas. obl. je bila osnova skupina *zl-*, analogično po drugih adjektivih je iz tega nastala nova tvorba za določno obliko adjektiva: N. m. *zli*, G. *zlêgâ*; v enklizi je prvotna akcentuacija ohranjena: *zligâ*, sicer *zlêiga*. 3. Če pa je jezik občutil v G. končnico *-a* (*zleg-a*), je razvil iz te nove osnove obliko *zlego, zlega* ali *zleg, zlega*. Obliko N. *zleg* beremo v Trubarju, Krelju, Juričiču in Jankoviču (sredi XVII. stol.), Rogeriju, Gorjupu (Savinjska dolina), Repežu; G. *zlegâ* v Trubarju, Dalmatinu, Skalarju, Janezu Svetokriškem, Rogeriju; G. *zlêiga* (sleiga) v Trubarju, kor. XVIII. st. (*sliega*), Krelj-Juričič tudi *sliga*. D. *Sleigu* v Trubarju in Hipolitu; v L. adjektivno v *sleim* pri Trubarju, Krelju, Juričiču; Znojilšek: v *slim*, Trubar tudi: v *šim slegu*, Dalmatin: v *sem slegi*. I. adj. *zlim* v Dalmatinu in Trubarju poleg subst. *slegom* v Dalmatinu, Tulščaku, Schönlebnu in kor. tekstih. Substantivno rabljena je oblika tudi v pl.: V Dalmatinu in v Katekizmu 1595 beremo: *vši slegi*; Pohlin: *iš velikmi slegami*.

Stopnjevanje

Poleg nominalne in sestavljene fleksije adjektiva je potrebno pri adjektivu omeniti še eno morfološko dejstvo, ki izvira iz adjektivovega pomena. Adjektiv označuje lastnost, ki pa je lahko izkazana v večji ali manjši meri. To stopnjevanje lastnosti je izraženo s posebnim pojavom v morfologiji adjektiva, s stopnjevanjem. Prajezik je poznal dve stopnji, pozitiv in komparativ, superlativ pa je nastal pozneje. Ker pomeni le neko relacijo komparativa, je nastal s posebno sufiksacijo ali prefiksacijo komparativa.

Ide. komparativov formant je bil **-ies/iōs/īs*, ki se je pritaknil na adjektivov koren. Formant je nastopal v fleksiji v različnih prevojnih stopnjah: v cas. gen. (N. in A. sg. itd.) v reducirani prevojni stopnji, v cas. obl. (G., D., L.) pa v normalni prevojni stopnji. Bistvo tvorbe sla. komparativa je torej v vokaličnih spremembah v formantu, poleg tega pa obstoji še sekundarni način tvorbe z nespremenljivim osnovnim elementom. Če pri prvem načinu izpustimo vezni vokal, dobimo koren, pri drugem načinu tvorbe komparativa pa je deblo nekakšna nesklonljiva oblika: n. pr. *dobré-* (prvotno I. sg.); po tem drugem načinu se je tvoril komparativ torej iz adverbov. Podobna je tudi tvorba poznejših sla. pozitivov, ki so nastali iz prislovov: *sicer* — *siceršnji*: *danes* — *današnji* itd.

N. sg. m. **mold-iōs* > psla. **mold'ъ*, stesl. *младъ*; N. sg. n. **mold-īos*, stesl. *младѣ*: F. **mold-is-ī* (*-i* kot pri stesl. *мѣнии*, *алди*), vendar imamo namesto pričakovanega **mład-si* obliko *младъши*. Obe spremembi v konzonantizmu oblike (*-žd-* namesto *-d-* in *-š-* namesto *-s-*) sta analogični po ostalih oblikah: *-žd-* iz mask. in nevtr. oblik, *-š-* pa iz cas. obl., f. flektira po *-īa-*deblih, odtod G. *mładъše*, D. *mładъši*. V N. sg. m. je že stesl. izvedla določno obliko z anaforičnim zaimkom: *младѣи*, pri drugem tipu *добрѣи*.

Adjektivi s sufiksom *-ъкъ* (bivša *u*-jevska debela: n. pr. *saldūs*, psla. **soldъ* > *sladъ*) so dobili sufiks pozneje, komparativ, že preje stvorjen k *u*-jevskemu deblu, pa je ostal: k **soldъ* stesl. komparativ *slaždъjъ*, f. *slaždъši*; psla. **vyšokъ*: m. *vyšъjъ*, n. *vyše*, f. *vyšъši*.

Na drug način se tvorijo komparativi z osnovo **dobré-* (iz adverbov): **dobréjъ*, oblika je vplivala na komp. *mładъ*, ki je dobil po njej anaforični zaimek; n. **dobréje*, f. **dobréjši* kot *mładъši*.

Komparativ flektira prav tako kot določni adjektiv: *mładъjъ* = = *božъjъ*.

V sle. sta se ohranili obe prvotni tvorbi, le da sta se med seboj pomešali: **gladъjъ+jъ* (določna oblika) > **glajji*, nevtr. **glad'e* > *glaje*, *huji*, *huje*; *młaji*, *młaje*; *reji*, *reje* (rederek) na *štaj*; *slaji*, *slaje*; *trji*, *trje*; po drugi tvorbi: **kratъjъjъ* > *kračji*, n. *krače*, **lъžъjъjъ* > *lažji*, N. n. *lažje*,

adv. *laže* (prvotni nevtr. nominalne oblike). Stara oblika je ohranjena v adverbih, ki se pa v živem jeziku že mešajo z običajno obliko za nevtr.: *nižji, niže, ožji, ože, težji, teže; mečji, meče, visok*: **vyš'bjbj* > *višji, više; širok*: **šir'bjbj* > *širji, šir'e*, po razcepu palatalnega *r'* > *širje; gorak, gorji, tanji, manji* : tudi palatalni *n* se je v nevtralnih oblikah razcepil; *bolji, bolje* (< **bol'bjbj, bol'e*); **vel'bjbj* > *večji, n. večje*, kasneje *večji, večje*. Le v adverbialni obliki je ohranjeno na Koroškem in Štajerskem: **prv-ie* > *pr(v)l'e*, štaj. *Prleki, Prlekija; globlji, globlje, ljublj, ljublje*. Adjektivi na *-ъкъ* so pozneje tvorili nove komparative, kjer je bil za osnovo novi pozitiv: *globočji, visočji*.

Za tvorbo komparativa sta se iz vseh teh oblik razvila naposled dva tipa: prim. m. *hud*, komp. *huji*, fem. po cas. obl. *hujši* (stosl. *хуждѣшу*), n. *hujše* ali *huje*; enako m. *bolji*, f. *boljša* k cas. obl. *boljšega*. Jezik je seveda posplošil en način tvorbe, čut za osnove, ki so bile v tem primeru upravičene, je zbledel. — Če odbijemo v N. m. končnico *-i*, dobimo osnovo *huj-*, po odbitju elementa *-ega* v cas. obl. pa dobimo *hujš-*; zato se pričneta v fleksiji posploševati na eni strani osnova nominativa, na drugi osnova cas. obl.: poleg oblik *huji, huja, huje, hujega* tudi *hujši, hujša, hujše, G. hujšega, D. hujšemu*. Pri posploševanju oblik tipa *huji* je vplivala tudi analogija tvorbe druge psla. vrste komparativov iz adverbov: *dobreji, dobrejšega, f. dobrejši*. Pri novih oblikah je prišlo do raznih tvorb: *drag* — **draž'bjbj* > *dražji, n. draže, f. dražši, G. m. n. dražšega*; po analogiji so prevladale oblike *dražji, dražje, dražja, G. m. n. dražjega*. Na drugi strani so se posplošile oblike z osnovo iz cas. obl. : *-ši, -še: lepši, slabši, ljubši*. Posebnost je komparativ besede *kratek*: prvotni komp. *kračji, krače*, s sufiksom *-ši* **kračši*, kar se je asimiliralo v **kraši*, od tod *krajši* s prehodnim *j* med *a* in *š*.

Adverb komparativa je bil v sla. po večini iz drugega psla. tipa (A. sg. n.): *dobréje, kasneje, pozneje, hitreje*, v starih tiskih tudi *lasheje*.

Fem. oblika je prvotno končnico *-i* v N. sg. nadomestila z *-a*: *hujša, rajša*.

Pri besedi **většši, večši* se je izvršila disimilacija v *vekši*, enako k *višji* dial. *vikši*.

Poleg teh enostavnih komparativov imamo dial. tudi tako imenovane podvojene komparative: stare komparativne končnice so dobile še enkrat končnico *-ši* ali *-ji*: *ljubljiši* (Trubar, Dalmatin), *lesheshe* pri Trubarju, Dalmatinu, Skalarju, Schönlebu; Dalmatin: *nishishi, češčeše* namesto *češče, bližiši, voziši ~ vožiši*, pogosto *višiši*. Oblike so žive po kor. in gor. govorih: Rož — *drāišo* < **dragéjši* > *drajéjši* > *drajši*, tudi *uaxčöjša*, kjer je za osnovo prevzet pozitiv (lahkejši). — Komparativ *starejši* k *star* imamo v tej obliki še na Koroškem, v Beli Krajini in v Prekmurju. V XVI. st. se je reduciral element *-ei-*, zapisano imamo obliko *stariši*. Pri

Trubarju in sovrstnikih flektira oblika kot adjektiv s pomenom roditelji: *mojih stariših, mojim starišim*. Substantivizacijo imamo šele pri Rogeriju; oblika *mlajši* pa že v Trubarju flektira kot substantiv: *moji mlajši, mojih mlajšev, z mojimi mlajši*, seveda le, kadar pomeni beseda »učenci Kristusovi«.

Nekateri adjektivi tvorijo komparativ z opisovanjem z besedico *bolj, več*.

Superlativ je pravzaprav le neka relacija komparativa, ker pomeni več ali manj tega, kar izraža komparativ. Obliko tvorimo z opisovanjem. Pred komparativ postavimo členico *naj-*: *najlepši, najljubši*. Členica ima sprva obliko *na-*, *-i* je deiktična partikula (kot pri adverbu *tukaj*): *najlepši*. Trubar ima dvakrat *na bolshe*, obe besedi piše narazen. Členica *na-* je predlog ali prefiks *na*, razširjen pri mnogih besedah: *naj, nad, na-piti se* itd. in pomeni intenzivnost, polno mero dejanja, n. pr. *velik, komp. večji*; tisti pa, ki je še *večji* od *večjega* je *največji* (nadvečji). Superlativ z *na-*, *naj-* tvorijo v Reziji, na Koroškem, v Slov. goricah, Prekmurju in Beli Krajini, ostali govori pa tvorijo superlativ z besedico *nar*, ki jo loči od komparativa vmesni *ta*: *ner ta stariši*. Obliko *ner* razlagamo iz **neže/ne-go* v relaciji do komparativa), po rotacizmu v *ner*. Relativno členico že je dobila lahko tudi zgoraj omenjena intenzivnostna partikula *na-že* > > *nar*. V centralnih govorih se členici med seboj mešata, največkrat sta reducirani v *nar*.

NUMERALE

Prvotno ide. štetje je bilo decimalno, z razširjevanjem Indoevropecev v Orient je prišlo verjetno do križanja z duodecimalnim sistemom. Poleg teh dveh sistemov je delno zastopan tudi vigesimalni sistem, ki je udomačen tudi v rezijanskem dialektu.

V vseh ide. jezikih je štetje precej primitivno, najprej je deset imen za ednice, od ena do deset. Prvo ime — ednica — flektira kot adjektiv, oz. kot pronomen, razen tega razlikuje spole, naslednja tri imena so substantivi, imena od pet do deset običajno ne flektirajo in imajo v splošnem isti značaj kot prvi člen v kompoziciji. Ime za število je bilo v sklopu kot prvo ime, z njim so naštevati vrste ostalih imen. Pri višjih številkah je ednica pred desetico: dva krat deset, tri krat deset. Pri označevanju imen med deset in dvajset, dvajset in trideset stoji ednica pred desetico ali za njo. Višja enota je stotica, ime sto je etimološko zvezano z deset; poznamenovanje za enoto tisoč pa nima z ostalimi oblikami ničesar skupnega, kajti do te višje enote je prišlo šele v civilizaciji. — Števniki so neke vrste abstrakta prvotnih konkretnih imen, n. pr.: nem. *Finger* je etimološko v zvezi s *pet* = **penque*. Vsak narod si je sprva skušal pomagati s tem, da je število opisal s prsti na rokah, z gestikulacijo. Iz tega razumemo, da

je število za *osem* dual: dva krat po štiri — gr. *ὀκτώ*; osnovna enota je prav tako postalo število prstov na roki: *pet*, *deset*, od tod stvn. *zehand*, t. j. dve roki. Seveda vseh teh momentov danes ni več mogoče točno ugotoviti, jasno je le, da so eksistirali. Deloma nam razvoj pojasnjuje stanje v jezikih primitivnih narodov: Bantu jeziki imajo n. pr. le dve števili, vse ostalo opisujejo z izrazi *dosti*, *mного*, *sila* itd., ali enostavno z množino.

V stcsl. slede v sklopih ednice deseticam, med deset in dvajset so to predložne zveze: *džva na desęte* itd., imena pa so se v ide. jezikih lahko vezala med seboj na različne načine Sti.: *ekádaša* (11), *dvádaša* (12), *trayodaša* (13), *caturdaša* (14), *pañcadaša* (15); enako gr. *ἑνδεκα*, *δώδεκα*, *τρεῖς καὶ δέκα* itd., pozneje tudi *τρεισδέκα* ali *δέκατρεῖς*, tudi *δέκατέτταρες*, tudi današnje novogrško štetje je takšno. Lat. *undecim*, st. germ. — got. *ainlif*, *twalif*: *þreistathun* (taihund-zehand = 10), podobno lit. *vėnuólika*, *dvýlika* (-lika, -lif pomenijo isto, kar *ot-lékъ*, ostanek, **leiq*^u). Podoben primer je tudi v štetju desetic: sti. *vimšati* (20), *trimšat* (30), *šastih* (60); gr. *πεντήκοντα*, *ἑξήκοντα*, *ἑβδομήκοντα*. S tem v zvezi je tudi štetje v francoščini in italijanščini: it. *sessanta*, *ottanta*, isto je v francoščini do XVII. st., kasneje je prodrlo štetje iz vzhodne in severne Francije, po katerem je šestdeset n. pr. višja števna enota duodecimalnega sistema: *soixante*, *soixante-dix* in tudi vigezimalnega sistema *quatre-vingt*, *quatre-vingt-dix*. Podoben, toda obraten primer je v sla. edinole v ruščini: *девяноcto* — devet od sto.

V sla. je štetje enic izobraženo kot v ostalih ide. jezikih: **jedъnъ na desęte*, *džva na desęte*. To štetje pa se je v razvoju spremenilo, razvoj sklopov je sprožil do danes oblike, pri katerih se ne zavedamo več, da so to nekdanji sklopi: *enajst* itd. Razen tega je enica lahko pred osnovno višjo enoto ali za njo. Slovenski način štetja (n. pr. *enaíndvajset*) nima nič skupnega z nemškim, v ide. so možni vsi načini in so vsi jeziki štetje po svoje preobrazali. Slovin. n. pr. *jädēn-ä-dvazięscä*, st. č. *jeden a dvadesäti* in šele od XV. st. č. *dvadesäti jeden*. Do te spremembe je prišlo po višjih števnihi enotah, najprej so navedli višjo števno enoto, za njo pa nižje. V dobi civilizacije, ko so pričeli z blagom trgovati v večjem obsegu, se enica manj uveljavlja kot desetica, sle. pa je obdržala konzervativno ednico pred desetico; podoben primer je tudi v drugih ide. jezikih, n. pr. keltsko 36: *sé trichat* (6—30); 292: *a dáū* (2) *nochat* (90) *ar* (k) *dib* (dvema) *célaib* (stotica).

Desetica je s stotico etimološko povezana: za deset je ide. izraz **dek'm(t)*, sti. *daša* (20 -*vimšati*). Z elementom -*t* ali -*d* je jezik izražal abstrakcijo. Pri besedi *sto* je prvi element v redukcijski prevojni stopnji Ø: (*d*)*k'mtóm*, obliki *deset* in *sto* se tako med seboj razlikujeta le po obrazilih in po različni prevojni stopnji: **desęte* : *ssto*.

Števniki *j-edinъ* ima dve varianti, s prejetacijo in brez nje. Sla. označitev števila 1 je sestavljena iz *ed-inъ*. V prvem delu je nekakšen pronominalni element (lat. *ecce*), *-inъ* je adverbali adjektiv, sicer v zvezah *inorod*, *inostranec*, *inozemec*, *inako*, *inače* s pomenom: drugače nego običajno, drugi s pomenom demonstrativa in ne števnik (*alius*), števniki je le v zvezi *ed-inъ*. Oblika *edinъ* pove, da je ta enota povsem drugačna od ostalega (prim. kraško: *mi druzi*). V enklizi je prišlo do redukcije: *en*. Fleksija je danes složena, adjektivna, prvotno je bila pronominalna (prim. pronominalne adjektive *samъ*, *mъnogъ*). V sle. dial. je pronominalna le še rez. *dnokā*. Poleg ene oblike za N. sg. f. sta bili v sle. dve obliki za N. sg. m.: **edъnъ*, *edъn* poleg *jedin*. Obliki sta se pomensko zdiferencirali, prva pomeni števniki, oblika *edini* pa en sam, *unus solus et totus*, po poreklu pa je le ortotonična oblika števnik **jedъnъ* in ima zato intenzivnejši pomen kot števniki sam, flektira adjektivno.

Za števniki *dva* sta v N. dve obliki, m. **dvъa*, f. n. **dvъé*, fleksija je v psla. pronominalna: G. **dvъoju*, D. I. **dvъéma*. V sle. so iste spremembe kot pri dem. *ta*, *ta*, *to*: v dol. XVI. st. je še zapisano *dueiu*, *dueima*, (Trubar: *vtiu dueiu listu*), kasneje pa je kot pri vsakem dualu nastopila pluralizacija. Isto fleksijo ima tudi oblika *oba*: *ie nyu obadva prebodel skus' nyu obeiu trebuh* (Dalmatin, Mozes 137 a). Pluralizacija se je nato najprej izvršila pri zaimku, števniki pa je ostal sprva še vedno v dualni formi: *od svojih dvehu krajleu* (Dalm., Biblija), naposled pa je tudi oblika *dueiu* podlegla, danes imamo obliko *dvéh*. Isto velja za obliko **dvъéma*, ki je še danes v dial. ohranjena. Čim pa je nastopil plural v G.-L., se je začel pluralizirati tudi dativ: *dvem*, *obem*.

Dial. imamo še nekatere posebnosti. Poleg oblike *dveh* imamo obliko *dvehuh*. Tu je pl. vplival neposredno na dualno obliko, vzorec za tako tvorbo je v pronominalni fleksiji. Obliko piše tu in tam Trubar, pozneje je dial. prišlo do redukcije: *dvejih*, dol. ponekod *dvěj/i/əx < dvejih*. — V kor. tekstih XVIII. st. beremo *obuh* poleg *obeh*. Oblika v sla. ni osamljena, poznamo jo iz stare češč., polj. in rušč.: *оbых*. Oblika *obuh* ni nastala po kontrakciji, pač pa po analogiji, ker so za končnico G.-L. du. smatrali *-u*.

Števniki *tri* je flektiral prvotno substantivno po *i*-jevski fleksiji: psla. N. m. **trъje*, f. *tri*; G. *trъjъ*, D. *trъmъ*, A. *tri*, L. *trъxъ*, I. *trъmi*. V cas. obl. so oblike enakšne za vse tri spole. V sle. flektira števniki tri pod vplivom fleksije števnik dva. — V N. m. bi pričakovali obliko *trijé*, pa imamo *trijê*, pri tem je vplival A. in fem. oblika, poleg te se uporablja v N. m. tudi oblika *tri*. V G. in L. *trěh* je končnica ista kot v *i*-jevski sklanji. Dial. se oblike G., D., I. uravnavajo po N.: *trijeh*, *trijemi*: vse polno teh oblik je v Trubarjevi dolenjščini: *umej leteimi tryemi*. Pod vplivom oblike

dvejiāx je nastala oblika *trejāx*: *bom v' tréjih dnévih* (Evangeliji inu listuvi 1715).

Kardinale *štiri* je substantiv: stesl. *četyre* (konzonantsko deblo), lit. *keturi*, sti. *catvārah*, gr. *τέτταρες*. Poleg te oblike je bila v prajeziku še oblika **čtyre*, gr. dial. *πίονρες*, lat. *quattuor*, stir. *cethir*: te oblike so do zgornjih v prevojnem razmerju. V sla. jeziki so izkazane obojne oblike. Prva forma je v stesl., v blg., shrv. in ru., druga oblika se je ohranila na zapadu, v polj., češč., slovašč. in sle. Oblika *štiri* je pravzaprav f. ali n. oblika, oblika za m. bi bila *štire*, namesto nje imamo štirje pod vplivom števnikar *tri*, *trije* (*štiri*, *štirje*). Fleksija je prav taka kot pri ostalih števnikih, danes po pridevniški: G. *štirih*, D. *štirim*, A. *štiri*, L. *pri štirih*, I. s *štirim*i. — V nekaterih dial. se tu in tam i pred -r- asimilira v -e-: *štiéri* v notr., gor., na Krasu, v Vipavi, pri Krelju in Janezu Svetokriškem. V G. imamo poleg oblike *štirih* tudi obliko *štérāx* (Ljubljana itd.), kar izkazuje naslonitev na oblike: *pétih*, *šéstih* itd.

Ista fleksija velja tudi za števnikar od *pet* do *deset*, čeprav so bili vsi ti sprva indeklinabilni. Ti števnikar so sla. nove tvorbe. Iz ide. bi pričakovali **penque* > **peke* ~ *peče*, sti. *pañca*, gr. *πέντε*, lat. *quinque*, za *šest* pa po različnih asimilacijah **še*, ide. **syek's*, *mek's*, Avesta *xšvaš*, gr. *ἑξή*, *ἑξ*, lat. *sex*; za *sedem*: ide. **septm*, sti. *saptá*, gr. *ἑπτά*, lat. *septem*, v sla. bi pričakovali **setb*; *osem*: ide. **ok'tō(u)*, sti. *aštāu*, gr. *ὀκτώ*, lat. *octo*, got. *ahtau*, sla. **osta*; *devet*: ide. **eneyen*, *neyn*, sti. *nāva*, gr. **ἐνφα* v ion. *ἐνα-κόσιοι*, lat. *novem*, got. stvn. *niun*, sla. **novb*; *deset*: ide. *dék'm*, sti. *dāša*, gr. *δέκα*, lat. *decem*, got. *taihun*, sla. **desb*. Namesto pričakovanih oblik pa imamo v sla. oblike: *pět*b, *šest*b, *sedm*b, *osm*b, *devet*b, *deset*b. Osnovni korenski elementi so glasoslovno ohranjeni, glavne izpremembe so v končniškem zlogu. Oblika *pět*b je izkazana še v sti. *panktih*, lit. *penktis*. Razlika med obema ide. oblikama je v tem, da pomeni *pañca* pet posameznih delov, *pět*b pa enoto, ki je nastala iz teh petih delov, torej neke vrste abstraktum (končnica **-ti*), prav tako *šest*b itd. Oblike *sedm*b, *osm*b pa so se preobrazile pod vplivom vrstilnih števnikov, ki se tvorijo s sufiksom -o, -to, -vo, n. pr. *quinque*, vrstilni števnik: *quintus*, gr. *πέμπτος* *septem*: *septimus*, *octo*: *octavus* (sufiks **-vo-*). Za *septem* je ordinale *septimus*, gr. *ἑβδομος*, sla. *sedmъjъ* > *sedmi*, od tod kardinale *sedm*b, enako *osmi*: *osm*b, *deset*b, ordinale gr. *δέκατος*, pod vplivom *deset* je nastala tudi oblika *devet*, ki je nova tvorba. Nejasno je, kako se je razvijal element -eu-, ali v tavtosilabični ali v heterosilabični poziciji (**neynos* > **novb*). Začetni d- je nastal pod vplivom oblike *deset*b, ki je vplivala na prvotno **nevět*b; n- in -t- sta se v sla. asimilirala, lit. pa ima še prvotno obliko *neviñtas*, st. pr. *nevimts*. Končnica **-et*b je nastala pod vplivom vrstilnega števnikar. Preobrazbe so nastale že v zgodnji psla. dobi. — Števnikar od *pet* do *deset* dalje flektirajo vseskozi kot adjektivi, le N. in A.

sta substantiva, zato mora biti substantiv ob njih v partitivnem G. Čim pa oblike flektirajo, so števniki pridevno rabljeni: *šestih mož, z osmimi ženami, z devetimi otroki*.

Števniki *deset* je flektiral prvotno kot konzonantno deblo: **desętb* v N. pl. *desęte*, G. *desętb*, v du. *dęva desęti*, danes flektira števniki *deset* kot števniki *pet, šest* itd. : G. *desetih* kot *dobrih*; L. sg. *na desęte* je tvoril števnike od *enajst* do vključno *devetnajst*: *jedin-na-d(e)s(e)t(e)*. Ker je bilo število zlogov preveliko, se je drugi del pričel skrajševati na nenormalen način, vsi trije vokali so se reducirali: **nādst* > *najst*, kar je sedaj nekakšno obrazilo pri števnikih od 11—19; nekatere oblike imajo dva akcenta, zlasti 13 in 14. Ti števniki niso kompozicije, pač pa jukstapozicije; zveza s subst. je ista kot pri števniku *pet*: *enajst mož, petnajst mož; dvanajstim možem*. V starih tekstih so ohranjene druge, neslovenske zveze, ki so vdrle iz različnih tujih predlog: Krelj-Juričič *Sredli so niega Dešet Mosh*, poleg: *ga je Sredlo Dešet Mosh*. Trubar: *povej te dvanajst Shtuke* (suženjski prevod iz nem. — *Shtuke* je vezano pri Trubarju neposredno na glagol). Po romanskih tvorbah je nastala sle. tvorba: *dvanajstsla* (Megiser in Alasia da Sommaripa), beseda pomeni nedeljo dvanajstih apostolov, tvorba je deloma razumljiva iz sla.: *dęvanadesętesla*, danes še na Kor. reducirano v *dvanajsla*.

Prav tako se tvorijo desetice: *dęva-desęti* se skrajša v *dvadeset*, kar je razmeroma pogosto pri Trubarju. Na Primorskem so obveljale oblike tipa *dvajseti*, kot je zapisano v starih tekstih, danes dial. *dvajsti* na Krasu, v Reziji, v Slov. goricah, drugod se končnica reducira (centralni govori, Ljubljana); *tri-desęti* > *trideseti*, oblika je skoraj splošna pri Trubarju, vendar pozna tudi že obliko *trideset*, kjer je po moderni vokalni redukciji odpadla končnica; v Sle. gor., Brdih pri Gorici govore *tristi*, v Rožu *trđōjsta*. Tudi *štirideset* se je razvilo iz prvotnega *štirideseti*. Od *štirideset* dalje štejejo kor. in rez. govori ne več z *deset*, pač pa z *red*. Kor. *šturred* pomeni štiri redi ali štiri vrste; izraz je iz poljedelskega življenja: v vrste po deset polagajo snope, v vsakem redu je po deset snopov; štetje se razvija do sto po tem principu. — 50: **pętb desętb*, *pętb* je subst. in pomeni pet desetic, *desętb* je zraven kot G. pl. Sklop ni jukstapozicija, beseda je le redko kje ohranila dva akcenta, prevladuje akcent-na glavnem števniku. Rez. *paterdū*, kor. *pętręd*, -*řęd* je še stari brezkončniški genitiv. V Reziji se je razširilo vigezimalno štetje: *štirredi, paterdou, trikrat dveisti*, 70 — *trikad dveisti anu deset*, 80 — *štirkat dveisti*, 90 — *štirkat dveisti anu deset*. Pojav je zelo redek, v sle. imamo te oblike le v Reziji, zato so mislili, da so tujega izvora. Toda sosednja furlanščina takega štetja nima, obstoji pa podoben način štetja v vzhodni francoščini, kjer jo razlagamo iz keltščine, Kelti pa so živeli tudi v Karnskih Alpah. Vendar je verjetneje, da je štetju služila za podlago neka osnova, denarna ali kakšna druga.

Rezija in Beneška Slovenija sta bili teritorija beneške republike, kjer je bil beneški dukat vreden 20 denarjev. Ta dukat je bil števna enota in na tej osnovi se je preobrazilo rezijansko štetje. Podobno je tudi holandsko štetje (denarja) vplivalo na števne sisteme v nekaterih holandskih kolonijah.

Števniki *sto* flektira kot nevtr. o-jevska debla: ed. **sъto* = *město*: du. *sъtѣ*, *dvestѣ*, polj. *dwieście*; pl. **sъta*: *tristъta*; g. pl. **sътъ*: č. *petset*, r. *пятьсот*. V sle. je ohranjen le N. *sto*. — Zaradi lit. *šimtas* bi pričakovali v sla. obliko **sъto*, svojčas so mislili, da je beseda izposojena iz skitsčine.

Nadaljnja višja stopnja štetja je števniki *tisoč*: oblika je v sla. jeziki izkazana na dva načina: 1. **tysq̃ta* in 2. **tysq̃ta*. Beseda *tisoč* ni prajezikovskega porekla, kar je razumljivo iz ekonomskih pogojev družbe: gr. *χίλιοι*, shr. *hiljada*, lat. *mille* < **misle*; sla. oblika je germansko-baltosla. nova tvorba: got. *thūsundi*, stvn. *dūsunt*, nvn. *tausend*; st. pr. *tūsimtons* (A. pl.), lit. *tūkstantis*. V vseh oblikah je najti nek koren **tū-*, v drugem delu besede je **-sq̃t-*, ki je v zvezi s *sto*, prim. st. pr. *simtous* in lit. *šimtas* »sto«; koren **tū* izraža napetost, nabreklost, množico (isti koren je v besedah *tvor*, *tvora* in *tur*, *tura*).

Oblika **tysq̃ta* flektira v st. sl. kot *ja*-debla: *tysq̃sta*, v r. *tys'ača*, čak. *tisuća*. V sle. se je ohranil samo G. pl. *tisoč* (od zvez *pet tisoč* itd.), ki je postal nekakšna nesklonljiva beseda. Trubar piše obliko na dva načina: *tyssozh* (*y* je pri Tr. včasih znak za *i*, torej *tisoč*) ali *tissuzh* za *tisóč*, razlikovanje je isto kot pri pojavu akcentskih dublet *mĭn* : *mālin*; ena oblika je doživela le prvo metatonijo, druga pa še drugo, sekundarno, analogično metatonijo. Oblika *tysq̃ta* je verjetno variacija v fleksijskih kategorijah, pri Tr. *pet tysq̃ta* v Test. 1557, str. 42. Ker se je beseda zelo malo uporabljala, je postala indeklinabilna. Razen tega je bil naš promet vedno odvisen od sosedov, od Nemcev (Bavarcev), Romanov ali Madžarov, pa smo pri tem sprejeli tudi njihovo poimenovanje. *Tavžent* je izposojenka iz sred. 12. stl. iz srednje visoke nemščine, v vzhodnih dial. je madžarska oblika *ezer* rodila naše *jezer* (danes kot G. pl.). Zaradi iste oblike je prišlo do zveze z našim izrazom *jezero*, obliko pozna že Trubar: *tim Shtirim Jezher*, Test. 57, 121. Če se izraz *tisoč* uporablja v cas. obl., flektira kot števniki od pet dalje po sestavljeni fleksiji: *govoril je tisočim zbranim*.

Ordinale

Ordinale za *eden*, *ena* se je glasil v ps. **pъrvъ*. Koren **pъr-* pomeni: tukaj spredaj, pred. Kakor vsa ordinalia v sle., tudi oblika *prvi* flektira po adj. fleksiji. V kor. *prōvъ* se je polglasnik labiovelariziral do stopnje o-ja.

Sla. ordinale za *dva* je **vъtorъ* < *utor*, formant *-tor/-ter-* izraža razmerje med dvojicami. Oblika je ohranjena v subst. *torek* in v kor.-gor. *vtore jutro*, sicer pa se je kot ordinale uveljavil pronominalni adj. *drug*.

Ordin. za tri: **trēt̕j̕j̕j̕* > *trét̕ji*, dial. *treki* (Gor., Selška dolina, Tolmin: *an treči*), od tod *treča* v Vipavi, na Krasu in v juž. Primorski.

Na enakšen način se tvorijo vrstilni števnik od pet dalje: *pét̕i* (Kras, Gorenjska) : *pét̕i*. Diferenciacijo v akcentu pojasni metatonirana oblika k *pēt̕* = *mlād̕*, kjer sta dve obliki: *mládi* in *molodój* (= *mladi*). -*ē*- v *pét̕i* je nastal v prvotno neakcentuirani poziciji. V Reziji so števnik od štiri dalje tvorjeni s sufiksom *dn̕i*, *-tn̕i*: *šter-t̕n̕i*, *petn̕a*, *šejsn̕a*, *soedendn̕a* itd. Že psla. je imela poleg oblike *deseti* tudi obliko *desēt̕n̕j̕j̕*, v Reziji se je -*t̕*- asimiliral. Od *deset* dalje so se tvorili vrstilni števnik na dva načina, po prvem si sledita *ordinale* + *na desēte*: *pr̕rv̕j̕j̕ na desēte*, po drugem načinu pa je zaporedje *kardinalne* + *na desēt̕n̕j̕j̕*: *jed̕n̕j̕j̕ na desēt̕n̕j̕j̕*. V sle. je prva tvorba pogosta pri Dalmatinu: **na zhet̕r̕n̕aj̕sti dan̕*, v' *os̕m̕im̕n̕aj̕st̕im̕ lej̕ti*. Običajneje pa je vrstilni števniki zadaj: *enaj̕sti*. V sle. se je razvilo novo razmerje: kardinalne predstavlja nedoločno, ordinale pa določno obliko s končnim: *i*-jem: *trinaj̕st̕i* : *trinaj̕sti*; *pet̕n̕aj̕st̕i* : *pet̕n̕aj̕sti*. Ker se je večina teh oblik končevala na -*ti*, je tudi k *sto* nastala oblika *stoti*. Ordinalne k besedi *tisoč* se skoraj ne uporablja in ni verjeti, da bi bila beseda *tisoči* odraz živega govora.

Distributivum

Distributiva (razdelilni števnik) označujejo posamezne vrste, pri čemer ni važno, ali so posamezni členi enakšni. Oblike so dvojne vrste: *enojen*, *dvojen* poleg *dvoje*, *troje* itd. Medtem ko je bila prvotna raba le adjektivna, so to danes v sle. nekakšni substantivi: *troje knj̕ig*, *troje ljud̕i*. V zvezi *tri̕je ljud̕je* so mišljene *tri* enake osebe, n. pr. *tri̕je fant̕je*, zveza *troje ljud̕i* pa pomeni lahko moške ali ženske skupaj. Nadaljnja distributiva so tvorjena s sufiksom -*ero*-: *čet̕vero*, *petero*. Štiri živinčeta so med sabo popolnoma enakšna, četvero živinčet pa pomeni štiri povsem različne živali. Nove, adjektive k tem števnikom tvori sufiks *-*en̕j̕j̕*: *čet̕veren̕*. — Poleg oblike *dvojen* je bila nekoč pogosta oblika *dvé gubé*. Oblika izhaja verjetno iz nem., nem. pa iz lat. *duplex*, *triplex* in stoji lahko samostojno: Dalmatin, Biblija: *stury eniga dvej gubej Cessarja v' Babeli inu v' Persiji*, *en Sam edini Buh v naturi inu trigub v tih peršonah*. Oblika *trigub* je lokalno ohranjena v dialektih.

Multiplikativum

Multiplikativni (množilni) števnik povedo, kolikokrat se kakšno dejanje dogaja. Tvorjeni so iz *kardinalnega števnik*, vezanega s substant. *krat*: *en-krat*, *dva-krat*. Beseda *krat* je prešla v dial. pogosto v *kat*: *trikat*, oblika je po večini nesklonljiva, vendar gor. tudi *tri kate*, *pet katov*.

Poleg *krat* se na Kor. in Gor. uporablja oblika *bart*: *tri bart* (nem. *Fahrt* — *pot*). Podobna, iz rom. *botta* (*pot*) izposojena oblika je na No-

trajnskem, na Krasu in na Goriškem: *en bot*. V tej zvezi se pogosto uporablja tudi sle. oblika *pot*, verjetno pod vplivom nem. *Fahrt*.

Za multiplikativa se na vprašanje *katerikrat* uporabljata dve obliki: *ordinale* + *krat* — *prvikrat*, *drugikrat*, poleg te pa še oblike *prvič*, *drugič*, *tretjič*; končni -č je nastal iz sufiksa *-itjo, ki je tvoril pomanjševalnice. Pogost je v bolg., stesl. in rušč. (*odnaždi*). Tvorbe *enkrat*, *dvakrat* so neke vrste jukstapozicije, prav tako oblika *poltretji*, ki pomeni, da obseže beseda pojem do polovice ordinalnega števnik: *poltretji* je dve + ena polovica, prim. Trubar: *seshgo sa pulshesh taushent slatih buquou*. Za tvorbo multiplikativnega števnik se uporablja tudi opisovanje: n. pr. *sam* + *ordinale* — *samtretji*, kar pomeni, da je oseba, ki govori, v obsegu tega izraza. *Samtretji* pomeni jaz + dva druga, jaz sem tretji med njimi. V XVI. stl. pa se je pomen začel mešati: *tu iesh Samuzhetertu pourazham* (Trubar, Testament 1557), s pomenom »v štirikratni izmeri«.

III. MORFOLOGIJA GLAGOLA

Vse štiri doslej obravnavane kategorije imajo skupni neizpremenljivi del — osnovo, ki jo izpreminjajo s končnicami. Pri zaimkih, zlasti personalnih, se beseda v prajeziku spreminja tudi v osnovi, vendar je slovanščina in za njo slovenščina prvotno stanje zelo spremenila in poenostavila. Fleksija števnik (*eden, dva* itd.) je docela sovpadla z nominalno, oziroma pronominalno in sestavljeno fleksijo, tako da je števnik le posebna pomenska in ne morfološka kategorija. Bistvo vseh teh fleksij je, da ostane osnova ista, izpreminjajo se le formanti ter končnice. Sla. jeziki pa so tudi to mehanizirali, tako da je vse, kar je pred končnico nespremenljivo, medtem ko se v ide. formant prevojno menja v cas. gen. in cas. obl. Ide. stanje nam priča za tako zvani monosilabični besedni štadij, ki je vladal, preden se je beseda pričela družiti z afiksi. Afiksi, infiksi, sufiksi in prefiksi so izpreminjali koren. Če so se vse te besedice združile v pojmovni izraz, smo dobili besedo. O tem nas uči prvi del morfologije, nauk o tvorbi in nastajanju besede. Drugi del morfologije je nauk o dvojnem izpreminjevanju besede. Prva kategorija je tako zvana kazusna kategorija, izpreminjevanje se opravlja s pomočjo kazusnih končnic, ki se pritikajo osnovi. Druga pa je verbalna kategorija, kjer se izpreminjevanje opravlja s pomočjo osebnih končnic. Prvotni koren ni bil niti verbalen niti nominalen, ampak oboje skupaj, zato je lahko dobil, odvisno od situacije, zdaj kazusne, zdaj personalne končnice, besede pa so se po tem uvrstile zdaj v verbalno, zdaj v nominalno kategorijo. Poleg enostavnih korenov moramo omeniti še poznejše dvozložne baze, ki jih danes ni mogoče več analizirati, vendar so nastale po združenju več afiksov in zanje gornje prav tako velja.

V nominalni fleksiji je sle. izvedla mnogo sprememb. V razliko do psla. je skrčila število deklinacij na polovico. Skrčilo se je tudi število sklonov in števil, saj dual v dialektih in tudi že v knjižnem jeziku izginja. Razen tega je bil v starejši dobi tudi bolj kompliciran sistem izpreminjanja besed. Jezik je na svoji dolgi razvojni poti s pomočjo analogije izvedel mehanizacijo. Analogija je bila odločilen faktor tudi v konjugaciji, ki jo je poenostavila tako zelo, da imamo do danes pravzaprav le še prezent.

Osnovni pojavi pri glagolu

Glagol (verbum) je beseda, ki pomeni dejanje ali stanje (stanje je samo druga vrsta dejanja), medtem ko je nomen (ime) nosilec ali vršilec nekega dejanja. Verbalne oblike so dvojne vrste: 1. tipično glagolske (indikativ, konjunktiv, optativ, imperativ, injunktiv — subjunktiv), ki se tvorijo tako, da pristopi na koren verbalna, personalna končnica. Vse tako tvorjene oblike imenujemo verbum finitum. 2. V drugo kategorijo spadajo tako imenovani glagolski substantivi in adjektivi, nominalne oblike (infinitiv — L. sg. *i*-jevske fleksije, supin, participi, gerundij). Te oblike imajo isti glagolski koren in isti glagolski formant kot verbum finitum, le končnice so kazusne. Zato je fleksija teh oblik deklinacija in ne konjugacija, čeprav izražajo neko dejstvo glagolskega dejanja (*dan*, *dana*, *dano*). Nekatera od teh imen so z glagolom ožje povezana; deležna so karakterističnih lastnosti, kot so: čas, akcija, genus verbi (aktiv, medij, pasiv), rekcija kazusa, zdaj v večji (participia), zdaj v manjši meri (infinitiv).

Ide. glagolski sistem je bil zelo zapleten. Prvotno stanje nam je ohranjeno v sti., st. perz., Homerjevi grščini. Vsi drugi ide jeziki, tudi baltoslovanščina, so ta komplicirani verbalni sistem zreducirali. V razliko do nominalne fleksije ima v ide. verbalnem sistemu vsaka oblikovna vrsta svojo lastno osnovo; razlika je v raznih prevojnih stopnjah korenškega vokalizma, česar nomina nimajo (z izjemo prevoja v formantih: *πατήρ*, *πατρός*, *πατέρα*). Prvotni koren se razširja na različne načine in tvori različne osnove: n. pr.

**léiq^ue-* — pustiti, gr. *λείπω* (v sla. spada k temu korenu substantiv *ot-lékъ* = *ostanek*, *odpustek*).

1. *léiq^ue/o* — paroksitonon in *e*-stopnja korena, pomeni dejanje, ki traja (gr. *λείπω*).
2. *liq^ué-* oksitonon in redukcijska stopnja korena, pomeni dejanje sploh (gr. *έλιπον*), ne oziraje se na začetek, konec, trajanje itd.
3. *li-n-q^ue-* z nazalnim infiksom, pomeni začetek dejanja (lat. *linquo*, sti. *riñcanti* = pravkar so dopustili).
4. *loiq^u-éie-* o-stopnja korena, sufiks *-eje-*, glagol izraža kavzativnost.
5. *le-loiq^u-* reduplikacija izraža perfektivnost dejanja, gr. *λέλοιπα*.
6. *liq^u-je-* glagol izraža trajajoče dejanje (*ricyiate*).
7. *lēiq^u-s-* sigmatični aorist, najbrž v zvezi z refleksivom (se), ohranjen v gr. in v sla.
8. *leiq^u-s-je-* sigmatični futurum.

Vsa ta debela postanejo verbum finitum šele s personalnimi končnicami. Iz vsake teh osnov dobimo tako štiri do pet oblik poleg nominalnih tvorbo: prezent, imperativ, optativ, konjunktiv, imperfekt. Ta sistem je

lasten le primarnim glagolom, to je besedam, ki so že spočetka imele glagolski pomen. Razen teh primarnih poznamo že od najstarejših dob glagole, ki se tvorijo iz substantivov in adjektivov, denominative in deverbative, n. pr. *dar, darovati; zelen, zeleneti*. Pri teh tvorbah korenskih razlik ne poznamo. To je prvi vzrok za obstoj dveh glagolskih kategorij, pri enih se izpreminja koren in deblo, pri drugih je oboje neizpremenjeno. Obe kategoriji vplivata druga na drugo in to povzroči, da konjugacija enostavnejših, sekundarnih glagolov, poplavi konjugacijo primarnih.

Bistvene karakteristike vsakega glagola so od nekdaj: 1. glagolske oblike izražajo čas (tempus), 2. naklon (modus), 3. raznoličnost akcije (aspekt), 4. tranzitivnost in intranzitivnost, kar je bolj gramatičnega nego pomenskega značaja. Razlika se najmočneje izraža v končnicah.

Ob pojmih *stol, zid* si ne moremo misliti, da bi ta predmet opravljal kako dejanje ali bil v nekem stanju. Dejanje opravimo sami ali kateri koli subjekt izven nas. 1. osebi najbližji subjekt je 2. glagolska oseba, kar je izven njiju, je 3. oseba.

Vsaka beseda je neke vrste sestavljenka: *žen-a, žen-e, žen-am*. Povsod ločimo izpremenljivi in neizpremenljivi del. Možne so spremembe v obeh sestavnih delih, 1. v osnovi in 2. v obrazilu. Prav v tem izpreminjanju, pa naj je le v osnovi ali v obrazilu ali povsod, in v tem, kako se oba osnovna člena spajata, je karakteristika za substantiv in za glagol. — Pri substantivih ločimo število, spol, kazusne končnice. Vse te kažejo različne odnose do dejanja, enako karakteristične poteze so tudi pri vsaki glagolski obliki, z njimi izražamo čas, akcijo, aktiv, pasiv (pove, ali se dejanje opravlja izven subjekta, ali v njem in z njim) itd.

Karakteristične glagolske lastnosti

V ide. glagolskem sistemu je čas sam izražen s fleksijo. Oblika je z osnovo ali s končnicami povedala, ali gre za sedanost ali za preteklost ali za prihodnost. Ide. sistem je poznal poleg tega za izraz časa še augment, v gr. *e-*, v iran. *a-*: prim. prez. *λεῖπω*, impf. *ἔλειπον*, to pomeni, da je bila za sedanost in za preteklost ista osnova (preteklost se izraža z augmentom in s sekundarnimi končnicami). Iz tega je razvidno, da osnova ni izražala časa sama, povedala pa je akcijo ali način, kako se dejanje opravlja, n. pr. v osnovi *leip-* (gr.) ni rečeno, kdaj se dejanje vrši. Ker pa so se nekatere osnove uporabljale v takih situacijah, da je bil z njimi izražen tudi čas, so dobile posredno temporalen pomen.

Čas je bil prvotno trojen: prezent, aorist, perfekt. Prezent pomeni neko trajajoče dejanje, aorist enostavno in trenutno dejanje: *λεῖπω: ἔλειπον* perfekt doseženo dejanje. Sla. razlikuje med prezentom in aoristom v glavnem v končnicah, prezent ima primarne, aorist pa sekundarne končnice, ki se med seboj razlikujejo v vokalizmu: prez. **padeti*, st. r. *padetъ*:

aor. **padet* > *pade*. Že v prajeziku se je pričela delitev po vokalični alternaciji v korenu: osnova **leiq^u-e* služi za tvorbo prezenta, osnova **liq^u-e* pa za aorist. Prezentova osnova služi za tvorbo indikativa pravega prezenta in imperfekta, imperativa, konjunktiva in optativa. Aoristove osnove pa tvorijo indikativ aorista, imperativ, konjunktiv in optativ. Razmerje tega načina tvorbe je razvidno iz grščine: gr. prez. *λείπω*, konj. prez. *λείπω*, opt. *λείποιμι*, imper. *λείπε*, impf. *ἔλειπον*; aor. *ἔλιπον*, konj. *λίπω*, opt. *λίποιμι*, imper. *λίπε*. Od začetka aorist preteklosti ni označeval, do tega je prišlo samo po sebi. Če izraža oblika *ἔλιπον* dejanje zapustitve, je s tem zajet pojem dovršenosti dejanja, aorist je dobil še prizvok dovršenosti, oz. neke preteritalnosti. Imperfekt pa stavi v preteklost prezentovo dejanje in označuje s tem dejanje, ki v preteklosti traja.

Tretji čas, perfekt, je imel vedno svojo samostojno osnovo (*ἔλειπτα*), izraža v sedanjosti dovršeno dejanje.

Iz teh temporalnih osnov se ustvarjajo različni načini in nakloni. Dejansko imamo pravzaprav le dva naklona: 1. dejanje se res opravlja, 2. za potek dejanja se čisto točno ne ve, drugi naklon je zato le neka relacija do trditve, prvega imenujemo indikativ, drugega pa relativ (sem spadajo konjunktiv, optativ, imperativ, injunktiv).

Indikativ dejanje potrjuje: *govorim*, s tem potrdim dejanje govorjenja; *mislim, da govorim*, v tem primeru je oblika sicer ista, po pomenu pa se obliki razlikujeta. Dejanje v drugem primeru ni ugotovljeno. V ide. se razlikuje že tvorba teh oblik: indikativ se tvori z osnovo in s končnicami, pri relativu vseh vrst pa se vrine med osnovo in končnice še vezni vokal: gr. *λείπω*, *λείπεις*; konj. *λείπω*, *λείπῃς*. Optativ izraža možnost ali željo, da se dejanje izvrši: **leipje-i-* (*sum*, stlat. opt. *siēm* > *sīm*, *da sem, naj sem*), *φερο-ι-μι* s pomenom *bi nesel, bi mogel nesti*.

Že v prajeziku je prišlo do združevanja med pravim imperativom (atematični) in injunktivom (tematični): oba imata voluntativni pomen: *λείπε*, *λίπέ*, stsl. *вѣжѣ*, glej, sti. *viddhi*, gr. *ἴσθι*, vedi, poglej; *φέρε*; inj. *bhārat* : impf. *á-bharat*. Injunktiv je bil v formalnem pogledu temporalno deblo z augmentom in s sekundarnimi končnicami. V sla. je razlika med indikativom in injunktivom v primarnih končnicah prvega in v sekundarnih končnicah drugega načina, vendar je že tu križanje med primarnimi in sekundarnimi končnicami.

Prav tako kot nakloni je s posebnimi končnicami v ide. izražen tudi genus verbi. Končnice aktiva povedo, da opravlja subjekt neko dejanje, ki izhaja ali iz subjekta, ali pa se opravlja na nekem objektu: *λούω* (umivam) : *λούομαι* (umivam se), prav tako *θύω* (žrtvujem) : *θύομαι* (žrtvujem za sebe), druga oblika je medialna. Pasiv ni prajezikova oblika, nastal je iz križanja aktiva in medija, predvsem kadar se je v njem izražala refleksivnost: *φερομαι* (medij) pomeni *drugi me nesejo* = (pasiv) *nesen*

sem. Od glagolovega pomena je odvisno, kdaj je medij nastopil proti aktivu, nekateri glagoli so ohranili samo aktivne oblike, drugi samo medialne, ki prehajajo v pasiv, nekateri imajo spet medialne oblike, pomen pa aktiven (latinski deponentniki). Primer: lat. *sequor*, gr. *ἕπομαι*, stir. *sechur* — sledim, iz pomena in iz oblike razberemo, da je moral biti glagol v ide. jezikih medialen s pomenom *jaz sam sem udeležen pri zasledovanju z namenom, da bo meni v prid*.

Delitev glagolov v tranzitivne in intransitivne izvira le iz praktične gramatike, v jeziku samem ni utemeljena. Delitev je važna le za glagolski pomen in za sintakso. Tranzitivni glagoli izražajo dejanje, ki se opravlja na nekem predmetu izven subjekta, čeprav izvira iz subjekta; intransitivno pa je dejanje, ki se opravlja na subjektu samem. V ožjem smislu tranzitivni so tisti glagoli, ki imajo objekt v akuzativu.

Število je kot pri nominih tudi pri glagolu trojno: sg., du. in pl. Vsaka glagolska oblika kateregakoli časa ali naklona je povedala tudi število, ki je tako izraženo le z osebno končnico: *φέρεις* je 2. oseba sg., *φέρετε* 2. os. pl., *φέρετον* 2. os. du. Drugih posebnih oznak za numerus v glagolu ni.

Tvorba glagolskih osnov je slična tvorbi korenskih substantivov, kjer so se na koren pritikale kazusne končnice. Običajni tematični tip je bil *o*-jevski, poleg tega pa so bila še *a*-jevska, *i*-jevska in *u*-jevska debila. Omenjeni vokalizem je razširil koren. Pri glagolu je način tvorbe isti, osnove pa se izpreminjajo tudi v korenu. Ena osnova se je privzela za prez. in za aor. (**léiqʷe*:- **liqʷé*-), perfekt pa je imel vedno svojo osnovo. Present je imel primarne, aorist pa sekundarne končnice. Čeprav je bila tvorba prez. in aor. sprva enakšna in je za obe obliki pravzaprav ista osnova, ki se razlikuje le po vokalični stopnji korena ter izraža akcijo in ne časa, je sla. porabila prvo tvorbo za present, drugo pa za aorist, pri glagolskem oblikoslovju je zato govora o presentnem in aoristnem (infinitivnem) debilu.

I. Osnova je koren: korensko deblo *ēd*- + personalna končnica *-mi* stvari glagol **ēd-mi*, sti. *ādmi*, sla. *ēmь*. Tvorba je atematična, možna pa je tudi tematična tvorba *ēd+ō* (v lat., gr. itd.). Aorist je izražal trenutno dejanje : *á-sthāt* — postavil se je. Če je bilo deblo po pomenu aoristno, to je: če je označevalo enkratno dejanje, je šele kasneje takšna osnova stvorila nov formalni present in to na različne načine, n. pr. z reduplikacijo: *ἵστημι* < *si-stēmi*, lat. *sisto*. Za aorist se je poleg tega lahko uporabila druga beseda, drug koren: proti **es*-, ki je pomenil trajnost dejanja, so se preteritalne tvorbe tvorile s korenem **bheuā*:- *sum* : *fuī*, *esmь*: *byxь*; pri gl. iti: gr. *εἶμι* : aor. *ἦλθον*, sla. *ido* : *šьdь*. Tvorba izkorenskih glagolov je tematična in atematična. V sla. jezikih eksistirajo le štirje atematični glagoli: *sēm*, *jēm*, *dam*, *vem*; *vem* je prvotni perfekt: *védē* (**μῶιδ*- je perfektova osnova k osnovi **μείδ*-), gr. *οἶδα*, got. *wait*, nem.

weiss. Ohranili so se v glavnem tisti atematični glagoli, ki so jih pogosto uporabljali. Čim starejši je nek jezik, tem več atematičnih glagolov ima, v razvoju do posameznih ide. jezikov je večje število prvotno atematičnih glagolov pozneje prešlo v tematično kategorijo: sla. *velēti*: 3. sg. lat. *vult*, gr. *εἶμι* je atematičen, sla. *idq* pa tematičen. Drugi tip iste korenske osnove je tematičen, čeprav tu ne gre za pravi vezni vokal, kot smo ga našli v fleksiji. V korenu **léiq^ue-* : **liq^ué-* nastopa v zadnjem delu vokal *ě/ō*. Ta *-e-* je del korena, dvozložne baze, vendar imenujemo način tvorbe tematični tip. Obliki **bheudhe+ti* (3. sg.), **bhudhe-nti* (3. pl.) podajata prva trajno, druga enkratno dejanje: sti. *bōdhati* — obujen, buden je, bdi, gr. *πρόκειται*, sla. **bl'udeti* — skrbi; sti. aor. *bhudánta* — gr. *ἐπίθοντο*. Ta glagolska osnova je v sla. razširjena pri vseh primarnih glagolih I. vrste (1.—6.), V/3, medtem ko je tip **liq^ué* v sle. prezent s koreni na *-r*, *-l*, *-m*, *-n* (I/5, 6). Takšna osnova je že v prajeziku dobivala nove formante, neka obrazila, ki so dajala pomenu posebne odtenke, na primer:

1. tip: s sufiksom **-io-* so se tvorili denominativi, te vrste glagole imenujemo tudi sekundarne glagole: *igra* : *igrajō*, *delo* : *delajō*, lat. *senex* : lit. *senėju* = staram se, lit. *dāgas* (požar, vročina) : *daguóju*. Ta tip je v ide. in od tod v sla. precej pogost. Sufiks tvori tudi v sla. iterative: *kladajō*, *kladati*, podobno v gr.: *τελες* — konec: *τελείω* — končam; *τέκτον* : *τεκταίνω* — gradim. Ponekod se zdi, da glagol ni denominativ, ampak primaren glagol, analiza pa pokaže, da je glagol sekundaren s sufiksom **-io-*: sti. *páš-ya-ti* h korenu **spek^h-* (*auspex*, *haruspex*). Oblika s sufiksom **-io-* je pogosto izpodrivala atematična debla: sti. *vāti*, sla. **vé-je-tb*. S tem je prišlo do tematizacije prvotnih primarnih glagolov.

2. tip: sufiks *-to-*: **pleqtō* > *pletō*, lat. *plecto*, nem. *flechte*; *rastem*, *rastō* < **ordh-to* (*arduus* = strm); **čbtō* = šteti, brati, prvotno pomeni v *plast* *stavljati*, *uvrščati*: **q^ueit-* — sti. part. *citáh* — uvrščen, *citā* — plast.

3. Obrazilo **do/d(h)o*, aspiracija nastopa v germanščini, grščini in indoiranščini. Tudi ta sufiks je izvajal iz prvotnih primarnih sekundarne glagole: **bheu* : *bōdō*, *idō*. Proces nastajanja sekundarnih oblik s pomočjo tega formanta je najbolj očiten v lit. in sla.: lit. *kló-ju*, *kló-ti*, sla. *kladō*, *klasti*.

4. Sufiks **-so-*: *tresti*, sti. *trásati* (3. sg.), lat. *tremo*, sla. z obema sufiksoma: *tręsq*, *tręsti*.

5. Pri sufiksu **-sko-*, ki pomeni nastop dejanja, vidimo, kako so obrazila spreminjala glagolom pomene. Sti. *gácchati* — začel je hoditi, gr. *βάσκω* k *βαίνω* — hoditi, sla. *iskō* — iščem. Zaradi inf. *-ati* je dobil sufiks durativen pomen že v lit. *jeskóti* stvn. *eiscōn*, sla. *iskō*, *iskati*.

6. Pri glagolih z obrazilom **-no-* se tvori prezent iz prvotne aoristove osnove: **sthā-*, sla. prez. *stanō*, **dhē* — *denem*. Te oblike povedo, da se je dejanje nenadno pričelo.

II. Pri drugem tipu so korenske osnove dobile nazalni infiks **-ne/no-*. Tip je v prvotni obliki najbolj ohranjen v sti. in st. perz., v gr., lat. in sla. pa je izpremenjen. Pri teh tvorbah je koren v redukcijski stopnji, tvorba je atematična, infiks **-ne-* vstopi pred končni korenski konzont, s katerim se tvori predezinencialni element, ki ima ali *e*-stopnjo ali redukcijsko stopnjo kot druge atematične tvorbe (prim. tip: **es-ti*, *jestb*; **s-enti*, **sqtz*; sti. *ās-mi*, *s-ánti*). Tak nazalni infiks je n. pr. v 3. sg. **bhi-ne-d-ti*: sti. *bhinát-ti*: 3. pl. **bhindánti* (infiks je v redukcijškem prevojnem razmerju). H korenu **jeug-*, *jug-* (pomeni vez, povezava), lat. *jugum*, gr. *ζυγόν* imamo glagol **ju-ne-g-ti*, sti. *yunákti*, 3. pl. *yuñjanti*; **leiq^u* : pl. **linq^uénti*, sti. sg. *rinákti*, pl. *riñcanti*. Nazalni infiks je dal glagolu nov, inkohativen pomen. V mlajši sti. pa se je ta tvorba pričela poenostavljati, osnovni element pl. je prešel v sg., oblika je postala tematična: *bhindati*, enako v lat. *findo*, *linguo*, *iungo*. Isti proces se je opravljal v lat., gr., sla. Sla. nazalni infiks se je zdel nekakšen sufiks pri korenskih dvozložnicah — težkih bazah (prim. ide. **str-ne-umi* > sti. *strñōmi*, v pl. pa **str-nu-més* > *strnumah*, gr. ima v sg. dolg, v pl. kratek vokal: *στόρνῳμι*, pl. *στόρνυμεν*; *δαμνάμι*, pl. *δάμναμες*); v sla. se je vrnil med aoristovo osnovo in končnico, s tem so nastali glagoli II. vrste: n. pr. *dvignōti*, *dvignešb*, ki imajo prav tako kot drugod inkohativen pomen. Proti ide. običajju je v sla. nastopil nazalni infiks tudi v infinitivu, namesto pričakovanega **dvignōti* imamo *dvignōti*. Le nekaj glagolov je ostalo po ide. načinu infiksacije: prez. **sēdq* : inf. *sēsti*, prez. *lēqo* : inf. *lēči*; stesl. *sṣ-rēštō*, inf. *sṣrēsti*, enako lit. *randū*, *rāsti* — najti. O pretvorbi bivših *-nā-*, *nu-* korenov v sla. prim. Vondrák, Vgl. sl. Gr. ², I. str. 708.

III. Tretji tip tvorijo glagoli, ki so imeli koren razširjen z dolgim vokalom. Mislili so, da je to sestavni del korena in morda je nekoč tudi bil, verjetneje pa je, da je **-ē-* ali **-ā-* formant s posebno pomensko nianso: **bheuē-* *qvñvai*, **bheuā*, ohranjeno v drugem delu lat. impf.: *amā-bam*. Vokal *-ē-* se je posplošil v sla., balt. germ. in gr. in sicer za tvorbo aoristovega debla. Formant je tvoril tudi infinitive: **mēnēti*, lit. *minėti*, gr. *μανῆvai*. Presentovo deblo je i-jevsko: **mēnītē*, *bṣdītē*. Element *-ē-* prehaja večkrat v presentovo deblo (lat. *tacēre*) : sla. *umēti* in *umējō*.

Poleg teh se uporabljajo v sla. za tvorbo iterativov oblike na *-a-*: *gnē-tati*; iz korena **em-* v redukcijski stopnji imamo v sla. **ñma* > *imamē*, v normalni stopnji *jemljem* < **ēmō*.

IV. S formantom **-je/ř* (lit. kračina, sla. dolžina) so se tvorili atematični glagoli, ki pomenijo stanje (prezenti III/2).

V. Sufiks **-éje/i*, *i* je označeval kavzativa in iterativa. Razlika med kavzativi in iterativi je bila v korenskem vokalizmu, kar je ohranjeno še v sti.: dolg vokal je označeval kavzativa, kratek pa iterativa: *vārtayati* = povzroči, da se zavrti; *pōtáyati* = leta. Grščina je posplošila način tvorbe s kratkim vokalom -*ō*-. *φέρω*, *φορέω* — nosim (iter.), *φοβέω* — strašim (kavzat.), enako tudi sla.; formant je v redukcijijski prevojni stopnji: **vratits*.

VI. Koren se je lahko razširil s formantom **-s-*, ki tvori futur: ker imamo danes dva formanta: **-so-* in *-sjo-*, sklepamo, da je prvoten le konzontni *s-*, na tega pa je pristopil trdi ali mehki formant: *λεῖψω*, lit. *liksiū* (bom zapustil). Od te tvorbe je v sla. ohranjena le oblika *byšę-šteję*, akuz. participa k prvotnemu futuru: **byšq*, lit. *búsiu*, gr. *φύσω*.

Glagolski vid ali aspekt

Beseda *grad* na primer ima v vseh zvezah isti pomen: vedno je oznaka predmeta. Posebne lastnosti teh predmetov izražamo z adjektivom. Glagolov pomen pa lahko razumevamo na različne načine. Dejanje, ki ga izvršuje glagolska oseba, je različno: se dogaja, se je dogajalo, je izvršeno itd. Pod aspektom ali glagolskim vidom razumemo tisti pomen glagola, ki izraža naše subjektivno razumevanje z glagolom povedanega dejanja ali stanja, t. j. pomen, ki izraža, ali imamo v mislih dejanje (stanje) v njegovem poteku, nastopu ali dovršitvi. Glagole delimo na 1. nedovršne ali imperfektivne, ki označujejo potek dejanja (stanja) in na 2. dovršne ali perfektivne, ki označujejo sleherno netrajno dejanje, torej dejanje, ki se je začelo, dejanje, ki se je končalo, ali pa neko trenutno dejanje. Imperfektivi sami po sebi so zopet različni: dejanje lahko traja nepretrgoma naprej (durativi ali kurzivni glagoli), dejanje traja ali se ponavlja v določenih intervalih (iterativi). Če pa upoštevamo še člene posameznih aktov, je delitev še obsežnejša. Ti členi nam povedo, ali je dejanje trenutno ali trajajoče ali komplicirano, vendar gre tu bolj za časovno relacijo nego za način. Pri perfektivnih glagolih imamo trenutne, hipne, momentane, punktualne glagole, če nas zanima sam trenutek dejanja; ingresivni glagoli nam povedo, da se je neko dejanje začelo, če pa izražajo glagoli dovršitev dejanja, ne da bi se ozirali na prejšnji potek tega dejanja, so finitivni ali efektivni. Z glagolom *sesti* na primer opišemo trenutek, ko je nekdo prešel v stanje sedenja (momentani ingresivni glagol), prav tako *zaspati*: glagol opiše začetek spanja ali vstop v spanje, glagol *povoziti* pa pove, da se je dejanje izvršilo (finitivni).

Prezent je označeval trajajoče, perfekt pa dovršeno dejanje (stanje) neke glagolske oblike. Oba časa se več ali manj tičeta tudi glagolskega pomena. Formalne plati (časov) ne moremo ločiti od pomenske (aspekta).

Glagoli s perfektivnim pomenom ne morejo imeti prezenta v pravem pomenu. Present perfektivnega glagola je prvotno v sla. aorist, vendar dobi sčasoma že v psla. pomen futura.

Po formalni strani je sla. glagol razdeljen v šest vrst, ki so odvisne od tega, kakšen formant je posamezni koren dobil. Tudi aspekti teh glagolov se nekako uravnavajo v teh vrstah.

Glagoli I. vrste — izkorenski glagoli — so v veliki večini durativni, le *bôdem*, *lêžem* *sêdem*, *stânem*, *pâdem*, *vřžem*, *rêčem*, *jâmem* so perfektivni. Pri teh izjemah opazimo po primerjavi s stesl., da so ostanki nazalno infigiranih glagolov (tudi *vstanem*).

Glagoli II. vrste so perfektivni razen **gynôti* — *giniti*, **sẕxnôti* — *sahniti*, **gasnôti* — *gasniti*.

Glagoli III. vrste so durativi: *sedêti*, *ležati*, *trpêti*. Perfektivi so redki.

Glagoli IV. vrste so po svojem poreklu različni. Denominativi so po večini durativni: *hvala* — *hvaliti*, *ljub* — *ljubiti*. Ostali glagoli so iterativni (njihov koren je v prevojnem razmerju do durativnih glagolov I. vrste: *o/e* : *nositi* : *nesti*, *voditi* : *vesti* (*nesem*, *vedem*), *laziti* : *lesti* (*ležem*), *hoditi* : *šed-* (prišel). Nekaj denominativnih glagolov IV. vrste je perfektivnih: *kup* : *kupiti*, *pust* : *pustiti*, *rod* : *roditi* (pf. in impf.), *skok* : *skočiti*, *trud* : *truditi se*.

Glagoli V/1 so tipični iterativi: *bivati* k *biti*, *skakati*, *čuvati* k *čuti*, *rekati* k *reči*. Glagoli V/2, 3, 4 se dele po aspektu kot glagoli VI.: denominativi so durativni (*stanovati*, *kupovati*, *maševati*, *modrovati*), deverbativi pa iterativni.

Tudi pri glagolskem aspektu je prajezik razlikoval med različnimi osnovami (važna je tudi razlika v akcentu in intonaciji) in to dejstvo je poleg drugih momentov povzročilo, da je v sla. vsak glagol podan v perfektivni in imperfektivni obliki. Sla. je mogla tako po analogiji, to se pravi po nekem vzorcu, ustvarjati k perfektivom imperfektiva in obratno.

Perfektivizacija imperfektivov se je vršila na različne načine. 1. način tvorbe s prefiksacijo je star in ga poznajo tudi drugi ide. jeziki: *jem* : *pojem*, nem. *essen* : *aufessen*, fr. *dormir* : *s'endormir*. 2. Pri drugem načinu pa je sprva imperfektiven glagol, s tem da je dobil nazalni infiks, prestopil formalno v II. glagolsko vrsto, ki je perfektivna. S perfektivizacijo se izvrši niansiranje glagolske vsebine, upoštevati moramo različna razumevanja, različne odtenke: ali pomeni glagol začetek ali konec dejanja, ali zasledujemo smer dejanja ali sam cilj. V sla. je značilno razmerje med številom imperfektivnih in perfektivnih glagolov: perfektivnih prefigiranih glagolov imamo namreč toliko, kolikor jih glagolska vsebina dopušča: *bredem* — *dobredem*, *obredem*, *prebredem*, *zabredem*, glagolska vsebina pa na drugi strani ne dopušča glagola **izpodbredem*. Največ prefigiranih oblik imajo zato tisti glagoli, ki se

največ in najbolj raznoliko uporabljajo. Primeri: glagoli I. vrste: *ne-sem* : *donesem*, *iznesem*, *izpodnesem*, *obnesem se*, *nanesem*, *podnesem*, *prenesem*, *prinesem*, *raznesem*, *unesem se*, *vnesem*, *zanesem se*, *znesem* itd.; *rečem* : *izrečem*, *porečem*, *prerečem*, *urečem*, *zarečem se* i. p. Glagoli II. vrste: *dvigniti* : *izdvigniti*, *vzdvigniti*; *gasniti* : *izgasniti*, *ugasniti*; *sehniti* : *dosehniti*, *izsehniti*, *posehniti*, *presehniti*, *razsehniti*, *usehniti*, *zasehniti*; *pahniti* : *izpahniti*. Glagoli III. vrste: *trpeti* : *dotrpeti*, *potrpeti*, *pretrpeti*, *strpeti*; *slišati* : *naslišati se*, *preslišati*, *uslišati*, *zaslišati*; *molčati* : *namolčati se*, *pamolčati*, *zamolčati*. Glagoli IV. vrste: *voziti*: *povoziti*, *hoditi* — *shoditi*, *pohoditi*; *hvaliti* : *pohvaliti*; *ljubiti* : *zaljubiti se*, *poljubiti*; *pustiti* : *spustiti*, *dopustiti*, *razpustiti*, *popustiti*, *zapustiti* itd. Glagoli V. vrste: *iskati* : *poiskati*, (*obiskati*), *preiskati*, *raziskati*; *klicati* : *izklicati*, *oklicati*, *poklicati*, *preklicati*, *priklicati*, *zaklicati*; *čakati* : *dočakati*, *pričakati*, *počakati*, *učakati*; *delati* : *dodelati*, *izdelati*, *podelati*, *predelati*, *pridelati*, *udelati*, *zadelati*; *plezati* : *doplezati*, *preplezati*, *priplezati*, *zoplezati se*; *brati* (prvotni pomen) : *nabrati*, *obрати*, *odbrati*, *pobрати*, *prebrati*, *razbrati*, *ubрати*, *zabrati*, *zbrati*, *izbrati*; *gnati* : *dognati*, *izgnati*, *nagnati*, *pognati*, *pregnati*, *prignati*, *razgnati*, *sagnati*, *zagnati*. Glagoli VI. vrste: *kraljevati* : *dokraljevati*; *modrovati* : *domodrovati*, *izmodrovati*, *namodrovati se*, *odmodrovati*, *pomodrovati*, *premodrovati*, *zamodrovati*.

Iz teh primerov je razvidno, kako važna je prefiksacija ne le zaradi perfektivizacije, ampak še posebej zato, ker specialno barva glagolski pomen. Prefiksacija ima tako dvojne posledice: 1. glagol je perfektiviziran (prim. *nesti* : *prinesti*). Prefiks nam pove, da je dejanje, ki ga poznamo, prišlo do neke točke in je tam obstalo. 2. Vsak prefiks izpreminja glagolski pomen. Nekateri prefiksi so pomen glagola tako zelo spremenili, da se je glagol pomensko in formalno povsem ločil od prvotnega glagola, take glagole je zato jezik začel upoštevati kot simplekse in je z njimi tvoril nove zveze: *dobiti* : *zadobiti*. Za perfektivizacijo so predvsem produktivni: prefiks *o*: *ocvreti*, *očrniti*, *oglušiti*, *okisati*, *okovati*, *ostrašiti*, *ostriči*; *po* : *pognati*, *ponižati*; *na*: *napisati*, vendar je pri tem prvotni pomen prefiksa vsaj nekoliko občutiti: *napreči*, *napeti* (*na* pomeni tukaj skoraj toliko kot *nad*); *iz*, *s*, *z*: *izdreti*, *izginiti*, *izgovoriti*. Razen pri teh prefiksih je povsod drugod prvotna substanca prefiksa vnesena v prvotno vsebino glagola. Prefiks *do* pomeni, da je dejanje doseglo nek cilj: *dočakati*, *donesti*, *doživeti*. Isti pomen imajo nekatere sestavljenke s *pri*:- *dokupiti* = *prikupiti*, *dobiti* — *pridobiti*, *dodati* = *pridati*. Prefiks *na*- izraža 1. polno mero dejanja: *čitati* : *načitati se*, *duhati* : *naduhati se*, *bahati*: *nabahati se* itd.; 2. začetek dejanja: *nagristi*, *načeti*. Prefiks *po* pove 1., da dejanje traja dalj časa: *počepeti*, *poklečati*, *povasovati*; 2. pa izraža porabo časa, pomen izvira iz glagolove vsebine: *pogoreti*, *poplesti*, *potresti*. Prefiks *pre*- izraža 1. konec dejanja: *prebosti*, *prehoditi*; 2. prehod dejanja: *prenoviti*, *pre*-

obleči, prepisati, preкупiti; 3. stopnjevanje dejanja: *prehvaliti, prekipeti*. Prefiks *za-* izraža: 1. inkohativnost (začetek dejanja): *začeti, zakričati, zaspati*; 2. pomeni izgubo tistega, kar izraža prvotni glagol: *zaigrati, zapiti*. Prav tako je pri prefiksih *iz, nad, ob, pod, pri, raz* prvotni pomen prefiksa prešel v pomen glagola samega, n. pr. *izseliti se, nadvladati, priznati, razgnati*. — Glagol se lahko perfektivizira tudi s tem, da preide v II. glagolsko vrsto, to se pravi, da dobi nazalni sufiks *no-*. Nazalni sufiksi so nastali iz infiksov in označujejo začetek nekega dejanja. Glagoli II. vrste imajo poleg sebe vedno iterativne glagole po V. vrsti na *-ati*: *dvigniti : dvigati, krikniti : kričati*. Iz tega prvotnega razmerja iterativov ostalih glagolskih vrst do perfektivov II. glagolske vrste izhaja analogija za tvorbo perfektivov k durativnim glagolom *bliskniti, puhniti, ječati : jekniti, kipeti : kipniti, klečati : klekniti, molčati : molkniti, drsniti* itd. Prav tako so iz tega razmerja tudi analogični iterativi: poleg *krik : krič* imamo tudi novi iterativ *krikati*. Podobne mlade tvorbe so: *kljuti : kljuniti : kljuvati*.

Na drugi strani je postal prvotni perfektivni glagol imperfektiven s spremembo glagolske osnove, ki se razširi s formantom *-a-* (V., VI. glagolska vrsta). Deloma se spremeni tudi vokalična stopnja korena. I. vrsta: *leči : legati, pasti : padati, reči : rekati, sesti : sedati, seči : segati, načeti : načenjati, objeti : objemati, odpreti : odpirati, jesti : snedati*; II. vrsta: *dahniti : dihati, pehniti : pehati, becniti : becati, mahniti : mahati, geniti : gibati* (razlika med *ganiti : gibati* temelji v glasoslovnih pojavih: **gybati : гъб-но-ти*), *ziniti : zijati, kupiti, kupovati, skočiti : skakati, dati : dajati, davati, plačati : platiti : plačevati, nižati : ponižati : poniževati, blagoslavlјati : blagosloviti* itd.

Od imperfektivnih glagolov se ne da perfektivizirati iterativov, ki so tvorjeni k perfektivnim kompozitom, nastalim po prefigiranju iz imperfektivnega simpleksa: *nesti : ponesti : ponašati se*, h glagolu *ponašati se* ne moremo ustvariti perfekta; prav tako *pustiti : dopustiti : dopuščati, znati : doznati : doznovati, boljšati : izboljšati : izboljševati, napadati, pri-govarјati, napajati, prihajati*. Nekateri teh oblik so v sle. vendarle zmožne nove prefiksacije, ki da glagolu poseben pomenski odtonek, obenem pa ga tudi perfektivizira. Glagoli *porazgrajati* k *razgrajati*, *porazsajati* k *razsajati* in *povasovati* k *vasovati* pomenijo, da se je dejanje začelo in da je neko dobo trajalo. Vedno pa taka prefiksacija glagola ne perfektivizira: glagoli *porazdeljevati* k *razdeliti*, *oponašati* k *oponesti* itd. imajo zgolj iterativni pomen.

Stalno perfektivni so glagoli: *črhnuti, deli, okrevali, planiti, šiniti* ipd.

Glagoli z dvojnimi aspektom pa so odvisno od situacije lahko perfektivni ali imperfektivni. Vsi ti glagoli so novejšega izvora in so nastali po vplivanju tujih jezikov (tujke): *deklamirati* (*je deklamiral* je lahko perfektivno ali imperfektivno; v prvem primeru pomeni *je izdeklamiral*);

nivelirati : tla so *nivelirati* ali *znivelirati*; *protestirati*. Na drugi strani so nastali glagoli z dvojnim aspektom po mehanični prevedbi iz tujih jezikov, sle. *premoči* (pf. k *moči*) ima isti pomen kot *premagati*, *zmagati*, obenem pa pomeni tudi impf. je *premogel toliko in toliko*, glagol je le prevod po nem. *vermögen* : *mögen*. Glagol *tekniti* ima durativen pomen v primerih: *delo mu tekne* — ima uspeh; *ta jed mi tekne*. V zvezi je, je, pa mu nič ne tekne pa je glagol perfektiven in ima isti pomen kot glagol *zaleči* (*ne zaleže mu*). *Roditi* je perfektiven glagol; v pomenu *letos polje ne rodi* pa ima durativni pomen.

Raba aspektov v zvezi s časom

Prezent imperfektivnih glagolov pomeni v sedanjosti trajajoče dejanje: *delam*. Prezent perfektivnih glagolov ima pomen futura: *kriknem*, *planem*, *pojdem*. Primeri: *če ga živ krst ne zmore*, *Krpan ga bo* (Levstik: Martin Krpan); *še to noč pojdem* (bom šel). Prezent imperfektivnih glagolov lahko pomeni tudi brezčasnost: *Mi orjemo in sejemo*, *gospod pa žanje*, *zakaj njegovo je polje* (Cankar, Za križem). Prav tako pomeni brezčasnost prezent perfektivnih glagolov: *razjokam se*, *velikokrat se razjokam*, *ko pomislim*, *kako bo češčeno moje ime* (Cankar: Za križem); mešano: *ležem* (pf.) *zvečer in vselej si mislim* (impf.), *bilo bi še nočoj*, *jutri se bo izpremenilo*. (Cankar: Za križem). V tem smislu se uporabljajo perfektivni in imperfektivni glagoli predvsem v trditvah, pregovorih, refleksijah: *kdor laže, tudi krade*; *vrana vrani ne izkljuje oči*.

Prav tako je v sle. dvojen tudi historični prezent, prezent imperfektivnih glagolov služi za opisovanje, prezent perfektivnih glagolov pa za pripovedovanje. Cankar, Za križem: *Prelepa je bila pokrajina* (sledi opis), *tam polje v soncu rumeneče*; *ziblje se in šumi narahlo*, *šepeče ... Krpan: to reče in brž dene sol s kobile*.

Prezent perfektivnih glagolov izraža brezčasnost, možno pa je tudi, da ima funkcijo pravega prezenta. Delbrück je trdil, da to ne more biti prezent, toda že Miklošič je pravilno zaključil, da v 1. os. sg., du. in pl. prezent perfektivnega glagola lahko izraža sedanjost, to so trenutni ali tako zvani punktualni glagoli, obenem z začetkom izražajo tudi konec dejanja: če rečem: *zahvalim*, mislim s tem na sedanjost dejanja, prim. v Briž. spom.: *izpovem se*, *odpustim*. Do kolebanja v izražanju je prišlo, ker je sle. zreducirala število glagolskih oblik. Izgubili smo aorist in imperfekt. Prezent perfektivnega glagola je pravzaprav prvotni aorist, ki se je tvoril iz prezentovega glagolskega debela (le v prevojnem razmerju — podaljšanje).

Prezent imperfektivnih glagolov izraža v sle. štiri časovne funkcije: sedanjost in trajanje, kot historični prezent označuje tudi preteklost (v

opisovanju) in izjemoma prihodnost, v refleksijah in pregovorih pa brezčasnost.

Prezent perfektivnih glagolov izraža sedanjost (trenutni glagoli), praviloma prihodnost, kot historični prezent v pripovedovanju preteklost, brezčasnost v refleksijah in pregovorih. Tudi tu je nastalo zaradi redukcije glagolskih oblik mešanje: *pojdem* ima pomen futura, pogostejše pa se v govoru uporablja opisana oblika: *bom šel* namesto *pojdem*. Pri tem sta se zblížala prezenta perfektivnih in imperfektivnih glagolov. Prezent perfektivnih glagolov je začel dobivati pomen sedanjosti.

Raba imperfektivnih in perfektivnih glagolov je pri imperativu točnejša. Imperativ perfektivnih glagolov označuje trenutnost ali začetek dejanja: *spomni se, odpri oči*; imperativ imperfektivnih glagolov označuje nadaljevanje dejanja: *varuj se* (tu ne mislimo na začetek, ampak na celo življenje), *trpi, molči*. Zelo redko je pri imperativu podobno kolebanje kot pri prezentu: Cankar — *ne pridi več domov!* v pomenu *ne prihajaj niti prvič!*

Nekaj literature o glagolskem vidu:

Delbrück: Vergleichende Syntax der indogermanischen Sprachen.

Streitberg: Perfektive und imperfektive Aktionsart in Germanischen, PBB XV.

Urgermanische Grammatik, 1896.

Gotisches Elementarbuch, 1910.

Vondrák: Vergleichende Grammatik der slawischen Sprachen.

Miklošič: Verba intensiva im Altslowenischen, KZ I. 1858.

Musić: Rad, AfslPh.

Belić: Postanak prasla. glagolske sisteme. Glas, CLXIV 1935, Księga referatów I., str. 13, Warszawa 1934.

Meillet: Études sur l' étymologie et les vocabulaires du vieux slave. I. 1902. RESI VII.

Mason: La notion de l' aspect chez les grammairiens tscheques avant Dobrovsky. ČMF. XVII.

Morphologie des aspects du verbe russe. Paris 1908.

Emploi des aspects du verbe russe. Paris 1917.

Češka gramatika.

Bezljaj: Doneski k poznavanju slovanskega aspekta. Slavistična revija I. 1948. Tam je tudi precej predmetne literature.

Klasifikacija glagola

V slavistiki sta znani v glavnem dve klasifikaciji. Prva je klasifikacija Dobrovskega, ki jo je prevzel Miklošič in je še danes ohranjena v deskriptivnih slovnica. Ta klasifikacija upošteva v glavnem infinitiv, prezent pa

služi za razporeditev v pododdelke. Drugo, Schleicherjevo klasifikacijo je populariziral Leskien v stesl. gramatiki. Ta klasifikacija temelji v glavnem na prezentovi osnovi in upošteva infinitiv za pododdelke. Glagoli so razdeljeni v štiri vrste s prezentnimi sufiksi: I. *-e-*, II. *-ne-*, III. *-je-*, IV. *-i-*. Primeri: I. vrsta: prezentni sufix *-e-*: 1. razred brez infinitivnega sufiksa: *nes-e-m*, *nes-ti*; 2. razred: infinitivni sufix *-a-*: *ber-e-m*, *br-a-ti*. II. vrsta: *-ne-* (inf. suf. *-ni-*, psl. **-nq-*): *dvig-ne-m*, *dvig-ni-ti*. III. vrsta: *-je-*: 1. razred brez inf. sufiksa: *bi-je-m*, *bi-ti*; 2. razred — infinitivni sufix *-a-*: *piš-e-m* (< **pis-je-*), *pis-a-ti*. IV. vrsta: *-i-*: 1. razred z infinitivnim sufiksom *-i-*: *hval-i-m*, *hval-i-ti*; 2. razred z infinitivnim sufiksom *e* (psla. **é*): *trp-i-m*, *trp-e-ti*; *lež-i-m*, *lež-a-ti*. Poleg teh dveh osnovnih razdelitev je v slavistiki še več razdelitev, ki so pa le kombinacije dveh osnovnih vrst. Pastrnek (Tvarosloví stesl. jezika) je izvedel razdelitev glagolov s historične plati (Brugmann). Uvedel je 31 vrst, marsikatera je v sla. zastopana samo z enim glagolom, razdelitev je komplicirana, razvojno pa nič ne pomeni. Kul'bakin je (Beličev zbornik 1936) uvedel novo klasifikacijo, v njej združi obe klasifikaciji, Miklošičevo in Schleicherjevo, poleg prezenta in infinitiva upošteva tudi imperativ. V tej klasifikaciji je sicer le enajst glagolskih vrst, toda Miklošič in Schleicher sta dokaj dobro razdelila glagole in obravnavata razen tega tudi primere različnih infinitivnih in prezentovih osnov (*spim* = *trpim*: pričakovali bi inf. **spěti* = *trpěti*, imamo pa *spati* : *trpěti*). — S slovenskega stališča moremo delitev takole sprovesti: I. prez. *-e-* (inf. *-ti*, part. *-la*) — *nesem*; II. *-je-* (*-ti*, *-la*) — *štejem*; III. *-ne-* (*-ti*, *-la*) — *zinem*; IV. prez. *-i-* (inf. *iti*, *eti*, *ati*: *nositi*, *videti*, *ležati*); V. prez. *-a-* (*ati*) — *delam*; VI. *kupujem*, *kupovati*. Iregularni pa so: *pečem* ob inf. *peči*, part. *pekla*, *morem*, *sežem*, *vzamem*, *pnem*, *mrem*, *berem* : *brati*, *pišem* : *pisati*, *tkem* : *tkati*, *bljujem* : *bljuvati*, *smem*, *stati*, *hoteti*, *spati imeti*, atematični glagoli. Ker je vseeno, kako si klasifikacijo zamislimo, bomo v nadaljnjem upoštevali Miklošičevo razdelbo.

Glagolske končnice

Glagolske končnice so primarne in sekundarne. Primarne se uporabljajo v indikativu, sekundarne pa v ostalih naklonih, perfekt je imel svoje končnice. Sekundarne končnice so prikrajšane za vokal, ki je lasten primarnim končnicam: primarno **-mi*, **-ti*, sekundarno **-m*, **-t*. Vsaka končnica izraža tudi genus verbi, je aktivna in medialna: *-mi* in *-mai*, osebo in število. Pri atematičnih glagolih so deloma druge končnice kot pri tematičnih. Te končnice so prešle sprva tudi v sla. Od prvotnega stanja so ohranjeni relikti, sicer pa je povsod prišlo do izenačevanja oblik.

Singular

1. o s. Psla. *-*q*: -*m*, prva je končnica tematičnih, druga atematičnih glagolov. Končnice tematičnih glagolov *-*q* se ne sme zamenjati z lit. končnico -*u* < ide. *-*ō* (prim. še gr. *φέρω* lat. *ferō*, got. *baira*), naša končnica spominja na sanskrt, kjer je 1. sg. *bhārāmi*, podobno je moralo biti tudi v sla., le da je sla. končnica -*m* sekundarna in izvira verjetno iz konjunktiva, oz. drugih naklonov: *-*ām* (-*ō*, *n/m*) — **sb̥q* < *sb̥ā*+*m*. Da more konjunktivna oblika prehajati v indikativ, vidimo v lat. impf.: *amābam*, -*bam* < *fuam*. Atematični glagoli so obdržali končnico *-*m̥*: *asmi*, *εἰμι jesm̥*. Tu se sla. razlikuje od balto-sla. jezikov, ki poznajo pri teh formah le medialno končnico: st pr. *asmai*, lit. *esmė*, st. lit. *esmė*.

2. o s. 2. oseba sg. je v sla. zelo komplicirana. Sti. *bharāsi*, got. *bairis*, lat. *legis*. Končnica je prešla od atematičnih glagolov k tematičnim: *-*ēsi*, *ἔσσι* (Hom.), sla. *jesi*. Prvotno so imeli tematični glagoli ide. končnico *-*ēi*, gr. *φέρεις* (-*s* je poznejšega izvora — formalna končnica). Pri atematičnih glagolih so s končnico -*si* nastale oblike: **es̥s* (Kijev. listki: *podas̥*, st. češ. *s*, Briž. spom. *vuez*) in pod vplivom **beri* : *esi*, *dasi*, *vəsi*. Pri glagolih III. in IV. vrste z atematsko fleksijo tipov **terpēti*, *xvaliti*, je s praviloma prešel v -*š*: **terpisi*, *xvalisi* > *trpiši*, *xvališi*. Končnica se je od tod razširila po vsej konjugaciji. Možno si je tudi misliti, da je sla. **beres̥s* (prim. sti.) in *jesi* (med. -*sai*) dalo **beresi*, po **terpiši* končno **bereši*. Oblike na -*ši* so lastne le stesl., vsi ostali sla. govori imajo le neke vrste sekundarno končnico -*š*. Mislijo, da gre tu za neke vrste analogijo po 3. sg.

3. o s. V 3. os. sg. je končnica -*li* pri tematičnih in pri atematičnih glagolih: lat. *vehit*, sti. *bharati*, *asti*, sla. **beret̥s*: *est̥s*. Povsod je prevladala ena končnica, toda to ni več primarno razmerje. Sla. končnica -*t̥s* je znana le iz ruščine, v st. polj. jih najdemo le pri atematičnem tipu: *ješć* poleg *jest*. Vse povsod drugod, tudi v stesl., je razširjena le končnica -*t̥s*. Končnica je otrdela že zelo zgodaj, vendar v predhistorični dobi ni nič takega, kar bi moglo to otrditev izvesti. Zato so mislili, da gre za sekundarno končnico *-*to* ali celo za končnico, ki se javlja pri keltsko-latinskih deponentnikih: *-*tur*. Vse to pa sega daleč nazaj, še posebej, ker o deponentnikih v sla. ni sledu. Otrditev sla. vokalizma si moremo razlagati iz različne konzonantske sosesčine, kar potrdi tudi stesl., kjer se včasih odvisno od okolice menjata -*̥s* in -*t̥s*.

Dual

1. oseba je doživljala spremembe že v ide. Menjavali sta se končnici *-*uās* : **ua*, sti. -*vaḥ* : -*vā*. Sla. končnica -*vē* je nastala pod vplivom pers. zaimka. — Končnica 2. os. je -*ta* pri primarnih in sekundarnih oblikah; gr. *εστα*, *στα*, sla. *sta*. Končnica 2. os. vpliva na končnico 3. os., ki se je

prvotno glasila *-te*, najbrž iz **tes*, že stesl. pa pozna *-ta*, Verjetno je tu tudi vpliv nominalne končnice: *brata*.

Plural

1. o.s. Končnice so že v ide. zelo različne: sti. *maḥ* < **-mos*; dor. *-mes*; lat. *-mos* > *mus* (*legimus* < *legimos*); **-mon*, sla. *-mъ* < **mon*, ki je v prevojnem razmerju z **-men* (gr. *φέρμεν*), st. r. *есмя* < **esme*, let. *esmē* < **esmen*. Iz vseh teh primerov je razvidno, da sta se pomešali primarna in sekundarna oblika. Glede *-mo* < **mos*, ki je v prevoju z *-me* < **-mes*, glej doli.

2. o.s. *-te* za obe fleksiji; prvotna razlika med primarnimi in sekundarnimi končnicami je ohranjena le v ideir.: prim. *-tha* : sek. *-ta*, v ostalih ide. jezikih te distinkcije ni več.

3. pl. *-nti* pri tematičnih in redupliciranih atematičnih glagolih: sti. *bháranti*, gr. *φέρουσι*, lat. *vehunt*, got. *bairand*, sla. *vezqъs* in *δίδουσι*, sti. *dádati* < **dodṇti*, psla. *dadętъ*. Atematični nereduplicirani glagoli imajo končnico **-enti*, glagolski koren pa je običajno v redukcijski prevojni stopnji: **senti*, sti. *sánti*, dor. *έντι*, umbr. *senti*, nem. *sind*, sla. **sqъs*. Možno bi bilo, da gre pri sla. obliki za prevojno razmerje, ker pa je oblika le še v lat. (*sont* > *sunt*), pojava ni potrebno pojasnjevati s prevojem, kajti lat. oblika *sont* je nastala analogično po 1. os. *somos*, *sumus*, ki vpliva na ostale osebe. Sla. obliko **sqъs* razlagamo zato kot vpliv tematičnih glagolov (**berqъs*).

Prezent v slovenščini

1. sg. v psla. pri tematičnih glagolih na **-o*: *pletō*, *čujō*, *dvignō*, *trpl'ō*, *nošō*, *dělajo*, *kupujō*.

1. sg. v psla. pri atematičnih glagolih na **-mъ*: *esmъ*, *vémъ*, *damъ*, *imamъ*, *émъ*.

Pó sle. glasoslovnih zakonih bi moral biti upravičen rezultat za 1. sg. tematičnih glagolov **-o*, pri atematičnih pa je po izpadu polglasnika rezultat pravilen: *vem*, *dam*, *imam*; pri **esmъ* se po redukciji vrine vokal: *səm*. Tematični glagoli pa imajo danes končnico *-m*: *pletem*, *čujem*, *dvignem*. Ta *-m* se je v tematični fleksiji posplošil postopoma, analogično po atematičnih glagolih, ki so bili precej v rabi. Isti primer je tudi v drugih sla. jezikih, kjer zasledujemo danes štadije, ki so nekoč eksistirali tudi v sle., pa se v teh jezikih niso razvili naprej.

Bolgarščina ima isto analogijo v začetni fazi, pri glagolih V. in VI.: *kupúvam*, *vérúvam*, *kópam*, nato tudi III/1. Tudi v shrv. je prodrla analogija najprej v V/1: *delam*, prve primere zasledimo v tekstih iz XIII. st., v IV. in III/2 (*učinimъ*, *molimъ*, *vidimъ*) je prva analogija v XV. st., med-

tem ko je končnica *-m* na splošno prevladala od XVII. st. Stara poljščina je izvedla analogijo najprej v V/1 (*powiadam, poznawam*) in III./1. (*umiem, śmiem*); gornja lužiščina v V/1 (*džělam = delam*), stara češčina pri III/1 (*umiem, umím* po *viem*) in V/1 (*dělám*). Ker so sla. jeziki izvedli analogijo najprej pri V/1 in III/1, moramo za analogijo nastaviti sledečo razvojno pot: *dělaš, uměš : daš, imaš, věš = dělajo, umějo : dam, imam, věm*, od tod tudi *delam, umem*. Isto razvojno pot zasledimo tudi v sle., dasi so vsi procesi izobraženi že v predliterarni dobi. Iz vsega tega sledi, da tudi za sle. lahko nastavimo dobo, ko sta V/1 in III/1 prešli v *delam, umem*, na kar se je analogija nadaljevala. Glagolom V/1 in III/1 slede najprej glagoli IV. in III/2: ker je obstajalo med infinitivom in prezentom razmerje *dělati, uměti : dělám, umém*, je prešla analogija te vrste tudi v IV. glagolsko vrsto, od tod *nositi : nosím*, nato pa še *trpěti : trpím*. Nadaljevanje in posplošitev analogije je povzročil nov moment: v fleksiji *dela-m, dela-š, dela-mo, dela-te* se smatra *dela-* za osnovo, *-m* pa za končnico. Tako je tudi k *bere-š, plete-š* nastopilo *bere-m*, v prvo osebo je jezik vnesel osnovo 2. sg. in ostalih oseb. Ker je bilo to izobraženo že v predliterarni dobi, nahajamo analogijo po omenjenem vrstnem redu v starih sle. zapiskih.

Končnico *-o* izkazujejo Briž. spom. v sledečih primerih: *chokú (hoťo)*, *vueruiú (věrujo)*, *pomngu (pomn'o)*, *tuoriv (tvorjo)* itd.; pri atematičnih glagolih je končnica *-m*: *iesm, imam*. Končnico *-o* 1. sg. tematičnih glagolov je najti v sle. refrenu neke nemške pesmi trubadurja Oswalda von Wolkensteina: *io te proso*; trubadur Oswald je bil rojen l. 1377. in je konec 14. stol. popotoval po naših krajih. V CG iz začetka XV. stol. beremo: *proſſo, mollo, obľublo, odpuscho* poleg atematičnih *yzpovem, odpovem, dam, ſem*, izjemoma *bodem*, ki pa je bil pomensko neposredno vplivan od atematičnega pomožnika *sem*. V cel. rkp. *veruyo*, v kranjskem rokopisu, kjer je videti nagel razvoj centralnih dialektov, pa imamo že *prsežem, nočem, opomenim*. To so prvi teksti, ki kažejo izpremembo v splošnem. Od l. 1550 dalje najdemo le še nekatere redke ostanke stare končnice: 1. *hozho* pri Trubarju, Krelju, Tulščaku, Dalmatinu (v prvih tiskih, v Mozsesovih bukvah in Pasijonu, medtem ko ima Biblija skoraj redno obliko *hozhem*), v EDP in pri Stapletonu. Poleg te oblike je v rabi še oblika *čo*, ki izvira iz prevojne stopnje korena: normalna stopnja **xol'q*, reducirana stopnja **xst'o* *-(x)čo*. Oblika *(x)čo* se je poleg oblike *xočo* uporabljala v enklizi. V starih tekstih sta ohranjeni obe varianti. Iz teh dvojnosti izvira tudi variacija v nikalni obliki: **ne-xčō > něčo, nečem* poleg **nexočo > > nōčem*. Obe obliki, *nečo* in *nočo*, beremo pri piscih XVI. st. Oblika *čo* je svoj *-o* dolgo obdržala, pozneje je dobila končnico *-m*, ki se je razširila k vsem glagolom. Dial. se je oblika ohranila v Beli Krajini, Beneški Sloveniji: *čo* (+*m* ali *-n*) in v Reziji. Dolgo se je obdržala oblika *verujo*:

ueruyo, ker je bila pogosto rabljena v cerkvenih obrazcih. V XVI. st. so pisali in govorili *uéruyo*, po redukciji iz tega *vêrïo*, pisano *veryo*. Reducirana oblika je običajna v Trubarjevem Katekizmu iz 1550 in 1555, v Testamentu iz 1557, v Katekizmu 1595, v EDP, skratka večinoma v katehetičnih frazah. Poleg nje se je razširila tudi oblika *verujem*, v Katekizmu 1555. 1. enkrat, v CO, Psalterju, Katekizmu 1567, Katekizmu iz dvema izlagama, Testamentu iz 1582. Obliko *mogo* za današnje *morem* beremo dvakrat v Testamentu iz 1557. 1., 1582., v Tulščaku, sicer pa je za XVI. stol. že običajna oblika *morem*. Obliko *živejo* za današnje *živim* beremo enkrat v Trubarjevem Testamentu 1557, str. 306: *iešt shiueio*, prav tako redka je oblika *čujo* (Psalter: *iešt zhuio*). V dial. razen tistih, ki te oblike še poznajo, ni o tem nobenega sledu. V Reziji in Zilji je starejša ženska generacija sicer še govorila *verjo* in *pravljo*, povsod drugod je že v predliterarni dobi razvoj 1. sg. prez. dognan.

2. sg. prez. V sla. pri tematičnih deblih -*ši/-šb*, pri atematičnih -*si/sb*: *podasb* v Kij. list., *vuez* v Briž. spom., drugod -*si*, ki je morda medialna končnica. V sle. imamo pri atematičnih deblih vseskozi *veš*, *daš*. Starih oblik v sle. ni, kvečjemu v Briž. spom. lahko beremo: *postediši*. Povsod je običajna končnica -*š*: *zadenes*, *vzoues*, *prideš*. Za tolminske govore je znano, da govore v vprašanjih -*ši*: *prideši*, *znaši*: isto je v Reziji, le da je tu omejeno na vprašalnico: *v'ěši kŕi* (veš kaj). Zato tega ni mogoče razlagati kot ostanek fleksije na -*ši*, pač pa je to kontrakeija iz *veš-li-kaj*.

Pri besedi *hočem* najdemo v sle. dial. še ostanek iz predpsla. dobe, ko je bila v 2. sg. končnica *-*ei*: **xot'i*. Sla. ima v 2. sg. sedaj povsem drugo končnico, oblika **xot'i* pa je ostala kot nekakšen adverb brez zveze z glagolom, ker se je uporabljala v prislovnih izrazih. Nastanek oblike *xot'b* (s privzemom končnice po atematskih glagolih) so razlagali nekoč iz optativa, kar pa ni nujno: oblika je nastala pod vplivom tematičnih glagolov: 1. sg. **xotŕ-om*, 2. sg. **xotŕ-ei*, stesl. *xošti*, ker pa se oblika ni občutila kot 2. sg., je dobila končnico -*ši*: *xoštiši* (Nikoljski evangelij), oblika *xošti* pa se je ohranila v st. r. in srb. V sle. se je oblika *xot'b* razvila praviloma v *hoč*, razširjena je v centralnih dial., v Ljubljani in na vzh. Gor. *wač*, na zg. Gor. *oč*, na Prim. in na Krasu *wôč*. Oblika je od Trubarja dalje v knjigi pogosta: beremo jo pri Krelju, v EDP, pri Skalarju, Schönlebnju, v Janškovičevem rokopisu Tomaža Kempčana iz sredine XVII. stol. Oblika *hoč* je sprejeta kot glagolska osnova, na katero se pritikajo končnice brez tematičnega vokala, že v XVI. st. je poleg oblike *hočete* razširjena oblika *hočte*, *hočva*, *nočte* itd. Redukcija etimološkega -*e* pred XVI. st. ni nastopila.

V 2. sg. beremo pri protestantih pogosto obliko *hozheš*. Zaradi prepogoste rabe je ne moremo imeti za navaden zapis. Razvoj si razlagamo na dva načina: 1. z disimilacijo šumnikov v posebni stavčno-fonetični zvezi

(hitra izgovorjava), ta razlaga je najbolj verjetna; 2. možno je tudi, da je prišla beseda zgodaj v zvezo z atematičnimi glagoli in se ohranila v taki obliki do XVI. stol.

3. o.s. sg.: v psla. **-t_h*, prav tako v 3. pl. **-ot_h* v sle. bi morali imeti **beret* in **berót*. Kot v vseh sla. jezikih je tudi v sle. ta končnica izginila. Pojav velja tako za atematična in tematična debela (atem. **est_h* : sle. *je*). Sedanja oblika se je razvila pozno, oblika s *-t* je ohranjena še v Briž. spom.: *iezt*, v štiri sto let mlajšem Beneškem rkp. *jest* poleg *je*. V CG pa je že popolnoma prevladala oblika *je*, ki nastopa dotlej kot dubleta. V tej dubleti končni *-t* enostavno odpade, vendar v povsem določeni medsebojni zvezi, namreč, če sledi v naslednji besedi veččlenska začetna konzonanca: prim. iz Briž. spom.: *geštati* (tu je tudi ista glasovna skupina). Pred vokaličnim začetkom naslednje besede pa *-t* ošane: *iezt*. Iz podobnih zvez bi ta dubleta utegnila postati splošna oblika, vendar je teh zvez premalo, da bi mogli sle. oblike glagolov tematične fleksije izvajati iz njih, čeprav je sicer fleksija pomožnikov precej vplivala na vse druge fleksije. Ker so v Briž. spom. pri tematičnih glagolih tudi oblike brez *-t* (*vzedli*), moramo že v 10. stol. računati z izgubljanjem končnega *-t*. Menimo, da je izguba analogična. Po svojih funkcijah sta se v sle. dotikala prezent in aorist; uporaba aorista se je opuščala. Prezent dovršnih glagolov je imel pomen futura, sčasoma pa še pomen trenutnih glagolov, kot historični prezent je bil enak aoristu. Zaradi križanja funkcij je prišlo do križanja oblik. Pojav je znan že v nekaterih mlajših stesl. tekstih, n. pr. v Nikoljskem evangeliju, le da gre tu za križanje v obratnem smislu. Namesto aorista *da* se uporablja oblika *dast_h*, v sle. pa nastopi pod vplivom aorista *da* prezent *da*, po aor. *dēla* — prez. *dēlat* > *dēla*. Dejstvo, da je pri atematičnih glagolih odpadel **-st_h* in ne le **-t_h*, dokazuje, da je jezik pri atematičnih glagolih težil za obliko na vokal, kakršna je bila v aoristu. Odpad **-t_h* v 3. pl. je najbrž-nekaj poznejši, na pojav je vplivala simetrija plur. končnic *-mo*, *-te*, *-t_h*; poleg tega sta končnici 3. pl. prez. in aor. različni, kar je vplivalo na razvoj.

Dual. 1. o.s. **-vė*. Oblike s to končnico so v sle. delno še ohranjene, vendar samo za fem. V du. imamo razcep končnice po spolu, česar sicer pri glagolu nimamo: **-vė* > 1. *va* (m.) — Trubar: *greva*; 2. *vė* (f. n.), *vi* (f.): *hozheve*. Na ločitev končnic po spolu je utegnila vplivati nominalna ali pronominalna fleksija; na končnice ne vpliva le zaimek *midva*, *midve*, ampak tudi substantiv, kar je razvidno iz oblik: *vi grevi* po *dve ženi* ipd. Na Stajerskem in v vzhodnih dialektih je namesto današnje knjižne oblike nastopila končnica *-ma*, enako pri pronomenu *madva*. V teh dialektih je namreč splošno izredno opuščanje duala v korist plurala. Pod vplivom pl. oblike *sno* imamo v dualu obliko *sma*, *madva*, *trpima*, tako pri Pohlínu, Haslu, Gorupu, Slomšku, dial. v Sle. goricah in v Prekmurju.

2. o s. Prvotna končnica **-tā*, stesl. *ta*, v sle. tudi tu kot v 1. osebi razcepljenost po spolu: **-ta* > m. *ta*; f. n. *te*, *ti* < *tē*. Končnica *-te* nastopa v sle. sprva praviloma v 3. o s e b i, sčasoma jo izpodrine končnica *-ta*. Izenačevanje nastopi po vsej fleksiji: *padeta*, *-te*, *-ti*, enako pri atematičnih *-sta*, *-ste*, *-sti*. Pri atematičnih se je tu in tam smatralo za končnico *-sta*, čeprav je *-s* korenski element (**es-tha*) — *dasta* < **dōd-tha*. Ker je imel jezik *-s* za končniški element, je glas prešel v tematično fleksijo: Trubar — *odidešta*, *shivista*, pogosto danes na Krasu in na Goriškem. Na drugi strani je na Spodnjem Štajerskem in v Slovenskih goricah končnica *-ta* prodrla v atematično fleksijo: *data*, *veta*.

Plural. 1. o s. je imela že v psla. različne končnice: 1. *-mz* v stesl. in v starejših dobah sla. jezikov, 2. *-me* v češčini, bolg. in makedonščini, kjer je v 1. os. prez. nastopil *-m* po atematičnih, č. *volám*, pl. *voláme*; 3. *-mę* v stari rušč.; 4. *-my* v st. rušč. in stesl., tu je prevladal vpliv personalnega zaimka, končnico poznata poljščina in lužiška srbsčina. Končnica *-me* je razumljiva iz razmerja do 1. os. prez. Danšnje sle. oblike na *-mo* stesl. nima. Briž. spom. poznajo le oblike: *ozstanem*, *modlimze*, *klanamze*, *mošem*: povsod tod je danes končnica *-mo*: Fortunatov jo izvaja iz **-mos*, Vondrák iz **mon* > *mz*. Končnice so se razlikovale že v ide., primerjaj gr. *φέρουεν*, lat. *ferimus(mos)* = dor. *φερομες* (povsod gre le za vokalični prevoj v končnicah). Sle. *-o* je pa vendarle po vsem tem še vedno nepojasnjeno. V Briž. spom. je oblika na *-z* upravičena in ne gre za stesl. pojav. Končnica *-mo* je nastopila kot v drugih sla. jezikih tudi tu kasneje in jo moremo historično zasledovati. V dubrovniških tekstih je prodrla najprej pri atematičnih glagolih, od tam pa se je do danes izključno posplošila, prav tako je splošna pri enem delu maloruskih dialektov. V belorušč. je končnica *-mo* lastna atematičnim glagolom, tematični imajo končnico *-m*. Končnica *-mo* je do danes povsem prevladala le v sle., shrv., slovašč., to je povsod tam, kjer je v 1. os. sg. končnica *-m*. Iz tega sledi, da je moralo prav razmerje med 1. os. sg. in 1. os. pl. sprožiti novo glagolsko obliko. V posameznih sla. jezikih nastopi ta končnica razmeroma pozno, zato je ne vežemo z ide. Razlagamo si jo z dejstvi iz historične dobe: Valjavec pravi, da je nastala pod vplivom it. *siamo*, toda v tem primeru bi bila končnica sprva razumljiva za zap. Slovenijo in Dalmacijo, manj za Raško ali Slovaško, Belo in Malo Rusijo. Na drugi strani sklepa Valjavec, da je bila končnica *-o* pritegnjena iz 3. os. pl. *bero*, da bi se vzpostavila razlika med 1. os. sg. in 1. os. pl. Pedersen je razlagal *-o* v maloruskih dialektih iz nekih nerazložljivih sandhi pojavov. Ramovš: iz dejstev v predhistorični dobi, iz gr. *φέρουεν* : *φερομες* lahko zaključimo, da je gr., čeprav stisnjena na ozek teren, posplošila dve obliki, na zapadu eno, na vzhodu drugo. Vsaka od teh končnic je vezana na določene pogoje, ena je primarna, druga sekundarna (konjunktiv, optativ). To prvotno mešanje je pozneje

izkristaliziralo eno samo obliko. V sla. sta bili razširjeni končnici *-mъ* in *-mo*. Prvo končnico so uporabljali kot primarno, drugo kot sekundarno ali obratno. Stesl. pa je že posplošila eno obliko v vseh časih in fleksijah, s čimer je zabrisan prvi člen te zgodovine, ker je šel razvoj v stesl. hitreje kot v drugih sla. jezikih. Sklepamo, da je bila končnica *-mo* sprva običajna v atematični fleksiji (danes v belorušč.) in da je šele pozneje prešla k tematičnim glagolom. Vseh pet atematičnih glagolov je izšlo iz ide. perfekta, ki ima v ide. končnico *-mo*: *věmo* = sti. *vidmá*. Perfekt je sčasoma izginil, ali končnica 1. pl. se je še ohranila. Te oblike so sprožile nadaljnjo posplošitev.

Končnica 2. o.s. p.l. tematične in atematične fleksije *-te* se je v sle. v splošnem obdržala. Ponekod je sem zopet pritegnjen korenski *-s-* od nekaterih atematičnih glagolov, ta se razširi najprej h glagolom, ki so bili z atematičnimi v bližnjem razmerju, pozneje se posploši. Te vrste oblike so prevladale na Krasu in na Goriškem, pogoste so pri Krelju.

3. o.s. p.l.: pri tematičnih glagolih: **berętъ*, glagoli III/2 in IV. **xvalętъ*, *proseętъ*; atematični glagoli: **sętъ*, *dadętъ*, *vędętъ*, *ędętъ*. Po glasoslovnih zakonih bi bila upravičena onemitev končnega polglasnika, v sle. pa je vseskozi onemel tudi *-t*, od tod oblike *bero*, *hvale*, *prose*, *so*, *dade*, *vede*, *jade*. V glavnem so se te oblike še ohranile, čeprav so analogije rodile nove končnice.

Do XVI. st. je bila še živa končnica tematičnih glagolov *-o*: *bero*, *pado*, *dopado*, *rasto*, *krado*, *mogo*, *teko*, *vrigo*, *strigo*, *obimo*, *tro*, *stano*, *mino*, *kazo*, *pišo*, *kličo*, *iščo*, *isko* (pomešanje prezentne in infinitivne osnove), *hoto* (*-o* je analogičen); v glavnem pa je bila v novejši dobi končnica razširjena z elementom *-jo*, ki pristopi na osnovo 2. os. sg. kakor *-m* v 1. os. sg. Končnica *-o* se je začela analogično razširjati tudi pri prvotnih glagolih III/2 in IV., kjer je bil upravičen *-e*. Pri Trubarju beremo: *vido*, *shivo*, *seleno*, *brano*, *Sorrasho*, *besho*, *Shteio*, *neshtevo*, *pozghuto*, *chrano*, *porabo* itd. V VI. vrsti so pravilne oblike: *kupujo* (*kupujętъ*), *žalujo*, *verujo*, *prešuštujō*, *približujō*, *zadržujō*, *iskazujo*, *vojskujo*, *namečujō*, *svetujō*, *omamujō*, *maščujō*. V III/2 in IV. prvotna končnica *-é* je danes redka in se je že zgodaj nadomeščala z *-ó*, ta pa se je razširil s končnico po V. fleksiji *-jo*: *bolójo* (beneščina), *trpójo*, knjižno danes *trpijo*, *bolijo* po osnovi ostalih oblik.

V atematični fleksiji imamo različne oblike: *jejdo*, *vejdo*, *dado*, tudi s končno akcentuacijo: *jedó*, *idó*. V vzh. Beli Krajini, okoli Brežic in Kapele ob Sotli velja končnica *-do* za glagolsko končnico in prehaja najprej h glagolom, ki so po strukturi blizu atematičnim: *znado*, *gnijedo*, *oznanjūjedo* itd. Poleg te se je ohranila še končnica *-e*, ki se je sprva obdržala v mejah svojih prvotnih glagolov in preko tega v glavnem ni prehajala. Znane so oblike *hote*, *stoje*, *zaslišē*, *skrbe*, *držē*, *zde* (za *sede*),

beže, vene, trpe, žive, se boje, spe, žahte, gore, omrže, puste, prose, govore, uče, česte, služe, more, postane (po II. vrsti) *dele, store, strde, gode, gospodare, dolže, love, prave, krope, kade, počute, izvole, svare, izgube, obude, odpade, ohrane*. Vendar tudi v XVI. st. redko beremo oblike, pri katerih je končnica vplivala na druge glagole izven svojega upravičenega obsega: *pogine, pride, pujde, postane, mine, poje, zatisne*. Najpogosteje prehaja v II. vrsto, ker so infinitivi II. in IV. vrste pravzaprav enakšni. Končnica *-e* je lastna sprva tudi atematični fleksiji, v XVI. st. beremo: *obdade, izdade* pri Trubarju (tudi *sne*de), Tulščaku, Dalmatinu: *jejde*.

Povsod drugod je najobičajnejša končnica *-jo*, ki pa ni prvotna, sestavljena je iz palatalnega predkončniškega elementa končnice: **-j + qtb*. Končnica je bila sprva upravičena v III/1, V/1 (*délajot*), VI. (*kupujot*). Pri prvih treh oblikah se je v vseh osebah izvršila kontrakcija vokalizma: *delaš, dela* kot *umeš, ume*, od tod *umejo* po *delajo*. Pri tem začne *dela* veljati za osnovo in postane vzorec za tvorbo podobnih oblik tudi pri ostali fleksiji. Pri glagolih IV. vrste postane tudi v prez. osnova infinitivno deblo: *nosi-ti, nosi-š* kot *dela-ti, -š*, od tod *nosijo*. Splošno se ta končnica razširi na vse glagolske vrste. Proti obliki *prido* beremo že v Trubarju: *pridejo, puidejo, dopadejo, rastejo, kradejo, morejo, tečejo* za prvotno *teko*, ker je *teče* občuteno kot nova osnova; *strižejo, obimejo, zaterejo, ostanejo, pišejo, hočejo, imajo*. Pri glagolih VI. vrste: *kupujejo*, ker postane element *kupuje* - nov osnovni element. Razen tega imamo že pri Dalmatinu in Trubarju *dajo, vejo* poleg *vedejo*.

Izpremembe v osnovnem elementu: Atematični glagoli so: *sem, dam, vem, jem, imam*. — Zaradi razmerja *da-š : da-mo : da-do* poleg *da-sta, daste* smatramo *-sta, -ste* za končnico, osnova pa ostane *da-*. Po 3. os. pl. *dado*, kjer se tudi smatra kot osnovni element *da-*, in zaradi kontakta z ostalimi glagoli, ki so podobne strukture: *bodo, gre*do, postaneta *bo-* in *gre-* osnovna elementa, na katera se pritikajo končnice. Od tod fleksija: *bom, boš, bo, bova, bota, bota, bomo, bote, bodo*, ki je običajna v XVI. st. pri Trubarju. Šele pozneje se razvijejo oblike: *bote > boste, bota > bosta*. Videti je, da je le 3. os. pl. sprožila prehod. Pri glagolu *grem, greš* itd. pa že v Trubarju beremo oblike *gresta, greste* (prvič v Kreljevi Postili).

Poleg oblik *boš, bo* itd. se pojavlja zlasti pri protestantih tudi prvotna oblika, namreč tematično deblo, enako še danes v dial. Oblika *bom* se je uporabljala sprva le v enklizi, kot pomožni glagol, v zvezi z opisnim deležnikom drugih glagolov, za označevanje perifrastičnega futura; druga oblika *bodem* pa se uporablja v poudarjeni poziciji, enkrat v CG, oblike tipa *bodejo* pa že v Trubarjevem Katekizmu iz l. 1550, prav tako v kompozitu h glagolu *bom : dobiti: dobodejo, dobodo, sadobojo*. Ker pa je inf. *dobiti* po strukturi enakšen z glagoli IV. vrste in sestavljenke jezik ni več smatral

za sestavo z *biti*, se je uveljavila fleksija po IV. vrsti: *dobim*, *dobiš* itd. Dalmatin v Mozes. bukvah: *prebode* poleg *kar pak prebo od Messa*.

Pri glagolu *grem* < **grędo*, *grędeši* je atematična fleksija ohranjena vseskozi v tekstih XVI. stol.: *grem*, *greš*, *gre*, *greva*, *gresta*, *gresta*, *gremo*, *greste*, *gredejo*. V izvendolenjskih tekstih, na sev. Gorenjskem in Goriškem je v kasnejši dobi še najti tematično fleksijo sle. glagola *gredem* (Skalar, Paglovec, Rogerij, Hipolit, Basar, Gorjup).

Pomožni glagol je imel osnovo **es-*. V prezentu je razen v 3. os. pl. koren prvotno v normalni stopnji. Vse te oblike so bile enklitike ali pa so imele sufiksalni akcent in zaradi tega je začetni *je-* odpadel. — V 2. os. je bila končnica **-si* (*je-si*), kar je ohranjeno v stesl., medtem ko se je v sle. posplošila oblika *si*. Osnova *si-* je v vzhodnih dialektih, v Sle. goricah postala po vzorcu *bo-* in *gre-* nekakšna fleksijska osnova, zato: *sim*, *siš*, *si* itd., v 3. os. pl. *sojo*. V Prekmurju poznajo za 3. os. sg. v enklizi obliko *d'è* poleg ortotonirane oblike *g'est*, v 3. os. pl. *g'estejo*, pod vplivom teh oblik govorijo danes: *d'esem*, *d'estemo*.

Glavna izpremembra pri tematičnih in nato pri atematičnih glagolih je bila v tem, da je za osnovo v sla. prevzeta osnova 2. os. sg. Na to osnovo so se nizale končnice: *bere-š*, *bere-m*, *bere-jo*. S tem je analogija rodila različne odnose med prezentom in infinitivom in med oblikami, ki so bile izpeljane iz infinitivovega debla. Posledica teh spremenjenih odnosov so različne mehanične spremembe in prestopi glagolov v druge vrste ali razrede.

Pri glagolih I. vrste se je *rastem* : *rasti* izenačilo s *pasti*, *pasem*, od tod *rasem*: korenski *-t-* je izginil. Glagol **čstq*, *čisti* je po glasoslovnih zakonih prešel v *štēm*, *čisti*, kar pa spremeni analogija: *štēm* = *mrem*, *trem* : inf. *mrēti*, *trēti*, od tod k *štēm* inf. *šteti*; ker pride *šteti* v zvezo z *greti*, *grejem*, tudi tu *šteti*, *štejem*.

Zaradi razmerja pri gl. I./1: *gnesti*, *plesti*, *sresti* : *gnetem*, *pletem* je nastala v sle. oblika *sretem*, čeprav bi po stesl. *sřęstq* pričakovali *srečem*. Prav tako vpliva analogija zaradi razmerja *gnesti*, *pasti* na dental v korenu in povzroči mešanje: *gnedem*, *pledem*, *cvedem* (zlasti Gorenjsko). Glagol *sresti* je imel v participu obliko *srel*, *srela*, *srelo*, *gnel*, od tod nov prezent *srejem*: *Njega pa sreje potnik star* (narodna pesem).

Pri glagolih I/4 s korenem na velar *k*, *g*, *h*, je palatalna forma s *č*, *ž*, *š* upravičena v vseh osebah, razen v 1. sg. in 3. pl. V sle. nastane izravnavanje, šumniki *č*, *ž*, *š* prodrejo v vse oblike, tudi tja, kjer niso prvotno upravičeni, od tod oblike 3. os. pl. *reko*, *rečejo*, *rečo*; *Saversho* (Trubar, Testament 57). — Pri *morem*, *moči* sta iz prvotne oblike nastali dve pomensko različni obliki: gl. *morati* je nastal iz imperfekta *možaše*, od drugih oblik v prezentu je prešel sem *-r-*, od tod *moraše*. Oblika *moraš* pomeni sprva nedovršeno dejanje v preteklosti in je nekak kondicional s pomenom

bi mogel. Ti moraš vedeti pomeni isto kar zveza ti bi mogel vedeti, zveza izraža supozicijo, da naj oseba to ve. Preko pomensko sličnih odtenkov gre tudi razmerje nem. *sollen, dürfen, müssen*. Prvi pomeni možnost, drugi najstvo, tretji pa nekako zahtevo, moranje. Razvoj pomena zasledujemo dobro v starih čakavskih tekstih, gl. Ivšić, JF X. V času moderne vokalne redukcije je nastala v oblikah kontaminacija med obema oblikama, diferenciacija je le v akcentu: *móreš : mōraš*. Združitev obeh oblik je nastopila v XVI. st.: *-a-* v neakcentuiranih pozicijah se preglasi v *-e-*: *moreš*, v enklizi pa se še ta *e* reducira v polglasnik: *mōrš, mōřš*. Razlika velja tako za prezent kakor za oblike, ki izvirajo iz prvotnega infinitiva. V CG. je razlika med *more* in *mora* povsem ohranjena, pri Trubarju pa je že pomešano: *obenu drugu ime pod nebom nei danu tim ludem, vkaterim bi mi morali (mogli) biti isvelizhani*. Krelj: *en kāršchenik more (mora) na Sim Svetu mnogiteri zharàn oblak, mnogo hudo vreme . . preterpeti inu prestatì; proti: koku se morajo ti ohzaitni ludie poštiti; bosh mogal (moral) po zhašu lakote vmreti*. Mešanje je tudi pri Dalmatinu v istem obsegu kot še danes v dialektih, knjižni jezik pa razliko uvažuje.

Pri glagolih I/5, 6 nastajajo različne oblike, odvisne od akcenta. Akcentuacija je v prez. sufiksalna, po slovenskih akcentskih zakonih preskoči na korensko. Zaradi tega nastopijo spremembe: 1. os. psl. **třq* — sle. *trēm*, 2. os. po metatoniji *třešb* > *táreš*. V fleksiji se sedaj generalizira ali prva oblika: *trem, treš, tre* itd. ali pa druga oblika *tárem, táreš, táre*. Sufiksalna akcentuacija se je generalizirala v rušč., poljšč., češč., druga po metatoniji pa prevlada v sle. in shrv. Po prvi, sufiksalni flektirajo glagoli *pnēm, načnēm, otnēm, nadnēm, žnēm, trem, odprem, razprostretnēm, zrem, zajnem, iznem, poimeñ, obimem* itd. Z metatonijo: *ožamem* (dubleta), *tarem* (dubleta), *stámem, vzamem, snamem, žanjem, janem, manem* itd. Zaradi podobnosti oblike *treti* z obliko *dreti*, kjer sta se strnili dve obliki: 1. **dřati, dery* in 2. *drēti, dřq* (enostaven perfektivni glagol), je nastala pri *treti* še 3. oblika *terem, tereš, tere*, na drugi strani pa je poleg oblike *tarem* namesto *derem* še *darem, dreti*, prav tako kompozita *oderem, odarem, prederem, predarem*.

Glagol *otnem* (otmica) je veljal za kompozitum: *o-tnem*. Zato je analogično po *na-čnem* možna disimilacija v *otnem* (v XVI. st.). V kajkavščini pa nastopi asimilacija: *počnem* za *počnem*.

**Клѣно, kolnem : kletì*. Poleg prezentovih oblik se uveljavi oblika, ki izvira iz inf.: *klejem, kleti*; na štaj. in Kor. *klevem : plevem*. Ker je *kleti* = *umeti*, nastane tudi prez. *klem : umem*, kor. *kliem* (za stari *e*); v XVI. st. pri Trubarju 3. sg. *klei*. Nekateri glagoli so zaradi enake oblike v inf. prešli v I/6: **přq, přiši, přēti* da *spřēm, sprēti se, vreti, vřem* iz **vřēti, vřišb*. Pri glagolih I/7 je razmerje med infinitivom in prezentom omajano že v psla.: **břq, biti*, v sle. *lijem, brijem, bijem*.

Pod vplivom infinitiva *pluti* je nastal prezent *plujem*, inf. *pokriti* je sprožil obliko *pokrijem* namesto *pokrovem*, enako *riti*, *rijem* namesto *rovem*. Pri glagolu *rovo*, *r'uti*, kjer je razmerje med vokalizmom v prezentu in vokalizmom v infinitivu *ou* : *eu*, bi pričakovali *rovem*, *rjuti*, česar pa nimamo, pač pa pod vplivom inf. tudi prez. *rjovem*. Prez. osnova *rjove-* je dalje sprožila še en inf.: *rjoveti* = *trpeti*, *živeti*, od tod spet nov prezent *rjovim*. Začetni *rj-* je sprožil preglas: *rjevem* (še danes v dial.). Po inf. *rjuti* je tudi prezent *rjujem*, po *rjoveti* pa *rjovem*, kar je prodrlo v knjižni jezik iz gorenjščine in dolenjščine. Enako tudi pkm. *erd'ivě* za *rjově*. Dol. pozna obliko *rjovim*: *rajaví*. Pojavi se dajo v glavnem označiti s sledečimi prezentnimi oblikami: 1. *rjóvem* (Bibl. *erjove*); 2. *rjovim* : *rjevi* (dol.); 3. *rujovim* (po inf. *rutí*), *ruiovi*, Krelj; 4. *rjève* (Cerkno, Poljane; 5. *erjo* (Trubar, Postila) = najbrž *rujó* (z redukcijo *u* pri *r*) *k rujem*.

I/7: *pojem peti*. Prezent je različen od inf., zato preide prezentna oblika v inf.: *pojati*, *pojam*.

Pri II. vrsti je ista diferenciacija kot pri I/5. Metatonijski tip: *pahnem*, *sahnem*, *zamahníl*, pri kompozitih *ognem*, *pregnem* poleg *preganem*. Ta -a prehaja v knjižnem jeziku tudi v inf. osnove.

Glagoli III/1: *umejem*, *umeješ*, 3. pl. *umějo*, po kontrakciji *umem*, *umeš*, *ume* itd. Pod vplivom teh novih momentov se prično ustvarjati oblike: *umejem* v sev. gor. dial.: Kobarid, Bovec, Gregorčič: *živejem po pameti zdravi*, *ne razumejete*, enako Dalmatinova Biblija, Krelj, Juričič v Postili, dial. na Dol. in v Istri: *razumeje*, *sagreje* (*sagrije*). Oblika *živejo* je po kontrakciji prešla v *živem* (tudi pri Trubarju), inf. *živeti*; enako *strokneti*, *umeti*, *umej*, *smeti*, *smej*, *razodeti*, *razodej*. Ker je bil III/2 številčno močnejši, je po prez. *trpim* (inf. *trpeti*) nastal tudi prez. *živim*. Do analogije je prišlo v XVI. st.: Tulščak, Stapleton *shivim*, *shiviš*, Tulščak, Skalar: *shivi*; dial. oblika še ni povsem prodrla. Obliko *živem* imajo še zilj., kor. in pkm. Analogijo v obratni smeri = prezent po III/1 beremo le v Jankovičevem rokopisu Tomaža Kempčana: *trpej* namesto *trpi*. Od gl. III/2 je **mьneti*, praviloma *mneti* do danes izpremenjen, oz. zamenjan z *meniti*. Oblika *mnim* je ohranjena le kot kompozitum k *pomnim*. H glagolu III/2 *smejati* je prezent pravilno po III/2 *smejím*, po III/1 *smejem*, pa tudi po V/1 *smejam*. Glagol **glěděti*, *glěždq* : *gledeti*, *gledim* (v vzhodnih dial.) in v imper. *gledi* je izpodrinil drugod iterativ *gledati*.

Glagoli III/2 so v nekaterih dialektih (gorenjščina, savinjščina) izvedli spremembo predvokalčnega *i*-jevskega elementa: *trpimo* > *trpěmo* (-*ěmo*). Do tega je prišlo pod vplivom sufiksalnega naglasa glagolov I. vrste (korenski): *pletēmò*. Prehod in vpliv datira od zač. XVIII. stol.: *strelmò*, *dershtè* beremo pri Paglovcu, Basarju, Skalarju, Schönlebnju. Kasneje so po dol. pripisali -i-: *dersh(i)tè*.

Glagoli V/2 so v prezentu izvedli metatonijo: *šьрѣѡ > šapačem, migačem, tepačem, leskačem, brkačem. Ti glagoli so prišli pod vpliv onomatopoetskih izrazov s korenskim -e: trepečem, klepečem, od tod šegečem namesto šegačem. Infinitivova osnova je prešla v prezent.

Glagoli V/2 so prešli tudi sicer na podlagi infinitivove osnove v V/1: glodati : glodam : glojem, dihati : diham : dišem, zidati : zidam (ohranjena je samo analogična oblika), dremati : dremam : dremljem. Stcsl. 1. žęždety > žeje; 2. žędajety > žeda, v sle. le žeja. Plakati : plakam : plačem, kapati : kařam : kapljem; prisegati : prisegam : prisežem, strgati : strgam : stržem, iskati : isko (Briž. spom.) : jiskam (Ben. Sle., Rezija) : iščem pod vplivom 2. os. sg. iščeš; tkati ~ tkem, tkeš, tke (tčem, tčeš). Prehajanje prez. V/2 v V/1 imamo tudi pri iterativih: legati : legam : ležem, skakati : skakam : skačem, kazati : kazam : kažem.

Obratno prehajajo prez. gl. V/1 in VI v V/2 v Sle. gor. in Pkm.: stopati : stopljem, letati : leičem, pljuvati : pljuvljem, davljem, plavljem, kupovati : kupuvljem. Zažigati ima običajno zažigam (V/1, preje po V/2: zažižem).

Glagoli V/3: *gьnati : ženem, po rotacizmu dorenem (doženem), renem: sьsati : sьsq, pod vplivom infinitivove osnove sesam.

Pri gl. kovati, plъvati bi bile pravilne oblike v prez. kovem, plъvem, oblika kovem se je ohranila le v prekm. dial. Glagol kovati ima danes prezent kujem, analogično po VI. vrsti: kupujem. Prezent se je obdržal le pri obliki rvati, rvem, sicer imamo že v stcsl. druge oblike: sovati, sovq : sujem, bljujem. Pod vplivom prezenta sujem, kujem je tudi v inf. nastal -u-: suvati, plъvati > pljuvati. Iz teh infinitivov prehaja inf. osnova v prezent in dobimo glagole po V/1: suvam, ruvam, bljuvam.

Glagoli VI. imajo v inf. -ovati, v prez. -ujem, v sle. zato prehod gl. VI. v V/1: kupuvam namesto kupujem (vzhodni dial. in Zg. Kras); Krelj: verovati, verovam; obedovati, obedovam. V prezentu nastopi (vendar le v knjigi) o namesto u: verojem.

Anomalni glagoli

1. stati: inf. I/7; stanem — prez. po II.;
2. deti: I/7; denem (II.) poleg dejem — inf. dejati (V/2);
3. hoteti, hočem ima dve korenski varianti: eno redno s polno stopnjo, koren *xьot, xьont, xьōt — xьat, od tod: 1. chot-, 2. chot-, 3. chot-. Poleg te je bila še redukcijska stopnja čem, češ... 3. os. pl. hté. V 3. pl. eksistira tudi oblika (h)to po beró, v Ben. Sle.: (h)to+jo, nikalna oblika ne hte, ne hto (že pri Trubarju).

4. bom (enklitika) poleg bodem (ortotonirana oblika). Ko se prične oblika bodem opuščati, se v istih pozicijah uporablja poudarjena ali enkli-

tična oblika. Oblika *bom* ostane nespremenjena, če je poudarjena, če pa je v enklizi, se obrusi: *wn, ūn, u, m — tam daŭ, tam že daŭ, aŭ šu, mēustrelu, čeušta tēla*. V 1. os. sg. nastopa na vzh. Štajerskem namesto *-m* oblika *-mo* (*mo jo nesel*) po 1. pl. zaradi nejasnosti v stavčnih zvezah. V fleksiji so še različne redukcijske variante: *-m, -š, -de, -mo, -te, -do*.

Imperativ

Za imp. je služila v ide. v sg. osnova sama, v pl. pa ista osnova s končnicami: sg. **bhere*, pl. **bherete*, prav tako pri atematičnih glagolih: **eġ*, lit. *eik* (*-k* je partikula). Pri nekaterih glagolih je začela veljati za končnico partikula **dhi*: *īṣ-dhi*, enako sti. *viddhi*, Avesta *zdi — bodi*. V pl., zlasti pa v dualu se je v nekaterih jezikih uveljavila končnica *-tōd*: lat. *vehito, esto* (2. imper.); končnica **-tōd* je ablativ demonstrativnega zaimka. Od vsega tega v sla. ni sledu. V sla. izraža imperativ željo, ob tem pa prepoved ali zapoved. V prajeziku ter v nekaterih ide. jezikih je imel to funkcijo stari optativ: *γεγο-ι-μι*. Končnice so sekundarne, **-oi-*, sla. *é*: *nesēte*, Briž. spom. *oſtanem*. V sle. je pozneje nastala sprememba. Sg. se je vrnil v pl., od tod *nesi, nesite*, pri čemer je delovala še oblika imperativa III/2 in IV. *trpi, trpite, nosi, nosite*. Pri sufiksally poudarjenih glagolih je metatonija. V XVI. st. pišejo *vuzhiſſe, puſtiſſe, branisſe, far primisſe ſam ſa noſ* (Krelj). Zaradi vpliva sg. in akcenta je prišlo do redukcije: *plēt(i), plētte, neste, trēſte, vŕemte*.

Prav tako razložimo oblike *umēji+te, delajte, sejte, smejte se, dajajte*. V I/4 je nastopila druga psla. palatalizacija: **rēci, rēcēte*, v sle. pravilno pri Dalmatinu *nerci*, Krelj *rēci* (polglasnik), danes se v imperativu kaže vpliv prezenta in s tem 1. palatalizacije na drugo: *reči*. V vseh teh oblikah imamo mešanje: *vrzi : vrži*, pri Hipolitu *pomozi*, enako Krelj, Dalmatin, Trubar, Slomšek. V Beli Krajini: *mozi bog, pomozi, strezi poleg streži, sezi, seži*, analogno *teči, teci, teče*.

Izpremembe so tudi pri glagolih I/5, 6: *tri* in *steri*: *nesateri* (Dalm., Mozes). H glagolu *imō, jēti* je pravilna oblika *všimi* pri Trubarju, prav tako je pravilna gor. *uzmā* (**vzbzmi*), drugod so oblike nastale pod vplivom prezenta ali infinitiva: *vzēmi* ali *vzāmem, vzāmī > vzāmi*.

Pri glagolih V. je dial. končnica *-i, -ite*: *pomagati — pomaj*, tudi *pomagi, pomagite*. Enako v VI. gl. vrsti. V Trubarju beremo poleg *pomagaj, pogledaj, ubijaj* tudi *pomagi, vari* poleg *varuj*. Pojav ni glasoslovnega značaja (redukcija *-uj* nastopi šele konec XVII. st.), pač pa je posledica analogije.

Tudi pri atematičnih glagolih je namesto imperativa prevladal optativ, stesl. *daždъ*, v pl. *dadimъ*. Optativ atematičnih glagolov se tvori z **-iē-*, v plur. z **-ī-*; st. lat. *siēm, siēs, siēt, simus*. Od tod bi v sla. pričakovali 2. os. sg.: *dād+iēs > *dadjā > *dažda* (stesl.). Namesto tega imamo obliko

daždъ, ki bi si jo mogli razložiti iz **dadji*, to se pravi: s prehodom iz oblik tipa **dhi*; sle. *daj*, *vej*, *jej*; v pl. so se razvile nove oblike po sg. *dajte*, *jejte*.

K *vedeti* je imp. *vej* zapisan v XVI. stol., enako v kompozitih: *povej*; gor. *póvi*, *dopóv mu (ga)*, enako v tekstih XVI. in XVII. st. Ker je inf. *veděti* po III/2, je nastal še imperativ po *trpi*: *vedi*, *vedite*, oblika je znana iz knjižnega jezika.

V sle. so nastali novi imperativi iz nekakšnih okrnjenih besed: *naj* je bil prvotno imperativ (*nehaj*, *naj*, pl. *najte* — *deběre*). Trubar, Postila: *Taku najte bomo neprestrašeni, inu ništer satu ne meraimo; Ampak najte, dajte pogledamo*; kot imperativ se uporabljajo zlasti nekatere zani-kane in vprašalne členice: *nikar*, *nikarte*, enako *jeli*, *jelite*. Te forme so se v nekaterih zvezah uporabljale voluntativno in so zato dobile imperativen pomen.

Aorist

V stesl. sta ohranjena dva aorista: krepki, ki je bil po obliki stari prezentni injunktiv, ter pravi sigmatični aorist. Oba sta v ide. izkazana le pri glagolih I. in II. Aorist, ki je nastopil drugod, je nastal pozneje in je analogičen.

Aoristovo deblo je vedno izpeljano iz korena, aoristi denominativov so poznejše tvorbe, kakor nam kaže že neregularni razvoj *-s-a*: *ἐτίμησα* z ohranjenim *-σ-*, *δέλαα* (s *-x-* po *a!*). Sigmatični aorist je v sle. izkazan v dveh formah: 1. s *-s-*, 2. s *-x-* (po *i*, *u*, *r*, *k*): **vēd-s* > *vēsъ*, *nēsъ*, tudi pri I/5 *pēsъ*, toda **rēk-s-om* > *rēaъ*. Ta drugi aorist je prešel pozneje analogično k osnovam na *-e* ali *-a*. Forme *δέλαα* itd. so nastale šele v psla. po vzorcu upravičenih oblik tipa *nosiaъ*.

Tretja oblika aorista je tematični aorist *rēkoaъ*, ki je nastal pozno, verjetno že v historični dobi in sicer s križanjem med sigmatičnim aor. *rēxomъ* in krepkim aor. *rēkomъ*, iz tega *rēkoxomъ*. Medtem ko stesl. aoriste v polni meri uporablja, so se v drugih sla. jezikih po večini izgubili. — Aorist je označeval trenutno dejanje, obenem pa je historični čas, dobil je tudi funkcijo pravega prezenta ter je postal tako funkcijsko nepotreben, zlasti ker se je z razvojem aspekta v časovni relaciji dalo stanje točno označiti. Zato že v stesl. krepki aorist počasi izumira, enako v češč., polj. Do danes se je ohranil najbolj v odljudenih krajih srbohrvaščine. V sle. imamo samo relikte, po katerih sklepamo, kako je počasi forma izumirala: *pride*, *poido* v Briž. spom., enako tudi v cel. rkp. *gospodi kyr je pozhatt... royen... martran... na kriz rasspett... wu grob pološen... dolu yide kthpaklu na tretji dan gori wstaа od martwech, Gory yiede wnebessa*.

Sigmatični aorist se uporablja v Briž. spom.: *da*, *z(t)uori*, *bese*, *delase*, *briplisaze*, *stuoriše*, *uzliubiše*, *uznenavidesse*. V celovškem rokopisu: aor.

vstaa, aor. **béčhъ* beremo še pri Skalarju, sredi XVII. stol.: *glihi uishi Krail Saul sa uollo sourastua proke nadolshnimo Davido be od hudiga duha obseden*; ker je *be* formalno enakšno z *jé, dá, dé*, se je k temu stvoril cel prezent: po atematičnih glagolih in sicer zaradi pomenske zveze s *sem* in zaradi rabe **bi-esmъ* < *by-jesmъ* (prim. č. dial. *bysem*): *bésem*, ki se uporablja v Zilji: *kdar bési ti tak svojo kosho razpihpila* (Jarnik, Sber). V Reziji se uporablja *bé* v funkciji imperfekta: *kako bež — kako naj bi bilo*; v enklizi *ba* (*é* v neakcentuirani poziciji): *jaz ba bil že itán* (funkcija pogojnika). Aorist *by* se pomeša s pogojnikom *bi*, pogojnik in aorist (*be, by*) sta dala partikulo *be*, oziroma *bi* za vsa števila in osebe.

L. 1873 je Baudouin de Courtenay notiral še dve formi v Reziji in sicer *hardúh* za *grědóh* in *pridúh* za *pridóh*. Danes se za te oblike uporablja imperfekt.

Imperfekt

Sla. imperfekt je sla. nova tvorba. Nastal je razmeroma pozno, ker ga lit. ne pozna. Tvorba je enostavna. Vsi glagolski koreni razširijo prezentno osnovo z *-é-*: *nesé-*, *pñé* itd. razen gl. V. in VI., kjer je osnova ista kot v prezentu: *déla-*. Zato sklepamo, da ima imperfekt infinitivovo osnovo. Na to osnovo se pritika končnica *-axъ*, fleksijska je nato ista kot fleksijska krepkega aorista: *-aše, -aše, -axove, -ašeta, ašete, -axo*. Tvorbo primerjamo lahko z lat. *legēbam*. *Legē-* k inf. *legere* je podaljšana stopnja, enako tudi **nesē-*; *-bam* je iz **bhūām*; *legēbam* pomeni torej *bival sem pri branju*. Ta oblika glagolske osnove izraža neke vrste stanje, ki se v preteklosti dogaja. Naša končnica *-axъ* se razlaga iz **ēsъ*, sti. *āsa* (impf. 3. sg. gr. *ἦεν* < **ēsa/en*), 3. pl. sti. *āsan*. V imperfektu bi bil povsod upravičen *-s*, nastanek *-š-* razlagamo s križanjem dveh aorističnih oblik. Možna je tudi kontaminacija posameznih tipov psl. aor.: ker je impf. tipična oblika za durativnost in je tipična vrsta durativov V/1, bi aor. *viděaxъ* po *dělaaxъ* prešel v *viděaxъ* in označeval impf. stanje, po takem vzorcu dalje *dělaaaxъ*. Iz oblik *dělaaxъ, sěaaxъ* in *znāaaxъ* vidimo, da se je končnica *-axъ* res pritikal na infinitivovo osnovo. V Briž. spom. imamo tudi že nekatere kontrahirane oblike: *natrověho, napojaho, obujaho, stradahō* itd. poleg nekontrahiranih: *səgrěaho, oděaho, tnahō*, vzporedno s shrv. *mrah* namesto *mreh*. V Briž. spom. je 15 oblik, vse za 3. os. pl. V vseh sle. dial. razen v Reziji je impf. popolnoma izginil. Iz prvotnega impf. je izšel glagol *morati* preko *moraše*. V Reziji je impf. še ohranjen: **grěděaaxъ* : *harděah, priděah, méah*, sicer običajno kontrahirane oblike z *ěa* > *é*, *aa* > *a*: *oděh, mēh, priděh* itd. Za stesl. *rěčaah* imamo *rečéh*. Ta prvotni imperfekt flektira na sledeč način: *jedoěch-on, jedoě-še, jedoě-še, -hava, -hata, -hata* (*-šeta*), *-homo* (*-hamo*), *-šeta* (*-hata*), *-haju* (*-šeu*). — Oblike so v glavnem iste kot v stesl. V 3. pl. je končnica *-haju* < *-cha+jo*, na drugi strani pa

imamo oblike na *-še*, ki prehajajo pod vplivom oblike *-hon* tudi v *-chete*, *-chate*, obratno pa pl. *-šeju* poleg *-šeta*. Fleksija impf. se je po končnicah močno zblížala in se približala prezentovi fleksiji.

Kondicional

Kondicional je ohranjen v sle., v narečjih in v knjižnem jeziku v obliki *bi* za vse sklone in vsa števila. Od starega kondicionala 1. os. sg. **bimъ*, 2., 3. *bi*, 1. pl. *bimъ*, 2. pl. *biste*, 3. pl. *bъ* je ohranjena samo oblika 2. in 3. sg. *bi*; oblika je prvotni optativ z generalizacijo **-ī-* namesto *-iē-*: **bhīm*.

Participi

Part. prez. akt. Tvorba je ista pri tematičnih in atematičnih glagolih; sufiks je **-e/ont*, reducirano **-nt-*, element pred sufiksom je v redukciji stopnji: **(e)s-ont-s*. Participi so iz verbalnih osnov izvedena nomina, adjektivni z nominalnimi končnicami in verbalno osnovo: **bher-ont+s*, od tod *bery*, prav tako *sy*. V sla. se v fleksiji participa uveljavi mehka fleksija: G. **bheront+jōd > berqš'ta*; f. **bherontī > *berqti*, G. **bheront+iōns > berqšte*. Ker je večina oblik izkazovala *-št-*, je bil ta prenesen v nominativno obliko: *berqš'ti* in v ostale, kjer *št* prvotno ni bil upravičen: **bheront-ŋ > *berqtb*, v pl. **bheront-es > *berqt-e* in dalje *s -t- > -št-*. Vse te oblike so v sla. imele določno adjektivno obliko. Poleg *berqšti* za f. se je začela uveljavljati oblika *berqštija*, n. *berqšteje*. To stanje je vladalo v sle. do X. st., pojav pa, da se uporabljajo participi kot določni pridevniki, je v sle. ostal, zato imamo *beroči*, *beročega*, *beročemu*, f. *beroči*, pozneje *beroča*, n. *beroče*.

Oblike so pri tematičnih in atematičnih glagolih tvorjene na enak način; pri I/7, III/1, V/1, 2, 4 in VI. se glasi N. *znaje*, cas. obl. *znajošta*, -u, kar je odvisno od različne lege skupin *-on* v besedi in od preglasa, ki je v zvezi s tem nastopil ali ne. V sla. so po vsem tem pravilne tri forme participa: *bery*, *berq'ta*; *znaje*, *znajo'ta*; *trpe*, *trpē'ta*. V sle. prehaja v prvem primeru osnova, ki je občutena v cas. obl., v N.: *beroči*, *beročega*, *znajoč*, *znajočega*. Fleksija je sestavljena. Oblika *znajoč* ni ohranjena. V tretji skupini imamo obliko *trpeč*, *trpeča*.

1. oblika N. sg. m. je izkazana le enkrat v Briž. spom. *imugi*, *imy*, razen tega so tu oblike tipa *beroči*: *imoki*, *prijemljoki*, *vsemogoki*. Pozneje se je po redukciji in pod vplivom adj. končni *-i* obrusil, oblika *beročega* se je izenačila z obliko *dobrega* in po vzorcu *dober* nastane oblika *beroč*, za dol. obliko *beroči*. Tako se je v splošnem izvedla adjektivizacija participa. Razlika je deloma še ohranjena v akcentu: adj. *berōč*, *vrōč*, *vrōčā*, *vrōče* — part. *vrōč*, *vrōča*, *vrōče*; prav tako adj. *trpēč*, *trpēča*, *trpēče* — part. pa *trpēc*, *trpēča*, *trpēče*.

Druga oblika participa se je obdržala pri 1/7, III/1, V/1, 2, 4, VI. Večina teh glagolov razlikuje v vokalizmu med *-e-* in *-o-*. Končnica *-eč* se začne nadomeščati s končnico *-oč*, obe končnici se menjata: *delajoč* iz prvotnega *delaječ*.

Tretja oblika *trpe* je bila sprva omejena samo na N. sg. m. Iz različnih sintaktičnih zvez je prešla osamljena oblika v gerundialno rabo: *človek je hode prišel tja in tja*. Oblika *hode* ima tu neko funkcijo adverba. Končnica *-oč* je začela prodirati tudi v III/2 in IV, kjer so upravičene le oblike *trpeč*, *trpeča* ip. Od prvih dob beremo: *ležoč*, *klečoč*, *letoč*, *držoč*, *sedoč*, *pridigujoč*, *vprašujoč*, *verujoč*, *vpijoč*, *gledajoč*, *pojoč*, *kraljujoč*, *znajoč*, *pisoč* (*živoč* spada k *živō*, *žili* in ne k *živeli*: *vse moje živoče dni*). Na drugi strani pa se je ohranila v III/2 in IV upravičena končnica: *ležeč*, *viseč*, *slišoč*, *noseč*, *speč* ip. Poleg teh imamo dial. in v starih tekstih še oblike *vreč*, *delujoč*, *verujoč*, *vpijoč*, *imenuječ*, *čuječ*, *požreč*, *bodeč*, *dopadeč*, tudi *živeč* (vpliv od inf. *živeli*). Pomešanje obeh sufiksov je s stališča sle. konzonantizma upravičeno.

Spremembe izvirajo tudi zaradi vpliva drugih glagolskih oblik: *delati* — inf., 3. pl. *delajo*, part. *delajoč*. Po tej odvisnosti prične veljati za sufiks končnica *-joč*: *videjoč* v razmerju do inf. *videti*. Participi te vrste so v starejši dobi pogosti, morda so umetno rabljeni, ker v sle. participov ne uporabljajo v taki meri kot n. pr. v lat., vendar v Mariboru: *videjoč rasti*, v prvih piscih *visejoč*, *vedejoč*, *tkejoč*, *vpijejoč*, *hodejoč*, *nosejoč*, *pomnejoč*, *hvalejoč*, *razveselejoč*, *vstanejoč*. Novi sufiks *-joč* je v kontaminaciji z *-oč* rodil sufiks *-oč*, ki se je pritikal na to, kar se je v prezentu občutilo kot osnova: zato je pri prot. od Trubarja dalje pogosto: *videozh*, *prosseiozh*, *prosseiozh*, *iShzheiozh*, *glusheozh*, *laseozha shival*, *reisšeiozh mezh*, *meneozh k mneti* itd. Če so razlike med prezentom in inf. večje, je možno več analogij: *spati*, *speč* (Trubar, EDP), poleg te *speozh* in *speiozh*. Pod vplivom 3. pl., ki je nastala po analogiji, nastane part. *spijoč* (Krelj, Basar), pod vplivom oblik *delati*, *delajoč* je nastala oblika *spajoč*. Pri gl. *rjuti*, kjer so bile analogije že v prezentu, imamo tudi pri participu vse polno analogij: pravilna oblika bi bila *rovoči*, *rovočega* in *roveč*: Krelj, Juričič v Postili, str. 193/II: *rouezhi*; drugod po prezentu *rjoveč*; obliko najdemo stalno pri Trubarju (*erjovezh*), pri Dalmatinu, Krelju, Basarju, Japlju; oblika *rjuč* je nastala po osnovi inf. *rjuti*. Pri Haslu beremo kontaminacijo obeh oblik: *erjuvezhi*; pri Gutschmannu pa *erjevezh* pod vplivom prez. in inf. (preglas), pri Krelju v Postili *rujozh* pod vplivom prez. *rujem* in inf. *ruti*, Trubarjeva oblika *erjozh* je verjetno iz *rujoč*.

Participi na *-e* so v sle. že od XVI. st. prislovne tvorbe: *leže*, *molče*, *stoje*, *hote*, *premišljaje*, *grede*, *skrivaše*, *preskakuje*. V tej rabi so se ohranile oblike na *-eč* v Beli Krajini in na Bizeljskem ter Vzhodnem Štajerskem: *stoječki*, *vedečki* itd.

Part. prez. pas. se tvori v sla. s sufiksom *-mo, drugod v ide. -mevo: *hvalimъ, trpimъ, vedomъ* itd. V sle. ni nič takega ohranjenega. Oblike *pitomec, lakomen* niso participi, marveč substantivne, oziroma adjektivne forme: oblike *ljubimec, ljubimka* so substantivi, ki izvirajo iz participov, enako **vedomъnъ* — *vedomen*, od tod še abstraktni substantiv *vedomost* (Jankovič: *nevedomost*), *vedomec, vedomca* v pomenu vseznalec; *Zrimec* je tisti, ki ga lahko dobro vidimo (*visibilis*).

Part. pret. act. I. V ide. tvorimo m. z **uos-*: **mъ-уōs* — psla. **mъr-vъ*, n. **mъ-уos* > **mъrvъ*, f. **mъr-us-ī* — **mъrъsī*, po G. *mъrъšę* itd. tudi v N. *mъrъši*, pod vplivom cas. obl. in f. odpade -v- v N.: *mъrъ* : *znavъ*, G. *znavъša*, f. *znavъši*.

V sle. so od teh oblik ostale redke oblike v adverbialni rabi: *prizzuause, prinizše, beuši* v Briž. spom.; Trubar: *šepelaushi, obimiszihi*, Dalmatin: *nenadiaushi, skriushi*, Krelj: *saparushi, oskruniushi, napregshi, osamshi, obernuushi, pokleknuushi, suesaushi, padshi*. Na tvorbo vplivajo tudi pridevniki in opisni deležniki: *pozabljivši, pozabelši*. H glagolu *hoditi* imamo obliko *prišedši*, kar je umetna tvorba, Ravnikar: *presheushi*. V nekaterih oblikah imamo okamenine brez -ši kot adv.: *v pozabiv priti (pozabivši), v pustiv* itd., oblika *možiu* pa je subst. *možilo*, razširjena po gor. dialektih (kot *periū*). Največ teh oblik je najti v sle. knjigi in so umetne tvorbe. Mnogo jih je uporabljal Ravnikar v prevodu Sv. pisma za mladino, od tod Prešernov epigram: *Gorjancev naših jezik potujčevavši, si kriv, da kolne kmet molitve bravši*.

Part. pret. act. II. se tvori iz inf. debla s sufiksom *-lo: **dviglъ*, tudi *dvignolъ*. V sle. ni pri teh participih nobenih posebnosti. Končna -tl, -dl preideta v vzhodnih in južnih slov. dial. v -l, -l, u, včasih pa je prišlo sploh do popolne onemitve končnega -l: na Goriškem in na Krasu *je rek, je prš*; oblike najdemo v zapiskih iz XVII. stol. V osnovo je dostikrat vdrl prezent: *ožmel*, namesto *našel je* imamo *najdel je, prekolnel* (Kras, Primorsko), *je primu, je začnu, je napnu*. Pri part. gl. II. je pripomniti, da se je stara oblika *dviglъ* obdržala kot adjektiv: *usahol, usahla, zamor-zol, zamolkol, osupol, uvel*. Nekatera teh so ohranjena v priimkih *Premrou, Zamrzu, Zaletu* itd.

Part. pret. pas. se tvori s sufiksom -to in -no. Končnici sta sprva omejeni na določene glagolske vrste, pozneje se pomešata, kar je razvidno že iz ide.: sti. *bhīn-nā-h* (< **bhid-no-*), v lat. *fissus* (< **bhid-to-*). V sle. in sla. se je uporabil prvi sufiks načelno pri gl. I/5, 6, 7, drugod pa povsod drugi sufiks. Analogije med vrstami so rodile mešanje obeh končnic: I/5, 6 — *napet, vzet, začet, požrt, strt, zavrt*; I/7; *zalit, ulit, razvpit, zašit, vdet*. H glagolu *byti* — *kryti* je part. *pobit, pokrit*. Pri I/7 se že v psl. pojavijo sek. tvorbe s sufiksom *-eno, vzetim iz *vedenъ*; vokalična osnova na -ī in -y se zaradi vokala v začetku sufiksa končuje na -ij, oz.

-*u*, prim. **bъjenъ krъvenъ*, tako tudi v slov. *resbien, vbyen, byenu* (Trubar); pri *u*- korenih je privzet *-i-* iz prez. in inf. (*umiti, umijem*): *resrivenu, umivenu, sakrivenu* (Trubar). Šele pozneje se je uveljavil kot mlada forma po sistemski analogiji k *suti*: *zasut, oplet*.

Vsi drugi glagoli tvorijo part. z *-n-*: *pleten, nesen, dvížen, dolžen, zamolčan, delan, kupovan*. G. *rasti* je intranzitiven, oblika *rastъ* pove tisto, kar se čuti kot nekak pasiv ali bolje medij: *zarasla pot*.

V knjižnem jeziku so danes različne tvorbe participa: *najdem: šьstъ*. Ta oblika je razširjena s sufiksi: *prešestvovati, prešestvo*. Oblika *najden, najdena, najdeno* je stvorjena iz prezentove osnove.

Pri nekaterih glagolih I/2, 3 so se pod vplivom glagolov IV. razvile palatalne oblike *nesen : nešen*. Palatalnost je sprožilo križanje z *voziti*, enako *popasti : popašen, oskubsti : oskubljen, zdolbljen, zgrižen*. Vse te oblike so razmeroma mlade in lokalno omejene. K *děti* je poleg *razodel* tudi *resodiven, odiven*; poleg *odet* so razširjene oblike *odenen*, pod vplivom IV. *odenjen, štaj. odějen, zadeven; šteti: štet, preštet* tudi *shtiveni, nepreshtiven, shtivenje*, k *obuti*, poleg *obut* tudi *obuven*. Pri Basarju in pri Trubarju je pri glagolih velik vpliv oblik z *-en*: *potren, zatren, potrenje, zatrenje, zmaneniga prosa, spnen kon'*. Glagoli IV. vrste že v stesl. vplivajo na glagole III/2, kjer je bila prvotna pravilna oblika *slépěnъ, -a, -o*; sle. *oslipen, oslepenu, slepljen*, od tod tudi *trpljenje, življenje*. Pri glagolih III/1, ki so v inf. dvozložni, opazimo pomešanje z I/7: *vreti, zavreti, šteti, prevrt, zavrt, razprt* itd. Pri gl. IV., ki so tvorili svoj particip z **nosi-eno* > *nošen*, je vdrla v obliko pasivnega participa prezentna forma brez jotacije: za *obujen* govore v Ljubljani: *zbodèn, obudèn, razglasenu, zmočenu* poleg *zmoten*, kar je prodrlo v knjigo. V XVI. st. so pisali še: *vojeni* za današnje *vodení, izpojen* za *izpoden, zaježena* reka za *zajezena* reka, *zablojenu* za *zablodeno*. Ker sovpadajo gl. II. v inf. z gl. IV., tvorijo prav tako participe s palatalizacijo: *dvignjen, nataknjen* itd.

Infinitiv

Sla. je poznala dva infinitiva, kot je to še danes ohranjeno, le da so razporejeni po posameznih sla. jezikih. Poljščina in češčina poznata kratki infinitiv (*-é* in *-l'*), jsla. dolgega. Slovenščina je imela obadva, kratkega na **-tъ* in dolgega na **-ti*, verjetno sta bila pomešana že v psla. V južni sle., na Krasu, Notranjskem, Dolénjskem, na juž. Štajerskem prevladuje v glavnem kratki, na Gorenjskem, Koroškem, Vzhodnem Štajerskem pa dolgi infinitiv. Kratki infinitiv je doživel psla. metatonijo: *reči* > *rěči* (*žěna*) in *rečъ* > *rěč, mōč, něst, trěst* itd. Obe obliki sta izkazani že v starih tekstih. Trubar je občutil dvojnost, pa je težil k enotnosti, le v pesmih je bil tu in tam prisiljen, da napiše *vmert* za *umreti*.

V nekaterih dialektih se v vse infinitive vpeljuje končnica *-ti*: *rečti*, nato tudi *rečt*, oblike te vrste beremo konec XVII. stol. V Reziji govore: *ričit*, za *iti* — *jilit*, *pumislit*. V inf. gl. *moči* je vdrl prezent, od tod novi inf. *moret*. Namesto inf. *tleči k tolčem*, je običajnejši infinitiv *tolči*, k *molzem* inf. *mlesti* poleg *molzti*, Bohorič piše *streti* in *obtrti*, *pneti*, *začeti*, *začmeti*, tako tudi dial. na Notr. in na Krasu.

Supin

Ide. je s sufiksom *-tu-* tvorila verbalna abstraktna nomina actionis; po glagolih premikanja se je od teh rabil acc. cilja; tak acc. je *sla.*, *balt.*, *lat.* supin ali sti. infinitiv: *purâ sūryasyō adētōh* — pred sončnim vzhodom; *lat.* *datum*, *abire piscatum* = A. cilja kakor v *domum ire*. V *sla.* je cilj razviden deloma po občutku, nahajamo ga pa vedno za glagoli premikanja: *spati* : *szpatъ*, *peči* : *peč* : *peštъ*, dasi je supin **paktum* > **pektъ* (palatalnost preide v supin iz inf.). Supin se v *sla.* ni obdržal, izmenjal ga je največ kratki infinitiv ali tudi dolgi, ki ga v tej funkciji imenujemo tudi finalni infinitiv: *prinesel mu je jesti*, *dal ga je učiti*, *bojim se biti komu v nadlego*, od tod pri *hočem*, *imam*, *bodem* + inf. v označbo prihodnosti, namena. Supin se je v *sle.* nekako obdržal zaradi naglasa in intonacije. V *sle.* se uporablja supin le pri simpleksih imperfektivnih glagolov; pri kompozitih ga nadomestuje infinitiv, enako pri perfektivnih glagolih, dial. pa kratki infinitiv: supin *krāst*, *plēst*, *prēst*, *mlēst*, *pāst*, *lēt*, *tlēt*, *strēt*, *drēt*, *krit*, *čūt*, *pēt*. Kratki infinitiv pa ima oblike *krāst* itd., dolgi *krāsti*. Pri gl. III. je *štet*; pri IV. je *učit*, *kosit*, *sešit*, *ganit* pri glagolih s končniško in korensko akcentuacijo. V vseh drugih primerih gre za infinitiv: *orāt*, *klāt*, *brāt*, *žgāt*, *suvt*, *rvāt*. Poleg pravilnega supina *grem kosit* je razširjena tudi uporaba z inf.: *je šu pokosit*, *podrt*, *odprt*, na Gor. *odprēt* itd.

Opisne glagolske oblike

V *sle.* opisujemo perfekt, pluskvamperfekt, futur, vse z ustrezno obliko pomožnika part. pret. akt. II. Perfekt: *sem delal* (dejanje se vrši v preteklosti), pluskvamperfekt: *sem bil delal* (dejanje se je vršilo v preteklosti); futur: *bom delal*; nekatere oblike izražajo najstvo s *hočem*, *imam*, tako tvorijo futur predvsem v Reziji.

Opisujemo tudi zapoved in prepoved, posebno negativno uporabljeno: *ti nemaš prešuštvati*. Pri glagolih premikanja opisujemo futurum s predlogom *po-*: *pohitim*, *popeljem se*; kondicional opisujemo s členico *bi*.

Pasiv ni nič tipično *sla.* (*pasivni particip* + *sem*: *tepen sem*), možna je še uporaba aktivne oblike, ki se veže z refleksivnim zaimkom *se* (t. j. medialna oblika — refleksiv): *govori se*, *vse se pozabi*.

KRATICE

A. Jeziki in narečja

at. = atiško
 av. = Avesta
 baltosla. = baltoslovansko
 blg., bolg. = bolgarsko
 blkr. = belokranjsko
 čak. = čakavsko
 češč., češ., č. = češko
 dol. = dolensko
 dor. = dorsko
 dubrov. = dubrovniško
 gor. = gorenjsko
 got. = gotsko
 ide. = indoevropsko
 jon. = jonsko
 juž. sla. = južnoslovansko
 kl. lat. = klasično latinsko
 kor. = koroško
 lat. = latinsko
 let. = letsko
 lit. = litavsko
 lit. = literaturno
 luž. srb. = lužiško srbsko
 nem. = nemško
 notr. = notranjsko

nvn. = novovisokonemško
 osk. = oskijsko
 polj., poljšč. = poljsko, poljščina
 predpsla. = predpraslovansko
 prekm., pkm. = prekmursko
 psla., prasla. = praslovansko
 rez. = rezijansko
 rož. = rožansko
 rus., ru. = rusko
 shr., shrv. = srbohrvatsko
 sla. = slovansko
 sle. = slovensko
 slovašč. = slovaščina
 slovin. = slovinsko
 stesl. = starocerkvenoslovansko
 st. germ. = starogermansko
 stgr. = starogrško
 sti., stind. — staroindijsko
 st. lat. = starolatinsko
 st. perz. = staroperzijsko
 stvn. = starovisokonemško
 štaj. = štajersko
 zap. sla. = zapadno slovansko
 zilj. = ziljsko

B. Gramatične kratice

adj. = adjektiv
 akc. = akcent
 A., akuz. = akuzativ
 aor. = aorist
 cas. gen. = casus generalis
 cas. obl. = casus obliqui
 D., dat. = dativ
 dem. = demonstrativum
 du. = dual
 fem., f. = femininum
 G., gen. = genitiv

G. - A. = genitiv - akuzativ
 gl. = glagol
 imp. = imperativ
 impf. = imperfekt
 inf. = infinitiv
 I., instr. = instrumental
 iter. = iterativ
 kavzat. = kavzativ
 L., lok. = lokativ
 mask., m. = maskulinum
 nevtr., n. = nevtrum

N., nom. = nominativ

part. prez. akt. = particip prezenta
aktiva

part. pret. akt. = particip preterita
aktiva

part. pret. pasiva = particip preterita
pasiva

part. prez. pas. = particip prezenta
pasiva

pers. zaim. = personalni zaimek

pf. = perfekt

pl. = plural

pron. dem. = pronomen demonstrativum

sg. = singular

subst. = substantivum

Okrajšave osebnih imen in tekstov ter fonetična transkripcija so v glavnem iste kot v Historični gramatiki slovenskega jezika II. (Konsonantizem), VII. (Dialekti), v Kratki zgodovini slovenskega jezika ter v ostalih tovrstnih publikacijah.

SEZNAM CITIRANE LITERATURE

<i>Bajec A.</i> , Besedotvorje slovenskega jezika I., Izpeljava samostalnikov. Ljubljana 1950. Publikacija SAZU, Razreda za filološke in literarne vede	24
<i>Belić A.</i> , О двојини у словенским језицима. Београд 1932. (Посебна издања Срп. краљ. акад., књ. ХСІ. Филос. и филол. списи. Књ. 21	60
<i>Daničić Gj.</i> , Koriјeni s riječima od njih postalijem u hrvatskom ili srpskom jeziku, Zagreb 1877	24
<i>Hujer O.</i> , Slovanská deklinace jmenná. Praha 1910	20, 38, 39, 49, 57, 58, 60, 71, 72
<i>Leskien A.</i> , Spuren der stammabstufenden Deklination im Slavischen und Litauischen, AfsIPh. III., 108	72
<i>Literatura o glagolskem vidu</i>	129
<i>Loš Jan.</i> , Gramatyka Polska. II. Słowotwórstwo. Lwów-Warszawa-Kraków 1922—1925	24
<i>Kul'bakin S.</i> , Классификација глагола въ старословянскомъ. Symbolae-Rozwadowski II., 175—184	130
<i>Miklosich F.</i> , Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen II., Wien 1875—83. Manulneudruck II., Heidelberg 1926	24
<i>Mikkola J. J.</i> , Urslavische Grammatik, 73. Heidelberg 1913	56
<i>Мурчевъ Кирилъ</i> , Източномакедонското и родопско бoедин, словенско (n)obeden и зап. слаб. žádný-žaden, Македонски преглед, VIII/1932, Кнј. 2, стр. 9—22, Софија	101
<i>Nahtigal R.</i> , Instrumental sing. fem. -oŕc : -oŕ : -ŕ. ČJKZ III.,	59
<i>Noha M.</i> , Praslovanská dvojice -e/ě, LF II., 244 sl.	56
<i>Oblak V.</i> , Zur Geschichte der nominalen Deklination im Slovenischen (AfsPh. XI—XIII)	35
AfsIPh. XI., 552 sl.	43
AfsIPh. XII., 432 sl.	57
AfsIPh. XIII., 27 sl.	64
AfsIPh. XIII., 44 sl.	69
Einige bemerkungen zur vorausgehenden Abhandlungen. AfsIPh. XIV., 347 sl. (pripombe k Škrabčevim izvajanjem)	89
<i>Pastrnek F.</i> , Tvarosloví jazyka staroslověnského s úvodem a ukázkami, v Praze 1909, 2. izdaja 1912	130
<i>Pedersen, iĵā = ē</i> en lituanien. Prace lingwistyczne, ofiarowane Janowi Baudouinowi de Courtenay, Kraków 1921	19
<i>Ramovš Fran.</i> , Eine slovenische Form des Instr. sing. fem. ZslPh. I (1924) 65—73	60
K poznavanju praslovanske metatonije. (Slov. á, shrv. ä — á iz novoakutiranih ѣ — ѵ.) Slavia II (1923—24) 205—231	60

Trubarjevo <i>od mladui</i> »a puero«. SR II (1949), 305	61
Končnici dat. in lok. pl. i-jevske sklanje v slovenščini, SR II (1949) 177—183	64
Deklinacija slovenskega imena <i>očà</i> — <i>óče</i> < <i>otcv.</i> RZDHV I (1923) 392—400	75
Ocena. P. Stanislav Škrabec: Jezikoslovni spisi, I. zvezek. Slavija II. (1923—24), 115—123	100
Škrabec o. Stanislav, Über einige schwierigere Fragen der slovenischen Laut- und Formenlehre, AfslPh. XIV. 321 sl.	89
Vaillant André, I. Polonais <i>wszystek</i> »tout«; — II. Slovēne (n)obeden »aucun«, Revue des études slaves XI., Paris 1931	101
Vondrák V., Vergleichende Slavische Grammatik ² I, str. 708	123

Za nadaljnjo orientacijo slušateljem navajamo še naslednja osnovna dela o morfologiji:

- Fran Ramovš, K zgodovini slovanske konjugacije. ČJKZ II (1920) 128—130.
Opazke k slovanskim tvorbam pronominalnega debla »qwo-«. ČJKZ II (1920) 274—276.
Razvoj imperfekta v rezijanščini. ČJKZ IV (1924) 117—119.
Ocena. A. Musić, Moči i morati u slovenskom jeziku. Rad jugoslovanske akademije znanosti i umjetnosti, knjiga 227 (l. 1923), str. 1—58.
Slavia IV (1925—26) 142—149.
K razlagam o postanku glagola morati. ČJKZ VI (1927) 265—267.
Ocena. Ilešič Franc, »Moči« i »morati« u slovenačkom jeziku JF V 162—170. — JF VII (1928—29) 294.
Ocena. Rešetar Milan, Završetak -u u gen. sing. muških imenica u slovenskom jeziku. JF III (1922—23) 1—6. — JF VII (1928—29) 300.
Ocena. Tesnière Lucien, Sur le système casuel en slovène. MVen (1925) 347—361. — JF VII (1928—29) 302.
K naglaševanju slovenskih pridevnikov. SJ III (1940) 45—51.
Trubarjevo *hpomozhian* »na pomoč«. SR III (1950) 139—140.
Drobc iz morfologije so raztreseni tudi po drugih študijah (glej bibliografijo v SR III (1950), 3—4, kakor tudi v Historični gramatiki II. in VII. ter v Kratki zgodovini slovenskega jezika.
Splošno ide. in psla. morfologijo preglej v:
Brugmann K., Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen. I 1—2, II 1—5². Strassburg 1897—1915.
Brugmann K., Kurze vergleichende Grammatik der indogermanischen Sprachen. Strassburg 1904 (Anastatischer Neudruck, Berlin 1922).
Wiedemann O., Handbuch der litauischen Sprache. Grammatik. Texte. Wörterbuch. Strassburg 1897.
Leskien A., Litauisches Lesebuch mit Grammatik und Wörterbuch, Heidelberg 1919.
Endzelin I., Lettische Grammatik. Riga 1922.
Endzelin J., Altpreussische Grammatik. Strassburg 1896.
Miklosich F., Formenlehre der altslovenischen Sprache, Wien 1850, tudi predelano v Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen III², Wien 1879; Сравнительная морфология славянских языков. Переделъ Н. Шлякбъ, под редакцией Романа Брандта, Москва 1884—88 z važnimi »поправками и дополнениями« str. 745—838.
Schleicher A., Formenlehre der kirchenslavischen Sprache. Bonn 1852.

- Leskien A.*, Handbuch der althbulgarischen (altkirchenslavischen) Sprache. Grammatik, Texte, Glossar⁵. Weimar 1910; nespremenjena 6. izdaja Heidelberg 1922; prva izdaja 1871.
- Sobolevskij A.*, Курс церковно-славянской морфологии. По лекціямъ . . . А. И. Соболевскаго составили под редакціей профессора С. Воронихинъ и А. Переперский. 2. izdaja St. Petersburg 1902 (litogr.).
- Vondrák V.*, Altkirchenslavische Grammatik². Berlin 1912 (1. izdaja 1900).
- J. Łoś*, Gramatyka starosłowiańska. Głosownia-morfologja-składnia. Lwów-Warszawa-Kraków 1922.
- Lehr-Splawiński*, Zarys gramatyki języka staro-cerkiewno-słowiańskiego. Poznań 1923.
- Van Wijk Nicolas*. Geschichte der altkirchenslavischen Sprache, Band I., Berlin und Leipzig 1931 (Slavischer Grundriss).
- Meillet A.*, Le slave commun.² Paris 1934. (Collection de manuels publiée par l'Institut d'études slaves. II.)⁴ 1924.
- Poržezinskij V.*, Сравнительная грамматика славянскихъ языковъ. Moskva 1914, ² 1916.
- Nahtigal R.*, Slovanski jeziki. Druga, popravljena in pomnožena izdaja. Ljubljana 1952,⁴ 1938.
- Daničić Gj.*, Историја облика српскога или хрватскога језика. У Биограду 1874.
- Broz I.*, Oblici jezika staroga slovenskoga s dodatkom o postanju oblika jezika hrvatskoga ili srpskoga.⁶ U Zagrebu 1918.
- Leskien A.*, Grammatik der serbokroatischen Sprache. I. Heidelberg 1914.
- Belić A.*, Историја српскохрватског језика. II. 1—2. Предавања. Београд 1950—51.
- Цонева Б.*, Историја на българският езикъ I. София 1919. Postumno v izdaji Mladenova II. 1934, III. 1937, I.² 1940.
- Mladenov S.*, Geschichte der bulgarischen Sprache. Berlin 1929. (Izšlo v Grundriss der slavischen Philologie und Kulturgeschichte.)
- Соболевский А. И.*, Лекции по истории русского языка. * Москва 1907.
- Тимченко Е.*, Курс истории українського языка. Київ 1927.
- Карскій Е. Ф.*, К исторіи збукѣвъ и формъ бѣлорусской рѣчи. Варшава 1893 (огл. огр. изъ Рускаго филологическаго Вѣстника 1890—93. г. XXIII—XXX.
- Baudouin de Courtenay J.*, Zarys historii języka polskiego. Warszawa 1929.
- Gebauer J.*, Historická mluvnice jazyka českého. III. Tvarosloví. Skloňování (1896). 2. Casování (1898, 2. vyd. 1909).
- Trautniček F.*, Historická mluvnice československá. V Praze 1935.
- Lorentz F.*, Slovinzische Grammatik. S.-Ptb. 1903.
- Lorentz F.*, Geschichte der pomoranischen (kaschubischen) Sprache. Berlin 1925. Izšlo v Grundriss der slavischen Philologie und Kulturgeschichte.
- Schleicher A.*, Laut- und Formenlehre der polabischen Sprache. St.-Petersburg 1871 (izdanje ruske akademije).
- Lehr-Splawiński T.*, Gramatyka połabska. Lwów 1929.
- Pfuhl K. B.*, Laut- und Formenlehre der oberlausitzisch-wendischen Sprache. Bautzen 1867.
- Mucke K. E.*, Historische und vergleichende Laut- und Formenlehre der niedersorbischen Sprache. Leipzig 1891.
- Schwela G.*, Vergleichende Grammatik der ober- und niedersorbischen Sprache. Bautzen 1926.

STVARNO KAZALO

A

ablativ 29, 31, 32, 37, 143
 abstraktna imena 12, 14, 15, 23, 24, 30, 148
 adjektiv 12, 14 (i-jevske), 18, 19, 21, 22, 24, 33, 36, 43, 53, 79, 101, 108, glagolski 118, adverbalni 110, posesivni 31, 93; pripadnostni 23, 96; pronominalni 81, 88, 89, 93, 98, 103, 115
 adverb 54 (u-jevske), komparativa 107, vprašalni 100
 afiks 9, 10, 117
 aglutinacija 10, 13
 akanje 37, 83 (ekavsko)
 akcent: 19, akcentska oznaka subst. o-fleksije 37, 38; odvisnost od akcenta 39, psihični poudarek vokativa 40; enozložnice s cirkumfleksom na korenu 44, 45, 47, 48, 53, 54; subst. s kratkim korenskim vokalom 47, 48, akcentske zveze 52; G. sg. fem. 56, D. sg. fem. fleksije 57; akcent na končnicah A. sg. a-jevske 58, akcent instrumental a-jevske 58, D.-L. i-jevske fleksije 63; oksitoneza 59, 60; baritona 59; metatonija 60, 66, metatonija G. pl.* *db nž* 73; 92, 101, 104, 114 (*pēt = mlād*), 140, 141 (metatonijski tip), 142; dol. adjektiv 79, *duri* 66, 67; enkliza 81, 83, 87, 90, 91, 103, 139, 143; ortotoneza 81, 83, 87, 90, 91, 103, 139; akcent osebnega zaimka *jaz* — 82, zaimek *ta* 88, zaimek *nikogar* 98, psihični akcent *relativa* 99, akcent števnik 112, sekundarna analogična metatonija 113; 125; sufiksalni akcent 139, 140; *mōreš: mōraš* 140, razlika med akcentuacijo adjektiva in participa 146
 akcija verba 118, 119
 aktiv 118, 119, 120, 121, 130
 akuzativ: 29, 31 objekta, vsebine, cilja, sg. o-jevske 39, a-jevske 58, ū-jevske 68, 69, konz. 71, pers. zaimka 83; pl. o-jevske 47, 48, i-jevske 47, u-jevske 47, a-jevske 61, pers. 84; du. N.-A. o-jevske 50, a-jevske 61

anaforični zaimek 80, 90, 94, 95, 97, 98, 101, 104, 106
 analogija 7, 8, 18, 19, 21, 24, 32, 34, 35, 36, 42, 43, 45, 54, 59, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 70, 72, 77, 81, 84, 89, 90, 93, 104, 110, 132, 133, 137, 139, 140, 142, 143, 147, 149; analogični iterativ 127, individualna analogija 46, učena analogija 97
 anomalni glagoli 142
 aorist 9, 10, 118 (sigmatični), 119, 120, 121, 125, 128, 144 (krepki), 144 (sigm.) 145, aoristova osnova 123
 asimilacija 15, 58, preokložna 77, *počnem > počmem* 140
 aspekt 119, 124—129, dvojni 127
 augment 119, 120
 atematični tip: imena 11, 12, 13, 14, 34; glagola 131, 132, 134, 137, 139, 145; reduplicirani atematični glagoli 132
 atribut 63

B

baza dvožložna 9, 18
 baza enožložna 18
 besedotvorje 11

C

cas. obl. 8
 cognomen 25

C

čas 118, 119

D

dativ 31; sg.: o-jevske 38, u-jevske 53, a-jevske 56, i-jevske 63, ū-jevske 69, konz. 71, sestavl. 103; pl. o-jevske 46, 47, a-jevske 61, i-jevske 64, D.-L. i-jevske 65, 66, D.-I. pl. konz. 71, pers. 84; du. D.-I. o-jevske 51, D.-I. a-jevske 61, D.-I. i-jevske 66, D.-I. konz. 71, pers. 85
 deblo: nomen: i-jevske 11, 13, 14, 17, 53; u-jevske 14, 19; o-jevske mask. 14, 33, 53, 62, nevtr. 72, ū-debla 14, 67, 68, -ē/ie-debla 19, debela ā, iā, iē, ū, ī, -ti-, -tat 29, vokalična (-o-, -ā-,

-i/iā-, -iē-, -ū-, -ī-) in konzonantska (-r-, -l-, -n-, -m-, -s-, -t-) 71, debela na -on 56, -ot- 73, 74, 75; r-debela 75, s-debela 76; prezentovo deblo 121, aoristovo-infinitivno deblo 121, aoristova osnova 123

deblotvorje 11

deklinacija 8, 19 (V. lat.); deklinacijski obrazec 30

deminutiv 19, 21

demonstrativ 33, 48, 80, 81

denominativ 119, 122, 125, dovršni 124

deponentniki 121, 131

deverbativ 119, 125

diahronično jezikoslovje 5

disimilacija 15, 20 *tel' -ter'*, 59 *oym > oyp*, 72 *mn > ml*, 140 *otmem — otnem*

distributivum 114

dual 29, 30, 34, o-jevske 50, 51; a-jevske 61, ū-jevske 69; 104, 121, 134, anaforični 30, eliptični 30

durativa 122, 124, 125, 127, 128, 145 (durativnost)

E

efektivni glagoli 124

epentetični I 11

etimologija 22, etimološko vzpostavljen 63, etimološka korektura 66

F

femininum: 7, fem. na -o- 14, 29, 53, 62
femininizacija nevter 35, 36, 52, 78, 79
flektiranje 10

fleksija 29, o-jevska 33, ū-jevska 8, 67, i-jevska 8, 30, 52; tematična 33, atematična 33, o-jevska 33, 55, u-jevska 51, 52, 53, 54 (ostanki v sle.), moška i-jevska 54, ženska i-fleksija 56, 62, 63, 64; ženska a-jevska 56—61, 63, 64, 84, 88, konzonantska 71, nominalna fleksija adjektivov 78, 101; sestavljena fleksija 34, 79, 80, 93, 94, 97, 99, 101, 102, 103, 104, 105, 110; nominalna fleksija 29, 33, 54, 79, 105, 135; pronominalna fleksija 34, 51, 80, 88, 92, 103, 110, 135

futurum: 123, 150, sigmatični 118, finitivni 124, perifrastični 138, 150

G

genitiv 29, 31, 32; partitivni 31, 72, 112; separationis 32, 33; genitiv-akuzativ 32, 33, 39, 40. Genitiv: sg. o-jevske 37, a-jevske 56, i-jevske 62, ū-jevske 69, konz. 71; pers. zaim. 82, sestavljl. 102; plural o-jevske 45, 53, a-jevske 60, i-jevske 64, pers. zaim. 84; du. G.-L. o-jevske 51, a-jevske 61, pers. zaim. 83

genus verbi: 118, 120, 130

gerundij 118, gerundialna raba 147

glagol: 118, glagol primarni 119, 122, tematični 121, 122, atematični 121, 122, 123, opisne glagolske oblike 150, glagolske končnice 130—132, primarne 130, 131, 136; sekundarne 130, 131, 136

H

haplogologija 101, 102, 104

heterosilabična pozicija 111

hipokoristika 30, 73, 75

I

imperativ 26, 118, 120, 130, 143, 144

imperfekt 118, 128, 145

imperfektivni glagoli 124, 127, 129

indefinita 118, 120

indeklinabilne besede 9, 11, 26, 105, 111, 113

indikativ 118, 120, 131

infinitiv 118, 129, 130, 139, 141, 149, 150; kratki, dolgi 149, 150; inf. osnova 137, 138, 145

infiks 10, 123, 125; nazalni 118

infiksacija 123

ingresivni glagoli 124

injunktiv 118, 120, 144

inkohativni glagol 123, 127 (inkohativnost)

interrogativa 33, 80

intransitivni glagoli 119, 121

instrumental 31, instr. vzroka 31; sg. o-jevske 41, 42, a-jevske 58, 59, 60, instr. a-jevske v prekm. 58, 59, 60; i-jevske 63, konz. 71, pers. 83; plural o-jevske 49, 50; i-jevske 64, D.-I. konz. 71; du. a-jevske 61, konz. 71, pers. 83

iterativ 123, 124, 125, 127, 142

J

jotacija 149

juksta-pozicija 27, 99, 100, 101, 112, 113

K

kardinale 110

kavzativum 124

kategorija novih tvorbo 17

klasifikacija glagola 129

kolektivni substantivi 10, 23, 46

komitativ 31

komparativ 13, 19, 79, 106, 107; podvojeni 107

kompozicija 25, 26

kompozitum 6; determinirani kompozitum 9, 25, 26, 99, 112, 141, 144

končnice: kazusne končnice 9, verbalne 9, personalne 9, pronominalna končnica 43; primarne 119, 121, sekun-

darne glagolske 119, 120, 121, 122,
končnice posameznih fleksij in sklo-
nov gl. pod značko fleksija ali no-
minativ itd.
kondicional 159, 146, 150
konjunktiv 131, 136
kontaminacija 44, 140, 147
kontrakcija 92, 99, 110
konzonantizem: j > d', k', t' 43, otrdi-
tev 52
korelativ 99
koren verbalni 20, 21, 24, 26; nominal-
ni 21

L

labiovelarizacija 45, 49
lokativ 32; singular o-jevske 40, i-jev-
ske 63, ū-jevske 69, konz. 71, sestavlj.
103; plural o-jevske 48, a-jevske 61,
D.-L. i-jevske 65, 66; konz. 71, pers.
84; dual G.-L. a-jevske 61, i-jevske
66

M

maskulinum 7, 53, 62, gl. še pod znački
fleksija in deblo
maskulinizacija nevtar 36, 44, 46, 48,
50, 52, 55, 70, 79
medfleksijske zveze 52
medij 118, 120, 121, 130
metateza ur > ru > rū 15, dvāri > dāvri
67, ἀρχων — kamōn 71, čigav 93, no-
ben 101
momentani glagoli 124
morfologija nomina in pronomina 29,
glagola 117
multiplikativum 114

N

način 120
naklon 119, 120
nedovršni glagoli 124
negacija 26, 99, 101, indefinitna 99, 100
nevtrum 27, 53
nómen 24, nomen agentis 13, 15, 18, 21,
instrumenti 17, nominativ 29, 31, 35;
nomen gentile 24
numerales 108

O

objekt 31, 120
onomatopoetski izrazi 142
optativ 118, 120, 134, 136, 137, 143
ordinale 113

P

palatalizacija 19, 35, 51, II. psla. 145
particip: part. prez. akt. 79, 146—148;
part. prez. akt. fem. 13, 18, 19; part.
prez. pas. 148; part. pret. akt. I. 79,
148; part. pret. pas. 17, 22, 118

partikula deiktična 83, 89; relativna
97, 99
pasiv 118, 119, 120, 121
perfekt 119, 120, 124, 150; osnova 124,
125, 127, 129, perfektivni pomen 125
perfektivizacija imperfektiva 125
plural 29, 30, 69, 121, 136
plurale tantum 43, 44, 46, 66
pluralizacija duala 50, 51, 66, 77, 79, 85
pluskvamperfekt 150
posnemanje = substitucija 6
pozitiv 106
prefiks 10
prefiksacija 125, 126
prejotacija 82, 110
prevoj 10, 13, 14, 19, 35, 109, 124, 133
prezent 118, 119, 120, 124, 125, 129, 130,
132, 139, 141, 150; historični prezent
128, 129, 134; imperfektivnih glago-
lov 128; perfektivnih glagolov 128,
129; prezentova osnova 130, 137
pronomen 62, 63, spolna pronomina 80,
personalna 80, 81, 82, 85, 88; demon-
strativa 85, 86, 87, 88, 95, 99, 143;
relativa 85, 94, 97, 98, 99; interroga-
tiva 85, 89, 92, 94, 98; indefinita 85,
96, 97, 100, 101; posesivni zaimki 92,
93; rel. pron. adj. 99, korel. pron.
adj. 99

R

reduplikacija 20, 24, 25, 91, 118, 121
redukcija moderna vokalna 43, 45, 69,
70, 83, 93, 97, 140
refleksiv 81, 82; refleksivnost 120
relativ glagola 120, relativ — pronomen
gl. pronomen!
rotacizem 97, 142

S

simpleks 6, 126, imperfektivni 137
singular 29, 30, 35, 121, 131
sinhronično jezikoslovje 5
sintagma 5
sklon 15, 31, 53
sociativ 31
spol naravni 29, slovnični 29; 7, 27, 30,
32, 52, 71, 85
stopnjevanje 106
subjekt 120
subjunktiv 118
substantiv 15, 21, 24, 32, 43, 53; glagol-
ski 118
substantivizacija 22, 108
substitucija 6
sufiks 7, 10, 11, 12, 122, 123, 124, 130
sufiksacija 11, 13, 24
superlativ 106, 108
supin 67, 118, 150

Š

štekanje 92

štetje duodecimalno 108, 109; vigezi-
malno 108, 109, 112

število 29, 30, 34, 121

števnik gl. numerale

T

tavtosilabična pozicija 111

tematični glagoli 131, 132, 134, 137, 139,
145

tranzitivni gl. 119, 121

trenutni gl. 124, 128, 134, gl. še pod
momentani

V

verbum finitum 118

vokalična alternacija 120

vokalna harmonija 91

vokativ 31, o-jevske 40

voluntativni pomen 120

vid glagolski, gl. aspekt

BESEDNO KAZALO

A

ajd 45 N. pl., 47 A. pl.
 Andolšek 26
 Anže 75
 az, gl. jaz

B

bedro 48 L. pl.
 Beljak 40 L. sg.
 berač 21
 berem 18, 150, 133, 136, 137, 139, 146
 beseda 60 G. pl., 61 I. pl.
 bi 146
 biti, bijem 93, 150, 142
 biti (bom) 149
 bivati 125
 bljujem 130, 142
 bob 37
 bodem 122, 125; bom 138, 142, 143
 bog 24, 38, 39 D. sg., A. sg., 43 I. sg.,
 46, 47 D. pl.; bore 40 V. sg.
 bogastvo 24, 42 I. sg.
 boginja 56
 Bogumil 27
 bolezen 23, 62, 63 G. pl., 64 D. pl.
 bolj 108
 bolji 107
 boljšati 127
 bom gl. bodem
 bore gl. bog
 borba 17
 božji 104, 106
 brada 22
 bradač 21
 brašno 22
 brat 15, 43 N. pl., 47 A. pl., 51 D.-I. du.
 bratučedь 27
 bredem 127
 breg 49 L. pl.
 breme 15, 72
 breskva 56
 breza 13
 brezik 20
 brijem 140
 bukev: buky 68, bukev 69 G. pl.
 burjevstnik 27

C

Celje 41 L. sg.
 cerkev 68, 69

cesarstvo 24
 cvesti 139

Č

čas 41 L. sg., 48 A. pl.
 čast 12, 16 (čъstь), 63 D. sg.
 čednost 63 G. pl.
 čeljust 63 G. pl.
 čelo 35, 36
 četveren 114
 čigav 93
 čislo 17
 človečji 21
 člověčьskъ 21
 člověčьstvo 24
 človek: člověкъ 18, človek 47 D. pl.,
 51 G.-L. du., D.-I. du.
 človeški 21
 črevo 30, črěvo 76
 črhiniti 127
 črv 37 G. sg., 43 N. pl.
 čudo 46 G. pl., 76, 77
 čuti 125, čujem 132
 čъ 95, 96
 čъjъ 92, čiji 93
 čъto 15, 80, 89, 122

D

dajati 143
 daljava 24
 dam 121, 138, 143, 144; damъ 132, 137
 dan 65 D. pl., 49 L., I. pl., 50 N.-A. pl.
 dasi 95
 ded 24, 41 L. sg.
 deklamirati 127
 del 51 D.-I. du.
 delam 122, 130, 132, 133, 138, 143, 144,
 147, 148, 150
 delo 17, 36, 42 I. sg., 46 G. pl., 50 I. pl.
 denar 42, I. sg.
 deset 109, 111, 112
 deseti 114
 deska 60 G. pl.
 deti, denem: deti 127, 149, denem 123,
 142
 devet 111
 devetnajst 112
 dež: dъždь 26, dež 44 N. pl.
 dъverь 16

dihati 142
divo 76
dileto 17
dober: 35, 41; dobro 36, dobrъjъ 102;
dobri 102, 103, 104, 106, 107
dobiti 138
dobrê 41
doli 41
dolu 54
dom 14, 37, 53; 41 L. sg., 59
domov 54
dosihmal 95
dosti 109
dremati, dremam 142
drevo 50 N.-A. du., 76
drugi 89, drug 23, 113
drugič 115
drugikrat 115
drva 46 G. pl., drvo 30
držati, držim 141
duh 19, 38 G. sg., 40 A. sg., L. sg.
duhovit 22
duri: дѹръ 14, duri 66
duša 19, 56, 57 D. sg., 58 A. pl., 60 N.,
G. pl., 61 D., A., L., pl., N.-A. du.,
G.-L., D.-L. du.
dva 50, 110
dvajset 109, 112
dvakrat 114
dvanajsta, kor. 112
dvesto 113
dvignem, dvigniti: dvignoti 123, dvignu
132, dvignem 130, 132
dvoje 114
dvor 48 L. pl.
дѹвоjъ 92
дѹждъ gl. dež
дѹнь gl. dan
дѹньсь 95

E

eden 89, 110
enajst 109, 112
enkrat 114
enojen 114
êmb 132, 137
ęzykъ 19

G

gadji 104
gasniti, gasnem 125
giniti, ginem 125
gybêlъ 17
gladek 106
glagol 25
glas 48 A. pl.
glava 56 D.-L. sg., 61 N.-A. du.
glêdêti 141
glodati 142
globina 23
globok 107
gnesti 139
gneздо 46 G. pl.
golik 20

gora 58 A. sg., 60 G. pl.
gorak 107
Gorenjsko 22
gori 41
gorjaninъ 23
gorje 20
gosli 17, gosli 62
gospa 58 I. sg.
gospod: gospodъ 43 N. pl., 54 G. sg., 55
gost 13, 40 A. sg., 41 I. sg., 43 N. pl.,
47 A. pl., 49 I. pl., 50 N.-A. du.
govedo 11, 25
govno 22, 48 L. pl.
grad 37, 38, 39, 44 N. pl., 45 G. pl., 47
D. pl., 49 L. pl., 50 N. du., 52
Gradišče 21, 22
grdoba 17
greblo 17
greh 37, 42 I. sg., 47 A. pl., 49 I. pl., 53
grem 138, 139, 145
grlo 18
grob 47 D. pl., 48 A. pl., L. pl.
grom 59
grozd 53
guba 61 N.-A. du.

H

hči 75, 76
hiša 58 A. sg.
hitreje 107
hlapec 43 N. pl., 45 G. pl., 47 D. pl.,
D.-I. du., 51
hlev 36
hrib 36, 44 N. pl., 49 L. pl.
hod 37
hoditi: hode 14, hoditi 125
hoteti 130, hočo 133, 142; hoč 134
hud 106, 107
hudič 37, 42 I. sg.
hvaliti 125, 130, 131, 132, 137, 148

I

ido 122
igo 35 N. sg., 43 N. pl., 50 I. pl.
iglast 22
igram 122
imeti, imam 125, 132, 133, 138; imeti
150
ime 23, 42 I. sg.
imenit 22
inostranec 110
inozemec 110
inъ 110
iskati, iščem: 122, 142
izmlada 79

J

jad 53
jagnje 73
jajce 37
jak 88
jamem 124
jasli 62

jaz 81, 82, cas. obl. 83, 84
 jelen 15
 jelovica 20
 jem 121, 138, 144
 jesenik 20, Jesenikъ 21
 jesti 127
 jesmъ 131, jestъ 123, 137, 138, 139; sôbъ
 123

jetra 37, 43 I. sg.
 jezer = tisoč 113
 jetry 16, 67
 junak 43 N. pl.
 jutro 17
 jutrišnji 99
 jь, ji, je 80, 90, 91, 92, 100

K

kaj 89
 kak 88
 kako 99
 kakover 99
 kakšen 99
 kamen: kamy 15, 20, 32, 34, 71; kamen
 44 N. pl., 48 A. pl., 72
 kamenje 42 I. sg.
 kapati 142
 kar 97
 kasneje 107
 kateri 97, кѣтеръ 17
 kazati, kažem 142
 kazen 62
 kdo, gl. кѣто
 kdor 97
 kdorsikdo 95
 ki 94, 97
 kleti, kolnem 140
 kletev 60 G. pl., 69 N. sg.
 kolik 88
 kolo 48 L. pl.
 konec 48 A. pl.
 konj 44 G. pl., 48 A. pl., 49 I. pl., 61
 G. pl.
 kopel 62
 korito 36, 44 N. pl.
 kosmač 21
 kost 30, 58 I. sg., 63 D. L. sg., N.-A. pl.,
 64 D.-I. pl., L. pl., 65 L. pl., 66 du.
 kovač 21
 kovati 142
 koza 47 D. pl., 61 D. pl., N.-A. du.
 kraj 50 I. pl.
 kralj 51 G.-L. du.
 kraljestvo 46 G. pl., 48 L. pl., 49 I. pl.
 kranjsko 22
 krat 53, samost. 48 A. pl.
 kratek 19, 106, 107
 kravji 18
 kri 11, 14, 32, 69, 70 (fleksija), 77, kry
 67, 68
 kriti, krijem 149
 kruh 39 D. sg.
 кѣвосѣъ 24

кѣвипролитѣ 27
 kupec 37
 kupiti 12, 125, 138
 kupovati 125, 130, 132, 142
 кѣъ 94
 кѣп- 90
 кѣто 80, 89, 94

L

labodъ 54
 lahek 106
 laket 45 G. pl., 55
 lan 38 G. sg.
 lani 80
 las 38 G. sg., 44 N. pl., 45 G. pl., 47 A. pl.,
 48 L. pl., 49 I. pl.
 laziti 125
 ledovje 46 G. pl.
 lep 107, 108
 les 38 G. sg.
 lesti 125
 letati 142
 leto 32, 33; 36, 37, 46 G. pl., 49 I. pl.,
 50 N.-A. du.; lêtosъ 95
 ležati, ležem: lego 123, ležem 125, 142;
 ležati 125, 130; leže 147
 lice 76
 lijem 140
 lipa 37, 61 I. pl.
 list 40 L. sg., 47 A. pl., 48 L. pl., 50 N. du.,
 51 G.-L. du., D.-I. du.
 ljub 108
 ljubezen 62, 63 I. sg.
 ljubiti 125
 ljudje 47 D. pl., 64 L. sg., 65 D. pl.,
 66 L. pl.; ljudъje 54, 55, 65 L. pl.
 ljuto 76
 lokav 24
 loky 68
 lože 18, 53
 Luka 73

M

mama 24
 manj 107
 marsikak 99
 marsikdo 95
 maša 56 L. sg.
 mati 40 V. sg., 70, 75, 76
 Matija 73
 med 14, 38 G. sg.
 medved 14, 26, 54, 55
 meglja 56 G. sg.
 mehak 107
 mesar 18
 meniti 141
 meso 37, 39 D. sg.
 mesto 47 D. pl., 48 L. pl., 49 I. pl.,
 50 I. pl., 51 G.-L. du.
 mezda 13
 mēseць 20
 mi 81, 84 cas. obl., du. 85
 migačem 142
 milost 24

mir 17, 53
 misel 62, 63 G. pl., 64 D. pl., I. pl., L. pl.,
 66 D.-I. du.
 miš 11, 62, 67
 mlad 14, 53, 79, 106; mlaždъ 16, mlajši
 13, subst. 108, od mladju 61
 mlade 20, 23
 mladič 23
 mladostъ 24, 30
 mlamol 25
 mlъni 19
 mnog 89
 moč 16, 62
 modrina 23
 modrovati 125
 moj 18, 92, 93, 104
 molče, adv. 147
 molitev 69 N. sg., A. sg., G. pl.
 molzem 150
 moram 145
 morem, moči: morem 130, 134, 139;
 moči 149, 150
 morje 50 I. pl., 51 D.-I. du.
 most 37 G. sg., 39 D. sg., 41 L. sg.
 motyka 20
 mozeg 45 G. pl.
 mož: možъ 18, 40 L. sg., 48, 49 I. pl.,
 51 G.-L. du., D.-I. du.; mož 38 G. sg.,
 40 A. sg., 41 L. sg., I. sg., 43 N. pl.,
 44 G. pl., 45 G. pl., 47 D., A. pl.,
 48 A.-L. pl., 69 L. pl.
 mreti, mrem 130, 139, 140, 148
 mrmrati 24
 mrtev 16
 mъnъti 123
 mъstivъ 24

N

načeti 127
 najin 94
 najti 148
 napeti 148
 narobe 40
 naš 18, 92, 93
 navъ 54
 nebesъskъ 21
 nebo 16, 32, 37, 76; nebesa 37, 76
 nejъsyтъ 26
 nejъvъrъ 26
 nekateri 99
 nekdo 99
 neplody 67
 neprijazninъ 23
 nesti, nesem 125, 127, 130, 140, 143, 149;
 nesoči 13
 ničemuren 98
 nihče 98
 nikar 144
 ništer 98
 nit 64 L. pl., 66 D.-I. du.
 nizek 108
 njegov 93
 njen 93

njun 94
 noben 100, 101
 nocoj 95
 noga 44 G. pl., 61 I. pl., N.-A. du.
 nogъtъ 54
 nos 40 A. pl.
 nositi, nosim 125, 132, 143, 144
 noštъ 54 I. sg.
 nov 12, 32, 33
 nož 18, 35 N. sg., 48 A. pl.

O

oba 30, 110
 objeti 127
 oblast 62
 oče: oтъ 18, 19; oča 38 G. sg., oče 40
 V. sg., 44 N. pl., 45 G. pl., 73, 77
 oči, gl. oko
 oditi 136
 odpreti 127
 ogenj: 42 I. sg., 54
 ognjišče 21
 okno 35, 37, 50 N.-A. du.
 oko 16, 36, 37; oči 30, 65 L.-D. pl., 76,
 77, 78
 okrevati 127
 ondukaj 38
 onegav 88, onegaviti 93
 onъ 80, 88, on 90
 opoldne 72
 oponašati 127
 orožje 41 L. sg.
 os 13, 67
 osem 111
 osmi 111
 oslepeti 149
 osorej 95
 ostrы 67
 otrok 44 G. pl., 49 L. pl.
 ovca 14, 19, 60 G. pl.
 ovъ 80; ovi 88
 ozek 14, 107

P

padem 125, 127, 136
 pahnem 141
 pašem 139
 peč 63
 pečat 55
 peči, pečem 130, peči 150
 pero 73, 77
 pes 37, 39 D. sg.
 pesem 62, 64 L. pl.
 pet 109, 110, 112
 petdeset 112
 petero 114
 peti, pojem 141
 petnajst 114
 pisati 130
 plakati 142
 plamy 15
 planina 23

planiti 127
 platno 22
 plav 16
 pleče 18, 73
 plesen 62
 plesti, pletem: 122, 123, 143, 149; plesti
 139
 pljuča 37, 43 I. sg.
 pljuvati 142
 plug 48 A. pl.
 pluti 141
 pnem 130, 144
 Pokojišče 21
 pokopališče 21
 pokriti 141, 148
 poldne 72
 polje 18, 35, 49 L. pl., 77
 polnoč 27
 poltretji 115
 pomagati 143
 ponesti 127
 pot 13, 30, 54, 55, 65
 potok 41 L. sg.
 povedati 144
 povodenj 67
 povoziti 124
 pozabiti 148
 pozneje 107
 požreti 148
 prapor 25
 pravim 134
 predgovor 63 I. sg.
 premoči 128
 prepelica 25
 prešestvovati 149
 predivo 24
 prisegati 142
 priti 145, 148
 Prlek 107
 prmejduš 93
 prosim 137
 prošnja 57 D.-L. sg.
 prsi 66
 prvi 113
 prvič 115
 prvikrat 115
 pustiti 125, 127; v pustiv 148
 pčtica 21
 pššj 18
 pšstr 16

R

rad 107
 Radecki 73
 ralo 18
 raky 68
 rastem 122, 139
 razdeliti 127
 razgrajati 127
 razsajati 127
 razumem 141
 reč 63, 64 L. pl., 65, 66 D.-I. du.
 reči, rečem 125, 127, 139, 143, 149, 150

red 45 G. pl., 47 A. pl.
 redek 106
 redkev 64 N. sg.
 rekati 125, 127
 rešitev 67
 riba: ryba 56 G. sg., 57 D. sg., 58 A. sg.,
 60 N. pl., 61 A. pl., L. pl., N.-A. du.,
 D.-I. du., 86, 87; riba 57 D.-L., 58 A.,
 I. sg., 60 G. pl., 69 G. sg.
 ribič 37
 rjuti 141
 rod 48 L. pl., 51 G.-L. du.
 roditi 125, 128
 rog 51 D.-I. du.
 rojstvo 42 I. sg.
 roka 49 L. pl., 56 D.-L. sg., 58 I. sg.,
 60 G. pl., 61 D.-I. pl.
 rokav 24
 ruvati 142

S

samotretji 115
 sebe (refl.) 83, 84
 seči, sežem 127, 130, 143
 sedem, num. 111
 sedem, sesti: sędę 123, 124; sedem 125
 sedmi 111
 segati 127
 sejati 143
 selik 88
 sēm 121
 seme 15, 71, 72
 semenj 37, 39 D. sg.
 sestra 15
 sęžńń 54
 sič 92
 sik 88
 sin: syn 14, 19, 34, 53; sin 38, 39 D.,
 A. sg., 40 A. sg., 41 L. sg., 44 N. pl.,
 45 G. pl., 48 A. pl., 49 I. pl., 50 N. du.,
 51 G.-L. du., D.-I. du., 52, 54 G., D.,
 L. sg., N. du., N., G., A., I. pl.
 sit 79
 sivina 23
 skakati 125, 142
 skakoma 37
 skočiti 125
 skrb 63 G. pl.
 skupaj 41
 sladek 14, 16, 19, 53, 79, 106
 sladota 24
 slednji 100
 sleherni 100
 sleme 70, 72
 slepec 49 I. pl.
 slovėnin 23
 slovo 16, 32, 34, 71, 76
 sluga 13, 30
 služba 17, 60 G. pl., 73
 smeh 42 I. sg.
 smejati 141, 143
 smem 130
 smrt 13

snoči 95
sodba 60 G. pl.
solza 60 G. pl., 61 D. pl.
sosed 26, 43 N. pl.
sotona 25
sotonina 25
sovraž 105
sovražen 105
spalnica 22
spati 130, 150
sprem 140, 147
sram 24
srborit 26
srce 11, 19, 42 I. sg., 46 G. pl., 47 D. pl.,
48 L. pl., 73
sreda 15
stan 39 D. sg., 44 N. pl.; 53
stano 125, stanem 125, 142
stanovati 125
star 79, 107
starostb 24
starosta 15
starši 107, 108
staršeb 21
stati 130
stežka 79
sto 109, 115
stoječki 149
stol 47 D. pl., 48 L. pl.
stopati 142
strah 37, 42 I. sg., 49 L. pl., 50 I. pl.
strahoma 37
stran, strani 62
straža 19
Stražišče 22
stražb 18
streči 145
streljati, streljam 141
strgati 142
suvati 142
svatb 17
svobodb 14
svekry 14, 16, 67, 68
svetnik 20
svinja 25
svoj 92
sln- 90
sb 94, 95

S

šest 111, 112
širok 107
štejem 150, 159, 149
štiri 111
štirideset 112
šuj 18

T

ta 85, 86, 87
taisti 99
tak 88
tast 38 G. sg., 39 D. sg., 40 A. sg., 42
I. sg., 50 N. du., 54

tat: tatb 17, 40 A. sg., 54; tat 44 N. pl.,
45 G. pl., 46, 47 D. pl., A. pl., 48 A. pl.,
49 I. pl., 51 D.-I. pl.

teči 143
tekniti 128
tele 20, 36, 40, 49 I. pl., 50 N.-A. du., 74
telo 16, 76
tema 56 G. sg.
tenak 107
tepačem 142
tepsti 150
tešč 105
teta 57 L. sg.
težak 107
ti 81, 82 (cas. obl.), 83, 84; ty 35
tišina 25
tynb 55
tyky 67
tisoč 115
tkem, tkati 130, 142
tla 48 L. pl.
toča 58 A. sg.
tolik 88
Tone 75
toporišče 22
torej 99
torek 115
toti 99
trd 106
trepečem 142
tresti 122, 145, 149
tret, tarem 140, 145
tretji 18, 114
trg 40
tri 110
trideset 112
trigub 114
trinajst 114
troje 114
trpēti 125, 130, 131, 132, 141, 145, 146,
147, 148
truditi se 125
tvoj 18, 92
ta, tē: tē 35, 87, 88; ta 85, 86, 87

U

ubiti 148
ubijati 145
uho 73, 76, 77, 78; uši 50
umēti, umējo 125, 135, 138, 141, 145
usta 30, 48 L. pl., 49 I. pl., 50 I. pl.
uši, gl. uho

V

val 47 D. pl.
valovit 22
varovati 145
vas 14, 65 D. sg., 65 L. pl.
vasovati 127
vaš 92
včerajšnji 99
več 108
večer 44 N. pl., 48 A. pl.

vedečki 147
 veděti 143, 148
 vek 44 N. pl.
 velěti 122
 velik 79, 107, 108
 vem: 121, 153, 158, 144; vēmь 132, 157.
 144
 verujem 133, 134; verovati 142
 vesēiheren 100
 veselje 40 L. pl., 42 I. pl.
 vest 16, 63 D. sg.
 vesti, vedem 125
 veter 44 N. pl.
 vi 81, 84 cas. obl., du., 85
 videti 147
 vime 15, 72
 visok 106, 107
 višava 24
 višina 23
 vladika 13, 20
 Vladimir 30
 vlastelinь 23
 voda 13, 56 G., D., L. sg., 60 G. pl.,
 61 D., L. pl., N.-A. du.
 Vodušek 26
 vojevoda 13, 23, 30
 vojevodin 23
 vojska 60 G. pl.
 volčica 18
 volja 19, 56
 vol 14, 49 I. pl., 53
 voz 39 D. sg., 48 L. pl.
 voziti 125
 vrata 37
 vreči, vržem: vržem 125, vreči 143
 vreme 15, 72
 vreti 140
 vrh 14, 40, 41 L. sg., 53
 vrhu 54
 vroč 146
 vrt 39 D. sg., 41 L. sg.
 vrtoglav 26
 všeč 105
 vstanem 125
 vzeti, vzamem: 130, 143, vzeti 148.
 вѣн- prep. 90
 вѣтор 17
 вѣdova 21

вѣлкь 18, 32, 33, 35 N. sg., 37 G. sg.,
 38 D. sg., 39 A. sg., 40 V. sg., L. sg.,
 43 N. pl., 48 L. pl., 49 I. pl., 50 N. du.,
 51 D.-I. du, 55
 вѣsb 96 (pron.)

Z

začet 148
 zajęcь 20
 zaliti 148
 zamahniti 141
 zapoved 63 I. sg., G. pl., 64 D. pl., I. pl.,
 L. pl
 zaspati 124
 zavreči 139
 zavreti 148
 zažigati 142
 zdaj 95
 zel, zla, zlo 105, zli 103
 zemlja 12, 19, 56 G. sg., 57 D.-L. sg.
 zětь 54
 zgrda 79
 zidati 142
 zinem 130
 zlahka 79
 zlato 17, 41, 42 I. sg.
 zlodej 26, 38 D. sg., 42 I. sg., 44 N. pl.
 znamenje 42 I. sg., 45 G. pl., 46 G. pl.,
 48 L. pl.
 znati 127, 146, 148
 znova 79
 zob 43 N. pl., 46 G. pl., 47 D. pl., 48
 A. pl., L. pl., 49 I. pl.
 zrno 50 N.-A. du.
 zvěrb 14, 54, 62
 zvon 44 N. pl.

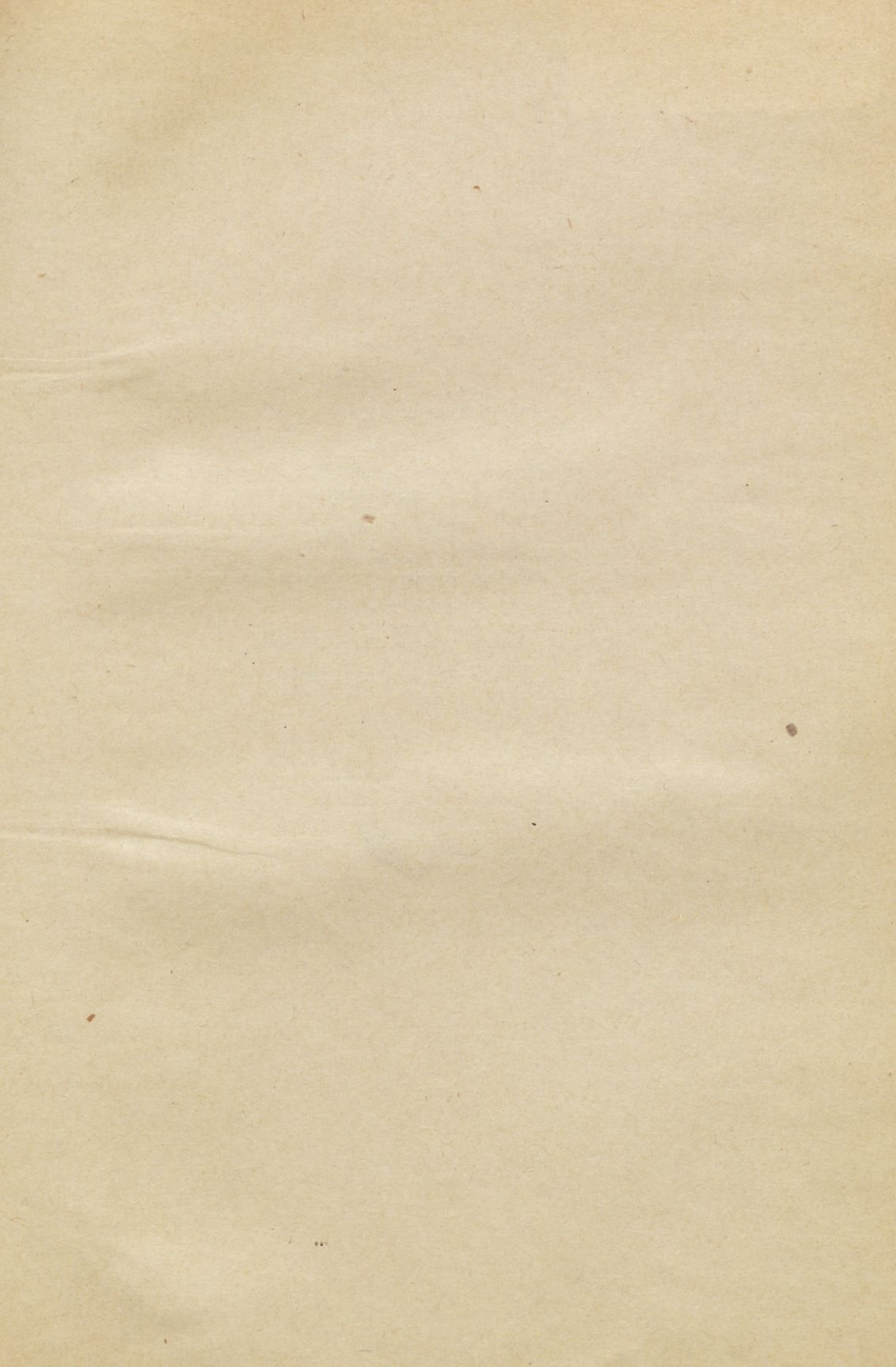
Ž

žal 105
 žejati 142
 žely 67
 želja 60 G. pl., I. pl., 61
 žena 13, 46 G. pl., 56, 57 D.-L. sg., 60
 G. pl., N.-a. du., 64
 ženem 147
 žetev 67, 69 N. sg.
 žrbny 15, 67
 živetī, živim 134, 136, 141
 život 17
 živ 16
 žrebe 23

VSEBINA

Predgovor	3
Uvod	5
I. Tematologija	11
Sufiksacija	11
Reduplikacija	24
Kompozicija	25
II. Morfologija nomina in pronomina	29
Uvod v fleksijo	29
Deklinacije v slovenščini	35
O-jevska fleksija	35
U-jevska fleksija	53
Moška i-jevska fleksija	54
Femininska fleksija	56
A-jevska fleksija	56
Femininska i-jevska fleksija	62
Praslovanska u-debla	67
Fleksija konzonantskih debel	71
Nominalna fleksija adjektivov	79
Pregled slovenske nominalne fleksije	79
Pronominalna fleksija	80
Personalni zaimki	81
Ostali zaimki: demonstrativa, relativa, interogativa, indefinita	85
Sestavljena fleksija adjektiva	101
Stopnjevanje	106
Numerale	108
Kardinale	110
Ordinale	113
Distributivum	114
Multiplikativum	114
III. Morfologija glagola	117
Osnovni pojavi pri glagolu	118
Karakteristične glagolske lastnosti	119
Glagolski vid ali aspekt	124
Klasifikacija glagola	129
Glagolske končnice	130
Prezent v slovenščini	132
Anomalni glagoli	142
Imperativ	145
Aorist	144

Imperfekt	145
Kondicional	146
Participi	146
Infinitiv	149
Supin	150
Opisne glagolske oblike	150
Seznam kratic	151
Seznam citirane literature	153
Stvarno kazalo	157
Besedno kazalo	161
Vsebina	169

COBISS
NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIZNICA

00000099703

MORFOLOGIJA SLOVENSKEGA JEZIKA

Skripta,

prirejena po predavanjih prof. dr. Fr. Ramovša
v l. 1947/48, 1948/49

Tiskano kot rokopis

Natisnila Tiskarna »Ljudske pravice« v Ljubljani
Dotiskano novembra 1952 v 1500 izvodih

Obseg 10 ³/₄ pole

Založila Državna založba Slovenije

Za založbo: Ciril Vidmar

